MOGUĆNOSTI KATOLIČKE ŠKOLE U DUHOVNOM ODGOJU

DR. FRA JURE ŠIMUNOVIĆ
Bogoslovni fakultet
Split, Zrinsko-Frankopanska 19

UDK: 282+37+234.2
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 1. II. 2011.

"U složenom školskom životu katolička škola, potpuno slična drugim školama, razlikuje se od njih u bitnoj točki: ona je povezana s Evađeljem iz kojeg crpi nadahnuće i snagu".[1]

Cijelokupni način života danas je došao pod znak pitanja ili se sveo na jedno pitanje kako steći što više materijalnih dobra ili onaj Frommovski izraz *imati*. Čovjek se s druge strane nikada nije toliko bojao da to što ima ne *izgubi*. Tako je *nezadovoljan,* najblaže rečeno, i onaj ima kao i onaj nema. Kako izići iz te situacije? Može li to učiniti škola kao institucija koja je upravo stvorena da mijenja čovjeka i društvo? Škola dovela u tu nezavidnu situaciju. Škola ga, treba iz te nezavidne situacije i izvesti. Što tu može učiniti katolička škola? To je bitno pitanje. Naime, duhovni odgoj je cijelina, a cijelina je upravo zaboravljena u školi koja je postala isključivo škola znanja. Stoga članak razmatra: 1. Kontekst u kojem živimo; 2. Škola i problemi s kojima se suočava; 3. Katolička škola i njena uloga.

Ključne riječi: *Škola, znanje, razumijevanje, odgoj, kultura. ambijent, duhovnost, Evađelje, cijelina.*

I. KONTEKST U KOJEM ŽIVIMO

Ono što označava naše vrijeme jest razmrvljenost i nepovezanost. Svaka stvarnost gleda se sama u sebi i razvija se paralelno.[2] Ne postoji nešto ili netko prema čemu bi se prosuđivalo, vrednovalo, ujedinjavalo. Mi danas ne znamo

1 Kongregacija za katolički odgoj, *Vjerska dimenzija odgoja u katoličkoj školi* – Nacrt za razmišljanje i provjeravanje, KS, dokumenat 90, Zagreb, 1989, br, 47. Vidi br. 67. (Dalje: Vjerska dimenzija...).

2 "Znanost, politika, gospodarstvo, umjetnost, pedagogija sve se svjesnije odvajaju od spona vjere, ali i od jedne sveobvezujuće etike te se razvijaju autonomno polazeći iz vlastite naravi." ROMANO GUARDINI, *Konac novoga vijeka*, Verbum, Split, 2002, 46.

da li čovječanstvo u svojoj sveukupnosti ide naprijed ili nazad. Sami termin *»napredak«* postao je opasan, najblaže rečeno sumnjiv. "Prije su čovjeka ugrožavale divlje zvijeri, bolesti, glad, hladnoća i druge prirodne sile, i u tom je sukobu savko širenje tehnike značilo jačanje položaja čovjeka, dakle, napredak. U naše vrijeme, kad je zemlja sve gušće naseljena, dolazi do ograničenja životnih mogućnosti i time do ugroženosti u prvom redu od drugih ljudi koji također žele ostvariti svoje pravo na zemaljska dobra. (nafta, voda, zrak...). U tom sukobljavanju proširenje tehnike ne mora više biti napredak."[3] U pitanje je došao i sam pojam *odgoja,* još više odgojna praksa. Što to znači i kamo to vodi? Onako kako smo koristili do sada tu riječ, rezultate koje smo postigli i odgoj je postao bar sumnjiv. Važno je pitanje: "Što pripitomljuje čovjeka, ako su njegovi dosadašnji napori da sam sebe pripitomi, doveli do toga da on osvoji moć nad svim postojećim? Što pripitomljuje čovjeka ako je, poslije svih dosadašnjih eksperimenata s odgojem ljudskog roda, ostalo nejasno koga, i zašto odgojitelj odgaja? Ili se pitanje odgoja i formiranja čovjeka više uopče ne može na kompetentan način postaviti u okviru teorije pripitomljavanja i odgoja?"[4] (Europa i strahote koje su se dogodile u prošlom stoljeću upravo u njoj, sadašnjost u kojoj se, blago rečeno, ne snalazi). Kultura kao nešto pozitivno, što uljuđuje i zbližava, a ne nešto što dijeli i suprostavlja. Kultura kao stalno nadilaženje dostignutog i kretanje naprijed ili kao nešto statično, «završno», što dijeli i suprostavlja? Vrijedi li dosadašnje poimanje i življenje kulture ili ponovno trebamo učiti i određivati ponašanje, prema čemu i kome?[5] Nalazimo se i ovdje blago rečeno u dvojbi. "Osuđeni smo na novo promišljanje humanizma. Što znači formiranje čovjeka, kada više nemamo negdašnju sigurnost koja se nalazila u onome *ili* kultura ili barbarstvo?"[6] Što je s Evađeljem? Je li ostalo samo na ponavljanju, znanju, tumačenju osnovnog značenja, egzegezi? Je li ostalo samo na razini vjerovanja, istine, znanja (Logosa), a zaboravlja se da je u tom Logosu život. "I Riječ j čovjekom postala i nastanila se među nama" (Iv 1, 14).

3 WERNER HEISENGERG, *Promjene u osnovma prirodne znanosti*, KruZak, Zagreb, 1998, 89.

4 PETER SLOTERDIJK, *Pravila za ljudski vrt*, u Op.a - kulturni magazin i katalog knjiga, Zagreb, rujan-listopad 2000, 79. Isti autor nastavlja: "Dvije tisuče godina poslije Platona, čini nam se da se nisu povukli samo bogovi već i mudraci. I ostavili nas s vlastitom glupošču i polovičnim znanjem. Ostali su nam samo njihovi spisi, u svom oporom sjaju." Te "pošiljke (spisi) koje više neće biti primljene prestaju biti pošiljke, pretvaraju se u arhivarne objekte" (84).

5 HERMANN HESSE, *Moja vjera*, Zagrebačka naklada, Zagreb, 2001, 28. "Kao slabašan nadomjestak za izgubljeno ćudoređe, prosječan moderan čovjek ima *modu.* Ona mu, mijenjajući se iz sezone u sezonu, daje najnužnije propise za društveni život, pruža potrebne pomodne izraze, uzrečice, plesove, melodije. Bolje i to nego ništa. No, sve su to ipak prolazne dnevne vrijednosti. Umjesto narodne igre, tu je sada zabava koja je ove sezone u modi. Umjesto narodne pjesme, tu je šlager od prošlog mjeseca."

6 ALAIN FINKIELKRAUT, *Dolazi glas s druge obale*, DHK, Zagreb, 2003, 54.

II. ŠKOLA I NJEZINI MODERNI PROBLEMI

"Odavno je udomaćena tuđica, koja je isto toliko prihvaćena kao i osnosvna riječ *škola*, koja je od grčkog *shole,* s temeljnim značenjem *ustanova-stanka-dokolica/besposlica,* ali i mjesto gdje učitelj predaje učenicima – *učilište."*[7] Škola se poima kao ustanova u kojoj se stječe znanje. Znanje je onako kako ga se danas najčešće poima samo izvanjsko, površno, kao posjedovanje, moć. Ono je odvojeno od *iskustva života* i ono se stječe jednostavnom informacijom. "Snažno raste težnja ljudi da iz razmišljanja pobjegnu u znanje."[8] Žele što više informacija, bez toga se ne može, ljudi su postali ovisnici od informacija. "Ljudi pate od poplave informacija koje više ne mogu kontrolirati."[9] Nedostaje povezanost. "Znanje više nije nešto što bi promijenilo osobu. Znanje prije svega nije više cijelina."[10] Mi znamo, ali ne znamo zašto. Ako i znamo to je više za trenutnu uporabu, previše funkcionalno. "Za Platona je znanje značilo *spoznaja što je stvar,* a što je uvijek značilo *'zašto nam je to potrebno'.* Nobelovac Werner Heisenber, teoretičar atomske fizike, govori o znanju kao o "velikoj povezanosti". Duhovni odgoj upravo to čini, u njemu se događa "velika povezanost". Ono jedino može biti cijelina pogleda, doživljaja, znanja na višoj razini, ali i u egzistenciji (životu). Ako nema duhovnog odgoja-obrazovanja onda znanje i napredak u znanju ne unosi u svijet više osjećaj sigurnosti, nego straha. "Čari tehnološke posvudašnjosti, užitak smanjenja svijeta (...) najogoljeniji su oblik komunikacije. (...) Biti bilo s kim, a ipak ne biti ni s kim".[11]

Zato je nužno mijenjati slogan *škola = znanje,* u *škola = razumjevanje – škola = život.* Razumjevanje znači znanje u kontekstu, u odnosu na sve ono uokolo. Znanje kao iskustvo - ex-peri-entia.

Problem učenja i ponašanja učenika prije svega problem je pristupa, odnosa prema učenicima. Problem nije u njima nego izvan njih. U društvu u kojem žive, prvotno u školskoj zajednici. Znanstveno (eksperimentalno) je dokazano

7 LADAN TOMISLAV, *Riječi: značenje, uporaba, podrijetlo*, ABC naklada, Zagreb, 2000, 918.

8 HARTMUT VON HENTING, *Humana škola* (Škola mišljena na novi način), Educa 31, Zagreb, 1997, 44.

9 *Isto dj.,* 43.

10 *Isto dj.,* 42.

11 PASCAL BRUCKNER, *Babilonska vrtoglavica* – Kozmopolitizam i mondijalizam, Algoritam, Zagreb, 2005, 24. "Prije bi se moglo reći da je ona (tehnoligija) postala sustavom koji opkoljava i ograničava čovjeka i postavlja mu uvjete. Tehnologija zapravo stvara novi tip čovjeka koji postaje jednodimenzionalan i mlitav zahvaljujući dobrima koja proizvodi tehnološki sustav. Čovjek više nije u prilici da naprosto koristi tehnologiju, on je sada samo dio totalnoga tehnološkog sustava. Prema tome on je učinjen nesposobnim za kritičko mišljenje i djelovanje, on je bez budućnosti i ahistoričan, udomaćen u sustavu koji je sada njegov dom i njegovo nepromjenjivo sutra." RUBEM A. ALVES, *Teologija ljudske nade*, Naprijed, Zagreb, 1996, 34.

da naučiti određeni sadržaj nije nemoć, nesposobnost učenika nego to priječi kako nutarnje tako i vanjsko stanje u kojem učenici žive. Škola predmijeva ta stanja i organizira školu kao da su svi parametri usklađeni, a nisu. Učenici ostaju najčešće sami sa svojim kako nutarnjim tako i vanjskim problemima. Oni ih sami pokušavaju riješiti. "Mladost je užasna: to je pozornica po kojoj u visokim koturima i u najrazličitijim kostimima hodaju djeca (navodno: nevina djeca!) i izgovaraju naučene riječi koje tek napola razumiju, ali kojima su fanatički odana."[12] Problem škole je problem odnosa na svim razinama. Samo promjenom odnosa na svim razinama i prema svim sudionicima može stvoriti osjećaj učenika da je škola nešto dobro, zanimljivo, korisno ne samo za određenu karijeru nego za život u cijelini. To najbolje pokazuje stanje u kojem se mladi ljudi nalaze kada napuštaju ili završavaju školovnje. "Puni su znanja, ali su siromašni iskustvom, njihova očekivanja su velika, ali se oni ne znaju orijentirati, slobodni su, ali ne samostalni – veliki broj mladih ljudi nema nikakav odnos prema zajedništvu, otuđeni su i neprijateljski raspoloženi, što graniči s barbarstvom."[13]

Stariji se samo čude, osuđuju i nastoje sebe zaštititi. Mladi se pokušavaju prepoznati i izraziti kroz nasilje, neuspjeh u odnosu na ono što se od njih očekuje. Škola se ograničila na "kulturne tehnike i temeljna znanja." *Odgoj se ne događa u školama!* To, izgleda, više nitko i ne očekuje. Škole su u službi masovne proizvodnje roba[14] najraznolikije vrste za najraznolikije ukuse. *Škola je sve manje u službi čovjeva.* "Tehničko-industrijski nagli razvoj teži ukidanju mnogih ljudskih, etičkih i kulturnih raznolikosti. Sam razvoj stvorio je više problema nego što ih je riješio i doveo je do duboke civilizacijske krize koja ugrožava razvijena društva Zapada. Shvaćen isključivo na tehničko, ekonomski način, razvoj je na koncu konca neodrživ, čak unatoč svom trajnom karakteru. Potreban nam je neki drugčiji, bogatiji i kompleksniji pojam razvoja koji ne bi bio samo materijalan, nego također i intelektualan, afektivan, moralan..."[15] No, ako se zaboravi duhovni vid, opet čovjek je ostao na pola puta, ali duhovan u jednom drugčijem shvaćanju i razumijevanju od uobičajenoga ne tjelesnog, ne egzistencijalnog, apstraktnog.

---

12 A pred stotinjak godina napisao je S. Kierkegard: «Žalosna je činjenica da mladi ljudi mogu postavljati titanska pitanja, ali nisu u stanju da kažu običnom čovjeku što bi trebao raditi u životu, i također sami ne znaju što bi trebali raditi.» MILAN, KUNDERA, *Šala*, Znanje, Zagreb, 1984, 71.

13 H. VON HENTING, *Humana...*,8.

14 "Obrazovanje se ne smije ograničiti samo na posredovanje znanja i sposobnosti za vršenje nekog posla. Inače bi obnova obrazovanja izazvala sumnju da ona treba samo ispuniti današnje zahtjeve svijeta rada." KARL LEHMANN, *Odvažno u promjene*, KS, Zagreb 2004, 78.

15 EDGAR MARIN, *Odgoj za budućnost:* sedam temeljnih spoznaja nužnih u odgoja za budućnost, Educa, Zagreb, 2000, 76.

U školi se u najboljem slučaju nastoji obrazovati ličnost, izgraditi znanstvenika, stručnog radnika, nositelja kulture, zaboravlja se da je potrebno stvoriti, izgraditi od učenika i to na svim razinama i uzrastima i "odgovorne građane spremne za suočavnje s politikom i prenijeti im kulturu,"[16] u izvornom značenju tih riječi. Kulturu koja nije samo poznavanje (znanje) nego (shvaćanje – znanje u kontekstu, odnosu, znanje = razumjevanje) kultura kao punina suživota s cijelokupnom stvarnošću.[17] Kulturu koja je prije svega *obrađivanje* (rad), *poštivanje* (odnos), *štovanje* (klanjaje). Zemlja (materija) – čovjek – Bog.

Život megapolisa ili život polisa? Organizirali smo tako život da on postaje neprepoznatljiv, anoniman, s tisućama raznolikosti od kojih niti jednu ne možemo zahvatiti i prema njoj se orijentirati. Može se živjeti, postalo je pravilo, prema vlastitom raspoloženju. Nema uzora, niti se želi biti uzor. Život organiziran na načelu megapolisa.[18]

III. ULOGA KATOLIČKE ŠKOLE DANAS

"Sve više isčezava slika «universalnog čovjeka». Ipak svakom čovjeku ostaje i nadalje obveza da sačuva integralnost svoje osobe, u kojoj se ističu vrijednosti razuma, volje, savjesti i bratstva. One se sve temelje u Bogu Stvoritelju a u Kristu su čudesno ozdravljene i uzdignute."[19] Ovdje je cijelina. "Vjera ne znači samo prihvaćanje Boga, nego i prihvaćanje svijeta, prihvaćanje svih stvorenja, posebno čovjeka."[20]

Katolička škola preuzima sve ono dobro škole kao takve, pojam je to pozitivan i izražava vrijednost, i unosi dodatnu motivaciju, pročišćenje i uzdignuće, sva ta dobra ujedinjuje, nadopunja i uzdiže na višu razinu. Ona se ne suprostvlja nego ide iznad. "Nisam došao ukinuti, nego ispuniti. (...) Ne bude li pravednost vaša veća od pravednosti pismoznanaca i farizeja, ne, ne ćete ući u kraljevstvo nebesko" (Mt 5, 17-20).[21] Ono što se već čini, živi, osim svoje trenutačne uporabljivosti, postaje dio "velike povezanosti" cijeline ljudskog življenja. To uzdignuće, čišćenje, a ne uništvanje ili omalovažavanje magistralno tumači Benedikt XVI, u odnosu između erosa, filije i agape u enciklici

16 HENTING VON HARTMUT, *Humana*..., 17. Važno se podsjetiti: "Po mom shvaćanju nema zapravo kršćanske politike, ali ima politike iz kršćanskog duha. Politika je uvjek smjesa više stvari, također je uvijek rezultat kretanja prema konsensusu i kompromisu, pa i u samim strankama." KARL, LEHMANN, Odvažno..., 81-82.

17 Usp. JEROME BRUNER, *Kultura obrazovanja*, Educa, Zagreb, 2000, 11.

18 Usp. HENTING VON HARTMUT, *Humana...*,22-23.

19 *Gaudium et spes*, 61.

20 J. RATZINGER, *Sol zemlje*, 118. "Vjera nije puko prihvaćanje određenih pravila, ona je sjeme života u meni." *Isto,* 39.

21 Usp. BENEDIKT XVI, *Deus caritas est,* KS, dokumenti 143, Zagreb 2006, 18. Nije dovoljan Zakon, pobožnost, vjerska dužnost, korektnost, punina je ljubav.

Deus caritas est. Može poslužiti kao nova paradigma kršćanskog pogleda na život, duhovnost, profano i sveto.[22]

Rad je shvaćen "kao prihvaćanje Božje ljubavi i ispunjenje njegove volje." (...) Svjetlo kršćanske vjere potiče volju da upozna svemir što ga je Bog stvorio, užiže ljubav prema istini koja isključuje površnost u shvaćanju i prosuđivanju. Oživljava misao za kritiku koja odbacuje naivno prihvaćanje mnogih tvrdnji." Tu su red, metoda, točnost, osjećaj suodgovornosti, žrtva, ustrajnost dijelovi jednoga velikog "životnog mozaika" u kojem dobivaju svoju ljepotu i vrijednost.[23] Bitni su elementi rada u katoličkoj školi u: komunitarno ozračje/božansko ozračje (osjećaj nutarnjeg zajedništva) u kojem se svatko osjeća povezan "nutarnjom vezom", nešto što nosi u sebi i kada napušta materijalne prostore, kada se rastaje od kolega, nastavnika i svih onih koji na izvanjski način sudjeluju u složenom procesu školovanja, jer to su i duhovni prostori, to je duhovno sudjelovanje; obiteljski ambijet (mogu biti ono što jesam i kako jesam). Tu ništa i nitko nije suvišan, sve se rješava u poštivanju i povjerenju i dijeli se s drugima. I uspjesi i neuspjesi se dijele. Nije natjecateljski nego suradnički duh. «Ne dobitnik gubitnik, nego dobitnik dobitnik». Ja je ojačan sa mi, mi se izriče i u ja. Prepoznavanje jednih u i preko drugih; povjerenje (nema ničeg iza, ništa se ne prekriva, ne djeluje se s proračunom). Tako se razvija suodgovornost i dolazi do optimalnog razvoja darova (sposobnosti), razvija se kreativnost, osobnost odnosa, rješenja; spontanost (ponaša se onako kako se osjeća, misli, ne prave se autocenzure, oslobađa se dvoličnosti, prekrivanja i skrivanja). To pomaže da se negativnosti rješavaju u vrijeme kad se pojavljuju i na mjestu na kojem se pojavljuju.[24]

Cilj je katoličke škole da povrati, razvija i živi vrijednost znanja, odgoja, kulture i Evađelja, na način Evađelja, a to znači života Isusa Krista: "Ja sam put, istina i život" (Iv 14, 6). "Pedagoški je ispravno da se kršćanski događaj i navještaj iznese kao radosna vijest;[25] da povrati jedinstvo svekolike ljudskih djelatnosti; da premosti jaz koji je nastao na svim razinama: između Boga i čovjeka, izmedu vjere i znanosti; između duhovnoga i materijalnog; između Evađelja i kulture. To su sve "dobra zemaljske zajednice".[26] Po njemu i u nje-

22 *Isto dj.,* … 3-8.

23 *Vjerska dimenzija*...br. 49.

24 Usp. *Isto dj.,* … br, 40. Usp. CARL ROGERS, *Kako postati ličnost*, Nolit, 1985, 47-53.

25 *Ista dj.,* … br, 91.

26 *Gravissimum educationis*, 8. Vidi *Gaudium et spes*, 39. JOSEPH RATZINGER, *Sol zemlje*, Mozaik knjiga, Zagreb, 1997, 271-272. "Za Crkvu stoga nije toliko važno da se ona ponajprije ne shvaća kao neko samoupravno tijelo koje nudi neke usluge. (...) Ona svijetu ne može izdavati zapovijedi, ali mu može dati odgovore u trenutcima kada ih sam ne može pronaći. U biblijskim slikama o soli zemlje i o svjetlu svijeta nalaze se nagoviještaji o zastupničkoj ulozi Crkve. Sol zemlje pretpostavlja činjenicu da nije cijela

mu je sve pomireno (usp. Kol 1,15-23). Taj rascjep koji je Pavao VI. nazvao ”drama našeg vremena”, koja se pokazuje i nastavlja u ”rascjepu između Evanđelja i kulture”.[27]

Povratiti posebno zajedništvo različitosti u kojem će život postati suživot svekolike stvarnosti i na svim razinama, na načelima susreta, suradnje i služenja.[28] To onda oslobađa sve stvorene stvarnosti od opasnosti «nestanka». Tu se utemeljuje i rađa briga i suodgovornost za opće dobro i čovječanstvo se shvaća kao velika obitelj.[29] Tu se onda prikazuje i doživljava “jedinstvena vizija čovjeka“.[30] “Duhovno nije neki nedavni događaj, ono nije grubo i slučajno nadpostavljeno zdanje svijeta oko nas. Duboko je to ukorijenjena pojava čije tragove u prošlosti izvijesno možemo unaprijed pratiti u vrtlogu gibanja koje nas nosi.“[31]

1. Učenik-odgajanik i nastavnik-odgojitelj u katoličkoj školi

U središtu katoličke škole su učenici-odgajanici kojima treba pomoći da se kroz svekolike odnose obrazovno-odgojne i ljudske otkriju i dožive kao osobe sa svekolikom svojom stvarnošću fizičkom, duhovnom, duševnom, djelatnom, stvarlačkom, društvenom i vjerskom. Ta stvarnost je u procesu, promjenama, prilagodbama, sukobima i nadilaženjima. To je otvorena stvarnost.[32] Prije pojedinačnih, grupnih, programskih intervencija potrebno je stvoriti pozitivni ambijent u kojem se onda živi, djeluje i susreće. Uz *pedagogizaciju* čovjekove okoline potrebno je stvoriti božansko ozračje u kojem se jedino može doživjeti punina čovještva pa i onda kada osjećamo trenutno i nedostatke na bilo kojoj razini. U tom ozračju (božanskom) nitko nije ugrožen, svatko može biti ono i onako kako je da bi onda procesu prilagođavanja, osporavanja, nadilaženja postao ono na što je pozvan i zbog čega se tu nalazi. Da bi se to događalo potrebno je prijeći od poimanja i življenja “škole-institucije“ prema “školi-zajednici“, u kojoj treba sve više i više dolaziti do izražaja *komunitarna (duhov-*

zemlja sol“. “Kršćanstvo kao takvo nema zadaću da donosi rješenja zemaljskih problema, ono ne izdaje ni sebe ni išta drugo. Ako ih ne donosi, to nije njegova uloga. Ali na njemu je da odgoji smisao za zemaljsko kod dobrog dijela onih koji su mu vjerni kako bi, među ostalima, i oni imali smisao za istraživanje, pronalaženje i ostvarivanje riješenja što ih zahtijeva svako mjesto i svako vrijeme.“ EMMANUEL MOUNIER, *Angažirana vjera*, KS, Zagreb, 1972, 85.

27 *Evangelii nuntiandi,* br, 20.

28 Usp. *Vjerska dimenzija*... br, 43.

29 Usp. *Isto dj.,* … br, 45.

30 Usp. *Vjerska dimenzija...*br, 55.

31 PIERRE TEILHARD DE CHARDIN, *Ljudsaka snaga*, Naprijed, Zagreb 1991, 87. *Božansko ozračje,* Crkva u svijetu, Split, 1985, 39. “Snagom Stvaranja i, još više, Utjelovljenja, ovdje dolje *ništa nije profano* onomu tko zna vidjeti. Sve je, naprotiv, posvećeno za onoga tko u svakom stvorenju razlikuje česticu izabranog bića podrvrgnutu privlačljivosti.“

32 Usp. *Vjerska dimenzija*...br, 57, 63.

na) dimenzija,[33] u koju su uključeni svi: nastavnici, uprava, administracija i pomoćno osoblje, roditelji, učenici i svi oni "kao protagonisti i aktivni subjekti odgojnog procesa".[34] Bitna odlika tog djelovanja treba biti vođena načelom ljubavi. Prisjetimo se prve enciklike pape Benedikta XVI. (*Bog je ljubav).* To je svojstvo i bit kršćanske zajednice, to je bitna označnica istinskoga dobrog ambijenta.[35] Ta komunitarno-duhovna dimezija u kojoj ljubav postaje načelo djelovanja, što je vema jasno i u svjetlu božanskog ozračja koje nadopunjuje onaj psihološki i egzistencijalni vid, a da ih ne potire ili zanemaruje, protumačio Ivana Pavao II.: "Prije planiranja konkretnih inicijativa potrebno je *promicati duhovno zajedništvo* omogućavajući da se ono pokaže kao odgojno načelo na svim mjestima gdje se izgrađuje čovjek i kršćanin, (...) gdje se grade obitelji i zajednice. Duhovno zajedništvo znači ponajprije pogled srca, usmjeren na otajstvo Presvetoga Trojstva koje boravi u nam i čije svjetlo treba vidjeti također na licu braće i sestara koji su uz nas. Nadalje duhovno zajedništvo znači sposobnost da se čuje brat u vjeri u dubokomu jedinstvu mističnog tijela, dakle 'netko tko mi pripada', kako bi se znale podijeliti njegove radosti i njegovo trpljenje, kako bi se naslutile njegove želje i kako bi se brinulo oko njegovih potreba, kako bi mu se ponudilo istinsko i duboko prijateljstvo. Duhovno zajedništvo isto tako je sposobnost da se vidi poglavito ono što je pozitivno u drugome, da se to prihvati i vrednuje kao Božji dar, 'dar za mene', a ne samo dar bratu koji ga je izravno primio. Duhovno zajedništvo konačno znači znati 'dati prostora' bližnjemu, noseći 'jedni breme drugih' (Gal 6, 2) i odbijajući sebeljubne napasti koje nas neprestano napadaju i stvaraju suparništvo, karijerizam, nepovijerenje i ljubomore. Nemojmo umišljati: bez duhovnog hoda malo bi služila izvanjska sredstva zajedništva. Postala bi naprave bez duše, krinke zajedništva, više negoli njegovi putovi izražavanja i rasta."[36] Učenik-odgajanik treba doživjeti prije nego što se od njega traži, ljubav, poštivanje, poslušnost, zahvalnost, plemenitost, dobrotu, pomaganje, služenje, primjer.[37]

---

33 *Isto dj.,* ... br, 31

34 *Isto dj.,* ... br, 32. "Pedagogija uzajamnosti pretpostavlja da su svi ljudi intelektualno sposobni oblikovati uvjerenja i ideje koje se, u diskusiji i intuiciji, mogu usmjeriti prema nekom zajedničkom referentnom okviru. I djeca i odrasli imaju svoja mišljenja i obje se skupine potiče da uvažavaju tuđa mišljenja, premda se možda ne slažu s njima. (...) Znanje je ono što se razmjenjuje u sklopu diskursa, unutar «tekstualne» zajednice. Istine su proizvod dokaza, argumenata i konstrukcije a ne auktoriteta, tekstovnoga ili pedagoškog. Taj je model uzajaman i dijalektičan, više usmjeren na interpretaciju i razumijevanje nego na činjenično znanje ili usvojenost znanja." JEROME, BRUNER, *Kultura obrazovanja*, Educa, Zagreb, 2000, 68.

35 Usp. *Vjerska dimenzija*...br, 32.

36 IVAN PAVAO II, *Novo millennio ineunte - Ulaskom u novo tisućljeće*, KS, dokumenti 127, Zagreb, 2001, br. 43.

37 Usp. *Vjerska dimenzija*...br, 87.

1. "*Odgojitelj* je osoba koja u *duhovnom smislu 'rađa'*."[38] U tim riječima otkriva se i skriva sve bogatstvo i uloga koju nastavnici-odgojitelji imaju i koju trebaju neprestano istraživati. "Svi nastavnici moraju složno djelovati. Svaki će ispuniti svoj program znanstvenom stručnošću, ali u datom času znat će pomoći učenicima da gledaju iznad ograničenog horizonta ljudske stvarnosti."[39] Ne se zaustaviti samo na znastvenom zatvorenom tumačenju i proglasiti ga potpunim (znanstveni dogmatizam), ne niti neprstano pokazujući rješenje koje dolazi *iznad,* obezvrijeđujući znanstvene razloge i njihovu potrebu i korisnost za ljudsko življenje (pobožna laka riješenja). "U katoličkoj školi, kao i u svakoj školi, Bog ne smije biti Veliki-Odsutnik (Grand-Absent), ili loše prihvaćeni nametljivac. Stvoiritelj svemira ne ometa rad onoga koji želi upoznati onaj isti svijet što ga vjera osvjetljava novim značenjima."[40] Nastavnik-odgojitelj i učenik-odgajanik trebaju razvijati kritički duh ne odvajajući se od vjere.[41] Učenik-odgajanik uz pomoć nastavnika-odgojitelja treba doći do razumijevanja i shvaćanja "da svijet prirodnih znanosti i s njim povezanih tehnologija pripada svemiru što ga je Bog stvorio. Takvo shvaćanje povećava užitak istraživanja."[42] "Zadatak je kršćanstva razmišljanje i učenje. Ono nije gotov recept koji jednostavno treba primjenjivati. Ono mi daje smjer i osnovno svjetlo što mi omogućuje da vidim, djelujem, spoznajem i nalazim odgovor."[43]

Danas se isto tako i još zaoštrenije postavlja pitanje *ljudskog razumijevanja.* "Problem razumijevanja postao je bitan za sve ljude. (...) Došlo je zacijelo do velikog i višestrukog napredka u razumijevanju, ali se čini da je napredak nerazumijevanja još veći."[44] Ta situacija traži da se odgoj-obrazovanje posebno zauzme *za ljudsko razumijevanje* – razumijevanje među ljudima. "Razumjeti nekoga nužno uključuje proces empatije, identifikacije i projekcije. Uvijek intersubjektivno, razumijevanje zahtjeva otvorenost, simpatiju, velikodušnost."[45] No, potrebno je poći i dalje i «više», to jest razumjeti i iz

38 IVAN PAVAO II, *Pismo obiteljima*, IKA, Zagreb, 1994, br. 16.

39 *Vjerska dimenzija*...br, 51.

40 *Isto dj.,* ... br, 51.

41 Usp. *Vjerska dimenzija*...br, 51

42 *Vjerska dimenzija...*br, 54. Chardin (de)., *Ljudska snaga,* 101-102. "Ako je točno, kako smo bili navezani zamisliti, da kozmički razvoj svijesti ovisi o postojanju nekog višeg i neovisnog središta osobnosti, mora postojati način, a da se ne napušta iskustveno područje, da oko sebe sretnemo, u uosobljenim zonama svemira, neki fizički učinak (značenje ili privlačenje) specifično povezan sa radnjom tog središta, koje stoga pozitivno odaje njegovo postojanje. Konačno otkriće duhovne pojave povezano je s razmatranjem (koje će znanost jednog dana napokon načeti) mističke pojave, to jest ljubavi Božje." V. IVAN GOLUB&VLADIMIR PAAR, *Skriveni Bog* – Nove dodirne točke znanosti i religije, Teovizija, Zagreb, 2006.

43 J. RATZINGER, *Sol zemlje*, 230.

44 E. MORIN, *Odgoj*..., 103.

45 E. MORIN, *Odgoj* ..., 105.

i kroz *duhovno zajedništvo* koje se zasniva na vjeri u Boga stvoritelja svega stvorenoga, a posebno čovjeka koga je stvorio na svoju sliku i priliku. "Čovjek je od svog Stvoritelja postavljen u društvo razuman i slobodan, i još i više: poziva ga kao sina u samo božansko zajedništvo da bude dionikom sreće kojom je On sam sretan."[46] To je za čovjeka vjernika stalni izazov u njegovu djelovanju i sudjelovanju u svekolikim zbivanjima i odnosima. "Za kršćanski odgoj čovječanstvo je velika obitelj, možda podjeljena zbog povijesnih i političkih razloga, ali uvijek ujedinjena u Bogu."[47] Zajedništvo u vjeri u Boga nadilazi sve podjele koje su se pojavljivale ili se pojavljuju među ljudim: "Dakako, svi ste vi sinovi Božji u Kristu Isusu po vjeri. (...) nema više ni Židova ni Grka; nema više ni roba ni slobodnjaka; nema više ni muškoga ni ženskog, jer ste vi svi samo jedan u Kristu Isusu" (Gal 3, 26-29). To se odnosi se na sve ljude. Tako vjera obogaćuje, oplemenjuje i čini cjelinu. Ona je "po svojoj specifičnosti naravni susret sa živim Bogom, susret koji nam otvara nove obzore koji se prostiru daleko izvan granica ljudskog razuma.[48] Iz tih "novih obzora" nastaju novi pogledi, viđenja, saznanja, pa i osjećaji. "Tada naučim promatrati drugu osobu ne više samo svojim očima i svojim osjećajima, već iz perspektive Isusa Krista, (...) ja ih promatram Kristovim očima i mogu im dati mnogo više od njihovih izvanjskih potreba: mogu im darovati pogled ljubavi koji trebaju. (...) Ako u mome životu nedostaje svaki dodir s Bogom, mogu u drugome vidjeti samo drugoga i ne uspijevam u njemu prepoznati božansku sliku. Ako pak u svojem životu ne pridajem nikakvu pažnju drugome i želim biti samo *pobožan* i vršiti svoje *vjerske dužnosti,* i moj odnos s Bogom postat će sve neplodniji. Tada je taj odnos samo *korektan,* ali lišen ljubavi. (...) Ljubav prema Bogu i ljubav prma bližnjemu nerazdvojive su. (...) Ljubav je *božanska* jer dolazi od Boga i sjedinjuje nas s Bogom i, po tom postupnom sjedinjenu preobražava nas u jedno *mi,* koje nadilazi naše podjele i daje da postanemo jedno, sve dok, na kraju, Bog ne bude *sve u svemu* (Kor 15, 28)."[49]

Tada rad, radno mjesto, obrazovanje-odgoj dobivaju potpunije i čistije značenje i idu dalje od samog znanja, trenutačne potrebe. Obrazovanje-odgoj je cjelovit, cjelina kada se proteže na duh, osjećaj i tijelo. "Ono nema pred sobom samo glavu, nego ima posla i s *obrazovanjem srca*."[50]

---

46 Gaudium st spes, 21. *Isto dj*.: "Jer svijet i mi po tebi smo srodni." Tin, Ujević u pjesmi *Molitva za koru kruha i zdjelu leće.*

47 *Vjerska dimenzija*...br, 45.

48 BENEDIKT XVI, *Deus caritas est,* 28.

49 BENEDIKT XVI, *Isto dj*., 18. "Upoznao si me s prijateljima kojih nisam znao. Dao si mi ležaj u domovima koji nisu moji. Približio si udaljenog, i stranca si stvorio bratom. (...) Tko te poznaje, tome nitko nije tuđ, i ni jedna mu vrata nisu zatvorena. Oh, usliši molitvu moju, da nikad ne izgubim blaženi dodir jednine u igri mnogostrukosti" (R. Tagore).

50 KARL LEHMAN, *Odvažno...*, 79

2. Evagelizacija i odgoj

"Navijestiti Evanđelje znači unijeti Radosnu vijest u svaku ljudsku sredinu i u tom srazu samo čovječanstvo iznutra preobraziti, učiniti ga novim."[51]

Dakle, kao zajednica biti sol, svjetlo, kvasac. Svaki čovjek, svako biće, svaki događaj nije samo za sebe, u sebi, uvijek smo i za druge, drugo. "Sve se odnosi na nešto iznad ili iza sebe. Tek kroz to ono dobiva puninu." Isto vrijedi i za ustanove i ljude koji tim ustanovama daju prepoznatljivost i život. One su znak, upozorenje, pitanje ili odgovor na nešto. Katolička škola surađuje u odgoju, izgradnji moralnoga i zdravog društva, tj. evangelizira.[52] Evagelizaciju treba shvatiti ne škrto, kako to počesto biva, nego raskošno, kao puninu čovjeka.[53] Ta uloga dodatni je motiv i obogaćenje bilo nastavnicima-odgojiteljima bilo učenicama-odgajanicima za angažiranje, povećanje suodgovornosti u sustvarnju i supreporađanju svijeta i čovjeka, ne u odbacivanju. Tako se stvara određeni dinamički odnos prema znanosti, kulturi, civilizaciji i prema Evađelju - nadahnuti Evađeljem. To je proces i nadilaženje u kojem svi sudjeluju.[54] To stvara poseban nutarnji odnos svih sudionika među sobom i odnos prema vani. To je kvalitetan pomak u odnosu na odgoj-obrazovanje prošlosti, pa i na evanglezaciju koji su bili «zatvoreni». Evađeoski je duh otvoren. "Došao sam da imaju život i da ga imaju u izobilju" (Iv 10, 10). Ono što smo primili, ono s čim smo darovani treba darivati druge i drugo. Odgovornost za stvoreno «obrađivati i čuvati» (Post 2, 15). "To je temeljno određenje ljudskoga rada i ljudskoga djelovanja. Čovjek je čovjek jer radi i kad radi oboje." Obrađuje i čuva. Tako čovjek postaje suodgovoran ne samo za prošlost, nego i za sadašnjost i za budućnost.[55] U svemu tome "učenici nisu gledaoci nego dinamični dio ambijenta. Pozitivni uvjeti ostvaruju se kad svi radosno prihvate odgojni plan i svojevoljno na njemu sudjeluju[56], kad međusobni odnosi ostanu na liniji ljubavi i kršćanske slobode, kad svatko drugima daje evanđeosko svjedočan-

51 *Evnagelii nuntiandi*,18.

52 Usp. *Vjerska dimenzija*..., br. 34. Odgoj/obrazovanje = rađanje: "To je životno priopćavanje koje ne samo izgrađuje duboki odnos između obitelji i odgajanika, nego ih oba čini sudionicima istine i ljubavi, konačne svrhe na koju je pozvan svaki čovjek od Boga Oca, Sina i Duha Svetoga." IVAN PAVAO II, *Pismo...,* 16.

53 Usp. IVAN PAVAO II, *Veritatis splendor – Sjaj istine,* KS, dokumenti 107, Zagreb, 1998, 6-24. "Idi, prodaj što imaš i podaj siromasima pa ćeš imati blago na nebu" (Mt 19, 21). "Savršenstvo zahtjeva onu zrelost u darivanju sebe na koje je pozvan svaki čovjek" (VS, 17).

54 Usp. *Vjerska dimenzija*..., br. 101. "Evangelizacija nikada nije samo intlektualno priopćenje, ona je životni proces, očišćenje i preobrazba naše egzistencije, a za to je potrebno zajedništvo puta."

55 Usp. KARL LEHMANN, *Odvažno u promjene*, KS, Zagreb 2004, 18-25. J., RATZINGER, *Na putu k Isausu Kristu*, 54.

56 "Bez vlastitog udjela – u smislu samoodgoja, samosvladavanja, samoispravljanja itd. – nemoguće je postići tjelesno i duševno zdravlje." ELISABETH LUKAS, *Duhovna psihologija*, UPT, Đakovo, 2001, 105.

stvo u zbivanjima svagdašnjeg života, kad se u ambijentu stvori težnja postići najviši stupanj odgojnog procesa u svakom pogledu, ljudskom i kršćanskom, kad škola ostane otvorena obiteljima, uključena u crkvenu zajednicu a otvorena građanskoj, nacionalnoj i internacionalnoj zajednici. Ti pozitivni uvjeti nadahnjuju se na zajedničkoj vjeri."[57] "Vjera omogućuje razumu da još djelotvornije vrši svoju zadaću i da jasnije vidi što je to što mu je vlastito."[58] Radi se o zajedničkom svjedočanstvu utemeljenom na "božanskom zajedništvu", koje je danas vema potrebno. Zajednica se postavlja kao *subjekt* prije samog navještaja, *mjesto* u kojem se navještaj ostvaruje, osigurava *zajednicu* u tradiciji i istovremeno stvara *budućnost.* Tako se zajednica pokazuje kao presudan čimbenik u navještanju-odgoju i življenju navještaja-odgoj Evađelja i života općenito. Zajednički odgovor na probleme s kojima se suočavamo kako na ekonomskom tako i na drugim poljima postaju nužnost, tj. zajednička sposobnost odricanja. To je jedno od rješenja krize u kojoj smo se našli.[59] "Ono što smo jedva naučili jest vježbanje u odricanju upravo pred potrošačkom napasti u našem svijetu roba. (...) Odricanje ne oduzima, nego daje. (Meistera Eckharta). Odricanje uključuje pri tome i određeno pozitivno obilježje. Naime, odgovoran pristup stvarnosti, sebi, prirodi, pa i s obzirom na budućnost i buduće naraštaje."[60]

Katolička škola treba davati i zajedničko svjedočanstvo i na taj način odgajati-evagelizirati svoje učenike-odgajanike i nastavnike-odgojitelje. Razlika između katoličke škole i ostalih škola, koja se temelji na "Evađelju iz kojega crpe nadahnuće i snagu", ne smije zaboraviti da je Enđelje upućeno svima, čovjeku, nadilazi okvire Crkve, u njemu je punina čovještva. Benedikt XVI. piše: " Grčkome svijetu našemu pojmu »kultura« najviše se približava riječ *paideia* - obrazovanje u najvišem smislu, da ono dovede čovjeka do istinske čovječnosti. Latini su to isto izražavali riječju *eruditio,* čovjek biva oplemenjen, oblikovan za istinsko čovještvo. U tome smislu Evanđelje je posve bitno *paideia-kultura,* ali se u tome odgajanju čovjeka povezuje sa svim silama koje ga oblikuju kao biće zajednice."[61] Katolička škola, kako rekosmo, temeljeći se na Evađelju i crpeći iz njega snagu i nadahnuća, prihvaća sve ono dobro, lijepo i istinito u osnovama svekolike stvarnosti kako se ona pojavljuje i tomu daje novu kvalitetu i sve to postavlja u širi kontekest i odnos, tj. božanski. Razlika, ali ne suprotnost i poništenje. Katolička škola usmjerava čovjeka izvan njega,

---

57 *Vjerska dimenzija*..., br. 103. Govori se također o nezdravom ambijentu u kojem se na prvo mjesto stavlja: školski uspjeh, disciplina nametnuta izvana, slabo sudjelovanje pojedinaca, izolacija, nezainteresiranost za probleme društva, rutinska vjerska poduka. Usp. *Vjerska dimenzija*..., br. 104.

58 BENEDIKT XVI, *Deus caritas est*, 28.

59 JOSEPH RATZINGER, *Sol zemlje*, 272.

60 KARL LEHMANN, *Vrijeme je da mislimo na Boga*, KS, Zagreb, 2003, 19.

61 JOSEPH RATZINGER, *Na putu k Isusu Kristu*, Verbum, Split, 2005, 46-47. Vidi posebno str. 45-54.

prema Bogu, postavlja mu za uzor Isusa Krista. To je bit, sadžaj evangelizacije. Bog koji nosi u sebi svekoliku i neizmjernu stvarnost, koju čovjek samo kada i koliko je u zajedništvu s Bogom, može dohvatiti sve stvari i ljude,[62] a da ih ne uništi, iznakazi ili profanira. To je pokazano i življeno u Isusu Kristu. Benedikt XVI. piše: "Prava novost Novog zavjeta nije u novim idejama, već u samom Kristovu liku, koji tim pojmovima daje tjelesni oblik – realizam je to bez presedana. (...) Njegova je smrt na križu vrhunac onoga okretanja Boga protiv samoga sebe u kojem se on daje da bi pomogao i spasio palog čovjeka. Ljubav je to u svome najradikalnijem obliku. (...) To mora biti polazna točka u našem definiranju ljubavi. U tome razmatranju kršćanin otkriva put kojim se njegov život i njegova ljubav moraju kretati."[63] Tako se svakome otvara neizmjerna i konkretna mogućnost rada, dozrijevanja i stalnog proširenja.[64]

ZAGLAVAK

Pokušao sam progovoriti o mogućnosti duhovnog odgoja u katoličkoj školi u školi kao školi znanja, kulture, odgoja i evanđelja, unutar stvarnosti u kojoj živimo. Duhovni odgoj je cjelina, stvaranje kvalitete od onog što već živimo, s čim se susrećemo, što jesmo i kako jesmo. Treba premostiti sukobe, suprostavljanja i potiranja koja su vladala u tradicionalnoj duhovnosti i znanosti prošlosti ili pokušaj paralelizma i razmrvljenosti sadašnjosti. Duhovnost kao cjelina ne izdvaja, ne suprostavlja, ne zaboravlja niti jednu sastavnicu ljudskog življenja, nego povezuje, oplemenjuje, uključuje i proširje. Ta duhovnost-odgoj mogla bi se izreći u tri riječi: *utjelovljenje* (materija), *zajedništvo* (čovjek-čovječanstvo) i *trascedencija* (preobraženje-nadilaženje). Katolička škola treba stvarati takav ambijent ili ozračje, tj. božansko ozračje u kojem će se živjeti, doživjeti i poučavati jednistvo svekolike stvarnosti, zajedništvo svih ljudi i stalno nadilaženje (preobrazba). "Evo sve činim novo" (Otkr 21, 5).

62 Usp. ROMANO GUARDINI, *Uvod u molitvu,* KS, Zagreb, 1993, 137.

63 Benedikt XVI, *Deus caritas est*, 12: "Navlastitost kršćanstva jest On sam; ono što po Njemu prispijeva k ljudima i odnos koji čovjek po Njemu može imati s Bogom. (...) U kršćanskom postupanju, naprotiv, na mjestu općenite norme nalazi se povijesna Kristova osoba." ROMANO GUARDINI, *Bit kršćanstva – O biti umjetničkoga djela*, AGM, Zagreb, 2005, 71-72.

64 Usp. ANTE KRESINA, *O, Bože, žeže, žeže tvoja riječ*, KS, Zagreb 1993. 19-22. "Nijedna se duša ne povezuje s Bogom, a da nije prošla *određeni prijelaz* preko Materije. Koje je u nekom smislu distanca koja razdvaja, ali u nekom smislu i put koji ponovno ujedinjuje. (...) Ne tražimo, dakle, da prije vremena pobjegnemo iz Svijeta. Nego znajmo orijentirati svoje biće u tijeku stvari; i tada ćemo, mjesto tereta koji nas je vukao prema ponoru uživanja i sebičnosti, osjetiti kako se od stvorenja odbija jedna spasonosna «sastavnica», koja će nas, prema već poznatom procesu, proširiti, isčupati od naših sitničavosti, tjerati nas neustrašivo prema povećanju perspektiva, prema odricanju od radosti koje smo uživali, prema ukusu za neprestano sve duhovnije ljepote." PIERRE T. DE CHARDIN, *Božansko ozračje*, Crkva u svijetu, Split, 1985, 86-87.

SUMMARY - SAŽETAK

POSSIBILITIES OF THE CATHOLIC SCHOOL IN SPIRITUAL UPBRINGING

Contemporary life has either become questionable or limited to a unique problem; how to acquire as many material goods as possible or to a Fromm's expression „to have". On the other side man has never been so affraid to lose what he gained as nowdays. He is dissatisfied regardless of he has got or has not got. What is the way out of this situation? Is it up to school as an institution to alter the man and society? School has actually caused such hopeless situation and therefore should find the way out. How can Catholic school contribute to it, it is an ultimate question. Spiritual upbringing is a forgotten process in school which exclusively offers knowledge. Therefore, the paper presents:1.the context we live in ;the school and problems we challenge; 3. the Catholic church and its role.

Translated by Angelina Gašpar

ODGOJNE VRIJEDNOSTI I METODE U DJELU »PRAVILO KRŠĆANSKOGA ŽIVOTA NAMJENJENO HRVATSKOJ MLADEŽI« FRA PETRA KRSTITELJA BAĆIĆA

NEVENKA NEKIĆ
Zagreb, Jablanovac 16

UDK: 248.152+37.01+271.3 Baćić, P.
Stručni članak
Primljeno: 24. XI. 2008.

Fra Petar Krstitelj Baćić (1847.-1931.), franjevac Provincije Presvetoga Otkupitelja u Hrvatskoj, gvardijan, duhovnik sjemeništaraca, profesor i ravnatelj Gimnazije, duhovni pisac, povjesničar i dugogodišnji voditelj Franjevačkoga Trećega reda. U ovomu je članku prikazana njegova knjiga "Pravilo kršćanskoga života namjenjeno hrvatskoj mladeži" (Zadar 1880.). Objavljena su još dva izdanja (1892. i 1901.). U 1. dijelu je kratka pučka dogmatika i moralka, u 2. Su razne molitve, one tradicionalne, ali i neke novije. U tim molitvama donosi podatke o životu pojedinih svetaca, što molitve čini zanimljivijima i konkretnijima. Dosta navodi crkvene naučitelje i duhovne pisce, zgode iz života svetaca i kakakternih muževa, jednostavnim stilom potiče na ozbiljan i strog način života, kao i darežljivost i pomaganje siromasima. Za odgoj mladeži posebno ističe dobar primjer roditelja, odgojitelja i učitelja. Pisao je čistim narodnim govornim jezikom i ustrajno se je držao ikavice.

Ključne riječi: *odgoj, odgojitelj, odgajanik, dobar primjer, duhovni život, molitva, sakramenti, pisac, duhovnik.*

UVOD

Fra Petar Krstitelj Baćić (1. X. 1847.- 20. VII. 1931.) jedan je od značajnijih spisatelja i odgojitelja budućih franjevaca kao i pisac koji je brojnim dušobrižnicima, posebno u južnoj Hrvatskoj, pomogao svojim spisima da duhovno odgajaju svoje vjernike u drugoj polovici XIX. i prvoj polovici XX. stoljeća. Najveći dio svoga života proveo je u Sinju kao »apostol Gospe

Sinjske«[1] gdje je vršio razne službe među kojima najduže profesora na Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji, duhovnika u Franjevačkom sjemeništu i upravitelja Trećega franjevačkog reda.

Rođen je 1. listopada 1847. u selu Brištani (Miljevci) kod Drniša, kako fra Karlo Kosor kaže »od dobrih kršćanskih roditelja.«[2] Prvo školovanje i novicijat završio je na Visovcu, gimnaziju u Sinju, filozofiju i teologiju u Šibeniku i Makarskoj. Za svećenika je zaređen u Splitu 12. ožujka 1871. Svoju Mladu Misu slavio je u Drnišu na Sv. Josipa 19. ožujka iste godine.

Radeći pedeset godina u Sinju, djelovao je između ostaloga i kao pisac. Pisao je rasprave, članke i osvrte koje je objavljivao u raznim časopisima i posebnim knjigama.[3] Njegovi spisi odgovaraju staležu i odgoju koji je sam primio, kao i zanimanjima koja je vršio. Tako se mogu svrstati u nekoliko područja duhovnog i religiozno-poučnoga sadržaja[4], kao i u povijesne rasprave i literarna djela, od kojih se posebno ističe pripovijetka »Jelisava Lapsanović - banica karinska. Povjestna crta iz hrvatskog života.«

Ovu pripovijetku objavila je Matica Dalmatinska u *Narodnom koledaru* za prostu godinu 1881. Uredio Mate Nekić. Dalje piše da je tu pripovijetku izdala o svom trošku Matica Dalmatinska, a također i nagradila.[5]

Ta pripovijetka sadrži sav emocionalni i svjetonazorski habitus fra Petra Baćića, pa iako se smatra slabijom literarnom umotvorinom, vjerojatno zbog izrazitoga romantičarskoga stila i zanosa za nacionalnu baštinu, kao i crnobijelog tretiranja likova, ona ima svoju vrijednost osobito u činjenici, što se P. Baćić potrudio donijeti točne datume i imena osoba te povijesne crtice, pa čak i znanstveni dodatak ispod teksta, kojim pojašnjava ljude i događaje. Sav vapaj za propalu hrvatsku prošlost samostalne kraljevine i njezinih velikaša protkan točnim opisima mjesta, danas može iznova poslužiti u opisu onoga što je ostavio Domovinski rat koji se odigravao na istome mjestu i na sličan način nakon 110 godina od objave te pripovijesti:

»Ne prošla ni stotina godina po smrti zadnjeg Lapsanovića, Turci srušili grad Karin, upalili Karinski samostan, razvalili zavjetnu crkvu Sv. Vida …«[6]

I kako kaže P. Baćić nestalo je života u Karinskoj dolini, zavladala je mukla i grobna tišina.

---

1 FRA KARLO KOSOR, *Fra Petar Baćić, odgojitelj Gospinih štovatelja,* Gospa Sinjska, 1973., 5, 5; *Zbornik o Petru Krstitelju Baćiću.* Zbornik radova sa znanstvenoga skupa "Petar Krstitelj Baćić", Skradin-Visovac, 27.-28. X. 2006. Hrvatski studiji, Zagreb 2007, 375.

2 *Isto,* 5.

3 *Isto, 74.* sv. I., 330-331.

4 K.KOSOR, O *fra Petar Baćić,* Kačić, 1973., 5, 84-91 (bibliograija) 74.

5 *Isto,* 74.

6 PETAR KASTEL BAĆIĆ, *Narodni koledar,* Zadar, 1881., 96.

Suvremenik Baćića bio je do 1881. August Šenoa, koji je te godine umro, a svojim romanima obradio povijesne teme, izrazito romantičarski i s gotovo istim nacionalnim zanosom kao i nepoznati Baćić. Bez obzira što Augusta Šenou tretiraju u novelistici kao realistu, usporedba nije posve bespredmetna ako se pročitaju historijski romani Augusta Šenoe, kao i njegove pjesme posvećene hrvatskoj povjesnici, osobito vapaj nad opustjelim Ozljem.

Zaljubljenik u hrvatsku baštinu i putnik Baćić poznavao je povijest svoga naroda, što je bio preduvjet jednog dijela njegova odgojnoga rada.

U opširnom prikazu života i rada fra P. Baćića fra Karlo Kosor navodi između ostaloga da je Baćić volio putovati te je o tome pisao i objavljivao uspomene i reportaže. Navodeći ostala njegova djela[7] Kosor izdvaja kao najvrjednije djelo *Pravilo kršćanskoga života*, koje je imalo čak tri izdanja. Tu se slaže s prethodnicima koji su o tom djelu pisali kao ravnopravnom, poradi njegovih kvaliteta, poučno-pobožnim knjigama fra Stipana Margitića, fra Tome Babića, fra Andrije Kačića Miošića. Prvo izdanje 1880. objavljeno je u 5000 primjeraka, drugo 1892. u 4.000 primjeraka, a treće 1901. »u više hiljada iztisaka«[8] od čega je u samom Sinju i Cetini rasprodano tri tisuće.

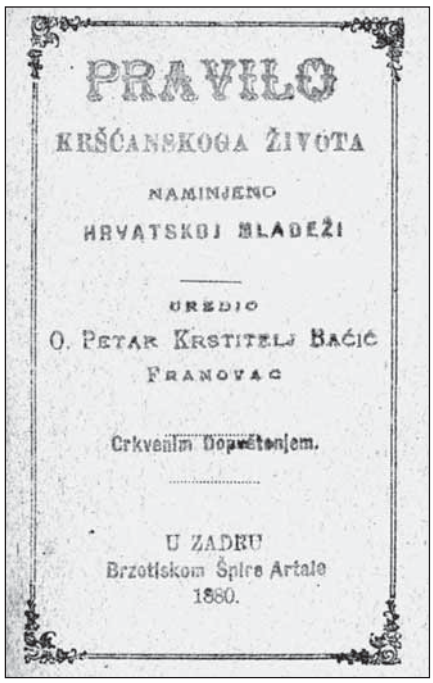
PRAVILO
KRŠĆANSKOGA ŽIVOTA
NAMINJENO
HRVATSKOJ MLADEŽI
UREDIO
O. PETAR KRSTITELJ BAĆIĆ
FRANOVAC
Crkvenim Dopuštenjem.
U ZADRU
Brzotiskom Špire Artale
1880.

Pravilo kršćanskoga života - prvo izdanje

I. OPIS DJELA KAO TISKARSKE, JEZIČNE I ESTETSKE TVOREVINE

Knjiga *Pravilo kršćanskoga života* (izdanje Split, A. Zannoni, 1892.) manjega je formata (11x14 cm), kartonskoga laganoga uveza, tankoga papira, te se njenih 528 stranica doimlju prikladnim za svako putovanje ili kućnu policu i skromnijega čovjeka. Tamnosmeđi makulatorni kartonski uvez obrađen je u stilu onoga vremena koje je pod utjecajem historicizma koristilo suhi žig urešen baroknim motivima vinjeta, a na sredini korica je križ u rascvalu florealnom uresu. Isti oblik ima i stražnja korica. Hrbat knjige urešen je sitnim kvadratićima i zlatotiskom upisanim naslovom: *Pravilo kršćanskog života*. Sve to uokvireno je četirima vodoravnim zlatnim crtama.

7 K. KOSOR, P. Baćić, 73.
8 *Isto,* 73.

Nakon jednostavne predstranice slijedi prva grafika: Isus na putu, nosi janje na ramenu i u desnoj ruci veliki štap. Ispod slike piše: ***Ja sam Pastir dobri.*** Grafika je izvedena u maniri nabožnih slika iz molitvenika onoga doba pod utjecajem talijanske i francuske opreme knjiga. Pod slikom je potpis Laurent et Debernt. (O ilustratorima ne postoji podatak u hrvatskim likovnim ni općim enciklopedijskim izdanjima.) U knjizi postoji još nekoliko grafika bez potpisa s takvim tipiziranim klišejima likova anđela, Gospe s Djetetom i sl. Neke su nastale očito prema uzorima iz velikih slikarskih ostvarenja Rubensa, Rafaela i Nazarenaca, ali pojednostavljene i bez ikakve signature. Sve su crno-bijele, ponegdje preslikane kao otrgnutih rubova što im daje neku posebnu patinu i draž. Sveukupnost dojma koji ostavlja knjiga je jasnoća i namjena običnom puku koji mora prepoznati likove tradicionalne kršćanske ikonografije.

Glavna naslovna stranica ispisana je različitim fondom slova: *Pravilo kršćanskoga života / Drugo dopunjeno izdanje.* Slijedi slika janjeta s križem na Zavjetnom kovčegu. Sabrao: Fra Petar Krstitelj Baćić /Franovac Male Braće Obsluženja Redo-Države /Prisvetoga Odkupitelja./ U Splitu /Brzotiskom A. Zannoni (St. Bulat) / 1892. (Netko je tintom ispravljao godinu i jasnije ju ispisao ispod otisnute.) Na poleđini naslovnoga lista nalazi se Ad N.ro 334 *Imprimatur* / Datum in Conventu Nostro /Makarskae die 10 Septembris 1891. /Fr.Marcus Ivandić / mini.Prov.lis // Ad.N.ro 3309 *Imprimatur* / Ex Episcopali Curia / Spalati, die 12 Decembris 1891. / Philippus F. Episcopus.[9]

Slijedi Napomena koja služi kao uvod u izdanje. Auktor u Napomeni ističe da je to drugo popunjeno izdanje nastalo jer je prvo rasprodano, iako je tiskano u »pet hiljada«, kako on kaže, primjeraka. Nastavlja objašnjenjem da je djelo ušlo u volju i srce narodu hrvatskom, jer je on primio mnoge listove iz svih krajeva da ponovi izdanje. Ovo je obogaćeno mnogim molitvama, devetnicama i »pismicama«, te da obuhvaća nauk kršćanski i navode iz Svetoga Pisma. Ističe: »Ja pišem hrvatski onako, kako hrvatski narod govori, što ga je u Dalmaciji, Slavoniji, Bosni, zapadnoj Hrcegovini, Banatu, Bačkoj i dr.«[10]

Izvore svojega rada točno navodi: »Sve što je u ovoj molitvenoj knjizi, sabrao sam što iz starih hrvatskih molitvenika, što iz novih, a mnogo iz latinskih i talijanskih, kao: Frassinetti, Manuale di pieta ….«itd.[11]

Sentimentalno i toplo upućuje svoju knjigu u svijet: »Pođi dakle knjižice moja, kroz sva mista i gradove, i nastani se u svačijoj kući, gdi je god hrvatskog naroda, komu je mila vira katolička …« Sve to napisao je u Sinju na dan Sv. Franje i posebno uputio na hrvatsku mladež.[12]

9. P. K. BAĆIĆ, *Pravilo kršćanskoga života,* Split 1892., naslovni list. U daljem tekstu samo Pravilo…

10. *Isto,* 6.

11. *Isto,* 6.

12. *Isto,* 7.

PRAVILO
KRŠĆANSKOGA ŽIVOTA
Drugo popunjeno izdanje.
Sabrao:
Fra PETAR KRSTITELJ BAĆIĆ
Franovac Male Braće Obsluženja Redo - Države Prisvetoga Odkupitelja.
U SPLITU
Brzotiskom A. Zannoni (St. Bulat)
1892.

Pravilo kršćanskoga života - drugo izdanje

Djelo je pisano u idiomu hrvatske *štokavske ikavice*, pučkim jezikom i stilom kojega se auktor držao kao najvjerodostojnijega u svim navedenim krajevima gdje prebiva hrvatski narod. Taj jezik[13] u djelu odlikuje se arhaičnošću u leksiku, frazeologiji i stilistici, korijenskim pravopisom, utjecajem talijanske grafije kao i fondom rječničkoga blaga koji se do danas izgubio. Da navedemo samo neke primjere osobitosti Baćićeva jezika: *sobstvo,* jednakovično, dali u smislu nego, umrao, u limbo, uzaša, ob u smislu pokraj, *gjavao, angjeo, ošljebad* u značenju *korov, zlamen, pedipse* u smislu *kazne, pajnost, ucknenje, izpovid, Ivan Zlatoustni, izpljuje, nemoš, nezaniči, neogluši, odpustene, pedipsaj, jerbo, šerafin, hoćno, molenjim* (bez a), *vehoma, svetčan, tute, nesgodam* (nema a), *tampal, hotio, franovački red, subotni*, itd…

Dosljedan ikavici, zbog koje će imati u daljnjim izdanjima dosta problema i sukoba,[14] uspio se izdići nad svakodnevni izričaj i postići *poetski ton* na mnogim mjestima. Kao primjer navodimo jedan dio molitve prije pričesti pod naslovom *Dilo vire:* »…. Pet vrutaka žive vode, izviruićih iz pet poglavitih rana tvojih, neka se razliju, kao rike tvojih milosti, po duši mojoj, da u njima okupan, očišćen, dostojnije primim tebe Boga, moga Spasitelja i Sudca. Neka vrutci tvoje milosti, izvirući iz probodenog Srdca tvoga, svu operu i posvete dušu moju, koja će do malo biti tvoj stan, gdi ćeš biti da me okripiš, posvetiš i utišiš ….«[15]

Jedna od možda najljepših molitava je *PISMA 101* str. 413. Evo nekoliko redaka: »U koji god dan budem zazvat tebe, hitro usliši mene. Jer su izvitrili, kako dim dnevi moji; i kosti moje usahle su kano glavnjica. Satrven sam kano sino, i usahlo je srdce moje; jer sam zaboravio blagovati kruh moj…«

Posebno mjesto zauzimaju najbrojnije molitve Majci Božjoj koje su mjestimično poprimile literarni i osobni ton auktora.

Čuvajući narodni izričaj unio je u nj svoj stil, zanos i sakralnu patetiku

13. ZLATKO VINCE, *Putovima hrvatskoga književnoga jezika,* Zagreb 2002.
14. K. KOSOR, P. Baćić, 73.
15. P. K. BAĆIĆ, *Pravilo,* 268.

Pravilo
Kršćanskoga života.
Treće popunjeno i povećano izdanje.
Sabrao:
O. PETAR KRSTITELJ BAĆIĆ
Franovac Male Braće
Redo-Države Prisvetoga Odkupitelja.
ZAGREB
Tisak i naklada Antuna Scholza
1901.

Pravilo kršćanskoga života - treće izdanje

koja je sentimentalna, ali duboka i iskrena. Ta sentimentalnost (izvire iz latinskoga glagola sentire - osjećati) imala je još u XVIII. st. pozitivno značenje i u lingvističkom i općem značenju. Ono se tijekom dva posljednja stoljeća izgubilo i dobilo negativne konotacije, pa se ta semantička ambivalentnost od nekadašnjega značenja profinjenoga i uzvišenog osjećajima, pretvorila najprije u površnost, a danas u gotovo gadljivu odbačenu pojmovnost kojoj je mjesto u ropotarnici propalih stoljeća.[16]

Vjernički ekstatički Baćićev stil izvodi na mnogim mjestima tekst iz prostora sakralnoga i tradicijom utvrđenoga, i pretvara ga u pjesnički, koji evokacijom uzdiže zbivanja do ekstrema. Neki suvremenici Baćićevi, poput pjesnika Nazora, također su se uvrštavali u takve sklone patetičnom stilu, pa čak i Krleža u nekim djelima.[17]

Dakako, taj svečani, uzvišeni i veličanstveni stilski ton odgovara građi koju obuhvaća ova sakralna knjiga, kao i sam život skromnoga i vrlinama obdarenoga fra P. Baćića. Pisao je i živio u vrijeme kada se osjećao utjecaj novoga razornoga doba, nastajanja socijalističkih i anarhističkih pokušaja gušenja vjere, pa pisac i uvodnoj *Napomeni* i kaže za svoju knjigu: »…te im budi strukom mirisavog cvića kako ćeš im dignuti sa srca pelimovu gorčinu, koju mu pruža i u nidra siplje, *Raskvareni tisak*, današnjeg pokvarenog vika.«[18]

Uz ove navedene estetske odlike treba pribrojiti i čestu uporabu *epiteta,* kao npr. *gorkosti zemaljske, sveti strah, slatki pokoj* itd. Njegovi opisi pojedinih prostora Svete Zemlje također djeluju živopisno i ponekad nekonvencionalno.

Osobito se čuvao »…da mu rečenica bude jasna, *čista od upljuvaka* tuđih riječi, gipka i laka za čitanje«.[19]

16. ZDENKO ŠKREB, *Književnost i povijesni svijet,* Zagreb 1981., 142.
17. *Isto,* 142.
18. P. K. BAĆIĆ, *Pravilo,* str.7.
19. K. KOSOR, P. Baćić, 81.

II. POGLAVLJA I NJIHOV SADRŽAJ

Knjiga ima dva odvojena dijela: *I. dio* je pučka dogmatika i moralka, II. dio molitve za razne pobožnosti tijekom crkvene godine.

Prvi dio obuhvaća 171 stranicu i sastoji se od sljedećih poglavlja: Nauk kršćanski, O Bogu, Trojstvu, Spasitelju, O Sv. Crkvi, O Angjelim, o Sotoni, o Čoviku, O Blaženoj Divici Mariji, Raztumačenje svega kršćanskoga nauka.

U tekstu se često služi citatima crkvenih otaca i drugih autoriteta: sv. Augustina, apostola Pavla, sv. Ivana Zlatoustog i ostalih.

Svaki dio ima podtekstove, pa *Nauk kršćanski* sadrži osim tekstova liturgijskog karaktera u 37 odjeljaka, još i tumačenja raznih molitava i simbola. Tako se spajaju časoslov i tumačenja s poukama.

II. dio knjige obuhvaća od 172. do 523. stranice i donosi razne molitve. Uz poznate i danas uvriježene molitve, nalaze se i one koje se rjeđe nalaze u suvremenim molitvenicima. Tako su tu sačuvane molitve sv. Jeli carici, sv. Bernardu, sv. Ružici iz Lime i sl.

U tim molitvama nalazi se i opis života dotičnoga sveca. Tako *Molitva Svetomu Paškalu Baylonu* između ostaloga poučava: »….koji si hotio umrtviti tilo, hodeći bos kroz ljuti i vrleti, kroz dračje i trnje; koji si gledao sve načine, kako ćeš nesgodniji krevet imati, ležeć ili na zemlji, ili na daskam, imajuć za uzglavlje kamen, ili drvo …«[20] To molitve čini slikovitima i podastire i hagiografsku stranu opisa sveca, koje puk voli.

Najbrojnije su molitve Bogorodici.

III. CILJEVI ODGOJA I METODOLOGIJA FRA PETRA BAĆIĆA KAO ODGOJITELJA

Kao dijete iz brojne obitelji (sedmoro djece), ponio je od kuće osjećaj zajedništva i prvu poduku kršćanskoga odgoja. O njegovu životu i školovanju opširno piše fra Karlo Kosor u navedenu djelu.[21]

Nas zanima njegov pedagoški lik, ciljevi odgoja i metode kojima se služio da zadobije povjerenje i ljubav učenika bez kojih nema uspješne poduke. Prije ulaska u ovu glavnu temu, valja objasniti ukratko i vrijeme u kojem se odvijao njegov pedagoški rad.

Godine 1896. pedagogija je uvedena kao seminar na tadašnjem Mudroslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.[22] Nešto ranije, u sklopu Odsjeka za filozofiju, ustanovljena je druga katedra za *teorijsku i praktičnu filozofiju*, na kojoj je

20. P. K. BAĆIĆ, *Pravilo,* 463.

21. K. KOSOR, P. Baćić, 55-83.

22. ANĐELKO MIJATOVIĆ, *Obrazovna revolucija i promjene hrvatskog školstva,* Zagreb 2002., 35.

predavao Đuro Arnold, koji se istaknuo svojim predavanjima iz pedagogije. Bio je protiv utilitarističkih nazora i jedan od utemeljitelja sistematskog izučavanja odgojne problematike, a također je *utemeljitelj i hrvatske filozofske terminologije*. Enciklopedija krležijanskoga doba smatra ga konzervativnim i tradicionalnim, a u filozofskom radu učenikom Lotzea i Herbarta koji zastupa »spiritualistički pluralizam«. Tako on priznaje ljudsku dušu, ali njegov učitelj Herbart nejasno opredijeljen prema religiji, ipak odbacuje iz filozofije nauk o Bogu kao neznanstven. Nju zamjenjuje etika kao nauka, pa tako i estetika. Pedagogija mu je ipak idealistička, kako ga karakteriziraju već u tada narastajućoj ateističkoj plimi. Tako su u vrijeme kraja XIX. st. već djelovale dvije struje u pedagogiji: jedna je davala prednost oplemenjivanju ljudske duše, a druga težila razvoju razumskih sposobnosti. Dvadeseto stoljeće prihvatit će razvoj razumskih sposobnosti u pedagoškim okvirima.

U isto vrijeme 1900. švedska učiteljica i spisateljica *Ellen Key* objavila je knjigu koja će bitno utjecati na odgojne metode diljem svijeta. Bilo je to »*stoljeće djeteta«*. Tako je započela *era pedocentrizma* koja se i danas sve više razvija i dobiva nove oblike pedagoških usmjerenja, te na koncu ulazi u svoju inverziju jer se, u potpuno obezboženom zapadnjačkom društvu, pretvara u besmislicu.

U Hrvatskoj se 1871. god. osniva *Hrvatski pedagoški zbor,* a pedagoška se disciplina postavlja prvi puta kao znanstvena i nova prihvaćajući strujanja (Basariček i drugi) navedenih svjetskih vodećih misli.

Narastajuća klima protureligijskog odgoja kao i sekularizacija Crkve od države, razvija se paralelno s marksističkim naukom te jačanjem sve otvorenijega masonskog pokreta i utjecaja.

Svemu tome suvremenik je fra Petar Baćić. Problemi oko Franjevačke klasične gimnazije u Sinju, gdje je proveo veći dio života, zahvatili su njegovo vrijeme. Tako se upravo u trenutku prvoga izdanja njegova djela, koje je naša tema, Ministarstvo bogoštovlja i nastave u Beču javilo, kako ne može toj gimnaziji podijeliti »podpore poradi toga što se ne običaje davat je privatnim učionam«.[23] Takav stav odgovarao je tadašnjoj Austrougarskoj monarhiji koja je činila sve da proširi svoj utjecaj prema jugoistoku Balkana.[24]

U nevoljnim i žalosnim okolnostima, često bez osposobljenih profesora, ili prava javnosti, dolazi u tu sredinu P. Baćić godine 1876/ 77. i tu ostaje sve do 1906. godine. Predavao je latinski, talijanski, hrvatski, zemljopis i povijest.

Svakako da su dva najosjetljivija područja bila *hrvatski jezik i povijest.* Njegov stav u svezi hrvatskoga jezika nije tema ovoga rada, ali treba reći da je jedino priznavao *štokavsku ikavicu kao pravi hrvatski jezik* i učenici su imali pravo služiti se usmeno i pisano tim jezikom. Time se odupirao »vukovcima «. Također je zahtijevao da učenici nauče glagoljicu i hrvatsku ćirilicu.

23. K. KOSOR, P. Baćić, 61.
24. RADOSLAV KATIČIĆ, Forum, Zagreb, 4-6.,2006.,str.445.

Povijest je bila njegov najdraži predmet. Povezivao je komparativno i sinkrono događaje i s učenicima posjećivao mjesta znamenita po događajima i osobama iz hrvatske povijesti. U rad je unosio zanos i nastojao pobuditi ljubav za nacionalnu povjesnicu i domovinu. Njegov biograf fra Karlo Kosor ističe da je bio strog, pravedan, ali i blag. Brinuo se je za mentalno i tjelesno zdravlje svojih učenika i što je najvažnije – svojim uzornim životom služio im kao primjer.

Na koncu svoga pedagoškog rada kad je 1906. god. zamolio otpust, dobio je pismo zahvale i priznanja za marljivi, izgledni i blagotvorni rad na odgoju mladeži.[25]

Fra Petrovo djelo *Pravilo kršćanskog života* na tragu je njegova pedagoškoga djelovanja, iako je sasma sakralnoga sadržaja. Cilj ove knjige je pridobiti za kršćanski nauk mladež i najširi puk, stoga je i pisana lagano (što su mu neki zamjerali, prigovarajući da je pojednostavnio teologiju!) i u jeziku njegova kraja i naroda. Tako će pisati sve do svršetka Prvoga svjetskoga rata, odstupajući tek pod pritiskom i prihvaćajući ijekavicu. On sam o tome piše:

»Srića bi bila da i nebude tuđi izgovor porušio napridak cvatuće naše stare knjige, koja pisana kako se govori, razumnija je bila i učnu i neučnu – a najžalostnije to je, što već u Crkvu se uvukao izgovor taki, s koga puk nerazumeć svaka, smućen ostaje. Jezik je najbolji koji puk govori za knjigu svaku puku pridanu, osobito nabožnu.«[26]

Tako je i ovo djelo pisano narodnim jezikom duge tradicije, a fra P. Baćić mu je dao stilsku toplinu i neposrednost.

IV. ODGOJNE METODE ILI MAJEUTIKA

Odgojne metode kojima se služio u sastavljanju ovoga djela su sljedeće:

1. *Citati* znamenitih crkvenih naučitelja. Tako npr. na str. 44. citira učenoga Tertulijana: »Mi se zlamenujemo križem kuda god krenemo ili pođemo, na izlazu i ulazu, kad se oblačimo i obuvamo, kada se umivamo i blagujemo, kad sviću užižemo, kad ligamo i ustajemo, kad sidamo, kada što mu drago radimo.« Odmah iza toga citira sv. Augustina: »Ako se ne zlamuješ ovim križem, ništa ti ne će dobro izaći.« Citirao je mnogo autoriteta, od kojih su neki danas već gotovo zaboravljeni u svakodnevnoj liturgijskoj praksi.

Zanimljivost je da citira i stare hrvatske pisce. Tako na str. 521. donosi pjesmu *Druga pisma Divici Mariji* (Izvadak iz pisme Mavra Vetranića):

»O zvizdo danice, prilipa svitlosti, /Majko i Kraljice, puna sve milosti, / Divica i žena, Gospojo prislavna, / U vike blažena, cvit kruno izabrana /.«

25. K. KOSOR, K. Baćić, 63.

26. P. K. BAĆIĆ, *Rukovet serafinskog cvića,* Split 1884., 7.

Donosi svih šest kitica te Vetranovićeve pjesme posvećene Blaženoj Djevici.

2. *Razjašnjenje običnim riječima* svakoga kršćanskoga čina. Da bi svima postale jasne riječi, koje su tada po kanonu bile latinske, on je donio u knjizi latinski tekst cijele mise, ali onako kako se izgovara. Pri tome donosi i riječi misnika i podvornika, npr. »...mea kulpa, mea kulpa, mea maksima kulpa ….Misereatur vestri…«[27]

Objašnjava zašto je neki dio mise, tradicije ili molitve upravo takav. Tako tumačeći npr. formulu *ŽIVOT VIČNJI* kaže: »..hoće reći, da ćemo u vike živiti i dušom i tilom ; živiti sa svetim u nebeskom raju, ili živiti sa osudjenicim i sotonam u bezdanoj jami paklenoj.«[28] Na toj istoj stranici tumači značenje ljudskoga tijela: »Jer je tilo za zemaljskog kratkog života bilo s dušom dionik sriće ili nesriće, ili je trpilo ili uživalo; s toga potribno je da bude ili uzvišeno ujedno s dušom na nebu, ili da s njom bude osuđeno u paklene muke.« On pri tom ne odstupa od utvrđenih kršćanskih katoličkih kanona, ali uzima neku slobodu tumačenja koja se osjeća kao njegova osobna pobožnost.

3. *Kako pomoći drugima* jedna je od metoda njegove majeutike. Tako navodi što su to »Sedam dila milosrđa tilesnih i sedam dila milosrđa duhovnih.« On poznatim djelima iz *Novoga zavjeta* dodaje i ona iz *Staroga.* Tako kaže da je sedmo dilo milosrđa pokopati mrtve i poziva se na Knjigu Tobijinu, poglavlje prvo. U njegova djela milosrđa duha spadaju sljedeća: *Svitovati sumnjiva,* (str. 92. i dalje), a pri tom misli onoga koji je slab u vjeri; *Naučiti neumitna,* tj. one koji ne poznaju kršćansku vjeru; *Pokarati grišnike; Utješiti nevoljne; Prostiti uvridjenje; Podniti uztrpljivo usilnike;* Moliti Boga za žive i mrtve.

Među tumačenja kako pomoći drugima spadaju i grijesi što ih pravi kršćanin mora protumačiti onome koji ne zna. Navode se uobičajenim redom od oholosti, lakomosti, bludnosti itd. Za svako donosi objašnjenja prikladna jedva obrazovanu puku onoga doba. Tako opisuje i pakao, koji se danas rijetko spominje u našim propovjedima, pa ga nadugo opisuje između ostaloga i ovim riječima: »Ima misto, od Boga odredjeno gdi se muče u svakim mukam duše grišnika. Ove su muke pune žive vatre, osobito za mučenje duša i tilesa, odredjene. Ove su muke paklene vičnje. Tko jednom unidje u nje, nigda više neizlazi. Ovo misto jest misto tmina, paklenog smradnog dima, tuge i čemera.«[29]

Smisao svega toga je pomoći da *STRAH* odvrati od zlih djela. Takav način odgoja napušten je danas čak i u crkvenim školama. Fra P. Baćić na više mjesta opisuje paklene gospodare, sotonine sluge, podcrtava mogućnosti kako je lagano upasti u grijeh i njihovu mrežu. On duboko vjeruje u pakao i raj kao Božje određenje.

27. P. K. BAĆIĆ, *Pravilo*…, 499.
28. *Isto,* 58.
29. *Isto,* 131.

4. *Strogost i čistoća života.* Te kategorije pedagoških mjera fra P. Bačić pronalazi prvenstveno u Bibliji, ali on to još proširuje nekim svojim poimanjem kršćanstva. Tako navodi u svezi smrtne kazne: »... Bog je sam gospodar smrti i života, a kralj i zapovidnici država, kao čuvari pravde mogu u pojedinim slučajim na smrt osuditi, one koji su po zloći svojoj zaslužili …«[30] Ovakav stav donio bi danas dosta neprilika Crkvi (iako i danas u nekim državama postoji smrtna kazna, npr. u USA) kao i neki Bačićevi stavovi u svezi drugih postavki, npr. za svetu pričest on kaže: »Biti postan od pol noći, dokle se neprimi pričešćenje. Nesmi se ništa uzeti u usta od jića i pića, ni kapljica vode, ni mrvica kruha, nesmi se progucati prije pričešćenja, i to od pol noći. Pljuvaka nekrši posta, ona se može progucati.«[31] Međutim, to su disciplinski propisi koje je Crkva u naše dane promijrnila.

U metode strogoće koja pročišćuje spada i »ispovid«. Iznoseći elemente za pravilnu ispovijed, navodi imena nekih danas manje poznatih svetaca i svetica koji su se često ispovijedali: sv. Alfonso Liguori, sv. Turibij, sv. Pelegrin Lacioso, sv. Koleta i druge. Tako on zaustavlja u vremenu i podastire neuku puku i mladeži mnoštvo imena koja bi inače pala u zaborav. No, puno je važnije od glasova njihovih imena primjer njihova svetoga života.

5. *Anegdote i životopisi svetaca i svetica* koje trebaju privući pozornost prije molitava ili liturgijskih postupaka. To se ponavlja uvijek u sličnom motivu. Tu dolazi do izražaja njegova sklonost fabuliranju, npr. »Pobožnost Prisvetomu Srdcu Isusovu. Kako nastade ovo bogoljubstvo. Godine 1671. živila je, u samostanu koludrica Salesijanka u gradu Paray le Monial, blizu grada Antun, divica Margarita Alacoque a tada bilo joj 23 godine ….«[32] Bačić opisuje do u detalje događaj i potom njezin životni završetak, kao i proglašenje svetom. Proglasio papa Pio IX. 1864. godine. (Inače svojim molitvama i stavovima poziva se na dokumente istoga pape.)

6. *Povijesni i arheološki dokazi* kao argumenti u odgojnoj metodi.

Tako npr. za *PUT KRIŽA* navodi povijesni događaj Raspeća, popis papa koji su dopuštali oproste, kao i literatura koja o tome svjedoči. On će poučiti mlade kako su franjevci u Svetoj Zemlji od 1342. godine i što su sve načinili. Također objašnjava povijesno i legendarno kako je nastao npr. Karmel.[33] Tom se metodom služi i na mnogim drugim mjestima govoreći o Gospi od Angjela, Sv. Franji, Gospi od Sniga itd. Gotovo da nema molitve kojoj ne prethodi povijesni uvod iscrpno podastirući razvoj toga običaja, njegove sljedbenike i papinska odobrenja.

30. *Isto,* 120.
31. *Isto,* 160.
32. *Isto,* 176.
33. *Isto,* 349.

7. *Simbolika predmeta i odjeće u sv. misi.*

Slabo obrazovanu puku značilo je mnogo objašnjenje elemenata sv. mise. Tako fra P. Baćić počinje to poglavlje »Što znamenuju razni čini mise i dili misničke odiće. Missa rič je latinskog jezika i znači Poslana – a to u ovome smislu: Poslan je od Otca nebeskoga na zemlju Sin njegov Isus svaki put, kad misnik posveti kruh i vino…«

Tumači i dijelove odjeće misnikove od naglavnika, »koji znamenuje trnovu krunu Isusovu«, pa do 13. dijela, a to su svijeće, »sviće goruće znamenuju ljubav Isusovu...«[34]

P. Baćić objašnjava niz simboličnih i znakovitih elemenata u liturgiji i približava svetkovine uvodeći uvijek čitatelja posebnim napomenama u pojedini čin. Tako će objasniti Neoskvrnjeno Začeće Gospino, koje i danas mnogi brkaju s Isusovim začećem. Uzimajući u obzir da bi djelo moglo biti u rukama posve neobaviještena čovjeka, svaki pojam jasno prevodi.Tako počinje od imena *Isus* koje znači *Spasitelj.* Koristi paralelno i ime *Isukrst.*

8. *Odgojiteljev osobni primjer*

Svi koji su pisali o radu fra Petra Baćića isticali su njegov *lik časna i uzorna odgojitelja.* Te su odlike utjecale i na njegove učenike: pobožnost, čistoća života, sklad riječi i djela, obrazovanost, strogost prema sebi i drugima, pravednost, blagost prema malim grijesima, jednostavnost, bezazlenost, vedrina. Najviše o tome piše biograf fra Karlo Kosor i na više mjesta ističe kako se Baćić rado družio s mladeži, seljacima i sirotinjom. »Kao duhovnik bio je svakom pitomcu vrlo susretljiv i uslužan tako da je svaki od njih mogao osjetiti da mu fra Petar želi dobro. Posebnu je brigu posvećivao slabićima u nauku i bolesnima. Slabiće je podučavao, bolesne često posjećivao i malim poklonima iskazivao im posebnu pažnju. Siromašne je, koliko je god mogao, novčano pomagao. Pogrješke im je priopćivao u četiri oka, ali tako obazrivo i blago da se njegovim ukorom ne bi tko osjetio povrijeđen u svome mladenačkom ponosu.«[35]

Opširan prikaz njegovih osobina nalaze se u Kosorovu tekstu, a mi ćemo se osvrnuti samo na onaj dio gdje se spominje kako je fra Petar odgajao i kao pisac. »U različitim listovima objelodanio je velik broj članaka duhovnoga i poučnoga sadržaja. U njima je upozoravao svoje čitatelje na vjerske i moralne nastranosti njihova vremena i iznosio razloge i motive da ostanu vjerni Bogu, Crkvi i svome narodu.«[36]

Odgajao je i kao književnik, pa nije zgorega citirati njegova suvremenika Thomasa Manna iz 1930.: »Dajemo ono svoje najosobnije, a iznenađeni smo kako smo pogodili nacionalno. Dajemo ono najnacionalnije – i gle, pogodili

34. *Isto,* 224-225.
35. K. KOSOR, Gospa Sinjska, 1973., 5.
36. *Isto,* 5.

smo opće i ljudsko, i pogodili ga mnogo sigurnije nego da smo se programatski posvetili internacionalizmu.«[37]

Slutnje fra Petra Baćića o nadolazećem vjerskom i moralno nastranom dobu, pokazale su se posve opravdane. Vjerojatno je znao za ono što se događalo u Rusiji, ostalim zemljama Europe, kao i za otvoreni nastup sotonista u Rimu, u srcu kršćanske misli. Naime, budući svetac Maksimilijan Kolbe, mučenik Auschwitza, kao mladi klerik u Rimu 1917. godine zapanjen i šokiran gledao je velike demonstracije, priređene u povodu 400. obljetnice Lutherove pobune i 200. obljetnice onoga famoznog sastanka »Kod guske i roštilja« 24. lipnja u Londonu. U povorci su bile crne zastave s likom Mihaela Arkanđela kojega Lucifer gazi nogama, a na trgu Sv. Petra vihorila se zastava s natpisom: Sotona mora vladati u Vatikanu, papa će mu držati švicarsku stražu![38]

Stoga u pedagoškom radu fra P. Baćića ima posve opravdano mjesto glorifikacija borbene prošlosti hrvatskoga naroda i kršćanske vjere koja je tek imala započeti pravu borbu s nadolazećim XX. stoljećem, za kojeg mnogi socijalni, antropološki ili historiografski pisci govore, da je uistinu pripalo sotonskim snagama koje su to navijestile otvoreno i agresivno. Fra P. Baćiću su još takoreći svježi turski zulumi, kad se događalo, kako citira u pripovijetci *Jelisava Lapsanović* samoga fra Andrija Kačića Miošića, da su Turci »s paramentam konje pokrivali, a s kaleži rujno vino pili …«, a već se nad društvo nadvija nova ateistička i protukršćanska neman.

Fra Petar Baćić nije ostao izvan svoga vremena i naroda. Znao je za propast iluzija hrvatskoga naroda o samostalnoj državi, o krvavom prvom sukobu na Jelačićevu trgu u Zagrebu 5. XII. 1918. godine, o nasiljima u Kraljevini SHS, o smrti Stjepana Radića itd... Osjećao je nadiranje protukatoličkih snaga kao i stvaranje totalitarnih režima koji su zatirali kršćanstvo. Oni su se ostvarili u tri boje: smeđoj, crvenoj i crnoj, a isto tako i u tri znaka: zvijezdi, kukastom križu i fašiju. Svima je smetalo katoličanstvo. Uništavali su ga na svakom koraku, a duh vremena koji je danas na pragu XXI. st. potvrdio je slutnje i strahove fra Petra Baćića i njemu sličnih pisaca i odgojitelja. To je vidljivo iz danas stvorenih i važećih dokumenata UN i EU.

V. KRAĆA POREDBA S NOVIM ZAKONODAVSTVOM I ODGOJNIM CILJEVIMA UN I EU

Sve su velike revolucije bile provedene protiv neke apsolutističke, samovoljne i tiranske vlasti. Sve su se vodile u ime ljudskoga dostojanstva, svi veliki dokumenti očituju se o pravima čovjeka. Od Francuske revolu-

37. T. MANN, *Die Forderung des Tages,* Berlin 1930., 53.
38. I. IVONIDES, *Maksimilijan Kolbe,* Zagreb, 1979. 44.

cije ta se prava odnose samo na čovjeka, Boga se ne spominje, a nastupa period *prosvijetljenoga despotizma.* Dvadeseto je stoljeće dovelo taj prosvijetljeni despotizam do usijanja, a totalitarizam je ubrao plodove prvenstveno u odgoju i potpunom izbacivanju Boga iz ustava i odgojnih metoda sekulariziranih država.

»*Opća deklaracija o pravima čovjeka*« iz 1948. god. priznaje da su svi ljudi jednaki u dostojanstvu, da svi imaju jednaka prava. Ta je *Deklaracija* bila, dakle, antropocentrična. Ona kazuje da je u središtu svijeta čovjek, razuman, slobodan, odgovoran, sposoban za solidarnost i za ljubav. On je polazna čestica u svemiru. Ali, on je bez spominjanja onostranosti, proizvod evolucije, stvoren je za smrt, više nije osoba, nego pojedinac, više ili manje koristan, u potrazi za užicima i srećom. On ne mora prepoznati istinu, uvijek se može pronaći konsenzus, oblik tolerancije, a vrijednosti kojima teži samo su odraz onoga što se odabere. Ta *Deklaracija* sadrži, dakle, temelje za tzv. »nova prava« i tu ideologiju zovemo *holističkom.* Čovjek postoji kao dio Majke Zemlje – Geje, kojoj se treba klanjati.Tu je najvažniji nadnacionalni faktor u svemu, pa i u odgoju.

»U halucinantnoj holističkoj svaštarnici svaka tema upućuje na sve druge kao u igri zrcala. Pogledajmo: siromaštvo upućuje na pučanstvo, ono na »održivi razvoj«, od njega se ide na okoliš, pa dalje na sigurnost prehrane, od nje na javno zdravstvo, kod kojega zdravlje društvenoga tijela ima prednost pred zdravljem osoba, dalje na eutanaziju, od nje, pak, na nove oblike eugenizma, s njih na radikalni feminizam, od njega na »rod« (gender), pa na obitelj, pa na »reproduktivno zdravlje«, od toga na pobačaj, od njega na temeljnu zdravstvenu zaštitu, od nje na seksualni odgoj, od njega na »nova ljudska prava«, s njih na homoseksualnost, od nje na uklanjanje primjedbi koje bi mogle doći od nacionalnih vlada koje se ne slažu, od toga na prokazivanje »novih oblika netolerancije«, od toga na nove sudove, od njih na osnaživanje uloge i moći UN, od toga na promjenu nacionalnih zakonodavstava, od njih na povećanje sredstava kojima raspolažu međunarodne agencije, od toga na uvjete za davanje »pomoći«, od toga na uključivanje nekih nevladinih organizacija u programe agencija UN, ……..od toga na potrebu stvaranja radne skupine koja će posvuda usuglašavati akcije na terenu, od toga na skrbništvo nad suverenim državama ….« itd.[39]

No, *Deklaracija iz 1948. god.* poprimila je posve novo lice, iako je u svojim člancima, bez spominjanja Boga, sačuvala pojmove kao osoba, (npr. Članak 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14 itd.). Već se pojavljuje prema nekoj logici i termin

39. M. SCHOOYANS, *Skriveno lice UN-a*. Prema novoj svjetskoj vladi, Split, 2006., 11-12. Isti autor piše: »Projekti kojima je cilj oduzeti roditeljima odgovornost za djecu sve se otvorenije pokazuju na međunarodnim sastancima. To se posebno vidi u pitanjima seksualnoga odgoja. U korijenu toga projekta nalazi se totalitarna volja za deprogramiranjem i reprogramiranjem dječjeg ja« (str. 194).

pojedinac (npr. Članak 3, 15, 19, 29 i 30). Završni članak je onaj 30-ti koji kaže: »Ništa se u ovoj *Deklaraciji* ne može tumačiti tako da podrazumijeva pravo neke države, skupine ili pojedinca, da poduzmu bilo koju djelatnost ili izvrše bilo koji čin kojim se uništavaju prava i slobode koji su ovdje utvrđeni.« U *Deklaraciji* još stoji 16. članak o tome da je »...obitelj prirodni i temeljni element društva i ima pravo na zaštitu društva i države.«

Ista *Deklaracija* još uvijek čuva pravo roditelja, pa u članku 26. kaže između ostaloga: »…Roditelji imaju pravo prvenstva u izboru vrste obrazovanja za svoju djecu.«

Tijekom vremena mnogobrojne podinstitucije UN uništile su i onaj dio neotuđivih ljudskih prava iz *Deklaracije* 1948, pa je tako rođena i nevladina organizacija nazvana »*Commissio on Global Governance*« (Komisija o svjetskom vladanju).[40] Na konferenciji u Riju 1994. godine predočen je golemi svjetski projekt ozakonjivanja *jedinstvene svjetske vlade,* globalna uprava, za koju je tekst kao narudžbu za UN napisao Jan Tinbergen, dobitnik Nobelove nagrade za gospodarstvo 1969. Taj tekst usvojen je od UN. Evo jednoga izvadka: »Nacionalne vlade više ne mogu rješavati probleme čovječanstva. *Potrebna je svjetska vlada.* Najbolji način da se do toga dođe jest snaženje sustava UN. U nekim bi slučajevima to značilo da treba promijeniti ulogu agencija UN tako da one od savjetodavnih postanu izvršne. Tako bi FAO postao svjetsko ministarstvo poljoprivrede, UNIDO bi postao svjetsko ministarstvo industrije, a ILO svjetsko ministarstvo socijalne skrbi. U drugim bi slučajevima bile potrebne potpuno nove institucije. One bi se mogle sastojati od, primjerice, *stalne svjetske policije* koja bi od nacija mogla zahtijevati pojavljivanje pred Međunarodnim pravnim sudom ili pred nekim drugim posebno stvorenim sudovima. Kad nacije ne bi poštovale odluke toga Suda, bilo bi moguće primjenjivati sankcije, kako nevojne tako i vojne.[41]

Povelja o temeljnim pravima Eu iz 2000. godine sadrži 54 članka i sukladna je *Povelji UN*, također bez spominjanja kršćanske tradicije ili Boga, ali dodajući termine poput prava na »seksualno usmjerenje«, otvarajući time vrata naknadnim zakonskim ovlastima kao što su istospolni brakovi, usvajanje djece u takvim brakovima i slično.

Na prvi pogled obje Deklaracije ili Povelje sadrže sve elemente čovjekovih sloboda, pa se antropološka i moralna drama jedva nazire površnome promatraču. U oba slučaja radi se o *novom totalitarizmu* koji obezbožen korača, ekonomskim i pravnim koracima, u smjeru nikada viđene moći, u kojim okvirima će *osoba postati pojedinac* izvrgnut ideologiji »novih ljudskih prava«, u kojima obitelj gubi svoj smisao, a time *i odgoj djeteta*

40. *Isto,* 158.
41. *Isto,* 59, 60.

koji se prepušta ustanovama u tome carstvu konsenzusa i tzv. tolerancije. O nekoj metafizičkoj kvaliteti čovjeka, njegovoj sakralnoj, božanskoj biti, o Istini kao jedinstvenu pojmu, koji ne može imati proizvoljne inačice, nema ni govora. Sve je sročeno u smislu, kako kažu stručnjaci za to međunarodno pravo, na temelju činjenice, da se *zajednički ne može doći ni do kakve istine* o čovjeku i njegovoj biti, pa se tradicionalne moralne norme, kao što je ona »Ne ubij!«, mora preoblikovati, kako bi postala prilagođena pojedinim situacijama i senzibilitetu osoba koje sudjeluju u procesu.Taj već sada vidljivi netolerantni agnosticizam javnim nastupima, zakonodavstvom i tiranijom pokazuje svoje pravo lice. Ono lice koje je vidio Maksimilijan Kolbe i na Trgu sv. Petra 1917. godine i u jami gladi u Auschwitzu.

To je ono lice koje je u svojoj pobožnoj duši naslutio fra Petar Baćić, koji se odupirao svojim odgojnim metodama i ciljevima protukatoličkom nadiranju, koje danas dolazi ne samo s Istoka, nego i sa Zapada.

Fra P. Baćić je bio čovjek Katoličke Crkve. Njegova vjera bila je čvrsta i duboka, sav njegov rad i život proizlazio je iz te vjere i ljubavi prema Bogu. Tada još nije postojala organizacija UN kao ni EU. Bio je svjedokom Prvoga svjeskoga rata koji je imao za cilj uništiti carstva postavljena na religijske osnove: Austro-ugarsko, Rusko i Tursko, a također i Njemačko, iako se tu mora govoriti o distinkciji u razlozima. Bitka s novim silama, koje će donijeti takvo moderno zakonodavstvo, tek je započinjala.

To holističko-individualističko nadahnuće svih zakona što ih donose UN i EU mora Crkva danas prepoznati i usmjeriti strategiju svoga djelovanja na drugačiji način. Ona se ne smije zaplašiti i paralizirati arogancijom lobija koji stoje iza trakvih zakona, kojima je svakako najugroženija obitelj i prava roditelja u normalnom raznospolnom braku. Crkva počiva pravno na vječnim zakonodavstvima koja proizlaze iz Deset zapovijedi Božjih i nije čudo da se tome odupiru novi zakonodavci.[42]

Demokracija je počela onoga dana kad je Nedužni ustvrdio da je nedužan i kad se začuo i proširio taj krik. To se dogodilo na Veliki Petak i često se tijekom povijesti ponavljalo. Posebno se ponovilo 13. svibnja 1981. godine: »Zašto su mi to učinili ?« - upitao je Ivan Pavao II. nekoliko trenutaka iza atentata. To je krik nedužne žrtve koju bi mimetička zaraza htjela proglasiti krivom. On je znao da metodička ravnodušnost prema pitanju Istine nužno rađa zasljepljenost prema dobru i zlu.

42. Godine 1993. u »Školskoj knjizi« (Zagreb) održan je sastanak relevantnih osoba iz ustanova zaduženih za programiranje školstva u novo ozračje u hrvatskim školama nakon sloma totalitarnoga komunističkog režima. Autorica ovih redaka prijedložila je da *Deset zapovijedi Božjih* bude ugrađeno u moralni odgoj, a to je izazvalo pravu revoluciju među dijelom nazočnih službenika, odanih komunizmu. Kasnije je najgore pogrde »zaduženi gospodin« objavio u novinama, nazivajući autoricu pogrdnim riječima. Najveći dio tih istih sudionika radi i danas u Ministarstvu zaduženom za ta pitanja.

Oduvijek je postojalo i jedno i drugo, postojali su razni oblici nakaznosti koje navodi i Biblija, *ali oni nisu stavljani kao uzori i kao zakonito ravnopravni onome što je dobro.* U toliko je odgojna djelatnost u vrijeme fra P. Baćića bila donekle lakša. Znalo se posve točno što je Istina, što Laž, što Dobro, a što Zlo. Novi relativizam i tzv. prosvjećenost zakonodavstva i utjecaja na odgoj mladih pretvara se u dramu golemih razmjera. Crkva ne treba novih etičkih inovacija, prilagodbi ovim agnostičkim nasiljima, ne treba se sramiti svojih kroz vjekove iscizeliranih analiza čovjeka, antropologije i etike koju je iznjedrila. Crkva treba upravo na tim temeljima učvrstiti svoju univerzalnost i unutarnje jedinstvo.

To je naslućivao i fra Petar Baćić boreći se na malom prostoru svojega hrvatskoga tla za osnovne elemente koji dižu čovjeka iznad ostalih bića na zemlji: za jezik, domovinu i Boga bez kojega nema ni čovjeka. To danas uviđaju i značajni intelektualci koji pišu knjige i razobličuju politiku i zakone UN i EU. Snaga tih organizacija je i u lukavoj manipulaciji: tako će pomagati nevladine organizacije s izrazito katoličkim predznakom poput »Catholic for Free Choice.« To je nevladina izrazito agresivnoprotukatolička organizacija koja dobiva veliku dotaciju, a cilj joj je zavarati ljude. Ona je vrlo utjecajna u raznim granama pa i u odgojnim pitanjima na najvišoj razini. Zadatak joj je ušutkati i Svetu Stolicu, pa i onaj najbolji dio već pomalo zaboravljene Deklaracije iz 1948. u kojoj je još *OSOBA* postojala, a nije bilo naznaka koje danas ozakonjuju najperverznije odluke: pobačaj, eutanaziju, homoseksualne brakove, usvajanje djece u tim zajednicama, omalovažavanje obitelji, suženje prava roditelja, bolesni pedocentrizam. *U psihološkim savjetodavnim knjigama, koje su danas na snazi u Hrvatskoj, stoje i ovakve rečenice: »…pokažite djeci …da se ne trebaju brinuti o vama, da svu svoju energiju mogu uložiti u osobni rast i razvoj ….«*[43] *O Bogu, naravno, nema ni slova.*

Od vremena postanka tih dokumenata sredinom XX. stoljeća prošlo je pedesetak godina i ustanove koje su danas bitne u oblikovanju socijalne, idejne i ili pedagoške misli dobro su prikrivene u raznim naizgled dobrotvornim organizacijama. Od osamdesetih godina XX. st. provode se specijalizirani programi koji imaju za cilj *smanjenje broja pučanstva i učvršćenje jedinstvene svjetske vlade.* Za tu je svrhu potrebno razoriti kršćanstvo, a time i onaj dio koji u socijalnom nauku, kao i dobrotvornim djelatnostima kršćani ispunjavaju diljem svijeta. Osim ekonomskim mjerama, koje se provode putem politike *MMF, rimskoga kluba, engleskoga kraljevskoga instituta za međunarodne poslove, američkoga vijeća za inozemne poslove* itd. postoji i niz organizacija koje donose odluke o pravu roditelja na odgoj djece, pravilima rada u školama i djelatnostima crkava. Svi se oni okupljaju oko tzv. *Rimskoga kluba* koji od

43. M. PARADIS ŠPRAJC, *Pisma školskog psihologa roditeljima adolescenata,* Zagreb, 2001., 125.

1968. god. postaje kohezivno tijelo znanstvenika nove znanosti, globalista, planera budućnosti i internacionalista svih vrsta.

U tom krugu niču razni pokreti sufinancirani pod firmom građanskih sloboda, a koji pokreću kontrakulturu, nude lake droge kao lijek, podupiru najgoru vrstu glazbe, slobodni seks, hedonizam, odobravaju registraciju sotonističkih crkava, ili pak imaju zeleni predznak kao čuvari okoliša. Njihova imena su nadasve cijenjena: *Institut Tavistock, Institut za istraživanje Stanford*, itd., a postoji i famozna FEMA (Savezna agencija za upravljanje krizom)!

Povezane zajedničkim ciljem te se organizacije bave izvozom ideja »vjerske slobode« i upravljaju krizama, kako bi uništili postojeće religije, prije svega kršćansku. Vrlo je znakovita knjiga koja predstavlja program rada za budućnost: »Tehnotronsko doba« autora Zbignewa Brzezinskog. Tu između ostaloga stoji: »Istodobno će se uvelike povećati mogućnost društvene i političke kontrole pojedinca. Ubrzo će biti moguće imati gotovo stalnu kontrolu nad svima građanima, prikupljati i pohranjivati najnovije podatke, koji će, uz uobičajene podatke, sadržavati i najosobnije pojedinosti o zdravlju i osobnom ponašanju svake osobe. Te će datoteke morati biti vlastima trenutačno dostupne. *Moć će biti u rukama onih koji kontroliraju informacije.* Naše postojeće institucije bit će zamijenjene institucijama za upravljanje predkriznim stanjima …To će tijekom sljedećih nekoliko desetljeća potaknuti sklonosti prema tehnotronskom dobu, diktaturi, što će ostaviti još manje prostora za političku proceduru kakvu danas poznajemo. Na kraju, gledajući prema kraju stoljeća, mogućnosti biokemijske kontrole uma i genetskog popravljanja (poboljšanja čovjeka), uključujući bića koja će funkcionirati kao ljudi i razmišljati kao ljudi, mogli bi dovesti do nekih teških pitanja …«

SAD centar su svjetske moći pa se i ispitivanja javnoga mnijenja uzimaju kao relevantna u Zapadnom svijetu. Tako je 1997. godine proveo anketu američki časopis *»Parents«* (Roditelji) i postavili su se kriteriji po značenju za američke obitelji: prva vrijednost je podjela na dobro i loše za djecu. Djeca trebaju biti pragmatičari i prepoznati korist za sebe. Drugo mjesto zauzima važnost obrazovanja za karijeru i život. Treće i četvrto mjesto je tolerantnost prema devijantnim ponašanjima (homoseksualcima, istospolnim brakovima i sl.). Na petom mjestu su brak i obitelj, pa onda slijede prijateljstvo itd. Tek na devetom mjestu u hijerarhiji vrijednosti za američku obitelj stoji vjera u Boga, a na desetom sposobnost da se zadovolji skromnim prihodom. Na posljednjem mjestu su patriotizam, kao i potreba shvaćanja umjetnosti.

Kafkin zamak nema vidljivog gospodara. Ima samo posrednike koji siju nepovjerenje i strah. Danas je taj zamak postao cijeli svijet ili bar to namjerava postati. Katolička Crkva s temeljima u koje su ugrađena i djela i životi odgojiteljâ poput fra Petra Krstitelja Baćića, ima zadaću spriječiti prevlast novih tendencija u oblikovanju čovjeka.

ZAKLJUČAK

Bačićev lik franjevca i odgojitelja s kraja XIX. i početka XX. stoljeća slabo je poznat široj javnosti**.** Generacije koje je odgajao tijekom gotovo pedesetak godina svoga rada nestale su i sobom odnijele sjećanja i vrline koje im je fra Petar darovao. Bio je učenik na Visovcu, profesor u Sinju, *utemeljitelj sjemenišne biblioteke u Sinjskoj gimnaziji,* pastoralni djelatnik, voditelj Trećega reda sv. Franje, spisatelj i istaknuti odgajatelj, ali i osobito revan svećenik, uzoran redovnik, koga su mnogi smatrali svetim čovjekom.[44]

U odgojnom radu s učenicima i običnim pukom služio se *metodama* koje se mogu zapaziti i u njegovoj najznačajnijoj knjizi *Pravilo kršćanskoga života*. To su: *metoda citata crkvenih naučitelja, razjašnjenja običnim riječima, kako pomoći drugima, strogost i čistoća života, anegdote i životopisi svetaca i svetica, povijesni i arheološki dokazi, simbolika predmeta i odjeće u Sv. Misi i odgajateljev osobni primjer.*

Posebnu vrijednost zaslužuje *jezik djela* i auktorova borba za hrvatsku ikavicu, jezične osobitosti koje pripadaju običnu puku i odupiranje »vukovcima«. Također je u djelu *Pravilo kršćanskoga života* došla do izražaja njegova darovitost da *tekstu dade osobni i lirski ton.*

Kao dobar odgajatelj, pisac i svećenik pratio je zbivanja u promjenama duhovnih vrijednosti svoga vremena i naslutio pravac njihova kretanja u novom nastupajućem XX. Stoljeću. Njegovu je ubojitu bezbožnost nastojao suzbiti svojom borbom za čisti kršćanski život i ovim djelom, kao i metodama i ciljevima odgoja, zasnovanim na kršćanskim temeljima.[45]

---

44. FRA JOAKIM FRIGANOVIĆ, O. fra Petar Baćić, *Sinjska spomenica 1715.-1965,* Sinj 1965, 329-335; FRA KARLO JURIŠIĆ, Katalog hrvatskih Božjih ugodnika, *Nikola Tavelić prvi hrvatski svetac,* KS, Zagreb 1971, 213; FRA HRVATIN GABRIJEL JURIŠIĆ, Sveti sljedbenici Franje Asiškoga u našoj prošlosti, *Kačić,* IX/1977, 57.

45. P.S. Referat je održan na skupu na Visovcu, ali nije ušao u planirani zbornik. Dvojica ili dvoje recenzenata s Filozofskog fakulteta ocijenili su ga negativno poradi *autorove idejne usmjerenosti.* Cilj referata je bio prikazati Baćićevu idejnu usmjerenost u području odgoja i obrazovanja, koja se na mnogim mjestima poklapa s onom koju ispovijeda auktorica referata. Dakle, ne zbog znanstvenih razloga, koji bi morali biti jedini kriterij, nego, jer se oni ne slažu s mišljenjem auktorice. Po tom kriteriju, zaista ne bi moglo biti nikakva dijaloga u svijetu, kao što ga i nije bilo *»u crvenom carstvu«* za kojim očito recezenti žale. Zbog čega bismo se morali slagati u mišljenjima? Ako je rad pisan korektno u smislu znanstvenoga pristupa (forma, literatura, zaključak itd…), nije nužno da bude u skladu sa svjetonazorima recenzenata. Činjenica da je auktorica bila profesoriran u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu možda je jedan od negativnih faktora koji brišu njezino ime iz Zbornika.

SUMMARY - SAŽETAK

UPBRINGING VALUES AND METHODS OF FR. PETAR BAĆIĆ'S BOOK „CHRISTIAN'S LIFE RULE ASSIGNED TO CROATIAN YOUTH"

Fr. Petar Bačić (1847-1931), Franciscan of the Province of the Most Holy Redeemer, monastery Superior, novices' spiritual father, grammar school teacher, a writer of several spiritual books and many spiritual discussions and articles edited in various publications and magazines.

In his forty year diligent work he served as an educator in the Franciscan noviciate of Sinj but also as a head of the Third Order. As a priest he tried to have an impact on Christian upbringing especially of the youth. Therefore he elaborated and published his main work „Christian's life rule assigned to Croatian Youth" which was edited in 1880,1882 and 1901 (in more than 500 pages). Its first part deals with dogmatic and ethics whereas the second part refers to various kinds of piety and prayers. His handbook is considered a genuine catechism where he, in systhematic and methodologically balanced approach, has offered a clear guidelines for Christian life, character shaping and upbringing of the youth based on the principls of Christian pedagogy.

The paper also points out some new trends in contemporary upbringing and education of the youth. The fact that Fr. Petar wrote in stokavian - ikavian dialect as he considered it „vernacular" is also stressed. However, that was the reason why the fourth edition was not published, althought he had already prepared it.

Translated by Angelina Gašpar

NOVICIJAT FRANJEVAČKE PROVINCIJE PRESVETOGA OTKUPITELJA NA LA VERNI 1968.-1970.

DR. FRA STJEPAN ČOVO
Split, Trg Gaje Bulata 3

UDK: 271-2+271.3(497.5-3 Dalmacija)
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 5. XI. 2008.

Autor rasvjetljuje odluku Provincije Presvetoga Otkupitelja iz 1968. god. o premještaju novicijata s Visovca na La Vernu (Italija). Iznosi poticaje, rješavanje problema i velikodušnost samostana na La Verni u prihvatu novaka. Rasvjetljava tijek zbivanja, nositelje projekta i ostvarenja u tom vremenskom razdoblju (1968.-1970.) Nabraja novake koji su prošli kroz dvogodišnji period novicijata. Opisuje probleme oko bolesti paratifusa, liječenje te ljubav samostanske zajednice. Rad ističe sadržaje franjevačke spomeničke baštine samostana na La Verni, odnos sv. Franje prema La Verni, njezino značenje kao franjevačke Kalvarije toga poticajnog mjesta franjevačke formacije.

Ključne riječi: *novicijat*, *novaci, magistar novaka*, *franjevački duh*, *sv. Franjo*, *Pravilo*, *Franjevačka Kalvarija.*

UVOD

Iako novicijat Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja na La Verni čini tek mali dio njezine novije povijesti, on ni danas nije dovoljno poznat i obrađen. O tomu se najviše šutjelo jer je to, netko može kazati, povijest "naših dana" koju svatko poznaje te zato o poznatim stvarima ne treba govoriti. Međutim, to izgleda sasvim drukčije. Malo tko zna kada je to bilo i tko je sve u tomu sudjelovao. Najosnovnije događaje bilježio je *Vjesnik Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja,* Split (dalje: VP) u ono vrijeme kada se spremao taj projekt ili su se bilježili pojedini značajniji datumi tog novicijata.[1] To su ipak ostale faktografske činjenice koje su sigurno važne, ali one ne osvjetljavaju sve konotacije koje su

1 Usp. *Vjesnik Provincije*, XVII/1968., 4, 112-133; *Svršetak novicijata na La Verni*, VP, XVIII/1969., 3-4, 121-122; 6, 188-193; *Zavjetovanje na La Verni,* VP, XIX/1970., 3-4, 150.

utjecale na donošenje odluke da se novicijat premjesti s Visovca na La Vernu.[2] Vrijeme novicijata na La Verni kratko je opisao dr. fra Petar Bezina.[3]

O zgodama i nezgodama novicijata na La Verni ipak su najviše govorili bivši novaci, koji su najčešće iznosili samo vlastite uspomene, a zaboravljali razloge i motivaciju zašto je novicijat bio premješten s Visovca na La Vernu. Budući da cjelokupna motivacija i razlozi novicijata na La Verni nisu posebno obrađivani, mi smo pokušali rasvijetliti taj nedovoljno poznati dio života Provincije, kako bismo sačuvali "komadić sjećanja" koje je novicijatsko bratstvo Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja proživljavalo u godinama 1968.-1970. u Provinciji Sv. Franje Stigmatiziranoga, na "franjevačkoj Kalvariji", svetištu i brdu La Verni u Toscani, u pokrajini Casentino.

Ovaj će nas rad uvesti u te početke, pokazati inicijatore, razloge, važnost i funkcioniranje novicijata. Rad je podijeljen u tri dijela: I. Inicijatori i priprema odlaska na La Vernu, II. Funkcija novicijata i njezini djelatnici, III. Oproštaj od La Verne i Zaključak.

I. PRIPREME ZA ODLAZAK NOVAKA NA LA VERNU

Kad je dr. fra Petar Čapkun izabran za provincijala na provincijskom kapitulu 1967., tada se još nalazio na službi u Rimu. U Provinciju je došao s jasnim projektom kako treba posvetiti veliku ljubav i nastojanje za odgojne zavode, među koje spada i novicijat. Znao je dobro da novicijat postavlja temelje redovničko-franjevačke formacije. Smatrao je da franjevačka središta Asiz, La Verna, Fontecolombo, kao i druga poznata franjevačka mjesta, mogu pridonijeti tim ciljevima. Budući da je 26 godina živio u Rimu, u Međunarodnom kolegiju sv. Ante, "Antonianumu", (Via Merulana 124) i radio na kritičkom izdanju djela bl. Ivana Duns Skota, čiji je predsjednik bio dr. fra Karlo Balić, poznati teolog i medijevalist, upoznao je stanje Reda i njegovu viziju za budućnost. Promijenjene političke i crkvene prilike zahtijevale su ozbiljniju formaciju u redovničkom životu, a duh Drugoga vatikanskog sabora poticao je na obnovu redovničkog života koji počinje od novicijata. Pitao se, sa sv. Franjom: "Gospodine, što hoćeš da učinim?" i u želji da spremi nove naraštaje za nove zadatke u Crkvi, da budu kvasac nove obnove koja će se nadahnjivati izvornim franjevačkim idealima, pokušao je novicijat smjestiti u Italiju. Italiju je 60-ih godina XX. stoljeća ubrzano pogađala sve veća kriza redovničkih i svećeničkih zvanja. To se posebno osjetilo u nekoć velikoj i slavnoj Franjevač-

2 La Verna (lat. Alvernia) gora u srednjim Apeninina (Italija), najviši vrh La Penna 1283 n/m, samostan se nalazi na visini 1128 m. To je brdo sv. Franji darovao 8. svibnja 1213. grof Orlando iz mjesta Chiusi podno La Verne.

3 Usp. P. BEZINA, *Novicijat Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja*, Split, 1993., 28-30.

koj provinciji Sv. Franje Stigmatiziranog u Toscani (Firenze), čiji je novicijat bio na brdu La Verni. On je svake godine postajao malobrojniji. Da bi se ublažila ta praznina, otvorili su vrata novicijata i kandidatima drugih talijanskih provincija i na koncu i našim hrvatskim novacima iz Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja.

Fra Lorenzo Pontani, provincijal Provincije sv. Franje Stigmatiziranog u Toscani, a posebno fra Policarpo Belli,[4] gvardijan samostana na La Verni, željeli su oživjeti franjevačko svetište mladim franjevcima, a ujedno i pomoći našoj Provinciji koja je tada obilovala zvanjima, a oskudijevala financijskim sredstvima. Osjećali su franjevačku solidarnost da nam u oskudici materijalnih dobara pomognu u formiranju franjevačkog pomlatka. Sve su poduzeli da naši novaci dođu na La Vernu. Ideju su ponudili fra Petru Čapkunu, provincijalu, koji je ponudu objeručke osobno prihvatio, dok fra Ivan Jurić nije bio "baš entuzijast".[5] O. Pontanija i o. Bellija, istina, osim toga, vodila je briga da svetište i samostan na La Verni funkcioniraju u skladu i ritmu redovničke zajednice te svakidašnjega redovničko-molitvenog života, koji je u tom samostanu i svetištu već ustaljen. P. Čapkun i I. Jurić u toj su ponudi gledali prigodu solidne formacije novaka u iskonskom franjevačkom duhu na franjevačkoj Kalvariji. K tomu se nametao i zahtjev da se tijekom izbivanja novicijata s Visovca, Visovac, oaza mira, obnovi i uredi od uštede koja se daje za uzdržavanje novaka, budući da je La Verna prihvatila sve troškove uzdržavanja novaka. Možemo s pravom kazati da je samostan na La Verni velikodušnim srcem, materijalno i duhovno, prihvatio naše novake, i da ih je doslovno uzdržavao u svemu potrebnome za život. Tu se pokazala ona djelotvorna kršćanska i franjevačka ljubav. Osim besplatnog smještaja i prehrane, samostan je svakom novaku godišnje davao jedan franjevački habit i fratarske sandale. Gvardijan fra P. Belli i ekonom fra Atanazije Bernacchi bili su širokogrudni i darežljivi i u drugim novačkim potrepštinama. Navlastito se to očitovalo u nabavci odjevnih predmeta: košulja, džempera, cipela te higijenskom i sanitetskom materijalu. Bilo je i dobrotvora koji su poklanjali razne odjevne predmete da se novaci zaštite od duge i žestoke zime na La Verni. Treba znati da se svetište nalazi u Apeninskom gorju, na visini od 1128 m/nad morem, dok je najviši vrh La Penna na La Verni 1283 m, gdje zima rano počne i dugo traje, a i ljetni su mjeseci puni planinske svježine. Istina je da je naša prisutnost za samostan bila ekonomsko opterećenje, ali je na drugoj strani bila i blagoslov, osvježenje te duhovni poticaj kako redovničkoj zajednici, tako i hodočasnicima čiji se broj vidno povećavao za vrijeme našeg boravka na La Verni.

4 Fra Policarpo Belli (Bagno di Romagna, 7. IX. 1921.), gvardijan na La Verni (1961.-1970.), definitor Provincije, više godina gvardijan u Generalnoj kuriji u Rimu itd.

5 Fra IVAN JURIĆ, *Dragi Mnogopoštovani* (fra Jerku Lovriću), Rim 7. I. 1968., u Arhiv samostana Omiš, spisi fra Jerke Lovrića.

1. Ozračje u Provinciji pred odlazak na La Vernu

Novicijat Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja na otočiću Visovcu uvijek se smatrao važnim dijelom redovničke formacije i sretne budućnosti. I u najtežim prilikama i kušnjama Provincija je nastojala da novicijat radi kontinuirano. Bilo je teških i burnih vremena u dalekoj prošlosti, a poteškoće nisu izostale ni u bližoj sadašnjosti, posebno u vrijeme poslije Drugoga svjetskog rata, kada su komunisti orobili samostan i prijetili mu zatvaranjem. Broj se novaka s vremenom mijenjao i nije uvijek bio zadovoljavajući. Mijenjalo se i mjesto novicijata. Ipak je novicijat najviše djelovao na Visovcu, potom u Zaostrogu, Živogošću i Makarskoj. Za braću neklerike (nesvećenike) novicijat je bivao i po drugim samostanima, tako da s pravom možemo kazati da gotovo nije bilo samostana u kojemu barem neko vrijeme nije bio i novicijat za braću. Visovac je ipak postao pojam novicijata u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja. Zelena oaza na rijeci Krki – visovački brod koji Krkom plovi – svake je godine oživljavao prigodom oblačenja ili zavjetovanja mladih franjevaca. Nije bilo lako ni jednostavno riješiti pitanje slanja novaka izvan Provincije kada se radilo o tako važnoj ustanovi. Provincija se morala dobro pripremiti i na to se odlučiti, ali uz prethodno savjetovanje najprije s upravom Provincije, a potom i sa svom braćom.

Godine 1968. u Provinciji je bilo mnogo kandidata za novicijat. Sve novake Provincija nije namjeravala poslati zajedno na La Vernu radi njihova broja ali i radi stjecanja novih iskustava. Novaci su podijeljeni u dvije skupine. Prva skupina trebala je ostati na Visovcu šest mjeseci, a druga poći na La Vernu i poslije šest mjeseci zamijeniti se s prvom. Tako su te 1968. godine usporedo počela djelovati dva novicijata: novicijat na Visovcu s 15 novaka i novicijat na La Verni s 14 novaka.

Provincija nije olako donijela odluku da se dio novicijata, iako privremeno, preseli u Italiju. Za tako važan pothvat, Provincijal je ispitao i javno mišljenje braće, jer su njihova mišljenja o tom problemu bila podijeljena. Posebno je u javnosti bila prisutna ona struja koja je zastupala da se novake nikako ne smije slati izvan granica matice Provincije, dok su neki bili skeptični. Ako takve možemo nazvati protivnicima, oni su naglašavali kako je novicijat poput kolijevke u kući, a u kući u kojoj nema dječjeg plača, ta kuća izumire. Mnogima je ta metafora poslužila kao dokaz da novake ne treba slati u Italiju, jer da tim činom propadamo, izumiremo. Po njima ne ćemo nikada stati na zelenu granu i osjetiti "franjevačko proljeće" koje Provincija očekuje. Zagovaratelji odlaska u Italiju odgovarali su da se prelaskom novicijata na La Vernu novicijat ne ukida, nego je samo premješten, a novaci će se po završetku novicijata opet vratiti u Provinciju i nastaviti školovanje, ali obogaćeni svježim franjevačkim smjernicama i znanjem talijanskoga jezika koji im kasnije može mnogo pomoći u životu. U tom slučaju nisu se zaboravili ni ekonomski razlozi u godinama

opće oskudice. Tih je godina Provincija imala pune odgojne zavode kandidata u sjemeništu, novicijatu i teologiji a time i mladomisnika. Sve ih je trebalo hraniti, odijevati i pribavljati potrebna sredstva za doličan život i uspješan studij.

Uprava Provincije ipak nije htjela nametnuti svoju namisao i novicijat jednostavno premjestiti na La Vernu. Demokratskim se putem, čisto u duhu stoljetne franjevačke prakse, htjelo doći do mišljenja braće i na temelju toga donijeti odluku. Provincija je među braćom provela anketu i svakom članu poslala upitnik sljedećeg sadržaja: "Toskanska Provincija Sv. Franje Stigmatiziranoga, koja u ovom periodu nažalost oskudijeva sa zvanjima, želeći sačuvati na visini veliko Svetište La Verna, gdje je Sv. Franjo dobio Kristove rane, nudi nam po najpovoljnijim uvjetima da naši novaci provedu godinu novicijata na la Verni, pod vodstvom našega meštra novaka.

Uprava naše Provincije, prije nego donese odluku u toj stvari želi čuti mišljenje svih svojih članova. Stoga molimo, da svaki odgovori čim prije na sljedeća pitanja:

1. Smatram li da je dobro prihvatiti ponudu i s kojih razloga?

2. Smatram li da treba poslati sve novake ili samo jedan dio? Zašto?

3. U pozitivnom slučaju, što bi trebalo s Visovcem učiniti? Novicijat za Braću?

4. Dom duhovnih vježba?"[6]

Definitorijalni sastanak održan u Sinju 29. ožujka 1968. godine ispitao je rezultate ankete koja je donijela podjednak broj mišljenja "pro" i "contra". Članovi Definitorija na temelju ankete prepustili su odluku Provincijalu. On je trebao donijeti odluku nakon što ispita prilike na licu mjesta, pošto sasluša mišljenje naše braće u Rimu i nakon razgovora s upravom Toskanske provincije i samostana na La Verni.[7]

Kako je Provincijal smatrao da je cijeli postupak nedostatan za konačnu odluku, produžio je raspravu i na braću župnike, najprije u Drnišu 16., a 17. ožujka 1968. godine u Sinju. Na sastanku u Drnišu bilo je nazočnih 11 župnika, od kojih je 9 bilo ZA, a 2 PROTIV, dok su se braća u Sinju podijelila i stvorila pat-poziciju, pa ih je 5 bilo ZA, a 5 PROTIV.[8]

Poslije vrednovanja svih razloga *za* i *protiv* te poslije očitavanja javnog mnijenja Provincije, konačno je donesena odluka da novaci odlaze na La Vernu. Na Veliku srijedu i Veliki četvrtak, 2. i 3. travnja 1968., fra Petar Čapkun, fra Ivan Jurić i fra Stjepan Čovo bili su na La Verni i u izravnom susretu s gvardijanom i samostanskom obitelji izvidjeli prilike pod kojima će novaci

6 *Novicijat na La Verni u Italiji*?, VP, XVII/1968., 1, 28.

7 Usp. VP, XVII/1968., 2, 60.

8 Usp. *Sastanak Mnp. O. Provincijala s braćom župnicima*, VP, XVII/1968., 2, 70.

doći u taj samostan. Atmosfera je bila bratska, otvorena i u svakom pogledu pozitivna, ali je zahtijevala jasnoću oko praktične provedbe. Provincijal fra Čapkun, bojeći se kritika u svojoj zajednici, opet je sazvao širi krug fratara i uprave Provincije: bivše provincijale, aktualne gvardijane samostana, upravitelje škola i odgojitelje, da još jednom svestrano promotre problem slanja novaka na La Vernu. Poslije svih rasprava uprava je Provincije konačno 24. IV. 1968. prihvatila ponudu Toskanske provincije da novaci naše Provincije provedu novicijat u njihovoj kući novicijata u svetištu na Alverni, ali tako da jedna polovica novaka sa svojim magistrom i ispovjednikom iz naše Provincije provede na Alverni pola godine, a drugu polovicu na Visovcu. Poslije šest mjeseci, grupa s La Verne trebala se vratiti na Visovac, a ona se s Visovca premjestiti na La Vernu. Tom se odlukom željelo umiriti one koji su bili protiv slanja novaka u Italiju i pokazati da Provincija ne ukida novicijat, ali i to da prihvaća ponuđene mogućnosti novicijata u Italiji.[9] Time je došlo do providonosnoga rješenja oko smještaja novicijata na La Verni.

2. Magistar novaka i ispovjednik na La Verni

Upravi Provincije nije bilo lako pronaći odgojitelje za taj pothvat. Ipak je, na koncu, ta odluka riješena imenovanjem fra Stjepana Čove za službu magistra novaka. Kako S. Čovo nije imao određen broj godina koji se tražio za magistra novaka, jer su Generalne konstitucije Reda iz 1953., koje su bile još na snazi, tražile da magistar novaka mora imati barem 35 godina, deset godina od zavjeta i da se odlikuje pobožnošću, naukom i vladanjem, Provincijal je prethodno trebao tražiti dispensu od Uprave Reda.[10] Iako je fra Stjepan preuzeo povjerenu službu početkom mjeseca kolovoza, njegov je izbor potvrđen tek na sastanku Definitorija Provincije 24. listopada 1968. Tada je bio kanonski izabran za drugoga učitelja novaka novicijata na Alverni nakon što su pristigle potrebne dozvole iz Rima.[11] Istina, to je imenovanje S. Čovi teško palo, jer se nalazio na studiju u Rimu, tako da ga je morao prekinuti, ali se ipak prepustio

9 Usp. *Oblačenje novaka*, VP, XVII/1968., 4, 111.

10 Ovako su glasile odredbe Generalnih Konstitucija iz 1953. godine u pitanju magistra novaka: "Art. 46, & 1. Magister novitiorum sacerdos sit triginta quinque saltem annos natus, et in Ordine a decem saltem annis professus. & 2. Eligatur ad hoc munus vir pius et discretus, doctrina vitaeque anteactae exemplo praestans." To je zahtijevao i CIC kan. 559, & 1.

11 Fra Petar Čapkun, Split, 25. X. 1968., br. 1434/68, među ostalim obavještava S. Čovu: "Hisce nostris certiorem Te reddimus…Post obtentum beneplacitum Ministri Generalis et Definitorii Generalis ac praemisssis aliis de iure praemittendis, Te canonice electum esse in secundum Magistrum Novitiatus Sanctuarii Alverniae" – Ovim Te obavještavamo… Poslije dobivenog pristanka Generalnog ministra i Generalnog definitorija označivši ono što treba prethodno označiti, da si Ti kanonski izabran za drugog magistra novaka u svetištu na La Verni.", v. VP, 1986., 6.

volji Božjoj i zavjetu poslušnosti i prihvatio povjerenu službu. Mnogi su ga u tom bodrili govoreći da će mu biti teško otići s La Verne kao što mu je sada teško ići na La Vernu. Veliku potporu u prihvatu službe našao je u ohrabrenju o. Pija iz Petralcine (danas sv. Pija), koga je pohodio u svetištu San Giovanni Rotondo početkom lipnja 1968. i kod koga se ispovjedio.

Biti magistar novaka nije nigdje lako. Tu službu gotovo nitko rado ne prihvaća. Nije onda čudno da je i fra Stjepan želio da ga ta služba mimoiđe. Odgajati mlade ljude za život u Redu za posebne zadatke u Crkvi i u hrvatskom narodu jest velika odgovornost. Ona se teško ostvaruje bez Božje pomoći i potpore zajednice. Odgajati redovnike u tuđem svijetu postaje još teže zbog mnoštva razloga, a jedan je svakako nepoznavanje talijanskoga jezika i neka unutarnja odbojnost prema talijanskom povijesnom naslijeđu. Za ispovjednika novaka imenovan je fra Bernard Tičić, dok domagistar prve godine na La Verni nije bio imenovan.

3. Novaci na Visovcu 1968.

Na temelju odredbe da se novicijat podijeli u dvije skupine najprije su obučeni novaci na Visovcu (bilo ih je 15), a kandidata druge skupine za La Vernu bilo je 14. Novaci prve skupine obukli su se na Visovcu 13. srpnja 1968. Obukao ih je fra Petar Čapkun, u nazočnosti mons. Josipa Arnerića, šibenskog biskupa, svjedoka fra Vitomira Štiha, župnika u Lišanima i fra Stanka Prcele, župnika u Rupama, uz roditelje novakâ i mnoštvo vjernika. Na oblačenju tih novaka bili su i njihovi kolege koji su se spremali za novicijat na La Verni u Italiji.

Imena obučenih novaka 13. VII. 1968. na Visovcu:

1. fra Ivan Bodrožić, Svib (1949.),
2. fra Šimun Bečko, Udovičić-Otok (1951.),
3. fra Ivan Grgić, Turjaci (1951.),
4. fra Toma Kalcina, Lišane (1951.),[12]
5. fra Marko Madunić, Cista Provo (1951.),
6. fra Stjepan Maleš, Gljev-Gala (1952.),
7. fra Dušan Marković, Otok (1951.),
8. fra Nikola Nimac, Lišane (1951.),[13]
9. fra Miljenko Odrljin, Košute-Trilj (1952.),
10. fra Mirko Rajčić, Nevest (1951.),
11. fra Jerko Rašetina, Unešić (1951.),

12 Istupio iz novicijata 20. X. 1968.
13 Istupio iz novicijata na Visovcu.

12. fra Tomislav Sulje, Kaočine-Miljevci (1951.),

13. fra Tomislav Šimundić, Lovreć (1951.),[14]

14. fra Petar Tanta, Vojnić-Sinj (1951.),

15. fra Ante Žižak, Blizna (1951.).

Svi su navedeni novaci zadržali svoja krsna imena, iako im je, prema starom običaju, ponuđena mogućnost i promjene imena.

4. Odlazak na La Vernu

Novaci koji su bili određeni za novicijat na La Verni sudjelovali su na Visovcu pri oblačenju svojih kolega 13. srpnja 1968. i ostali do 23. srpnja, kada su samostanskim brodom krenuli na Skradinski buk, odakle su proslijedili autobusom u Šibenik, a potom u Zadar, u pratnji fra Petra Čapkuna, fra Bernarda Tičića, ispovjednika, fra Gabrijela Tomića i fra Eugena Poljaka. Fra Krsto Vlašić, provincijalov vozač, ostao je u Zadru. Novake je u Anconi, u večernjim satima 24. srpnja 1968., dočekao fra Stjepan Čovo, novi magistar, koji je došao iz Rima u Anconu.

Kako je trajekt u dolasku iz Zadra kasnio, u Anconi su nastale nepredviđene poteškoće, jer je, prema planu, po dolasku u Anconu trebalo proslijediti vlakom do Asiza, a sutradan za Arezzo i La Vernu. U nastalim neprilikama trebalo je potražiti smještaj za prvu noć u Anconi. Svuda skupo, a novca u džepu za mnogo osoba malo. Nastale poteškoće nitko nije predvidio, a kada su nastale, trebalo ih je žurno rješavati. Ipak fra Petar Čapkun, provincijal, znajući da markeška provincija gradi hodočasnički dom u Loretu (Casa S. Francesco), nazvao je njihova provincijala, koji ga je uputio na fra Felice Piciottija, nadstojnika te nove kuće, koja se nalazila pred samim otvorenjem i gotovo je sve bilo spremno da kuća može funkcionirati. On ga je telefonski nazvao i iznio mu probleme u koje smo nenadano upali. Tu se na djelu pokazala fratarska velikodušnost. Fra Felice Piciotti velikodušno nam je otvorio vrata nove kuće, pripremio večeru, noćenje i doručak. Sam je priznao da nije mogao ni zamisliti ljepši početak i blagoslov te otvorenje hodočasničkoga franjevačkog doma kao što se ostvario dolaskom kandidata za novicijat Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja. Tako je naša skupina prva osjetila otvorenost i franjevačku gostoljubivost u novom gostinjcu te velikodušnost markeških fratara.

To je bio samo predah. Trebalo je putovati naprijed. Proslijedili smo 25. srpnja iz Loreta preko Ancone za Asiz. I tu su nas fratri asiške provincije bratski primili i smjestili u drevni samostan Santa Maria degli Angeli, kolijevku Franjevačkoga reda, posebno dragu utemeljitelju sv. Franji. U Asizu je počeo naš "križni put" i kušnje. Bolest se uvukla među nas. Najprije su oboljela dvo-

14 Istupio iz novicijata na Visovcu.

jica kandidata, Nediljko Tabak i Luka Tomašević, a potom im se pridružio i fra Bernard Tičić. Tomašević se ipak oporavio i s nama proslijedio, dok su fra Bernard i Nediljko Tabak bili primorani ostati u Asizu, dok ne ozdrave.

5. Na La Verni

Asiz smo ostavili uzevši jutarnji vlak 26. srpnja 1968. te smo krenuli za Arezzo. Tu nas je dočekao fra Policarpo Belli, gvardijan, i fra Atanazije Bernacchi, ekonom, a onda smo autobusom Minelli iz Chiusi della Verna stigli na La Vernu, sveto brdo, "franjevačku Kalvariju", u stari i znameniti franjevački samostan. Mnogi fratri u samostanu u početku nisu ni znali kojoj provinciji pripadamo, ali nas je široko srce zajednice brzo međusobno približilo. Smjestili smo se u malene, uske novicijatske sobice. Ni soba magistra novaka nije velika ni udobna. Kao i ostale odavala je jednostavnost, skromnost i siromaštvo. Naš interes je bio da odmah pogledamo crkvu-baziliku i kapelu Stigmata, te veliki trg ispred bazilike na kojem dominira drveni križ od kojega puca veličanstveni pogled na pitomu pokrajinu Casentino. Osim članova talijanske redovničke obitelji, na La Verni su nas dočekali fra Aleksa Benigar, bivši misionar u Kini, fra Karlo Balić i fra Ivan Jurić, koji su za tu prigodu došli iz Rima. Sutradan je iz Münchena došao fra Dominik Šušnjara, naddušobrižnik za Hrvate katolike u Njemačkoj, fra Mirko Čović, misionar u Beču, i drugi. Novaci su počeli duhovne vježbe od 26. srpnja do 1. kolovoza 1968., a držao ih je sveti redovnik fra Aleksa Benigar, čiji je proces beatifikacije danas u tijeku. U njega su puno pouzdanja imali K. Balić, P. Čapkun i I. Jurić, a sve sa željom da počeci novicijata budu postavljeni na temeljima kršćanskih i redovničkih vrednota.

Uoči oblačenja na La Verni, osim naših fratara koje smo već spomenuli, došao je i fra Lorenzo Pontani, toskanski provincijal, fra Umberto Betti,[15] profesor dogmatike na *Antonianumu* u Rimu, rodom iz susjednog mjesta blizu La Verne.

Oblačenje novaka obavio je 2. kolovoza 1968., na svetkovinu Gospe od Anđela – (Porcijunkulu) u bazilici, fra Lorenzo Pontani, toskanski provincijal. On se obratio vjernicima i novacima kratkim nagovorom. Nakon njega je govorio fra Petar Čapkun, govorom na talijanskome i hrvatskom jeziku. Činu oblačenja prisustvovali su fra Policarpo Belli, gvardijan samostana, kao svjedok i fra Petar Čapkun, kao svjedok.

---

15 Fra Umberto Betti (Pieve S. Stefano, 7. III. 1922. Fiesole, 1. IV. 2009.), franjevac Toskanske provincije Sv. Franje Stigmatiziranoga, profesor na *Antonianumu* u Rimu od 1954., dekan (1966.-1969.), rektor (1975.-1978.), rektor Papinskoga sveučilišta *Lateranum* 1991.-1995., savjetnik Kongregacije za nauk vjere i drugih vatikanskih tijela, sudjelovao na Drugom vatikanskom saboru u Pripravnoj teološkoj komisiji, a potom perit teolog nadbiskupa Firenze Ermenegilda Florita. Sudjelovao u izradi dogmatskih konstitucija *Lumen gentium* i *Dei verbum*. Usp. U. BETTI, *Diario del Concilio 11 ottobre 1962 – Natale 1978*, EDB, Bologna, 2003. Betti je imenovan kardinalom u studenome 2007. godine.

Toga dana obučeni su novaci:

1. fra Ivan Bašić, Udovičić-Otok (1951.),
2. fra Petar Lubina, Runović (1951.),
3. fra Ante Madunić, Cista Provo (1950.),
4. fra Ivan Marinović, Otok (1950),[16]
5. fra Ivan Moro, Gala (1951.),
6. fra Josip Nimac, Lišane (1950.),[17]
7. fra Stjepan Nimac, Lišane (1950.),[18]
8. fra Stjepan Nimac, Lepuri-Perušić (1950.)
9. fra Nediljko Tabak, Kamensko (1950.),[19]
10. fra Luka Tomašević, Gala (1951.)

Dan oblačenja je početak novicijata, ali je ujedno i dan velike radosti i slavlja. Ono se ipak najviše doživljava u dubini srca i duše. Sutradan po oblačenju novaci su imali sv. misu na hrvatskom jeziku u kapeli Stigmata, koju je prvi put predvodio na hrvatskom jeziku fra Karlo Balić, uz asistenciju fra P. Čapkuna, fra Ivana Jurića, fra Dominika Šušnjare i fra Stjepana Čove. K. Balić je novacima sadržajno govorio o predanju Bogu i uzorima koji su uz Kristov križ na umjetničkoj terakoti Andrije della Robbia, a to su sv. Ivan, apostol, i sv. Jeronim, koji se tuče u prsa, priznaje se grješnikom i govori: "*Parce mihi, Domine, quia Dalmata sum* – Oprosti mi, Gospodine, jer sam Dalmatinac!" Sv. Jeronim je prisutan i u samostanskoj blagovaonici jer su njegovim životnim asketskim pravilima ispisani drveni oblozi blagovaonice.

Dok su se novaci radovali početku svoga redovničkog života, dotle su druga četvorica morali poći u bolnicu radi liječenja od paratifusa te naknadno početi novicijatsku godinu. To su:

1. Luka Grgat, Otok (1950.),[20]
2. Konstantin Madunić, Cista Provo (1950.),
3. Branko Mijić, Prugovo (1952.),
4. Ante Šušnjara, Jasensko-Sinj (1951.).

Ti su novaci bili smješteni u bolnicu u Bibbieni te se njihovo oblačenje zbilo 5. rujna 1968. godine. Liturgijski čin njihova oblačenja obavio je fra Policarpo Belli, gvardijan na La Verni, uz asistenciju fra Ivana Jurića i fra Bonifacija

16 Otišao na odsluženje vojnog roka u veljači 1969. i kasnije istupio iz Reda.

17 Istupio iz novicijata 14. II. 1969.

18 Istupio iz novicijata 8. XII. 1968.

19 Otišao na odsluženje vojnog roka u veljači 1969. te kasnije novicijat završio u Cerniku sa zavjetima 10. I. 1971.

20 Istupio iz novicijata 14. XII. 1968.

Šipića. Fra Bonifacije je djelovao kao aktivni misionar u Južnoj Americi, najviše u Urugvaju. Povratio se u Europu 18. srpnja 1968. i nastanio u samostanu Vertighe (Monte San Savino) u toskanskoj provinciji. Bio je imenovan izvanrednim ispovjednikom naših novaka. On je praktično postao redoviti ispovjednik novaka jer je B. Tičić bolovao od paratifusa i drugih bolesti radi kojih je morao izbivati i liječiti se najprije u Rimu, a kasnije i u Arezzu. Fra Bonifacije je često bio s nama, osvježavao se među nama da bi lakše i sam podnosio svoje životne križeve. Radovali smo se uvijek njegovu dolasku, a još više on kada bi svoje mlade fratre poslije mnogih godina susretao u tuđem svijetu.

Svi su spomenuti novaci ostavili krsna imena.[21] Tijekom obreda oblačenja propovijedao je fra Stjepan Čovo, magistar, čiju propovijed donosimo u Dodatku.[22] Početkom novicijata neki su se novaci kolebali u svom redovničkom pozivu. Novicijat je najprije napustio fra Stjepan Nimac (8. XII. 1968.), potom fra Luka Grgat (14. XII. 1968), te fra Josip Nimac (14. II. 1969.).

Redovnička obitelj na La Verni brojila je dvadesetak fratara-svećenika i nekoliko braće nesvećenika. Osim samostanskog života, liturgijskih slavlja, svećenici su se u sabranosti La Verne spremali za propovijedanje, konferencije, duhovne vježbe i bili raspoloživi pomagati mnogim župnicima blizu i daleko. Neka braća nesvećenici stanovala su u svojim hospicijima izvan samostana i povremeno dolazila u samostan kada bi završila "sezona prošnje". Za svetkovinu sv. Didaka (13. studenoga), sva bi se braća našla u samostanu. Tada su s ponosom donosili i pokazivali plodove svoga rada koje su polučili u prošnji u određenim krajevima. Najzanimljiviji je svakako bio fra Tommaso Santi, koji je, iako najstariji među njima, najčešće dolazio u samostan pun doživljaja i dosjetaka. Bio je uvijek dragi brat koji je svojom jednostavnošću, otvorenošću i veseljem ižaravao franjevačku jednostavnost i radost.

6. La Verna – "franjevačka Kalvarija"

Dok se nije pomišljalo o slanju novaka na La Vernu, o njoj se malo znalo. Tek se tada pojavilo zanimanje za La Vernu te se postavljalo pitanje koje je njezino značenje u Franjevačkom redu? To je poticalo braću da se o tomu više informiraju iz franjevačke literature. Tijekom druge godine novicijata osnovne podatke o La Verni donio je *Vjesnik Provincije*.[23]

Ne zna se točno koliko se puta sv. Franjo uspinjao na La Vernu, ali je uvijek dolazio radi molitve, sabranosti, pokore i učvršćenja obraćenja, te poleta za spremno propovijedanje Evanđelja. Prvi je put došao u svibnju 1214. godine, zadnji put 1224. radi četrdesetnice sv. Mihovila koju je gore propostio i tom prigodom bio označen Kristovim ranama. Franjo je La Vernu dobio kao poklon

21 *Oblačenje novaka: Na Visovcu; Na Alverni*, VP, XVII/1968., 4, 111-113.
22 Vidi Prilog II.
23 FRA JERKO LOVRIĆ, *Za život i praksu: La Verna*, VP, XVIII/1969., 6, 212-215.

od Orlanda Catanija, grofa Chiusija iz Casentina. Primio je to brdo kao dar "jer je veoma pogodno za molitvu i pokoru", tvrdio je Conte Orlando. La Verna je u to vrijeme bila samotna i šumovita, nezaštićena, sklonište razbojnika, a na njoj nije bilo ni jedne crkve ili sakralnog objekta. Potporom darovatelja sv. Franjo je sagradio crkvu Svete Marije Anđeoske, da ga prisjeća na Asiz, gdje je potpuno shvatio svoje evanđeosko poslanje. Tu je živu ljubav prema Gospi donio na La Vernu. La Verna je postajala sveto brdo, prikladno za razmatranje i molitvu. Pače, nazvat će ga i najsvetijim brdom na svijetu poslije Kalvarije. "La Verna je Franjina Kalvarija…, Isus Krist tu je probo Franju i Verna je promijenila svoj izgled. Ona nije više gnijezdo razbojnika, nego utočište svetih duša. Ljudi je ne gledaju više sa strahom, nego čeznu da se uspnu na njezine vrhove. Franjo u toj pustinji ogrnut svjetlom i sjajem jest blagoslovljen za sve vjekove. La Verna je u jednu riječ, veličanstveni hram gdje se svetost, znanost, umjetnost, vjera, priroda miješaju u nebesko divljenje u kojem se odražava slava čovjeka koga je prožeo Krist, ujedinjuju se u najužem zagrljaju da slave Franju. La Verna je Franjina katedra. S tog brda, on šalje poruke svijetu, koje ako se shvate i prakticiraju, dovode svijet k civilizaciji Križa, rješavaju sva pitanja koja se snažno postavljaju i priskrbljuju kruh i sreću društvu svih vremena".[24]

Kažemo li da je La Verna samotište ili samo svetište, nismo kazali mnogo niti smo iscrpli njezin sadržaj. La Verna je i danas sveto brdo radi poštovanja prema sv. Franji i njegovim ranama koje je primio od Krista, čime se pokazala na njemu Kristova moć i njegova slava. Tu sv. Franjo upućuje svoju poruku svima ili ga podsjeća na ono što treba biti. Franjin glas se čuje i iz one netaknute prirode planinskog ozračja. Tu je prikladno stajati do nogu Gospodnjih i slušati njegovu riječ (usp. Lk 10, 39). La Verna se uspoređivala sa sedam svetopisamskih brda. Na južnom ulazu u samostan stoji natpis: "*Non est in toto sanctior orbe mons* - Nema svetijeg brda na cijelom svijetu"), tj. nema drugog brda poslije Uzašašća na nebo, na kojem se je Krist tako očitovao i utisnuo u tijelo jednoga čovjeka svoje rane kao što je to na La Verni na tijelu sv. Franje. To mjesto zahtijeva od hodočasnika oprez u govoru, čednost u oblačenju, a posebno raspoloženo srce da prihvati nadahnuća koja mu se pokazuju. Mnogi su opisivali to brdo ili o njemu pjevali. Dante ga nije zaboravio staviti u svoju *Božanstvenu komediju*. Ovim ga je stihovima opjevao, a upisani su na zid jugoistočnog ulaza u samostan: "*Među Tiberom, gdje tvrde stoje stijene, i Arnom, zadnji žig od Krista dobi i dva ga ljeta nosaše bez mijene*.".[25]

---

24 TEODOSIO DA SANDETOLE SOMIGLI, *San francesco il Rinnovatore*, Roma, 1928., 252-3; 226, 7.

25 DANTE ALIGHIERI, *La divina commedia*, *Paradiso* XI. r. 106-108: "Nel crudo sasso intra Tevere e Arno da Cristo prese l'ultimo sigillo, che le sue membra due anni portarno". *Božanstvena komedija*, priredili Frano Čale i Mate Zorić, preveli Mihovil Kombol i Mate Maras (Raj XVIII-XXXIII), Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1976.

Ulaz u crkvu i samostan

Mnogi su poznati i nepoznati ljudi kao pobožni hodočasnici i štovatelji sv. Franje dolazili na La Vernu. La Verna je znak uzdignut visoko prema nebu. Sv. Bonaventura (1217.-1274.) je naziva "uzvišenim brdom". Na njoj je napisao ili barem zamislio svoje kapitalno djelo *Itinerarium mentis ad Deum* (Put duše k Bogu). Želio je da ga u tišini La Verne nadahne Gospodin, da traži onaj mir koji je Franjo naviještao u svakoj svojoj propovijedi i želio ga u svakom pozdravu. I u naše vrijeme tu dolaze mnogi da se duhovno obnove. U La Verni se ne gleda brdo, nego događaj La Verne gdje se rađa ili obnavlja vjera, krijepi duhovni život, dobivaju duhovna, umjetnička ili pjesnička nadahnuća. Evo nekih imena: fra Augustin Gemelli (1878.-1959.), utemeljitelj Katoličkog sveučilišta Srca Isusova u Italiji, koji je često dolazio na La Vernu tražeći duhovnu okrjepu za svoj rad. S ljubavlju je naglašavao veličinu tog mjesta sabranosti, siromaštva i nadahniteljske snage koja zna izdaleka obuzimati srce i uzdizati čovjekovu dušu. Na nju se povlačio da u osami osjeti Božju blizinu i skupi novu duhovnu snagu za intenzivan rad: "Ne ću te zaboraviti, drago brdo, gdje med dolazi iz stijena a slatko mirisavo ulje iz veoma tvrdog tijeska. Drago svratište sestre siromaštine, vidjet ću te ponovno pameću u radnim danima gradskoga života, i, sjećajući se 'svijeta koje je raslo' iza Franje i ovdje došlo da tu primi sveto nadahnuće, gledajući u misli dobre dane koje sam ovdje proveo, preuzet ću snagu za onu kalvariju koja je na svijetu za sve i koja nema veličanstvene samoće tvoje šume, tišine tvojih noći i jednostavne strogosti tvojih sobica, nego obratno svoje gorčine i svoga gorkog iskušenja."[26] Moglo bi se mnogo toga donijeti iz

26 AGOSTINO GEMELLI, *La Verna come l'ho visto io*, ed. "La Verna", 1976., 70-71. O La Verni vidi: *Cvjetići*, Zagreb 1972., 153-156

utisaka brojnih poznatih osoba javnoga života. Ivan Joergensen, obraćenik s protestantizma na katoličanstvo, ovako je zapisao: "Iako su naše misli bile časovito zemaljske i svjetske, pojava La Verne bila bi dovoljna da se radikalno promijene." Tajna se La Verne sastoji u posljednjem Franjinu znaku koji je primio od Gospodina, a on je kasnije animirao i utjecao na vjeru, umjetnost, kulturu u prošlosti kao što djeluje i u sadašnjosti. Mnogi će zato reći da su se s La Verne povratili u život obnovljeni, očišćeni i pomlađeni, jer su se duhovno dizali i gledali proslavljeni Jeruzalem.

Veličina, dostojanstvo i svetost La Verne dolaze od Krista koji se više puta ukazivao Franji. Krist je bio temelj smisla Franjina života, on mu je vođa koji mu je objavljivao lice Božje i vodio ga u otkrivanje drugih. Na tom je brdu označen Kristovim ranama. Postao je zaljubljenik Krista, nosio je s Kristom svoj križ. To značenje je izrazio fra Konstantin Koser, general Reda, ovako: "Kristove rane i njihova stvarnost na tijelu sv. Franje i dalje imaju znakovitu snagu, i dalje su znak kojemu se ili suprotstavljamo na propast, ili ga integriramo u svoj život na uskrsnuće. Kristove rane, otvorene na križu i sačuvane u uskrsnuću, imaju svoju neizmjernu izražajnu snagu od koje se ne može pobjeći. Nitko se prema njima ne može proglasiti neutralnim, nitko ostati bez odgovora."[27] Franjin uspon na visine predanja i ljubavi La Verne nije se zbio odjednom. Uspon je bio dug, zahtjevan, pun odricanja, ali i ljubavi i pouzdanja u Gospodina, tako da je mogao tek tada reći: "Bog moj i sve moje"!

La Verna ne zadivljuje samo svojim prirodnim ljepotama i raznolikošću prirode. Ona podjednako zadivljuje i velikim arhitektonskim kompleksom. Najveća umjetnička baština svetišta jesu veličanstvena djela u terakoti Luke i Andrije della Robbia, njihovih nasljednika i njihove škole. To današnji čovjek i hodočasnik ne traži u prvom redu, nego oazu mira, jer na tom brdu može naći tišinu, samoću, govor prirode i susret s Bogom. Oni koji se uspinju na La Vernu ponajprije dolaze radi duhovnih potreba, ali ne isključuju ni fizičke i zdravstvene. Usmjerenost na prolaznost života odmah upada u oči sa sunčanim satom koji je na zvoniku bazilike. Na njemu piše: "Ako me sunce obasjava, pokazujem ti satove". Veliki drveni križ otvara pogled prema velikoj Casentinskoj panorami. Tu se može primijeniti ona: "Nebesko se sa zemaljskim, a božansko s ljudskim združuje."[28]

Upravo je Franjo ljubio to samotno i šumovito brdo na koje se više puta vraćao da provede vrijeme u molitvi i pokori, da se duhovno i tjelesno od-

27 KONSTANTIN KOSER, *Poruka La Verne*, Okružnica prečasnog oca Konstantina Kosera generala reda male braće u prigodi 750. obljetnice rana sv. Franje na La Verni, *Dodatak Vjesniku Provincije* 1975, str. 3. Konstantin Koser (Curitiba/Brazil, 9. V. 1918.-Petropolis, 19. XII. 2000.), 1965. vikar Reda, a od 1967.-1979. u dva mandata general Reda.

28 "Terrenis caelestia humanis divina junguntur (Uskrsni prekonij)."

mori, da nastavi svoj evanđeoski put propovijedanja i svjedočenja. La Verna je lijepa ali izazovna, poziva na molitvu, obraćenje, kontemplaciju velikih istina. Na to hodočasnika potiče natpis na crkvici Sv. Marije Anđeoske: "Omnia munda mundis, mundana mundanis - Sve je čisto čistima, sve je nečisto nečistima."

Među svim mjestima gdje je sv. Franjo boravio, posebno je izdvajao dva: Porcijunkula u Asizu i *La Verna*. To samotno i šumovito brdo čovjek nije oskrvnuo ni danas. Ono odiše netaknutom čistoćom iskonskih vrijednosti koje podižu stvorenje prema uzvišenome. Sposobno je i nama govoriti, kao što je govorilo sv. Franji u izravnom dodiru s prirodom. *"Kantik stvorenja"* odražava Franjinu dušu gdje stvaranje postaje himan Stvoritelju, a to je predmet njegove proslave. To postaje vrijednim Božjim utjelovljenjem u ljudsku povijest kojim je Bog prigrlio sve stvari i cijeli svemir. Sve to kod Franje ima vrijednost otkupljenja, svijet je suradnik njegova otkupljenja. Neke je od njih posebno uzeo kao djelotvorna sredstva milosti: sakramente, kruh, vino, ulje, vodu, plodove zemlje i ljudskih ruku – ljudskog rada. U tom je smislu rehabilitiran i ljudski rad. Sv. Franjo, kao malo tko, kaže: "Gospodin mi je dao milost rada." *Rad je milost*, suradnja Božja za usavršavanje Božjega stvorenja.

La Verna je bila mjesto prikladno za molitvu, tj. sabranost u Bogu s kojim povezujemo naše boli, naše patnje, naše nade. Franjo na njoj ne gra-

Snježna idila na La Verni

di utvrdu, nego želi da La Verna ostane nezaštićena. Podiže na njoj kolibe poput šatora za stanovanje putnika koji će odatle polaziti među svijet naviještati *Mir i Dobro*! Ta Franjina usmjerenost na Boga našla je odgovor Boga jer je sam Bog Franju učinio sličnim sebi kada mu je u rujnu 1224. utisnuo svete rane. Rane su postale slava sv. Franje, a evanđelje njegov život, tako da je s Pavlom govorio: "Živim – ali ne više ja, nego Krist živi u meni" (Gal 2,20). Franjo je postao evanđelje, glasnik Velikoga Kralja. On poziva na evanđeoski život druge i na cjelovit njegov navještaj, bez dodavanja ili oduzimanja, nego samo onako kako to Crkva tumači i nalaže.

II. FUNKCIJA NOVICIJATA I NJEZINI DJELATNICI

Važan dio samostanskog kompleksa zauzimaju prostorije novicijata. U novicijat se ulazi preko hodnika sv. Ante u kojem je boravište novaka, koji želeći postati franjevci, provode godinu "kušnje" i formacije, spremaju se molitvom i radom, formiranjem u bratstvu da svoj život posvete Gospodinu, prije nego polože prve redovničke zavjete. Na La Verni su od davnine (1645.) franjevci uspostavili novicijat. Tada je La Verna prešla u ruke reformiranih franjevaca toskanske provincije koji su tu uspostavili novicijat za samostane toskanskih reformatora. Novicijat ima malu ali skladnu novicijatsku kapelu i 30 malih, siromašnih, ali urednih sobica, dvoranu za sastanke, lijepo ognjište za zimu dok nije bilo centralnog grijanja, perivoj za šetnju i igru. Osim toga tu je divna šuma i široki prostor koji okružuje samostan. Brdo iznad samostana pokriveno je bujnim planinskim raslinjem tako da u svako doba godine ima svojih čari, izazova i novih vegetacijskih posebnosti.

Novaci se u osami La Verne formiraju u duhu redovničkih propisa pod vodstvom magistra novaka i njegova pomoćnika u okviru samostanske zajednice. Ujedno sudjeluju u zajedničkoj službi Božjoj u crkvi i kapeli Stigmata. Svakoga se dana održavala procesija od bazilike do kapele Stigmata poslije *Večernje,* koja se u vrijeme našega novicijata molila u 15,00 sati. Danas se u to vrijeme moli *Deveti čas*. Za vrijeme procesije pjevao se himan s prve Večernje Rana sv. Frane *Crucis Christi*",[29] i Lauretanske litanije (latinski), a povratkom u baziliku završna molitva. Svaku večer obavljao se blagoslov s Presvetim.

Novaci su koralnim pjevanjem uzveličavali službu Božju, koja je bila svečana svakoga dana, ali je ipak nedjeljom i blagdanom imala posebni sjaj. Za svečanost liturgijskih čina i skladno pjevanje brinula su se dvojica fratara: fra

29 Svetkovina Rana sv. Franje slavi se 17. rujna, himan prve Večernje glasi: "Crucis Christi mons Alvernae recenset mysteria, ubi salutis aeternae dantur privilegia dum Franciscus dat lucernae crucis sua studia." *Druga Večernja svetkovine Rana sv. Franje*. "Kristova se križa tajna, Na Alverni kazuje, Gdje spasenja vječno trajna milost se ostvaruje, Dok sa križa svjetlost sjajna Franjin duh prosvjetljuje."

Dionigi Giustini, svakodnevno, i fra Stefano Pallini, preko školskih praznika. O. Pallini je i u drugo vrijeme, kada su mu mogućnosti dopuštale, dolazio i pjevanjem osvježavao redovničku zajednicu. Imao je ljubavi i strpljivosti u spremanju novaka za liturgijsko pjevanje i nastupe. On je poznavao našega fra Anđelka Milanovića sa zajedničkog studija crkvene glazbe u Rimu i neobično cijenio njegov glazbeni talent. Osim toga život se u novicijatu odvijao po starom, ustaljenom redovničkom pravilu: *"Moli i radi"*. K tomu treba dodati i doprinose druge braće iz samostana u redovničkoj svakodnevnici koji se nisu štedjeli da ih velikodušno podijele s novacima.

Kako kršćanin ne može biti bez molitve, još manje to može biti redovnik. Molitva je bila u središtu novicijatske svakodnevice. Molitva, zajednička i privatna, dopunjavala se svakodnevno s poukama i učenjem talijanskoga jezika. Zajednička se molitva obavljala u novicijatskoj kapeli, u koru bazilike, a zimi u zagrijanoj crkvici Svete Marije Anđeoske. K tomu je dolazilo i ponavljanje gradiva latinskoga jezika za bolje razumijevanja *Časoslova* koji se tada još molio na latinskom jeziku. Trebalo je svladati talijanski, barem njegove osnove, da bi novaci bili dionici života zajednice koja ih je velikodušno primila. Nažalost, nitko od novaka nije prije učio talijanski, jer se u gimnaziji učio njemački kao glavni strani jezik. Magistar novaka je preuzeo na sebe obvezu da ih poučava talijanskom jeziku. Svakoga dana učili smo. Svi novaci nisu dobrohotno ni prihvatili učenje talijanskoga jezika, jer su došli s predrasudama da im talijanski ne treba. Navodili su razlog da su nam Talijani tijekom povijesti nanijeli mnoga zla i nepravde. Nisu zaboravljali navoditi fra Filipa Grabovca[30] koji je bio žrtva nepravedne odluke mletačke vlasti jer su svi primjerci njegova *Cvita* javno spaljeni, a on zatočen radi svog hrvatstva najprije u zloglasnom venecijanskom zatvoru *Sotto i piombi,* a potom na otoku *Santo Spirito* kod Venecije, gdje je i umro. Bilo je prilika kad su novaci navodili stihove fra Filipa Grabovca o uništenju Hrvata: "Kad kralj [h]oće kog da srve, tad Rvate meće prve, a dobitak kad se dili, tad pitaju: 'Gdi ste bili?'"[31]

Uz te Grabovčeve stihove i neljudsko postupanje tuđina prema "Rvatima", novaci su najviše naglašavali zlodjela koja su Talijani počinili u Drugom svjetskom ratu kada su okupirali Dalmaciju. Na tim događajima Drugoga svjetskog rata mogla se graditi odbojnost prema Talijanima jer su bili još svježi, a pogodovali su ondašnjem političkom usmjerenju u Jugoslaviji. Nijekati talijanska zlodjela ili njihove aspiracije na naše krajeve, značilo je sukobiti se sa službenom politikom koja može imati negativne posljedice za zajednicu. Ipak je prevladala važnost učenja jezika kao sastavnice kulture talijanskoga naroda te

30 Fra Filip Grabovac (Podosoje/Vrlika, 1697. - Venecija, 1749.), franjevac, pisac, kapelan hrvatskih četa u mletačkoj vojsci. *Cvit razgovora, naroda i jezika Ilirickoga, aliti Arvackoga* (1747.), zbog koje je uhićen, zatvoren i mučen. Objavio je knjigu i umro.

31 F. GRABOVAC, *Od naravi i ćudi rvacke*, 9-12.

kasnije koristi od znanja toga jezika za uspješan svećenički rad. Zaista bi bio veliki grijeh ne iskoristiti priliku za učenje jezika.

Provincijal je, poput sv. Pavla, uputio pismo ("poslanicu") novacima da im istakne važnost novicijata, redovničke formacije, molitve, rada, učenja talijanskog jezika, a navlastito skladnog života i vladanja. Njegovo pismo donosimo u Prilogu I.[32]

1. Novicijatska svakidašnjica

Osim redovitoga novicijatskog života, od početka je bilo poteškoća, posebno od paratifusa. Tom su bolešću novaci bili zaraženi na Visovcu prije odlaska na La Vernu, a ona je dolaskom na La Vernu pokazala svoje negativne posljedice. Dr. Zanki iz Šibenika, ispitivao je genezu paratifusa i došao do izvora zaraze a bio je to jedan mornar s Atlasova broda, koji je prevozio turiste od Skradinskog buka preko Visovca do Roškoga slapa. Kako se zadržavao na Visovcu preko zahodskih otpadaka zagadio je vodu koja se upotrebljavala u pranju i čišćenju po samostanu i u vrtu, a nije bila za piće. Tko je u neznanju pio tu vodu zarazio se. Ta je klica imala vrhunac za ljetnih dana (oblačenje novaka), od čega se zarazilo oko 50 osoba. Na udaru su na prvom mjestu bili novaci, a i drugi koji su pili zaraženu vodu.

Od paratifusa je na La Verni najprije obolio kandidat za novicijat Branko Mijić. Za njim su oboljeli: Ante Šušnjara, Konstantin Madunić i Luka Grgat. Mijić je smješten u bolnicu u Bibbieni. Dok je magistar boravio s njima, stigla mu je još tužnija vijest da su i druga trojica novaka oboljela i da hitno dođe po njih da ih smjesti u bolnici u Bibbieni. Cijela je redovnička zajednica bila duboko pogođena, a posebno mi, jer svoju zabrinutost nismo mogli kriti. U tim časovima zdvojnosti i prispjelih poteškoća utjehu nam je pružao P. Belli, gvardijan. On je čitao na našim licima zabrinutost i shvaćao naše žalosno stanje pa mi je često govorio: "Hrabro, oče! Bog vidi i Bog predvidi! Kad počne slabo, završi dobro!"[33] Te su njegove riječi donosile snagu i pouzdanje pa su časovi kušnje postajali svima podnošljivijima.

Pitanje je bilo što učiniti s fra Bernardom Tičićem i s fra Antom Madunićem, i kamo ih tako bolesne smjestiti.[34] Sanitarna inspekcija koja je nadzirala samostan i vršila dezinfekciju novicijatskih prostorija, prijetila nam je da, ako itko oboli nakon te četvorice bolesnika, da ćemo morati otići s La Verne, unajmiti zrakoplov i povratiti se u Provinciju. Samostanu je prijetila opasnost zatvaranja i izolacije, što bi bila velika šteta za samostan. Upoznali smo fra Ivana Jurića, koji je iz Rima pratio prve korake novicijata, pa ga je bolest

32 Vidi: Prilog I.

33 "Padre, coraggio! Dio vede e Dio prevede; quando comincia male, finisce bene!"

34 Usp. *Bič kušnje*, VP, XVII/1968., 4, 114.

zabrinjavala. On je prihvatio našu sugestiju da oboljelog B. Tičića i novaka Madunića s La Verne pošaljemo u Rim, gdje će ih smjestiti u neku rimsku bolnicu. Bilo je to 10. kolovoza 1968. Na putu do Rima pratio ih je fra Gabro Tomić. B. Tičić je smješten u Bolnicu Sv. Ivana (Ospedale di S. Giovanni in Laterano), a fra Ante u Sveučilišnu polikliniku (Policlinico universitario). Trebalo je otkriti genezu bolesti. Fra Ivan se utekao nedorečenom iskazu. Najprije je osigurao bolničku upravu da će troškove bolničkog liječenja i smještaja u bolnici snositi naša Provincija, koju on zastupa. Kad su smješteni u bolnicu i osigurano im bolničko liječenje, onda im je ovako ocrtao njihov slučaj: "Ovi su bolesnici došli trajektom Zadar-Ancona i odatle proslijedili vlakom za Rim. Kako dolaze iz krajeva u kojima vlada paratifus, preporučio bih Vam da svoje pretrage usmjerite u tom pravcu radi bržeg otkrivanja bolesti te boljega i bržeg liječenja." Bolničke su analize odmah identificirale paratifus te su odmah poduzete sve potrebne liječničke mjere.

Bolesni novaci trebali su dugo ostati u bolnici. Radosno su čekali dan kada će se osloboditi bolnice i početi novicijat. Dok su trojica bolesnih novaka izišli iz bolnice zdravi, dotle je fra Ante Šušnjara bio još uvijek pozitivan, te se morao vratiti u bolnicu u kojoj mu je bolničko osoblje s ravnateljem bolnice (profesor dr. Gaetano Conti), ravnateljem odjela (dr. Brocchi) i časnim sestrama (sr. Alessia i sr. Alberta) pripremilo svečane čestitke. Tada je uspio kazati na talijanskom bolničkom osoblju: "Kako to da sam ja u školi uvijek bio negativan, a ovdje sam još uvijek pozitivan?" To je obradovalo osoblje bolnice jer su razumjeli njegov talijanski koji je "prisilno" naučio u bolnici. Svaka se škola skupo plaća!

Usporedo s našim novacima na La Verni su bili i novaci toskanske provincije: fra Francisco Focardi, fra Fausto Lanti i fra Ivano Nasini te iz đenoveške provincije: fra Gianni Pizzorno i fra Mario Pastorino, a iz sardske provincije fra Giuseppe Solinas. Oni su prema hrvatskim novacima bili u manjini, jer nas je barem u početku bilo 14, a njih 6.

Novicijat smo počeli punim zanosom i zalaganjem u što smo uklopili učenje talijanskoga jezika da bismo zajednički imali pouke na talijanskom jeziku. Vrijeme je prolazilo, a novaci nisu razumjeli temelje talijanskoga jezika i pogrješno su shvaćali pojedine talijanske izraze, nakon čega je nastajala prava pometnja i krivo tumačenje sadržaja pojedinih konferencija. Talijanski magistar fra Pacifico Brun htio je svakako sloviti kao magistar cijeloga novicijata i pod svojim vodstvom odgajati i naše novake. Međutim, S. Čovo je bio svjestan da je on odgovoran za hrvatske novake i njihov odgoj u novicijatu. Kako je vrijeme odmicalo a novaci nisu uspijevali shvaćati pouke na talijanskom jeziku, problem je iznesen o. gvardijanu. Jedan i drugi magistar tražili su o. gvardijana da on dade svoj pravorijek. Iz svega iznesenoga P. Belli je zaključio da svaki magistar nastavi raditi sa svojim novacima jer je tako i u pripravnom periodu stalno naglašavano: Talijan neka radi s talijanskim novacima, a Hrvat

Novaci sa svojim o. Magistrom

s hrvatskim. To je bio pravi pogodak! Više nije bilo nesporazuma i novicijat je išao dalje prema programu, a zajedničke točke dnevnoga reda su nas ujedinjavale. U novicijatski program ušli su sljedeći predmeti: Pravilo sv. Franje, Spisi sv. Franje i Klare, Teologija redovničkog života, Povijest Reda, Povijest Provincije, Uvod u opću duhovnost, Franjevačka duhovnost, Generalne konstitucije, Talijanski i latinski jezik te crkveno pjevanje.

Uza sve poteškoće novicijat je normalno funkcionirao kako u molitvenom, tako i u radnom dijelu. Magistar novaka bio je u početku razapet između samostana i bolnice u Bibbieni. Morao se nalaziti posvuda jer je nepoznavanje talijanskoga jezika bila velika prepreka u normalnom komuniciranju u zajednici. Kako je novicijat odmicao, tako su se i poteškoće umanjivale.

2. Preko bolesti do početka novicijata

Ulaskom bolesnih novaka u bolnice, na pomolu je bila velika cijena njihova liječenja, jer su troškovi izgledali nesavladivi za slabi provincijski budžet. Provincijal P. Čapkun počeo je po Europi tražiti dobrotvore koji bi pomogli u tom liječenju. Ipak se najviše uzdao u pomoć braće koja su djelovala u Njemačkoj ili prekomorskim zemljama. O tomu je izjavio: "Ovdje treba istaknuti, da je ova kušnja otkrila ljubav i suosjećanje sve braće u Provinciji i u inozemstvu, koji su se dali da sami i preko prijatelja priskoče u pomoć i nastoje

ublažiti naše boli…Hvala svoj braći na blizu i na daleko! Hvala svim dobročiniteljima! Hvala visokim prelatima i institucijama, koje su se zanimale za ovaj rijetki slučaj i pokazale se spremnim da nam budu blizu u nevolji."[35] Problem je ipak riješen mnogo jednostavnije od očekivanoga. Tajnik bolnice u Bibbieni našao je rješenje u našu korist, a počivalo je na propisima talijanske države o zaraznim bolestima u koje spada i paratifus pa je to liječenje spalo pod državni fond talijanskog Ministarstva zdravlja. Zakon je jednako primijenjen kako za one koji su se liječili u Bibbieni a jednako tako i za one u Rimu. Time je Provincija oslobođena teška tereta. Hvala Bogu!

Novaci su i za vrijeme boravka u inozemstvu bili vojni obveznici. U mjesecu veljači 1969. bili su pozvani na odsluženje vojnog roka fra Ivan Marinović i fra Nediljko Tabak. S. Čovo nije mogao ostvariti njihovu odgodu služenja vojnoga roka, iako je išao na Vojni odsjek i vojnu komandu u Splitu da im se ta odgoda usliša. S njim je išao fra Leo Delaš. S. Čovo se Vojnoj oblasti u Splitu predstavio u habitu, iako habit kod vojske nije rado viđen, ali je bio službeni znak intervencije pred ondašnjom vojnom vlašću. Tražio je da ga primi komandant Vojne oblasti, jer ga je na njega uputio Vojni odsjek iz Sinja, a kako njega nije bilo, pred njim se pojavio oficir JNA, po činu major, službeno ga je pozdravio, stao mirno i saopćio negativan odgovor na naše traženje. Pravdali su se da smo im se kasno obratili. Tada je bilo uvijek kasno da se usliša molba naših studenata za odgodu vojnoga roka. Ta dvojica novaka otišli su na odsluženje vojnog roka, a prije nego što su pošli iz novicijata, otišli su do Rima da ga barem letimično vide.

3. Počinje život Manje braće

Novicijatom počinje redovnički život. Glavni voditelj novicijatske formacije je magistar novaka. Njemu na srcu stoji opće i pojedinačno vodstvo novicijata. U duhovnom smislu, novicijat treba voditi općim planom crkvenih i redovničko-franjevačkih propisa. Svakako u taj program ulazi: tumačenje Pravila, Generalnih konstitucija, povijesti Reda i povijesti Provincije, uz opće zasade kršćanskoga i redovničkog života.

Za povijest Reda upotrebljavali smo Tomu Čelanskog,[36] sv. Bonaventuru te *Povijest Reda* od Dominika Cresija,[37] a za povijest Provincije fra Stjepana Zlatovića *Franovci Države prisv. Odkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji*[38] te

35 *Bič kušnje*, VP, XVII/1968., 4, 114

36 T. CELANO, *Vita di S. Francesco (prima e seconda) e trattato dei miracoli,* traduzione di Fausta Casolini, Edizioni Porziuncola, S. Maria degli Angeli, Assisi [1960].

37 P. DOMENICO CRESI, *San Francesco e i suoi Ordini*, Edizioni "Studi Francescani", Firenze [1955.].

38 S. ZLATOVIĆ, *Franovci Države Prisv. Odkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji*, Zagreb 1888.

rad fra Petra Čapkuna *Hrvatska franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja*.[39] Za opću duhovnost služila je knjiga fra Alekse Benigara *Theologia spiritualis*[40] i *Teologija kršćanskog savršenstva* od A. Royo Marína.[41]

Osim toga, novicijatska formacija obuhvaćala je i druge teme koje su se obrađivale u raznim prigodama. Poseban naglasak je posvećen redovničkim savjetima-zavjetima, redovničkom pozivu i životu u svjetlu dokumenata Drugoga vatikanskog sabora *Perfectae caritatis* i *Lumen gentium.* U duhu franjevačke duhovnosti proučavali smo franjevačke spise,[42] Franjevačko pravilo i Franjevačke konstitucije.

4. Svi novaci zajedno na La Verni

Kako je vrijeme u novicijatu odmicalo i približavalo se polugodište, trebalo je rješiti njegov nastavak. Do zadnjega časa, još u veljači i početkom ožujka 1969., pomišljalo se da se u djelo provede prvotna odluka i da se prva skupina novaka s La Verne povrati na Visovac, a na njihovo mjesto dođu novaci s Visovca. Međutim, nastao je problem u vezi toga tko će biti s novacima na La Verni, ako se S. Čovo vrati na Visovac, jer B. Ančić ne zna talijanski, a J. Lovrić je bolestan i nije više mlad, a on je samo ispovjednik. Stvoreni su svi uvjeti da je najbolje da se oba novicijata ujedine, i to na La Verni. Kada je provincijal tu mogućnost prenio upravi samostana na La Verni, samostan je i to rješenje velikodušno prihvatio. Tako se i druga skupina novaka spremila za odlazak na La Vernu, što se dogodilo 20. ožujka 1969., u pratnji fra Bože Ančića, domagistra, fra Josipa Jankovića i fra Leonarda Buljana. Na oproštaju na Visovcu bili su nazočni: mons. Josip Arnerić, šibenski biskup, fra Petar Čapkun, provincijal, fra Ivan Vuka, gvardijan iz Zagreba, fra Anđelko Milanović, fra Stanko Mandac, fra Ćiro Ujević i župnici visovačkog okružja. Za vrijeme odsutnosti novaka s Visovca pristupilo se obnovi samostana i dotjerivanju samog otočića.[43]

Novaci su stigli u Anconu trajektom *Liburnija* 21. III. 1969. gdje ih je dočekao autobus autoprijevoznika Baschetti iz San Sepolcra koji ih je preko Asiza dovezao na La Vernu u večernjim satima. Fratri su ih bratski pozdravili u želji da se na La Verni nađu zajedno s njezinom ljepotom, svetošću mjesta i duhovnim ozračjem koje će im pomoći da što bolje shvate duh sv. Franje.

---

39 P. ČAPKUN, *Hrvatska franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja*, Dva hrvatska jubileja, uredio i izdao Metod Kelava, Buenos Aires, 1955., 9-17.

40 A. BENIGAR, *Theologia spiritualis*, editio altera, Roma 1964., CX+1328.

41 A. ROYO MARÍN, *Teologia della perfezione cristiana.* Introduzione generale, Edizioni Paoline, 1967.

42 *Gli scritti di San Francesco d'Assisi.* Introduzione e note di Mons. VITTORINO FACCHINETTI, o.f.m. Testo riveduto e aggiornato da Fr. GIACOMO CAMBELL, o.f.m., Società editrice Vita e Pensiero, [Milano], 1967.

43 Usp. *Iz života Provincije: Visovac*, VP, XVIII/1969., 2, 73.

Novaci s fra Petrom Čapkunom, provincijalom, odgojiteljima i gostima

Imena novaka II. skupine: 1. fra Ivan Bodrožić, 2. fra Šimun Bečko, 3. fra Ivan Grgić, 4. fra Marko Madunić, 5. fra Stjepan Maleš, 6. fra Dušan Marković, 7. fra Miljenko Odrljin, 8. fra Mirko Rajčić, 9. fra Jerko Rašetina, 10. fra Tomislav Sulje, 11. fra Petar Tanta, 12. fra Ante Žižak. S tim novacima došao je i fra Frano Laco, povratnik s odsluženja vojnog roka, kako bi nastavio i završio novicijat na La Verni.

Dolaskom druge skupine novaka La Verna je još više oživjela mladim redovnicima koji su davali ritam unutarnjemu samostanskom životu, a tako i vanjskom sjaju prigodom svakodnevnih liturgijskih čina, posebno nedjeljnih i blagdanskih procesija. Vjernicima je ta skupina mladih franjevaca bila privlačna te se vidno umnožavao njihov broj u svetištu.

Novaci s Visovca i s La Verne zajedno su se zavjetovali 24. kolovoza 1969., a zavjete je primio fra Policarpo Belli, gvardijan, koga je delegirao fra Petar Čapkun, provincijal, koji se tijekom mise obratio novacima najprije na hrvatskome, a potom i na talijanskome za prisutne vjernike. Govorio je o franjevačkoj karizmi koju prihvaćaju novaci, zahvalio na gostoprimstvu i skrbi cijele toskanske provincije, posebno svetišta i samostana na La Verni na čelu s njegovim gvardijanom. Jedan po jedan novak pristupao je pred delegata i izgovarao, jasno i odvažno, formulu zavjetovanja da se posvećuje Bogu u Franjevačkom redu, da će vršiti tri redovnička zavjeta: poslušnost, siromaštvo

i čistoću. La Verna je toga dana bila zaogrnuta maglom i orošena kišom. To je iskoristio K. Balić i naglasio kako je Bog na Sinaju dao zapovijedi uz pratnju magle, munja i gromova. Tako je i danas Bog na La Verni, uz tutnjavu gromova, pokazao da mu je mio čin što ga obavljaju ti mladići svojim zavjetovanjem.

Na svečanosti se okupio lijepi broj talijanskih fratara. Bila je brojna i hrvatska skupina, a sačinjavali su je: fra Petar Čapkun, provincijal, fra Karlo Balić, fra Ivan Jurić, fra Bernardo Tičić, fra Josip Dodig, fra Stjepan Pavić (voditelj duhovnih vježbi na koncu novicijata), fra Stanko Anić, fra Ignacije Vugdelija, fra Pavao Žmire, fra Silvestar Bota, fra Luka Livaja, fra Stjepan Čovo, magistar novaka i fra Božo Ančić, domagistar, te gosp. Nediljko Zrnčić, student u Fribourgu (Švicarska).

Nakon položenih zavjeta novaci su sa svojim odgojiteljima i drugom pratnjom pošli u kapelu Franjinih rana (Stigmata). Tu su zahvalili Bogu na daru zvanja i milostima koje su primali tijekom novicijata. Za vrijeme objeda održano je više govora, od kojih se posebno isticao govor P. Bellija, gvardijana. Radost je bila velika, a bila je izražena i pjevanjem hrvatskih narodnih pjesama, a naročito "Dalmatinskog šajkaša", što je pobudilo veliko zanimanje talijanskih fratara.

U ranim jutarnjim satima 25. kolovoza zavjetovanici ostavljaju La Vernu i vraćaju se u Hrvatsku posebnim autobusom da nastave daljnji humanistički i teološki studij. La Vernu je ostavio i fra Bernardo Tičić, ispovjednik, koji radi slaboga zdravlja više ne će biti s novacima. Novaci su suznim očima pozdravljali na rastanku sveto brdo riječima Serafskoga Oca koje je zapisao brat Masej u prigodi Franjina oproštaja s La Vernom: "Ostanite u miru, predraga braćo, neka vas Bog blagoslovi, predragi sinovi… zbogom svima, zbogom anđeosko brdo, zbogom predragi brate sokole, zahvaljujem ti radi ljubavi koju si pokazivao; zbogom Sasso Spicco, zbogom, Sasso koji si me primio u svoju utrobu, kad je đavao ostao ismijan, ne ćemo se više vidjeti; zbogom Sveta Marijo Anđeoska, preporučujem ti ove svoje sinove, Majko Vječne riječi."[44]

Na putu svratismo u San Marino i Ravennu. Njihovi spomenici bili su posebni doživljaj: crkva Sv. Apolinara, Danteov grob, bazilika sv. Vitala itd. Brzim putem smo išli prema Padovi, grobu i bazilici sv. Ante, ali i crkvi našeg blaženika Leopolda Mandića (tada još ne bijaše proglašen svecem). U Veneciji pogledasmo ono najvažnije: trg i crkvu Sv. Marka, most Rialto, tamnicu Sotto i piombi itd. Dođosmo na prenoćište u S. Nicolò di Lido, gdje nas bratski primiše i ugostiše franjevci tamošnjeg samostana.

Jutrom 26. kolovoza 1969. ostavismo Lido i krenusmo s Piazzale Roma autobusom prema Trstu. U svakoj radosti ima i gorčine, tako bijaše i s nama.

44 Franjin *Zbogom* La Verni, koji se pripisuje bratu Maseju, čita se na La Verni svake godine uoči 30. rujna, kad je Franjo odlučio napustiti La Vernu i povratiti se Svetoj Mariji Anđeoskoj u Asizu.

Naš se autobus "umorio", ne vuče kako treba, propale brzine… Treba ga popraviti. Naš se program promijenio, jer nas je u Trstu zaustavio popravak autobusa i umjesto da krenemo izravno do Sinja, te večeri s mukom dođosmo samo do Trsata. Tu smo slavili sv. misu, večerali i prenoćili. Zahvalismo čuvarima trsatskog svetišta koji su nas bratski i srdačno primili. Naš je cilj još dalek, a misli su usmjerene prema našem cilju, Sinju, gdje stigosmo u večernjim satima. Dragi lik Majke od milosti, Čudotvorne Gospe Sinjske privukao nas je pred njezin oltar, da se pred njim pomolimo, zahvalimo Bogu za sve primljene milosti i zaprosimo Marijinu majčinsku zaštitu. Braća nas očekivahu, a s njima i roditelji mladih fratara da vide svoju djecu povraćenu iz "dalekog svijeta".

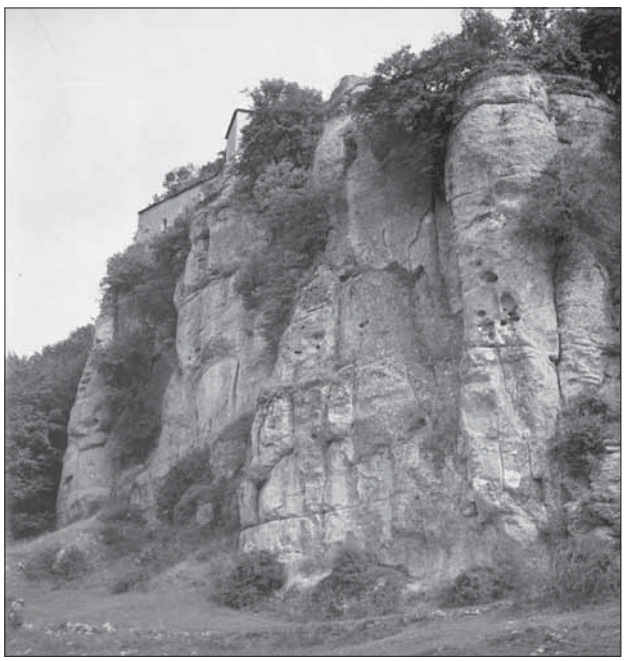

Litice La Verne na kojima je sagrađena crkva i samostan

5. Druga godina novicijata (1969.)

Dok još nije završio novicijat prve godine na La Verni, provincijal fra Petar Čapkun obukao je 1. VII. 1969. u Sinju 23 novaka na blagdan Predragocjene Krvi Isusove na oltaru Čudotvorne Gospe Sinjske. Njima je službu magistra novaka vršio fra Gabrijel Tomić. U Sinju su se novaci spremali za odlazak na La Vernu intenzivnim radom i učenjem talijanskog jezika. Poslije gotovo dva mjeseca k njima se pridružio Stjepan Grgat, povratnik s odsluženja vojnog roka. Njega je P. Čapkun obukao 28. kolovoza 1969. na oltaru Gospe Sinjske. Novaci su odmah proslijedili talijanskim autobusom za La Vernu. Bilo ih je 24 na broju. Poslije obavljenih obreda ostavismo dragi Sinj i slijedeći cestu uz

more, "jadransku magistralu", stigosmo najprije do Trsata oko 10,30 sati. Tu smo slavili sv. misu, odmorili se i okrijepili. Brzo smo prevaljivali kilometre i našli se na ondašnjoj državnoj granici s Italijom. Granične i carinske formalnosti brzo smo obavili. Dođosmo u Veneciju, Piazzale Roma oko 20,00 sati, a potom brodićem (vaporetto) do Lido S. Nicolò. Fratri su nas u samostanu bratski i srdačno dočekali i spremili udoban smještaj. Petar Čapkun, provincijal, uvijek je bio na čelu naše pratnje. Uz njega su bili fra Stjepan Čovo, magistar, fra Jerko Lovrić, novi ispovjednik novaka, fra Gabrijel Tomić, dosadašnji voditelj novaka u Sinju, fra Stanko Anić, profesor, i fra Tomislav Duka. Velikodušnim talijanskim fratrima donijeli smo i darovali, kao znak naše iskrene zahvalnosti dva pršuta, nekoliko staklenki rakije šljivovice, cigareta te nekih narodnih rukotvorina. Rado su primili znak naše pažnje. Ipak ih je najviše obradovao naš domaći pršut ili kako ga oni nazivaju *prosciutto fumicato* (dimljeni suhi pršut).

Poslije mise i doručka 30. kolovoza 1969. odmah smo požurili pogledati znamenitosti Venecije. Već smo imali iskustvo s novacima prethodne godine u razgledanju grada, pa je bilo lakše programirati i što bolje iskoristiti upoznavanje znamenitosti na Laguni. Vrijeme nas tjera i treba žuriti. Uhvatismo vaporetto kroz Canal Grande i stigosmo do našeg autobusa. Brzom vožnjom i širokom autocestom stigosmo do Padove i pogledasmo crkvu Sveca cijelog svijeta, sv. Ante. Tu smo susreli fra Peru Jusa, hrvatskog konventualca, ispovjednika u bazilici. On nam je na svojstven način protumačio znamenitosti religioznoga, umjetničkog i povijesnog sadržaja u Svečevoj bazilici. Poslije okrjepe u Casa del pellegrino krenusmo prema Ravenni da bacimo pogled na njezine znamenitosti. Stigosmo na La Vernu 30. kolovoza oko 21,00 sat. Cijelo nas je samostansko bratstvo prihvatilo radosno, jer smo ispunili samostanske prostore svježinom i zanosom koja je proteklih dana odlaskom prethodnih novaka samostanu i svetištu nedostajala. Zahvalni Bogu na sretnom dolasku, poslije tjelesne okrjepe, otiđosmo na željeni odmor.

Sutradan počinje upoznavanje s fratrima i znamenitostima svetišta. Obilazak i tumačenje povijesti početaka svetišta svatko pozorno prati. Duhovna, religiozna i kulturna dimenzija se predstavlja u svojoj vrijednosti i privlačnosti. Na nedjeljnoj misi 1. rujna mnogo je hodočasnika, koje zadivljuje velik broj mladih fratara, ali ti mladi fratri ne govore talijanski ili jedva sriču najjednostavnije rečenice. Uza sve to, oni su simpatični, privlačni i radosni. Skreću na se pozornost prolaznika i hodočasnika. To je sveto brdo sv. Franjo izabrao za odmor duše i okrepu srca. U toj tišini mladi franjevci provode godinu novicijata kako bi, obogaćeni duhovnim sadržajima, nastavili studij i formaciju do konačnog predanja Bogu zavjetima i kasnije prezbiteratom.[45]

45 Usp. J. LOVRIĆ, *Od La Verne do Sinja. Od Sinja do La Verne*, VP, XVIII/1969., 189-193.

Kapela Stigmata posebno je sveto mjesto na La Verni. Ona je cilj hodočasničkih pohoda i tihe molitve na kraju šume i pogleda na Casentino. Pokraj nje je romitorij gdje živi nekoliko fratara koji se intenzivnije posvećuju molitvi i kontemplaciji. Za svetkovine brdo oživi. Uz obični, mali i pobožni svijet, tu se redovito nalaze i vjerske i svjetovne vlasti kako općine, tako i pokrajine, posebno Firenze. Može se reći da se tu nađe cijela Italija. Sv. Franjo svakomu ima što reći, poručiti i podsjetiti. Visoke hridi na kojima leži kapela Stigmata imaju svoje čari i privlačnost kad je Franjo u pitanju. Za svetkovinu Stigmata sveto brdo redovito pohodi i general Manje braće iz Rima. To je učinio ondašnji aktualni general reda fra Konstantin Koser godine 1969., koji je predvodio liturgijsko slavlje u crkvi. Iskoristio je prigodu da se susretne sa samostanskim bratstvom, a nije propustio ni susret s našim novacima. Njima je održao predavanje o redovničkom pozivu i tadašnjem stanju Reda. U njegovoj pratnji bio je generalni definitor za slavenske provincije fra Pacifik Keraly, Mađar, koji je jednako iskoristio susret s novacima i uputio im riječi potpore na latinskom jeziku, a S. Čovo je bio tumač i posrednik među njima.

Nemoguće je opisati sve susrete s osobama koje smo susretali na La Verni. Svakako ne smijemo zaboraviti susret s anglikanskim franjevcem fra Petrom, predstavnikom Anglikanske crkve pri Sv. Stolici u Rimu ili njihovom trojicom magistara novaka. Fra Petar je pohodio La Vernu za svetkovinu Stigmata 1969., sudjelovao je u procesiji vigilije, na noćnom bdijenju i sutradan u svim svečanim obredima. Povraćajući se u Firenzu, a odatle su namjeravali otići u Rim, u pothodniku željezničke stanice mu je pozlilo i kako je u tom času nailazio jedan franjevac, vidjevši da mu je zlo, a bio je u franjevačkom habitu, dao mu je odrješenje. Tek je kasnije doznao da taj franjevac nije katolički franjevac nego anglikanski franjevac.

Još jednu osobu moramo spomenuti, a to je majka Bazilija Schlink, osnivačica protestantskih Marijinih sestara u Darmstadtu. Ona je više puta dolazila na La Vernu, držala predavanja i širila ljubav prema Muci Kristovoj. Njezine sestre koje su bile u Rimu, više puta su dolazile te su dozvolom starješinstva na La Verni podigle spomenik sv. Franji.

Istina, bilo je i mnogo drugih koje smo susretali. Posebno su nam dragi bili brojni seminari, konferencije i skupovi. U to vrijeme toskanska je provincija održavala više zajedničkih skupova, pa i izvanredni provincijski kapitul, pri čemu su novaci davali svoj obol oko organizacije i reda tijekom njegova održavanja. Tada se raspravljalo o novom ustrojstvu Reda, Generalnim konstitucijama i Generalnim statutima, koji su trebali biti usmjereni prema smjernicama Drugoga vatikanskog koncila. Njihova je provincija u to vrijeme brojila oko 650 redovnika. U samostan je često dolazio fra Angelico Lazzeri, vikar Reda, član te provincije, koji je uvijek imao očinsku riječ za naše novake.

6. U Vječnom gradu 17. lipnja 1969.

Biti u Italiji a ne posjetiti Rim bio bi veliki propust. Posjet Rimu zbio se 17. lipnja 1969. Kratki boravak od nekoliko dana trebalo je iskoristiti što bolje i prema razgrađenom planu. Bili smo i u audijenciji Sv. Oca Pavla VI. Kad je pozdravio pojedine skupine hodočasnika, nama se obratio na talijanskom jeziku: "Na kraju imamo još na talijanskom pozdraviti novake Manje braće Franjevačke provincije u Dalmaciji. Predragi, čast također i vama. Vi ste svjedoci kršćanske snage i dosljednosti koja je na čast ne samo vama osobno, nego i vaše redovničke obitelji i vaše zemlje. Znamo koliko su franjevci djelovali u Dalmaciji i kako su održali bujnu i cvatnu katoličku tradiciju u svojoj zemlji. Budite nosioci našega blagoslova i naše čestitke, pa kad vas je Gospodin pozvao u taj stalež, budite hrabri, budite čvrsti i sretni da služite našem Gospodinu po uzoru sv. Franje."[46]

Novaci sa svojom pratnjom iskoristili su prigodu i pohodili sjedište Franjevačkoga reda, Generalnu kuriju, 18. lipnja 1969. Tu ih je primio fra Konstantin Koser, general Reda, koji je svima upravio svoju očinsku riječ, potakao na uzvišene ideale redovničkog poziva za bolju i sretniju budućnost svakog pojedinca, a navlastito svjedočanstvo Kristove prisutnosti u današnjem svijetu s posebnim osvrtom na materijalizam i ateizam kojemu se treba oprijeti jer se svom snagom želi nametnuti ljudima i osvojiti njihova srca. Svima je poklonio životopis sv. Karla od Sezze, kao ostvareni primjer svetosti u Franjevačkom redu prema kojemu svaki kršćanin, a navlastito redovnik treba težiti.[47]

Drugi franjevački centar u Rimu jest Međunarodni franjevački kolegij "Antonianum", u kojem djeluje više hrvatskih fratara i studira više studenata. Novacima se posebno usjekao u pamet susret s našim fra Karlom Balićem i hrvatskom kolonijom u "Antonianumu". Upoznali su se s njegovim radom oko kritičkog izdavanja djela bl. Ivana Duns Skota a isto tako i radom Međunarodne marijanske akademije, Balićevim djelom i djelom njegovih suradnika. Zajednički susret zabilježila je i prigodna fotografija.

7. Novicijat 1969.-1970.

Novaci II. godine novicijata u Italiji obučeni su u Sinju 1. VII. 1969. na blagdan Predragocjene Krvi Isusove u 9 sati na oltaru Čudotvorne Gospe Sinjske u prisutnosti mnoštva vjernika i članova Provincije. Obukao ih je o. Petar Čapkun, provincijal. To su novaci:

1. fra Jakov Begonja, Sedramić (Drniš),

2. fra Bonaventura Bilić, Studenci (Imotski),

46 NAŠI NOVACI KOD SV. OCA, VP, XVIII/1969., 6, 187.

47 SAN CARLO DA SEZZE O.F.M. *Autobiografia*, a cura del P. Severino Gori ofm ovvero *i fioretti di frate Carlo* raccontati da lui medesimo, Roma 1959.

3. fra Nedjeljko Budimir Bekan, Turjaci (Sinj),
4. fra Ivan Buljević, Gradac (Drniš),
5. fra Ivan Čupić, Trbounje (Drniš),
6. fra Martin Delaš, Zelovo (Sinj),[48]
7. fra Jakov Dževrnja-Viro, Otok (Sinj),
8. fra Ivan Gabrić, Zelovo (Sinj,
9. fra Nikola Glavinić (Metković),
10. fra Izidor Grabovac, Proložac (Imotski),
11. fra Josip Grbavac, Proložac (Imotski),
12. fra Drago Gverić, Vinalić (Vrlika),
13. fra Branimir (Dušan) Moro, Gala (Sinj),
14. fra Frano Moro, Gala (Sinj),
15. fra Zvonko Nimac, Lišane (Benkovac),
16. fra Luka Peko, Poljica (Imotski),
17. fra Ante (Slavko) Perica, Stankovci (Benkovac),
18. fra Josip Puljević, Metković,[49]
19. fra Draško Teklić, Komorani (Livno),
20. fra Cvitko Teskera, Kijevo (Vrlika),
21. fra Stjepan Trogrlić, Studenci (Imotski),
22. fra Ivan Vrlić, Garčin (Sinj),
23. fra Mile Zorica, Rupe (Skradin),
24. fra Stjepan Grgat, Otok (Sinj).[50]

Ti su novaci zavjetovani na La Verni 29. VI. 1970. na svetkovinu sv. Petra i Pavla, osim fra Stjepana Grgata koji se zavjetovao 17. kolovoza 1970. Provincijal je pismenom dozvolom istoga dana dopustio da se zavjetovanje novaka anticipira tri (3) dana prije završetka regularnog isteka novicijata, kako to dopuštaju i Generalne konstitucije (čl. 183 & 4). Obred zavjetovanja obavio je fra Policarpo Belli, gvardijan samostana na La Verni, dozvolom provincijala fra Petra Čapkuna, uz asistenciju istog provincijala P. Čapkuna i fra Jerka Lovrića, eks-provincijala. Zavjetovanju je pristupio 21 novak. Provincijal nije mogao ljepše i svečanije proslaviti svoj imendan nego što ga je proslavio tim svečanim liturgijskim činom i zavjetovanjem novaka.

Budući da je fra Bernardo Tičić često pobolijevao ne samo od paratifusa, nego je patio i od drugih bolesti koje su nastupile kao posljedica komunističkih

48 Fra Martin Delaš istupio iz novicijata na La Verni 4. II. 1970.

49 Fra Josip Puljević istupio iz novicijata u Sinju u srpnju 1969.

50 Fra Stjepan Grgat obučen u Sinju 28. VIII. 1969. zavjete položio na La Verni 17. VIII. 1970. dispensom P. Čapkuna, provincijala.

batinanja u Baćini, P. Čapkun je tražio novog ispovjednika. Na koncu je kocka pala na fra Jerka Lovrića, iskusnoga redovnika, nekoć magistra novaka i dugogodišnjeg provincijala. Završivši službu provincijala 1967. ponovno je bio imenovan magistrom novaka, tijekom čega je obolio od paratifusa. Posljedice te bolesti osjećao je i na La Verni, ali ih je strpljivo podnosio. Fra Jerko je ostao na La Verni do konca našeg boravka, tj. do 21. kolovoza 1970. Provodio je vrijeme u molitvi, čitanju i ispovijedanju u samostanskoj crkvi. Bio je cijenjen od samostanskog osoblja, mnogima je postao i ispovjednikom jer je kao iskusni redovnik znao rješavati pitanja savjesti i životnih usmjerenja. Izvanredni ispovjednik novaka druge godine novicijata bio je fra Dionizije Lasić,[51] profesor na "Antonianumu" u Rimu, koji je na La Vernu dolazio tijekom četiriju godišnjih kvatrenih dana.

Redovitim novacima pridruživali su se povratnici iz vojske, koji su u ondašnjim prilikama morali prekidati novicijat. Da ispune godinu novicijata dolazili su na La Vernu. To su bili:

1. fra Mile Begonja, Sedramić (Drniš),
2. fra Frano Laco, Otok (Sinj),[52]
3. fra Ivan Perišić, Brištani-Miljevci (Drniš),
4. fra Ivan Savić, Banjevci (Kotari) – došao 17. XI. 1969.[53]

Novak fra Frano Laco položio je jednostavne zavjete 8. prosinca 1969. na svetkovinu Bezgrješnog začeća blažene Djevice Marije, a njegove je zavjete primio fra Stjepan Čovo po ovlaštenju fra Petra Čapkuna, provincijala. Njegovu propovijed donosimo u Prilog III.

8. Kanonizacija sv. Nikole Tavelića, prvoga svečano kanoniziranoga hrvatskog sveca

Hrvatski je narod željno očekivao kanonizaciju bl. Nikole Tavelića. Sa svih strana svijeta gdje ima Hrvata, organizirala su se hodočašća u vječni Rim. Ni naš novicijat nije mogao izostati iz toga velikog slavlja, pogotovo kada smo se nalazili u Italiji. Magistar novaka već se nalazio u Rimu u komisiji Reda *De*

51 Fra Dionizije Lasić (Široki Brijeg, 6. VI. 1913.-27. XI. 1997.), profesor na Antonianumu u Rimu, urednik ZIRALA, poslije demokratskih promjena povratio se u Mostar gdje je i umro. Doktorirao tezom: *Theologia christiana perfectidica*, Roma, 42, 1967, 188-257.

52 Fra Frano Laco počeo novicijat na Visovcu 12. VII. 1967. radi odsluženja vojnog roka prekinuo novicijat i došao na La Vernu 21. III. 1969. gdje se zavjetovao 8. XII. 1969. i vratio u Sinj da završi gimnaziju Usp. *Arhiv Provincije Split*.

53 Fra Ivan Savić počeo je novicijat na Visovcu 12. VII. 1967. Dignut na odsluženje vojnog roka i po povratku iz vojske došao na La Vernu 17. XI. 1969. te se zavjetovao 26. I. 1970. Umro kao župnik Prugova od srca 7. VII., a pokopan u Splitu 11. VII. 2005.

sanctae orationis et devotionis spiritu (O duhu svete molitve i pobožnosti),[54] pa je s fra Ivanom Jurićem spremio njihov dolazak. Novaci su došli u Rim 19. lipnja 1970. u pratnji fra Bože Ančića i fra Jerka Lovrića. Prenoćište smo za njih pronašli kod časnih sestara u Via Garibaldi. Autobus tvrtke Baschetti, bio je cijelo vrijeme boravka u Rimu na raspolaganju. Najprije su razgledali najznačajnije rimske lokalitete: četiri bazilike, Kolosej, katakombe, Fori Imperiali... Svima smo nabavili *Vodič Rima* da se što bolje snalaze u Vječnome gradu i da nose njegovu uspomenu. Radovali smo se zajedno s velikom rijekom hrvatskih hodočasnika i bili ponosni da jedan franjevac iz daleke prošlosti biva proglašen svecem sveopće Crkve.

Na dan kanonizacije, 21. lipnja 1970. godine, ugostile su nas časne sestre *Suore dell'Immacolata* na EUR-u, s kojima su se dobro poznavali fra Ivan Jurić i fra Petar Čapkun. Kod njih je često dolazio slaviti sv. misu ili držati duhovnu obnovu fra Aleksa Benigar koga je ponekad zamjenjivao S. Čovo, magistar, kada se vratio u Rim da završi studije.

Kako je magistar fra Stjepan u to vrijeme bio u Komisiji *De sanctae orationis et devotionis spiritu* (O duhu svete molitve i pobožnosti), morao je tražiti dozvolu generala Reda fra Konstantina Kosera, da može biti s novacima za vrijeme duhovnih vježba i njihova zavjetovanja. To nije bilo lako ishoditi, pače mu je osobni tajnik fra Konstantina Kosera, generala Reda, rekao da bi bilo bolje da to ne i traži. On je to ipak zatražio i, na čuđenje mnogih, dozvolu je dobio da ode na La Vernu i da bude na koncu novicijata s novacima. General mu je napisao: "Idi s blagoslovom Božjim!" Duhovne vježbe je vodio o. fra Srećko Majstorović, franjevac Provincije Sv. Ćirila i Metoda iz Zagreba. Zavjetovanje novaka obavljeno je 29. lipnja, na svetkovinu sv. Petra i Pavla, u ruke fra Polikarpa Bellija, gvardijana, u punoj crkvi vjernika. Obred zavjetovanja počeo je koncelebriranom sv. misom u 10 sati, a predsjedao joj je fra Plikarpo Belli devetoricom koncelebranata. Jedan po jedan novak, a bilo ih je 21, izgovarali su riječi formule zavjetovanja, da će živjeti i obdržavati tri redovnička zavjeta prema propisima franjevačkog Pravila. Bratski zagrljaj mira i čestitka svih fratara dirnuo je do suza zavjetovanike, a i mnoge nazočne. Naš provincijal fra Petar Čapkun nije mogao bolje proslaviti svoj imendan nego da vidi kako se ti mladi ljudi posvećuju Gospodinu u Franjevačkom redu. Magistar se novaka ipak morao vratiti u Rim kako bi okončao svoj rad u spomenutoj Komisiji.[55] Novak fra Stjepan Grgat položio je prve redovničke zavjete 17. kolovoza 1970. u ruke fra Polikarpa Bellija, gvardijana, koga je delegirao fra

54 To je bila anketa po kojoj je cijeli Red trebao odgovoriti na postavljena pitanja o molitvi. Komisija je imala 12 članova među kojima je bio fra Stjepan Čovo. Na temlju prispjelih odgovora, koje je obradila Međunarodna komisija, fra Konstantin Koser, general Reda napisao je knjigu *Vita con Dio oggi*, Edizioni MF, Roma, 1971.

55 *Zavjetovanje na La Verni*, VP, XIX/1970., 3-4, 150.

Petar Čapkun, provincijal. S njim su u koncelebraciji bila još četvorica svećenika. Svečanu svetu misu pjevali su njegovi kolege iz novicijata uz mnoštvo vjernika koji su pozorno pratili svečano liturgijsko slavlje i polaganje redovničkih zavjeta. Treba istaknuti da, iako smo bili daleko od Provincije, nismo bili daleko od njezina srca i ljubavi. Pohađala su nas često braća iz Rima, Njemačke i iz Provincije. Posebno moramo istaknuti čestu prisutnost P. Čapkuna, provincijala, koji je srcem i dušom pratio naš boravak na tom svetom brdu. Bio nam je oslonac u kušnjama i potpora u svim našim traženjima, a njega je u svemu pratio fra Ivan Jurić, koji se je brinuo za materijalne potrebe novaka.

III. OPROŠTAJ OD LA VERNE

Novicijat traje godinu dana. Istina, može se i produžiti, ali u redovitim uvjetima to nije uobičajeno. Može se i skratiti radi opravdanih razloga. Međutim, naš novicijat na La Verni odvijao se ipak u normalnim prilikama. Svemu dođe kraj, pa i našem boravku na La Verni. Poslije kanonizacije sv. Nikole Tavelića u Rimu (1970.), mnogi su hodočasnici stigli na La Vernu, među kojima je bilo i fratara iz naše Provincije. Posebno su nam bili dragi gosti naše Provincije: fra Dominik Šušnjara, fra Ambroz Budimir i fra Roko Romac. Oni su u mladim fratrima gledali svoju budućnost, posebno što ih nisu mogli vidjeti jer su živjeli u izbjeglištvu. Prema njima su pokazivali velikodušno srce te im omogućili da pogledaju i posjete neke znamenite talijanske centre kao što su Arezzo i Firenze. Njihovom zaslugom ostvaren je spomenuti izlet 24. srpnja 1970. U ranim jutarnjim satima pošli smo u Firenzu te preko Figline Valdarno vratili se kasno navečer na La Vernu. U to vrijeme pohodio nas je i fra Ivan Hrstić,[56] koji je još uvijek pokazivao znakove straha koji mu se uvukao pod kožu od komunističke vlasti. Neposredno poslije Drugoga svjetskog rata, bježeći pred komunistima, neko se vrijeme sklonio na La Verni, dok nije dobio dozvolu da odseli u Južnu Ameriku.

Ipak treba spomenuti da je završetkom kanonizacije sv. Nikole Tavelića k nama došao fra Bernardin Librenjak. On se pridružio i uklopio u dnevni samostanski red. Ujedno je nastojao vidjeti toskanske znamenitosti, a posebice grada Firenze. Tu je nailazio na svesrdno razumijevanje toskanskih fratara. I pisca ovih redaka posjetila je njegova sestra s. Benjamina 30. srpnja 1970. Dočekana je u Anconi i povedena u Rim gdje je ostala nekoliko dana. Potom je došla na La Vernu. Najviše je vremena provodila s novacima ili u dnevnoj molitvi u svetištu. Dana 9. i 10. kolovoza 1970. obišla je Firenzu, Padovu i Veneciju, odakle je krenula na trajekt u Anconu da se vrati u Domovinu. Na trajektu je našla lijepu skupinu časnih sestara Kćeri milosrđa kod kojih je odsjela u Rimu.

S tugom u srcu napustili smo La Vernu 21. kolovoza 1970. Nosili smo duboko urezane uspomene i ljubav braće u samostanu koja su nas velikodušno

56 Fra Ivan Hrstić, Vinovo/Unešić, 19. VI. 1905.-Sao Paolo, 4. III. 1988.

primila i sa žalošću ispratila. Posebnu zahvalnost smo nosili za dobročinstva koja smo primili, posebno od P. Bellija, gvardijana, u kojemu smo otkrili božansko-ljudsku ljubav od početka do kraja našeg boravka na La Verni. Tugu i bol izrazili su i članovi samostana preko glasila svetišta *La voce della Verna* napisavši: "Nas je potom uz bol od rastanka od tolikih vrijednih mladića pogodila bol da vidimo veliku prazninu bez barem neposredne nade koju će ublažiti drugi velikodušni mladići".[57] Mogli smo sa psalmistom govoriti: "Hvalit ću te svagda što si to učinio i slavit ću tvoje ime, jer je dobrostivo, pred licem tvojih pobožnika" (Ps 52,11). Težak je bio rastanak sa samostanskom braćom i mnogim prijateljima. Pjesmom smo napustili sveto brdo, iako smo u srcu imali teški osjećaj rastanka. Tu smo osjetili znakove velike Božje providnosti na djelu. Poput sv. Franje smo pozdravili Sveto brdo: "Zbogom La Verna, Zbogom Sasso spicco…" i autobusom tvrtke Minelli iz Chiusi della Verna krenuli prema Asizu, koji smo letimično pogledali, tjelesno se okrijepili u franjevačkom samostanu i navečer stigli na trajekt kojim smo osvanuli u Zadru. U zadarskoj nas je luci dočekao fra Ivan Bilušić, gvardijan sinjskog samostana, i odvezao u Sinj. Radost je naša bila velika da smo se vratili u Provinciju, ali i osjećaj velike zahvalnosti prema fratrima na La Verni koji su nas bratski držali i teškim se srcem od nas oprostili. Na carini nismo mali nekih posebnih poteškoća jer je to vrijeme "Hrvatskog proljeća", kada je ipak malo okopnio onaj kruti komunistički nazor. Inače, tko zna da smo u koje drugo vrijeme prelazili granicu s onolikom skupinom mladih fratara i s knjigama koje su tiskane i na hrvatskom jeziku u inozemstvu. Bilo je nekih prebacivanja u vezi lijekova, navlastito vitamina, ali je i to na kraju prošlo bez poteškoća.

Poslije druge godine novicijata naši su novaci, sada već zavjetovani redovnici, napustili La Vernu. Nastale su nove političke prilike u zemlji i postroženi uvjeti odlaska mladih ljudi u inozemstvo. Putovnice nisu mogli dobivati mladići, vojni obveznici prije odsluženja vojnog roka. Kako su naši kandidati tada odlazili u novicijat poslije druga razreda gimnazije, u Provinciji je sazrijevalo mišljenje da je bolje da im se novicijat odgodi najprije do završetka trećega razreda, a potom do poslije mature radi zrelijega i odlučnijeg prihvaćanja redovničkog staleža.

Na ljetnom kapitulu 1970. godine zaključeno je "da se kandidati za redovničko-svećenički stalež pripuštaju u novicijat poslije ispita zrelosti (velike mature)".[58] Tako je došlo do odgode stupanja naših novaka u novicijat, pa je u Provinciji nastao vakuum, tj. vrijeme bez novicijata radi navedenih razloga. Najprije se prešlo slati kandidate u novicijat poslije trećega razreda gimnazije, a kasnije iza velike mature, čime se odlazak u novicijat u Provinciji izjednačio

57 *Doloroso distacco*, La voce della Verna, XXXV/1970., 10, 4.
58 *Novicijat poslije ispita zrelosti*, VP, XIX/1970., 3-4.

s ostalim redovničkim zajednicama koje su tu praksu već ranije primjenjivale. Tu novu odredbu i praksu prvi je osjetio fra Nediljko Tabak koji se te godine povratio iz vojske, a kako u Provinciji tada nije bilo novicijata, novicijat je završio u Cerniku, u novicijatu Provincije sv. Ćirila i Metoda gdje mu je magistar bio fra Bernardin Šulj, kasnije misionar u Togu.

Poslije tih odredbi novicijat je ponovno otvoren na Visovcu, a novoimenovani magistar novaka od 1971. do 1974. godine bio je fra Luka Livaja.

ZAKLJUČAK

Novicijat Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja bio je na La Verni tijekom dvije godine 1968.-1970. Prve godine 1968/69. bio je podijeljen na dvije skupine: jedna skupina novaka bila je na Visovcu, a druga na La Verni, a spojile su se na La Verni u ožujku 1969. Druga godina novicijata 1969/70. počela je novicijat u Sinju i nastavila ga na La Verni od kolovoza 1969. godine.

Gledajući iz današnje perspektive, novaci su osjetili da su na La Verni našli dragi kutak zajedničkog života, u kojem su rasli i razvijali se, krijepili se kršćanskom i franjevačkom ljubavlju. U toj se sredini osjećala plemenita dimenzija franjevačkog duha molitve i rada s puno otvorene gostoljubivosti, velikog srca franjevačke zajednice, da se ni u kojem slučaju nismo osjećali strancima, jer smo bili potpuno uklopljeni u duhovne i materijalne sastojnice života franjevačkog bratstva.

Naš prekid s novicijatom na La Verni nismo ni u kojem slučaju planirali. On je bio nametnut strožim zakonom ondašnje komunističke vlasti koja nije dopuštala mladim ljudima da prije odsluženja obveznoga vojnog roka dobiju putne isprave (putovnice). Ta zakonska odrednica vratila je novicijat ponovno na Visovac. Kako s praksom novicijata nismo mogli nastaviti na La Verni, tijekom nekoliko sljedećih godina naši su se kandidati za svečane zavjete spremali preko ljeta na brdu Franjinih Stigmata za tako odlučni životni čin.

PRILOG

PISMO NOVACIMA FRA PETRA ČAPKUNA, PROVINCIJALA

Dragi moji novaci!

Moj prvi susret s Vama poslije tri mjeseca bio je u znaku veselja i pričanja o nadvladanim poteškoćama i postignutim pobjedama. Bolest je ustuknula pred Vašom snagom i ustrajnošću. Od nje ostala samo uspomena i životno iskustvo za budućnost. I jezične poteškoće, koje su u početku izgledale kao himalajska brda, sada se čini da su manje od brežuljaka oko Sinja. I društveno upoznavanje i saživljavanje s osobama (redovnicima-fratrima) druge nacije i drugih vidika, već je mnogo pokročilo naprijed. Prve poteškoće su svladane, temelji su položeni, polje rada i puta je po sebi nepregledno i nedogledno, ali uvijek zanimljivo i korisno za vlastito duhovno obogaćenje i za buduću misiju u životu.

Bilo mi je neobično drago gledati Vas sve zdrave i vesele. Drago mi je bilo i sve Vaše zanimanje za naše prilike i za svakoga pojedinca u sjemeništu i novicijatu i klerikatu. Pa i za one koji se s nama oprostiše, da traže druge putove svom životu. Sve je to prirodno, sve korisno, sve potrebito u izgradnji i rastu čovjeka in staturam perfectam Christi.

Ovako govoreći i zanimajući se za sve, valjda se niste, manje više, ni osjetili da smo po koji put kao nekako prstom se dotakli i tajne ili otajstva ljudskog života, ili životne krivulje, koja se na razne način ne penje na vrhunac, gdje stoluje Antiquus dierum (Deus). To je posebno bilo kad ste me pitali kako i zašto je otišao ovoj ili onaj, a ja sam Vam odgovorio: To je životno zbivanje i odigravanje suradnje između vrhunaravnog svjetla i topline Božje milosti (tj. Božjeg pozivanja) i suradivanja ljudske osobne slobodne volje, tj. vjernog ili manje vjernog odgovaranja tim pozivanjima. Nakon toga sam Vam ispričao tih nekoliko slučajeva, gdje se može kao na tabli naslikati kako se to odvijalo, negdje s divnim uspjesima pobjede, a negdje sa krivim potezima ili propustima koji su doveli do potpunog preokreta puta u nepoznato. One što su otišli mi ćemo pratiti svojim molitvama, u životu ako se susretnemo bit ćemo im potporanj i utjeha (redovito svi ti u kasnijem životu neprestano se navraćaju k nama, žale što su izgubili, nastoje da dobro čine našoj zajednici u kojoj su osjetili pravo veselje života, koje onda pod starije dane uspoređuju kao proljeće s jesenskom slanom njihova kasnijeg života, a od njihova slučaja ćemo za sebe izvući pouku i biti na oprezu, prema izreci sv. Pavla:"Tko misli da stoji neka pazi da ne padne"(l Kor 10, 12).

Zasada ja bih Vam želio spomenuti samo nekoliko pouka ili savjeta. "Nastojte svježu i djelotvornu držati pred sobom *misao o svrsi te Vaše godine novicijata*, a to je osluškivanje Božjih kucanja (t.j. prosvijetljenja i ponukovanja kojima je izvor u Bogu) na Vaše srce i pamet, te s druge strane velikodušni, plemeniti, odvažni odazivi na to pozivanje. Tu Vam je najbolji uzor Sv. Franjo, koji je sebi bio zamislio posve drugi put slave, ali kad je bio prosvijetljen i spoznao da će drugim putem doći do tog cilja, velikodušno je odgovorio sa svojim DA. Jasno da ga je njegovo vjerno odgovaranje pozivima odozgo dovelo do tog brda, koje nosi i nosit

će kroz vjekove njegovo ime i pričati pokoljenjima kroz vjekove što se tu odigralo: ponovljena Kalvarija...

Nek Vas se dobro uhvati duh molitve, tj. nek Vam bude drago moliti bilo usmene molitve, bilo one mislene, bez obzira na njihovu formu. Svaka je forma dobra. Bitno je da Vam bude drago poletjeti mišlju k Onome koga volite, pa i onda (pače osobito onda) kad ste svjesni da ste Ga ražalostili kakvom svojom nesmotrenošću.

Budite s Njime i sobom iskreni i otvoreni, prijateljski ispitujući svoje odnose, obećanja i veze i snove koje zajednički On i vi mislite provoditi.

Nek Vas ne straše, nazovimo ih Vaše "zloće", tj. bilo prirodni nedostatci, sklonosti, svojstva duha, forme vanjske i slično, ili same Vaše "berekinade". Sve je to ljusko, neodjeljivo od čovječje naravi. Ali sve sposobno da bude ispravljeno i preokrenuto u divan nasad.

Budite idealisti, a ne mizantropi, pa makar radi svog idealizma morali, štono se kaže, razbiti glavu o zid. Tko nema u sebi idealizma, taj nema života, taj ne živi nego životari, vegetira, nosi jad sam u sebi i oko sebe.

Gojite u sebi plemenite osjećaje. Čovjek bez plemenitih osjećaja, sliči pokošenom i suncem opaljenom polju, koje kad pogledamo sažali nam se i okrećemo mu leđa da posegnemo za kakvom oazom zelenila i pitke vode.

Imajte u sebi jaku vjeru, koju bi trebali nazvati vjerom Abrahamovom, jer on je vjerovao Božjem obećanju protiv svih razloga svog razuma, i tako je postao otac odabranog naroda i nosioc Božjeg plana o spasenju ljudskog roda. I Vas je vjera dovela tu, daleko od rodbine i domovine, ali za to je tu za Vas zemlja obećanja, koja će u Vašem životu proteći medom i mlijekom.

Imajte povjerenje bez granica i ograda, u svog meštra, koji je tu ne da Vas kontrolira kao kakav stražar, nego da s Vama putuje na brdo Gospodnje i pomogne Vam na putu svojim upozorenjima, savjetima... Svaki će od Vas lakše i brže riješiti svoje životno pitanje u društvu i povjerenju s njime, nego sam sobom se baveći. Vaša otvorena priljubitost i njegova spremnost preko koje djeluje vrhunaravni mlaz svjetla, stvorit će od Vaše novicijatske grupe ozračje pravog veselja, razumijevanja, gledanja na životne probleme s takvom bistrinom i sigurnošću, s takvim osjećajem zajedništva, da ćete osjetiti kako ste s jednakim interesom zaposleni da nađete istinu i pravi put, pa bio koji bio, i da ćete konačno otpočinuti u osjećaju sigurnosti i svjesnosti da ste napravili dobar i siguran posao.

U odnosu jedan prema drugome, te prema toj redovničkoj obitelji, neka Vam pravilo bude zapovijed Kristove o ljubavi. Pročitajte o tome u Sv. Pismu. Opazio sam da ste Vi veselje svim fratrima na Alverni. Vi možda, ne možda, nego sigurno još ne možete izmjeriti, s kojom ljubavlju Vas prate i mole se za Vas. Meni su to rekli. A da i nisu, lako sam to mogao opaziti. Vaš odgovor na to bit će Vaše lijepo vladanje prema njima i Vaš osjećaj zahvalnosti .

Što se tiče učenja talijanskog jezika, uzmite to kako sam Vam i rekao kao sredstvo, koje Vam pomaže u Vašem cilju, kao što bi Vas pomogao svaki veliki jezik,

na kojem možete naći potrebno blago u knjigama (Božje Riječi i ljudskog genija i svetosti), u tvorevinama i baštini. Nek Vas u tome i pri tome ne zavaraju uskogrudni, egoistični politički i historijski motivi koji se nisu poklapali i ne poklapaju se između naše dvije nacionalne zajednice kao takove. To je ono najniže u sživljavanju grupacija, koje je ipak takovo, da ne priječi zajedništvo viših dobara, koja hrane ljudski duh i uzdižu ga bez razlike, posvuda, gdje se ta dobra našla da našla, bilo to kod nas, ili u Italiji, ili u Njemačkoj, ili na mjesecu...Nek Vam dakle bude drago obogatiti se poznavanjem tog jezika. Osim svih svojstava velikih jezika, talijanski za crkovnjake ima još i tu prednost, da je to jezik središnje crkvene uprave bilo opće Crkve, bilo našeg Reda: središte je i Crkve i našeg Reda u Rimu. Nadodajem, da sada i sva sveučilišta crkvena u Rimu ne predaju na latinskom nego gotovo isključilo na talijanskom. Napominjem, kako sam gore rekao, da to učenje talijanskog ne smije biti na štetu i uštrb glavnog cilja novicijata, Vašeg duhovnog obogaćenja i životnih odluka.

Na kraju još dvije riječi i završit ću. Molite da Vas Krist učini dostojnim svoga poziva. Redovničko-svećeničko zvanje je zaista nešto što se najvišega može na zemlji zamisliti. Zato nismo mi koji biramo nego On: "Niste vi mene izabrali, nego sam ja vas izabrao i odredio vas da idete i rodite rod"(Iv 15,16). On vas je odabrao i za svoju službu odredio. Ostajte uza Nj i donijet ćete rod u vječnosti!

One pobilježene potrebne stvari gledat ćemo što prije nabaviti i dopremiti Vam. Kroz to snađite se s time što imate.

Preporučujem svoj put i njegove nakane u Vaše molitve, tako da što prije mognem obaviti sve, povratiti se. Hvala!

Sve srdačno pozdravljajući, svima sam odani u Sv. Franji

o. fra Petar Čapkun, prov.[59]

59 P. Čapkun, *ČČ. braća novaci Santuario della Verna* (Arezzo) - Italija, 5. studenoga 1968., Arhiv fra Stjepana Čove (osobni), Split.

SUMMARY - SAŽETAK

NOVICIATE OF THE FRANCISCAN PROVINCE OF THE MOST HOLY REDEEMER OF LA VERNA (ITALY, 1968-1970)

The author elaborates the decision of the Franciscan Province of the Most Holy Redeemer (Split, Croatia) to relocate the noviciate from the Monastery of Visovac in its Homeland to la Verna Monastery , Italy in 1968. He also stresses generosity and readiness of la Verna Monastery brothers to solve problems and accept Croatian novices as their own brothers. Furtherly, he higlights the role of the project coordinators, life in the Noviciate from 1968 to 1970 as well as the course of events. Novices who accomplished their noviciate programme have been singled out. Problems caused by paratyphoid fever, treatment of the sick and support of la Verna Monastery family have also been described. Finally, the author points out valuable monuments of the franciscan legacy of la Verna , the relationship of St. Francis and La Verna, significance of La Verna as „the Franciscan Calvary“, inspiring place of the Franciscan upbringing and education.

Translated by Angelina Gašpar

GOSPA LURDSKA I HRVATSKI NAROD

FRA HRVATIN GABRIJEL JURIŠIĆ
Franjevački samostan
Sinj, Šetalište kard. A. Stepinca 1

UDK: 232.931 Gospa Lurdska
248.153
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 1. X. 2012.

O Lurdu je napisano bezbroj knjiga i članaka na svim jezicima, pa i na hrvatskom. Članak kratko upozorava na veliki dar Neba, tj. na činjenicu i stvarnost Lurda i sve što je Božja Providnost ostvarila u svijetu po lurdskim ukazanjima. Pisac tvrdi da su hrvatski vjernici i svećenici vrlo rano prihvatili činjenicu Lurda i da je pobožnost Gospi Lurdskoj samo novi način drevnoga štovanja Bogorodice. Uz ostalo, to pokazuje izabrana bibliografija: tiskanje knjiga (1875.) i članaka (1883.), podizanje oltara i špilja (1883.), crkava i kapela (1900.), tiskanje pjesama (1905.), glasila (1908.) i notnih zapisa (1911.). Sve je navedeno kronološkim redom. Upozoreno je na hodočašća iz Hrvatske u Lurd (prvo nacionalno 1908.), kao i na hodočašća u brojna marijanska i lurdska svetišta u Hrvatskoj.

Ključne riječi: *Bogorodica Marija, Lurd, ukazanje, štovanje, hodočašća, crkva, kapela, oltar, špilja, tisak, knjiga, članak, pjesma.*

UVOD

Već više od 150 godina Lurd, mali francuski gradić u Pirinejima, poželjeni je cilj bezbojnih hodočasnika, i to ne samo katolika, nego i ostalih kršćana[1] i pripadnika drugih većih i manjih svjetskih religija, pa čak i onih koji se smatraju agnosticima i ateistima. Kao što je u 2008. godini cijeli kršćanski svijet slavio, uz neke druge velike obljetnice, npr. «Godinu sv. Pavla», apostola naroda i najplodnijega pisca Novoga zavjeta (Tarz, 8. - 2008.), tako je proslavljena i *150. obljetnica da se je Majka Božja Marija ukazala u špilji Massabielle, u Lurdu,*[2]

1 Još 1969. godine za ekumenske susrete sagrađena je posebna dvorana u Lurdu; usp. Ekumenska molitvena dvorana u Lurdu, *Glas koncila,* VIII/1969, 2.

2 O Lurdu, svetištu, pobožnostima i čudesima postoji vrlo bogata literatura na svim svjetskim jezicima. Izabranu bibliografiju na hrvatskom jeziku vidi pri kraju ovoga članka pod naslovom: Bibliografija.

djevojci Bernardici Soubirous. Ta činjenica ukazanja Bogorodice bio je veličanstveni događaj, pun neizmjernih milosti kojima je svijet obdaren i obogaćen.

Od tih vremena svake godine Lurdsko svetište pohodi oko 5 milijuna hodočasnika, a u jubilejskoj godini (2008.) bilo ih je preko 9 milijuna. Dakle, to je kao da cijela jedna država, konkretno naša domovina Hrvatska, u istoj godini dva puta hodočasti u Lurd.

Osim hodočašća koja su organizirana iz svih krajeva svijeta, dolaze i tzv. specijalna hodočašća pojedinih skupina, npr. bolesnika, vojnika i policajaca, svećenika i redovnika, medicinskoga osoblja (liječnika i bolničara) i drugih pojedinačnih skupina. Dolaze znanstvenici, u prvom redu teolozi i filozofi, povjesničari umjetnosti, muzikolozi i glazbenici, istraživači folklora, a posebno liječnici svih svjetonazora, vjernici i ateisti, kao i predstavnici svih vjera.

I. VOJNIČKO HODOČAŠĆE

Među specijalna hodočašća spadaju i *hodočašća vojnika, policajaca, redarstvenika i njihovih obitelji.* Da, naime, na hodočašća idu svećenici, redovnici i redovnice, pobožne žene, muškarci koji su u nekoj nevolji, crkveni pjevački zborovi, razne udruge (npr. FRAMA), ministranti, djeca okupljena oko svojih župnika i vjeroučitelja - to se smatra sasvim normalnim. No, mnogima (posebno onima iz bivših komunističkih država u kojima je to bilo nezamislivo) neobično je kad čuju da i vojnici idu na hodočašće Gospi Lurdskoj. Takvi kršćani zbunjeno pitaju: «Zašto vojnici hodočaste?»

U godini lurdskoga jubileja (2008.) već 50. put vojnici iz raznih država hodočaste u Lurd, a našim hrvatskim vojnicima i policajcima to je bio 16. put. Zašto vojnička hodočašća? Evo nekih konkretnih odgovora na pitanja: zašto, kada i kako je to počelo?

Poznato je da je u II. svjetskom ratu njemačka vojska osvojila i okupirala veći dio Francuske. U svakom ratu se događa puno zla i puno zločina. Poslije rata ostaje mržnja i želja za osvetom.

Jedan francuski vojnički kapelan i jedan njemački razgovarali su što bi se moglo učiniti da se Francuzi i Nijemci prestanu mrziti i željeti se jedni drugima osvetiti. Ali što mogu učiniti dva mlada svećenika!? Netko bi rekao: «Ništa!»

No, oni su se dvojica dogovorila da pođu zajedno na hodočašće u Lurd i da mole Boga i Bl. Djevicu Mariju neka udijele mir i pomirenje dvama narodima, koji proživljavaju teške posljedice II. svjetskoga rata. Bilo je to 1948. godine. Zatim su počeli dolaziti i drugi svećenici, neki vojnici i časnici. Svake im se godine pridruživalo sve više vojnika i časnika. Tako je nakon 10 godina (1958.) organizirano *«Prvo međunarodno vojničko hodočašće.»* Neprestano je dolazilo sve više vojnika, i to iz raznih država.

I pisac ovih redaka bio je izvanredno iznenađen kad je u Lurdu 1973. godine vidio tisuće vojnika i časnika iz raznih naroda kako kao pobožni hodoča-

snici u Lurdu primaju sv. sakramente, sudjeluju u sv. Misi, procesiji i drugim pobožnostima. U to doba u bivšoj državi - koju su mnogi nazivali „tamnicom naroda“ - komunističke vlasti nisu dopuštale vojniku doći ni blizu crkve.

Dakle, veliko jubilejsko hodočašće vojnika, policajaca i njihovih obitelji održano je 25. svibnja 2008. godine, jer se je navršilo pola stoljeća, da je prvi put službeno organizirano hodočašće vojnika iz raznih europskih zemalja (1958.-2008.).

Evo nekoliko statističkih podataka. To svibanjsko hodočašće vojnika i policajaca kao jubilejsko okupilo je preko 25.000 hodočasnika iz 40 zemalja. Bilo je, npr. Francuza - 6.200; Talijanaca - 5.160; Hrvata - 2.300; Nijemaca - 1.400; Iraca - 1.360; Austrijanaca - 1.100. To su samo najbrojnije skupine. Bili su čak i predstavnici Južne Koreje.

Mlada Republika Hrvatska još u doba Domovinskoga rata (1993.) službeno se je pridružila tim međunarodnim vojničkim hodočašćima. Idu vojnici i časnici, policajci i redarstvenici i članovi njihovih obitelji. U godini 50-godišnjega jubileja bilo je nekoliko članova Hrvatske Vlade zajedno s nekoliko generala i, kako je već rečeno, 2.300 hrvatskih vojnika i policajaca.[3] Bio je predsjednik Republike Irske Mary Mac Aleese, nekoliko ministara iz Francuske, Belgije, Njemačke, Slovenije i drugih zemalja. Hodočašće je imalo svoju lozinku, svoje geslo: *«Vojska u službi mira i očuvanja prirode!»*

Hrvatski je vojni biskup msgr. Juraj Jezerinac rekao da su hrvatski vojnici, a to moraju biti svi vojnici svih država svijeta - «branitelji mira i čuvari pravnoga poretka u svim državama».

Svečana zajednička sv. Misa slavljena je na velikoj livadi uz baziliku sv. Bernardice, a predvodio ju je kardinal Christoph Schönbron, dominikanac, bečki nadbiskup. Uz 25 tisuća vojnika i policajaca sudjelovalo je i veliko mnoštvo drugih hodočasnika. Molilo se je i pjevalo na raznim jezicima, pa i na hrvatskom jeziku. Na prikazanju su vojnici iz 40 država donijeli svoje državne zastave i darovali ih Svetištu. One će u Lurdu svjedočiti da su vojnici vjernici, da sinovski štuju Bl. Dj. Mariju i da žele mir i blagoslov ne samo svojim državama i narodima, nego i svima ljudima na cijelomu svijetu. Hrvatska zastava u Lurdu svjedoči da Republika Hrvatska želi biti kršćanska država koja se bori za mir i pravdu među svim narodima svijeta.

Ove godine (2012.) Vojni ordinarijat Republike Hrvatske organizirao hodočašće u Lurd zajedno s 34 države i vojske. Iz Hrvatske i BiH bilo je preko 1.000 hodočasnika. To je 54 međunarodno i 20. hrvatsko vojničko hodočašće, a predvodila su ga dva vojna ordinarija: msgr. Juraj Jezerinac i msgr. Tomo Vukšić. S vojnicima je hodočastilo i 30 hrvatskih vojničkih kapelana.[4]

---

3 *Vojni ordinarijat u Republici Hrvatskoj 1997.-2007.*, Zagreb 2007., 1039.

4 Opširno izvješće o pripremama za hodočašće i o samom hodočašću v. *Obavijesti Vojnog ordinarijata,* XV/2012, 3, 33-75.

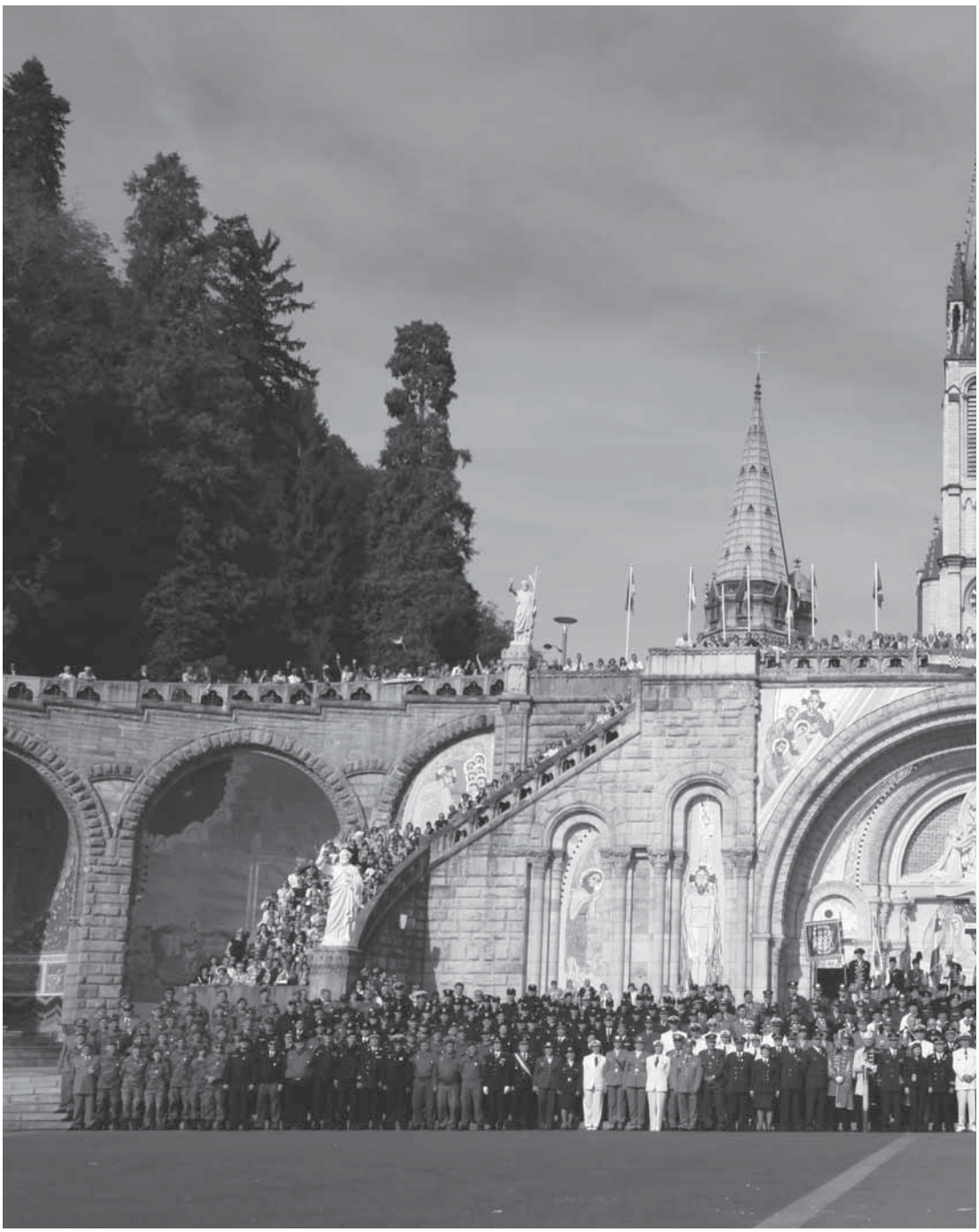

Hodočašće Hrvatske vojske i policije ispred Bazilike sv. krunice

u Lurdu, 12. svibnja 2012. godine

II. ČINJENICA LURDA

Nakon tih informacija, treba postaviti pitanje: Zašto brojni vjernici idu u Lurd? Poznato je da mnogi vjernici hodočaste u razna svetišta širom svijeta: Betlehem, Nazaret i Jeruzalem (Palestina), Rim, Padova i Asiz (Italija), Zaragoza (Španjolska), Fatima (Portugal), Kevelaer (Njemačka), Mariazell (Austrija), Čenstohova (Poljska) kao i u mnoga druga svetišta na kugli zemaljskoj.

U domovini Hrvatskoj postoje poznata svetišta: Marija Bistrica, Trsat, Sinj, Gospa od Otoka u Solinu, Visovačka Gospa, nedaleko Skradina, Aljmaš, Voćin i brojna druga.[5] Posebno je poznato Svetište Kraljice mira u Međugorju, u Hercegovini, u koje hodočasti na tisuće vjernika iz cijeloga svijeta.[6] Svako od tih svetišta ima svoj početak, npr. Betlehem špilja Isusova rođenja, Jeruzalem grad Isusove muke, smrti i uskrsnuća, itd.

Prirodne znanosti u XIX. stoljeću naglo su se počele razvijati, pa su neki ljudi najprije sami sebe a onda i druge stali uvjeravati da postoji samo vidljivi svijet, samo materija, koju su nazivali «prirodom». Pod tim utjecajem našli su se i neki filozofi, koji su smatrali da ljudski um sve može shvatiti i da nevidljivoga i duhovnog svijeta i nema. Takvi tzv. «znanstveni« stavovi u javnom životu pomogli su da su bezbožni racionalizam i materijalizam u XIX. stoljeću toliko utjecali na javno mnijenje u europskim državama, da se je činilo kako vjera više nije potrebna. Stoga su i šire narodne mase počele prihvaćati uvjerenje kako je «znanost riješila sve», da nadnaravnoga svijeta nema, duše nema, pa ni Boga nema! U to doba nije bilo lako biti vjernik, posebno kršćanin.

Stotinjak godina kasnije, polovicom XX. stoljeća, kad su komunisti došli na vlast u Hrvatskoj i nekim istočnoeuropskim državama, počeli su širiti i u hrvatskom narodu te tzv. «napredne ideje», koje je moderni čovjek bacio u ropotarnicu povijesti. No, nažalost još i danas u Hrvatskoj neki «znanstvenici» pokušavaju čeprkati po toj ropotarnici i zanositi se ateizmom.

---

5 Usp. FRA PETAR LUBINA, *Marijanska Hrvatska,* Marija, Split 1995, 607. Svako od tih svetišta ima i svoje publikacije: bilo molitvenike, bilo knjige (monografije), bilo glasila. Tako je npr. Svetište u Sinju pokrenulo glasilo **„Gospa Sinjska“.** Prvi je broj (16 stranica) izišao iz tiska davne 1914. godine.

6 O Međugorju, našemu najmlađem Gospinu svetištu, napisano je vrlo mnogo djela na raznim jezicima. Evo samo nekih: FRA JANKO BUBALO, *Tisuću susreta s Gospom u Međugorju,* Jelsa 1985; RENÉ LAURENTIN - HENRI JOYEUX, *Liječničke i znanstvene studije u Međugorju,* Sveta baština, Duvno 1986; JEROME ANDREW YEUNG, *Put u Međugorje, Isus, Gospa, Evanđelje,* Naša ognjišta, Tomislavgrad 1994; DR. EDUARD PERIČIĆ, *U Međugorju Gospa,* Zadar 2002; ISTI, *Pod okriljem Kraljice Mira,* Zadar 2006, 144; ISTI, *Cvijeće i plodovi Međugorja* (Svjedočanstva), Zadar 2009, 543; *Dvadeset pet godina milosti,* Međugorje 1981.-2006, Informativni centar Mir, Međugorje 2006.

III. UKAZANJA

Stara je istina da dobri Bog svoje štovatelje nikada ne ostavlja. Tako je i u XIX. stoljeću razvikanoga ateizma i materijalizma samo Nebo interveniralo. U blizini maloga francuskog gradića Lourdes (Lurd), na podnožju Pirinejskoga gorja, uz malu rijeku Gavu, dana 11. veljače 1858. godine, išla je Bernardica Soubirous[7] sa svojom sestrom Tonkom i susjedom Ivanom skupljati drva uz odalu rijeke Gave. Kad su one dvije prešle preko rijeke, u špilji Massabielle *ugledala je Bogorodicu Mariju,* koju je kasnije ovako opisala: „Gospođa je imala bijelu haljinu, bijeli veo, plavi pojas i na svakoj nozi ružu zlatne boje.“ Bilo je to *prvo ukazanje.*

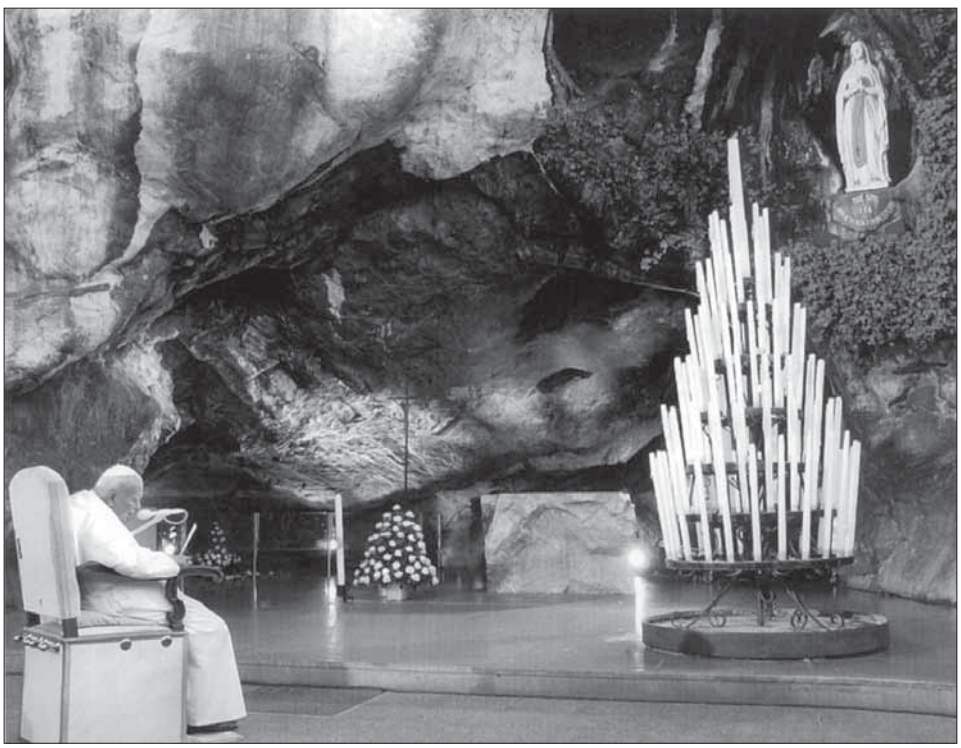

Blaženi papa Ivan Pavao II. kao pobožni hodočasnik u špilji »Masabielle« u Lurdu, u kojoj se je Bogorodica Marija ukazala Bernardici

7 *Sveta Bernardica Soubirous* (Lourdes, 7. I. 1844. - Nevers, 16. IV. 1879.), djevica, redovnica. Rođena je u seljačkoj obitelji. Ukazala joj se je Bogorodica Marija prvi put (i kasnije) 11. II. 1858. godine. Crkva je uskoro priznala vrhunaravnost tih ukazanja i Lurd je postao najveće marijansko svetište na svijetu. Bernardica je ušla u Družbu sestara milosrdnica u Neversu. Papa Pio XI. proglasio ju je 1925. blaženom, a 1933. svetom.

Blagdan: 16. travnja; v. Congregatio de causis sanctorum, *Index et status causarum,* Città del Vaticano 1999, 570.

Drugo ukazanje - 14. II. Majka je Bernadrici najprije branila, ali nakon ustrajne molbe, ipak joj dopustila da pođe na obalu Gave. Kad je počela moliti krunicu, Gospa se je pojavila. Bernardica ju je poškropila blagoslovljenom vodom, a Gospa se je samo nasmiješila.

Treće ukazanje - 18. II. Bernardica je htjela doznati ime Gospođe, ali ju je ona samo zamolila da za 14 dana dolazi na to mjesto.

Četvrto ukazanje - 19. II. Kad je Bernardica došla do špilje, upalila je blagoslovljenu voštanu svijeću i počela moliti krunicu. To su kasnije hodočasnici prihvatiti, pa je nastao običaj paljenja svijeća pred špiljom.

Peto ukazanje - 20. II. Gospođa je Bernardicu naučila jednu malu mlitvicu, ali ju Bernardica nikada nije drugima kazala.

Šesto ukazanje - 21. II. S Bernardicom je bilo stotinjak ljudi. Policajac Jacomet ju je pitao koga je vidjela. Djevojka je odgovorila da se je Ona ukazala, ali da joj ne zna imena.

S*edmo ukazanje* - 23. II. Okupilo se je oko 150 ljudi. Gospa je Bernardici otkrila neke tajne, o kojima djevojka nije nikada govorila.

Osmo ukazanje - 24. II. Gospođa je ozbiljno kazala: „Pokora! Pokora! Pokora! Molite za obraćenje grješnika! Kao znak pokore za grješnike poljubite zemlju!“

Deveto ukazanje - 25. II. S Bernardicom je bilo preko 300 ljudi. Gospođa joj je rekla da pođe do izvora i da se napije vode. Bernardica je pomislila da je šalje na obalu rijeke. Malo je pokušala rukama kopati i pokazala se je voda…

Deseto ukazanje - 27. III. Bilo je više od 800 ljudi. Bernardica je pila vodu kao znak pokore za grješnike.

Jedanaesto ukazanje - 28. II. Došlo je preko 1.000 ljudi. Bernardica na koljenima dolazi do špilje, a sudac Ribesa joj prijeti da će je strpati u tamnicu.

Dvanaesto ukazanje - 1. III. Pred špiljom se je našlo preko 1.500 vjernika i jedan svećenik. Te je noći Katarina Latapie došla do šilje, oprala je svoju uzetu ruku u vodi i ozdravila. To se je brzo pročulo po svoj okolici.

Trinaesto ukazanje - 2. III. Gospa je rekla Bernardici: „Recite svećenicima da se ovdje sagradi kapelica i da vjernici dolaze u procesijama.“

Msgr. Dominik Peyramale (1834.-1877.), župnik Lurda, nije vjerovao u Bernardičinu priču, ali joj je ipak rekao neka pita tu nepoznatu Gospođu kako joj je ime.

Četrnaesto ukazanje - 3. III. Okupilo se je pred špiljom oko 3.000 ljudi, ali se ujutro Gospođa nije ukazala. Poslije podne Bernardica je došla i Gospi prenijela župnikovu poruku da Gospođa kaže svoje ime i neka učini da u špilji (u to zimskom doba) procvatu ruže.

Petnaestoga ukazanja - 4. III. nije bilo. Okupilo se je preko 8.000 ljudi i ostali su razočarani.

Šesnaesto ukazanje - 25. III. svetkovina Blagovijesti. Kasnije je Bernardica pripovijedala da je Gospođa podigla oči prema nebu, sklopila ruke i rekla na domaćem narječju: „Ja sam Bezgrješno Začeće." Bernardica je požurila ka župniku i kazala što joj je Gospođa rekla. Kad ju je župnik zapitao zna li ona što to znači, djevojka je odgovorila da ne zna, ali da je Gospođa tako rekla. Župnik se je zamislio: kako to da seoska djevojka zna točno izgovoriti izraz «Bezgrješno Začeće», a ne zna što to znači. Odakle Bernardici taj izraz? Župnik je, naime, dobro znao da je baš samo četiri godine prije, na blagdan Bezgrješnoga Začeća Bl. Dj. Marije (8. prosinca 1854.) papa Pio IX. proglasio dogmom katoličke vjere istinu da je Blažena Djevica Marija začeta bez istočnoga grijeha…

Sedamnaesto ukazanje - 7. IV. Dok je Bernardica imala ukazanje, njezine su ruke bile nad svijećom i plamen joj je lizao prate. Dr. Douzous, liječnik, poslije ukazanja pregledao je njezine ruke i nije našao nikakve opekotine.

O*samnaesto ukazanje* - 16. VII. Kad je Bernardica htjela doći do špilje, nije mogla, jer su vlasti podigle veliku drvenu ogradu, da bi onemogućile narodu da dolazi. Ona je prešla na drugu obalu Gave i kasnije je pripovijedala da je vidjela Bogorodicu Marija vrlo blizu sebe.

Vijest o ukazanju «Bijele Gospođe» brzo se je širila ne samo Lurdom, nego i po svoj okolici pa su se vjernici počeli okupljati ispred te špilje. Predstavnici građanske i crkvene vlasti zabranjivali su da se vjernici okupljaju na mjestu «ukazanja», ali je narod sve više dolazio i s vremenom je Lurd postao veliko Gospino svetište.

Gospa je samom svojom pojavom, u ono materijalističko doba, potvrdila *opstojnost nadnaravnoga, duhovnog svijeta,* a svojom izjavom: «*Ja sam Bezgrješno Začeće»* upozorila je na veliku istinu da *postoji milost i grijeh,* da je papa kao vrhovni učitelj vjere i morala nezabludiv, tj. da ne može cijelu Crkvu krivo učiti. Osim toga, Gospina poruka *o pokori* snažno je upozorenje na potrebu promjene - metanoje - mišljenja, vladanja i života. Dakle, potrebno je sebe preispitati, *osmisliti život,* vratiti se na izvore kršćanstva, tj. na Kristovo evanđelje.

IV. VELIKO SVJETSKO SVETIŠTE

Nakon dugoga ispitivanja 1862. godine Bertrand Sever Laurence, biskup Tarbesa, priznao je vjerodostojnost lurdskih ukazanja. Crkva je uvela blagdan «Blažene Djevice Marije Lurdske» koji se slavi 11. veljače, na dan prvoga ukazanja.[8]

8 *Calendarium Romanum ex decreto Sacrosancti oecumenici concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum.* Edito typica, Typis polyglottis Vaticanis MCMLXIX, 87.

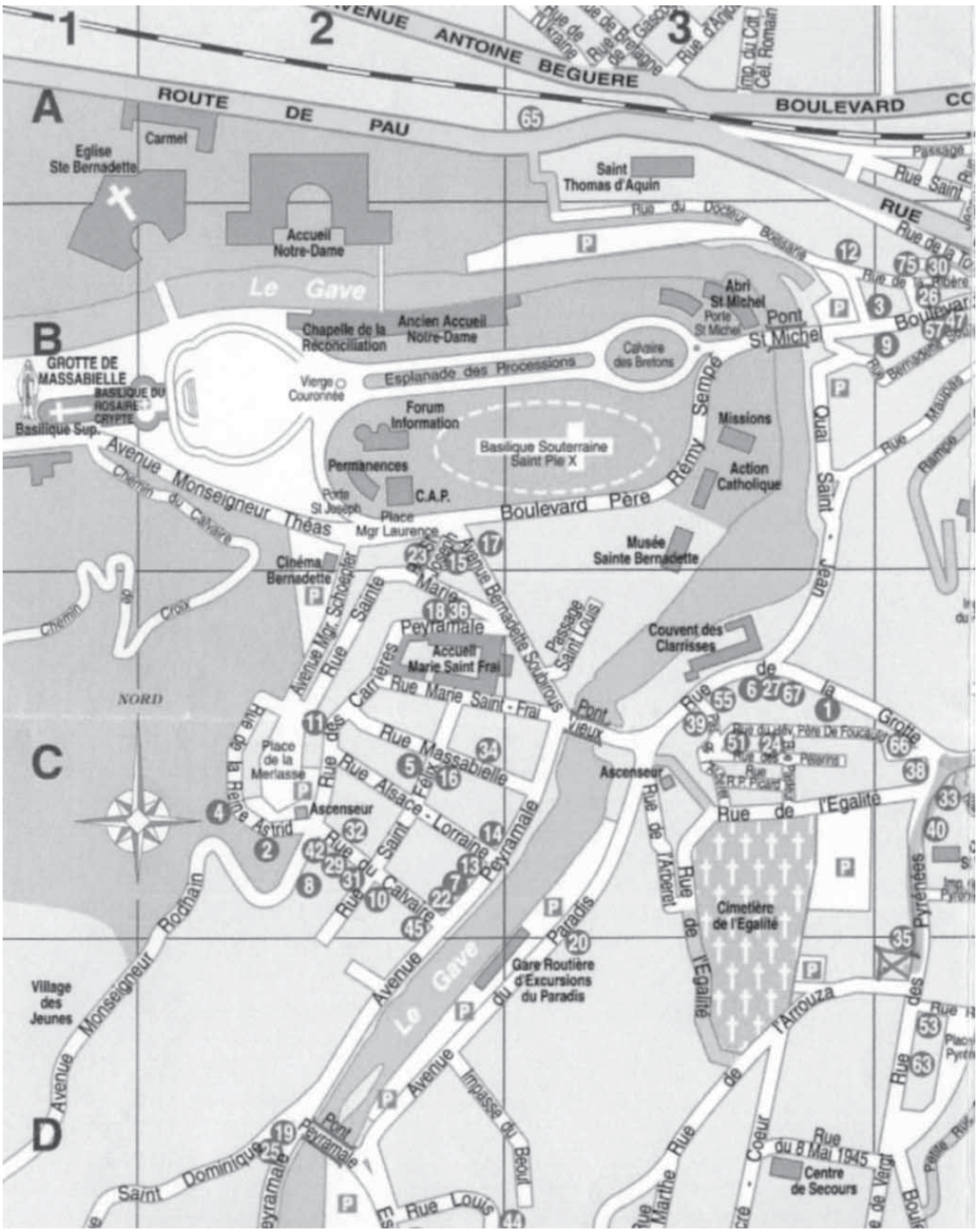

Plan grada Lurda

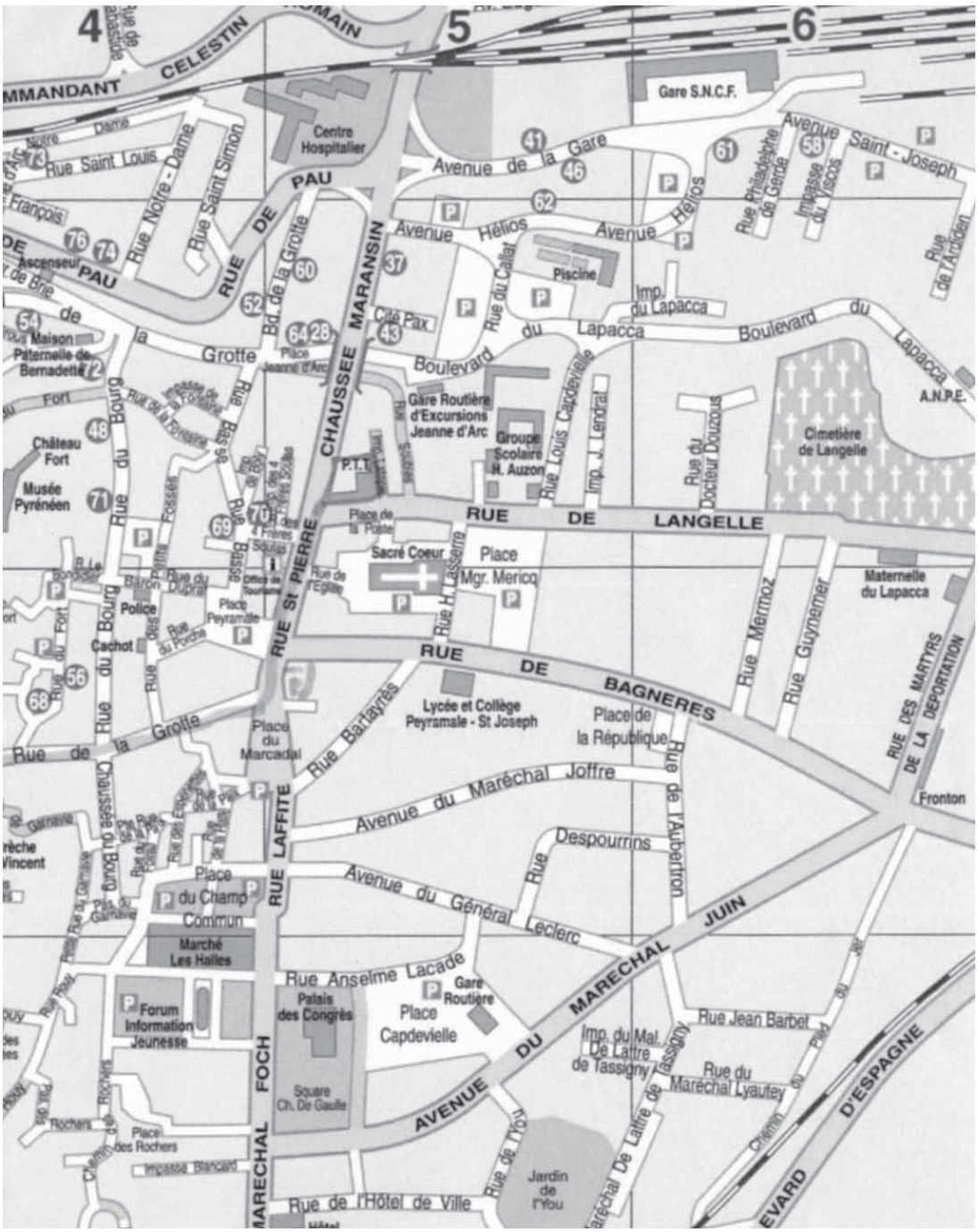

i Gospina svetišta

U međuvremenu su u Lurdu sagrađene 4 velike crkve: Bazilika Bezgrješnoga Začeća (1871.), Sv. Krunice (1901.), Sv. pape Pija X. (1958.) i Sv. Bernardice (1988.). Svetište se prostire na 50 hektara zemljišta. Nekadašnji mali gradić postao je središte marijanske pobožnosti ne samo za Francusku, nego i jedno od najvećih Gospinih svetišta na svijetu. Slobodno se može reći da je u Lurdu svaki dan i Božić i svaki dan Tijelovo, jer se svaki dan slave svečane sv. Mise, procesija s Presvetim Sakramentom i noćna sa svijećama, molitve i blagoslovi bolesnika, kupanja u lurdskoj vodi, križni put i tihe i pobožne molitve pojedinih hodočasnika ispred Špilje ukazanja.

Kako su mnogi tvrdili da su bili uslišani i *izliječeni od najtežih bolesti,* javili su se najbolji francuski i svjetski liječnici - vjernici i ateisti - koji su se počeli baviti proučavanjem ozdravljenja teških bolesnika, koji tvrde da su ozdravili po zagovoru Majke Božje. Stoga u Lurdu djeluje i *«Comité médical international de Lourdes* - Međunarodno liječničko lurdsko povjerenstvo", koje okuplja više od 15.000 liječnika iz svih zemalja svijeta, raznih svjetonazora i filozofskih pogleda. Kad to Povjerenstvo za neko ozdravljenje ustanovi da se na temelju medicinske znanosti ne može objasniti trenutno i potpuno ozdravljenje, tek tada taj slučaj počinje razmatrati Crkva i nakon brižljivoga ispitivanja proglašava ozdravljenje čudom, odnosno direktnim Božjim zahvatom. Crkva je dosada samo manji broj ozdravljenja proglasila čudom.

Dakle, sve ono što se je događalo i što se danas događa u Lurdu zapravo je vidljivi i opipljivi dokaz da je *nadnaravni svijet stvarnost,* da na tom mjestu čovjek susreće Boga i da se sam Bog po svojoj Majci Mariji na poseban način očituje svojim vjernicima. Stoga brojni hodočasnici svaki dan dolaze u Lurd, koji je nazvan «gradom molitve, obraćenja i ozdravljenja».

Osim, teških tjelesnih bolesnika, u Lurd dolaze i mnogi duhovni bolesnici: mlaki i bezvoljni kršćani, pripadnici drugih religija, agnostici i ateisti. Sve njih Lurd neodoljivo privlači, jer je to mjesto, gdje čovjek tražitelj Istine lakše, nego na drugom mjestu, može do nje doći.

V. ŠTOVANJE GOSPE LURDSKE U HRVATSKOM NARODU

Ono što vjernici doživljavaju u Lurdu slično mogu doživjeti i u brojnim Gospinim svetištima širom svijeta, koja su podignuta po uzoru na Lurd. Stoga su po cijelome svijetu sagrađene brojne crkve, kapele i špilje Gospe Lurdske, bilo u prirodi na otvorenom prostoru, bilo u crkvenom dvorištu, bilo u samoj crkvi. Tako je i u našim hrvatskim krajevima.

Župnik Ignacije Sele nabavio je kip Gospe Lurdske, smjestio ga u malu špilju u zidu župske crkve u *Nedelišću* (Međumurje) 7. X. 1883. godine. To je, koliko je poznato, *prvi kip i prva špilja Gospe Lurdske u Hrvatskoj*.[9]

9 Prvi kip Gospe Lurdske u Hrvatskoj, *Katolički list,* LIV/1883, 334-335.

Samo dvije godine kasnije (1885.) blagoslovljen je zavjetni kip Gospe Lurdske u Voćinu, a *prva crkvica* (kapela) sagrađena je u Štrigovi i blagoslovljevna na blagdan Gospe od sv. krunice 1887. godine.

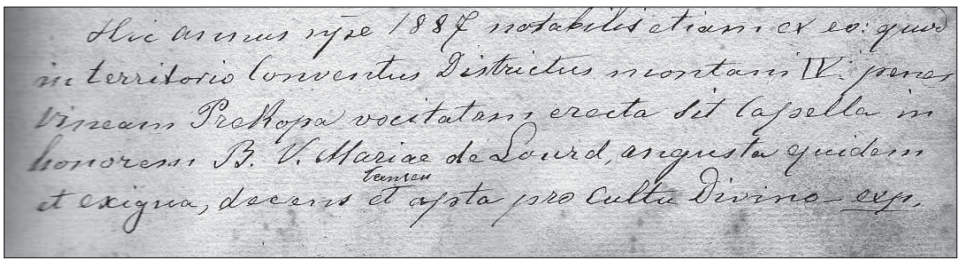
Hic annus 1885 notabilis etiam ex eo: quod
in territorio Conventus Districtus montani IV. prope
Vineam Prokopa vocitatam, erecta sit capella in
honorem B. V. Mariae de Lourd, angusta quidem
tamen
et exigua, decens et apta pro cultu Divino exp.

Zapis u Spomenici Franjevačkoga samostana u Čakovcu o gradanji crkvice u Štrigovi (str. 29-30)

Franjevci kapucini na Rijeci, predvođeni fra Bernardinom Škrivanićem, sagradili su veliku Crkvu Gospe Lurdske (1904.-1923.), osnovali izdavačku «Kuću dobre štampe», izdavali «Riječke novine», prvi katolički dnevnik u Hrvatskoj (dr. Petar Rogulja i Rudolf Eckert). Organizirali su «Prvo narodno hodočašće u Lurd» (1908.) - 410 hodočasnika, o kojemu je kasnije objavljena velika knjiga. Tada su Svetištu u Lurdu darovali srebreno i pozlaćeno srce s natpisom*: «XV. augusti 1858. Antemurale christianitatis Virgini Immaculatae, filiae primogenitae Ecclesiae, certae spei et saluti cor ad cor - 15. VIII. 1858.* - Predziđe kršćanstva Bezgrješnoj Djevici, prvorođenoj kćeri Crkve, sigurnoj nadi i spasu (posvećuje) srce srcu 15. VIII. 1908.“[10]

Crkva Gospe Lurdske u Rijeci

10 *Bernardin Nikola Škrivanić i njegovo vrijeme.* Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa o Bernardinu Škrivaniću, Rijeka, 7.-9. lipnja 1996, MH-Ogranak Rijeka, Rijeka 1997, 440.

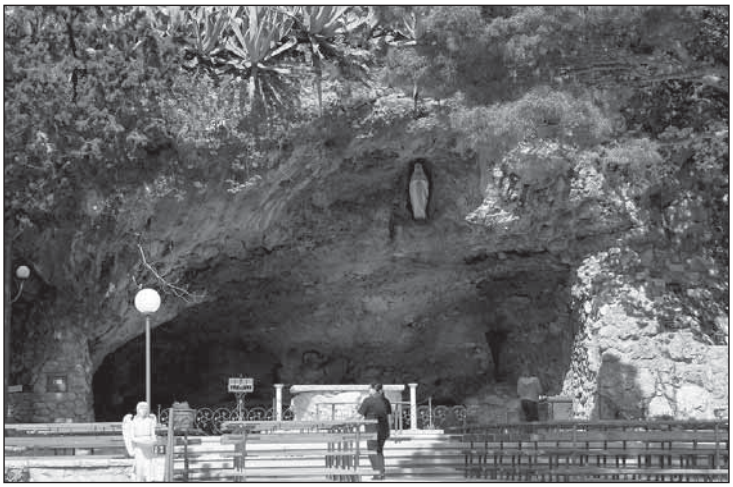

Svetište Gospe Lurdske u Vepricu

Kad se je dr. Juraj Carić, biskup, 1908. god. vratio iz Lurda s toga hodočašća, osnovao je Lurdsko svetište u Vepricu, nedaleko Makarske, jer je taj prirodni ambijent vrlo sličan onomu u Lurdu. Vepric je danas veliko i lijepo svetište Gospe Lurdske.[11]

Franjevci Provincije Presvetoga Otkupitelja (Split) sagradili su najprije kapelu (1931.), veliku kriptu (1936.) i crkvu (1971.) Gospe Lurdske u Zagrebu (Zvonimirova ulica), koju je 13. VIII. 1971. blagoslovio msgr. Henri Donze,

Crkva Gospe Lurdske u Zagrebu (Ul. Kralja Zvonimira)

11 *Hrvatsko marijansko lurdsko svetište Vepric.* Hodočasnički vodič, Split 2005, 144.

biskup, Tarbesa i Lourdesa. Crkva je postala središte lurdske pobožnosti za grad Zagreb i njegovu okolicu. Na oltaru je kip Gospe Lurdske, dar «L' Alliance Catholique» iz Lurda.[12]

U mnogim drugim mjestima podignute su crkve, kapele, špilje i oltari Gospe Lurdske, koji postaju mjesta okupljanja Marijinih štovatelja, mjesta molitve i pobožnosti, mjesta ozdravljenja i primanja raznih milosti i uslišanja, a posebno mjesta svjedočenja vjere i pravoga kršćanskog življenja.

Posebno treba upozoriti da se u nekim mjestima svečano slavi blagdan Gospe Lurdske, iako joj nisu posvećene: crkve, kapele, oltari, ili špilje, npr. tako se svečanom devetnicom i blagdanskim slavljem svetkuje blagdan Gospe Lurdske u Cerniku (Požeška biskupija), u Otoku i Brnazama (Splitsko-makarska nadbiskupija) i drugdje.

Gotovo je nemoguće pobrojiti sve župe, samostane i svetišta posvećena Gospi Lurdskoj. Ipak je potrebno navesti, koliko je moguće, broj da bi se vidjelo, kada je i na taj način počelo štovanje Gospe Lurdske i kako se je širilo po svim hrvatskim krajevima.

Zbog lakšega snalaženja i pregleda popis je podijeljen u dvije skupine:

1. Crkve i kapele, 2. Špilje i oltari.

Označeno je: mjesto (župa kojoj mjesto pripada), crkva ili kapela (red ili družba kojoj pripada), godina izgradnje, biskupija u kojoj se objekt nalazi, i to ne nekadašnja pripadnost, tj. kad je objekt izgrađen, nego današnje stanje, odnosno današnja pripadnost biskupiji. Treba se sjetiti da su u posljednje vrijeme u Republici Hrvatskoj osnovane nove biskupiji (npr. Bjelovar, Gospić, Požega, Sisak, Varaždin).[13] Nisu označene biskupije, ako se građevine nalaze u samomu sjedištu biskupije, npr. Zagrebu, Splitu i drugima.

1. Crkve i kapele

1. *Štrigova,* kapela (1887.) Varaždin**,**
2. *Uzlop* (Oslip), kapela (1890.) Željezno, Gradišće, Austrija (dalje: GA),[14]
3. *Otava* (Antua), kapela (1897.) Željezno (GA),
4. *Uljanik,* crkva (1900.) Zagreb,
5. *Valpovo*, kapela (1900.) Đakovo-Osijek,
6. *Potok* (Čabar), crkvica (1900.) Gospić-Senj,

12 *Majka Božja Lurdska u Zagrebu.* Svetište, 50. obljetnica Samostana, 40. obljetnica Župe, Zagreb 1982, 83.

13 *Annuario pontificio per l'anno 2011,* Città del Vaticano 2011, passim.

14 Podatke o štovanju Gospe Lurdske u Gradišću (Austrija) v. *Žaljezanska biskupija 1960.-2010.* Hrvatske fare, filijale, svećeniki…, Željezno 2010, 180. U popisu ćemo ih označiti kraticom: GA = Gradišće, Austrija.

7. *Veliki Borištof* (Grosswarasdorf) kapela (1900.) Željezno (GA),
8. *Kaštel Lukšić*, crkva (1904.) Split-Makarska,
9. *Rijeka,* crkva, kapucini (1904.),
10. *Roglići* (Župa Biokovska), crkvica (1904.) Split-Makarska,
11. *Gašinac,* svetište, Slavonski Brod (1906.) Đakovo-Osijek,
12. *Močibobi* (Karojba), kapela (1906.) Istra,
13. *Vepric,* svetište (1908.) Split-Makarska,
14. *Remete,* kapela, karmelićani (1908.) Zagreb,
15. *Marušići* (Rogoznica), crkva (1909.) Split-Makarska,
16. *Grohote,* kapela (1910.) Split-Makarska,
17. *Ravan* (Odvorci), kapela (1910.) Đakovo-Osijek,
18. *Donji Dolac,* kapela (1911.) Split-Makarska,
19. *Veliki Skočaj* (Zavalje), crkva (1912.), srušena 1994. i ponovno sagrađena 2012, Gospić-Senj,
20. *Lećevica,* crkvica (1913.) Split-Makarska,
21. *Bijeli Vir* (Dobranje), crkvica (1920.), srušena (1982.) Istra,
22. *Svibovec,* špilja, oltar (1920.) Varaždin,
23. *Lumbarda,* špilja (1922.) Dubrovnik,
24. *Vukovar,* crkvica na groblju (1922.) Đakovo-Osijek,
25. *Markovac Trojstveni* (Bjelovar), crkvica (1922. i proširena 1983.), Bjelovar-Križevci,
26. *Podhume,* crkva (1926.) Hvar,
27. *Vrata* (Fužine) crkvica (1929.) Rijeka,
28. *Zagreb (*Zvonimirova ul.) kapela, franjevci (1931.),
29. *Lugarski Breg* (Rozga), kapelica (1934.), Zagreb,
30. *Zagreb* (Zvonimirova ul.) kripta crkve (1936.), crkva, nedovršena (1971.),
31. *Senjsko* (Vrbovsko) crkvica (1938.) Gospić-Senj,
32. *Okrugljača* (Virovitica), crkvica (1943.), Požega,
33. *Leskovac Topličk*i (Svibovec), crkvica (1950.), Varaždin,
34. *Filež* (Nikitsch), kapela (1951.) Željezno (GA),
35. *Sveta Nedjelja*, stara crkva, obnovljena (1957.) Hvar,
36. *Donje Orašje* (Sv. Ivan Zelina), kapela (1950.), Zagreb,
37. *Barilovički Leskovac*, crkva (1958.) Zagreb,
38. *Zdenkovac,* kapela (1958.), crkva (1976.) Požega,
39. *Đakovački Pisak,* kapelica (1974.) Đakovo-Osijek,
40. *Bijeli Vir* (Dobranje) crkva (1975.) Split-Makarska,
41. *Strahominec* (Nedelišće), špilja (1981.) Varaždin,
42. *Donje Orešje* (Sv. Ivan Zelina), kapela (1986.) Bjelovar-Križevci,
43. *Kaštel Novi,* crkva (1988.) Split-Makarska,
44. *Slatina,* kapela, Sestre Srca Isusova (1994.) Požega,

45. *Zagreb,* Klinički bolnički centar Dubrava, kapela (2004.), prije sv. Leopolda Mandića (1992.),
46. *Spilice-Crpala* (Staševica), crkva (2008.) Split-Makarska,
47. *Ćulinec* (Retkovec), crkva (2008.) Zagreb,
48. *Topusko*, Lječilište, kapela (2009.) Zagreb,
49. *Vinkovci,* Županijska bolnica, kapela (2009.) Đakovo-Osijek,
50. *Paka* (Breznički Hum), kapela (2009.) Zagreb,
51. *Karalić* (Miljevci), kapela (2011.) Šibenik,
52. *Lipik,* Spec. bolnica, kapela (2012.) Požega,
53. *Vođinci,* kapela (2012.), Đakovo-Osijek,
54. *Devinsko Novo Selo* (Devinska Nova Ves), kapela, Bratislava, Slovačka (ne zna se godina).

2. Oltari i špilje

1. *Nedelišće,* oltar, Međimurje (1883.) Varaždin,
2. *Dubrovnik*, špilja, isusovci (1885.),
3. *Voćin,* kip u kapelici (1885.) i na glavnom oltaru (1893.) Požega,
4. *Varaždin,* oltar, kapucini (1890.),
5. *Budžak*, »Nazaret», špilja (kraj XIX. st.) komunisti je srušili poslije II. svjetskog rata, obnovljena kapelica, Banja Luka,
6. *Slavonski Brod,* špilja, franjevci (1892.) Đakovo-Osijek,
7. *Feričanci,* oltar (1892.) Požega,
8. *Velika Gorica,* špilja, Žp. Navještenja B. D. M. (1895.), Zagreb,
9. *Split,* oltar, isusovci (1895.),
10. *Zagreb* (Kaptol) špilja, franjevci (1900.),
11. *Osijek,* špilja, konkatedrala, Žp. Sv. Petra i Pavla (1900.),
12. *Ston,* oltar, franjevci (1904.) Dubrovnik,
13. *Kaštel Lukšić,* špilja (1905.) Split-Makarska,
14. *Novigrad,* špilja (1905.),
15. *Split,* špilja, klarise (1907.),
16. *Sarajevo,* špilja, milosrdnice (1907.),
17. *Blato,* Korčula, špilja (1908.) Dubrovnik,
18. *Kučiće,* špilja (1909.) Split-Makarska,
19. *Sikirevci*, špilja (1909.) kasnije srušena, Đakovo-Osijek,
20. *Prkovci* (Retkovci), špilja (1910.) Đakovo-Osijek,
21 *Velika Gorica,* oltar, Žp. Navještenja Bl. Dj. Marije (1910.) Zagreb,
22. *Rijeka*, špilja, Sestre Srca Isusova (1911.),
23. *Metković,* špilja, Služavke Maloga Isusa (1912.) Split-Makarska,
24. *Sv. Juraj,* oltar (1912.) Gospić-Senj,
25. *Zagreb* (Palmotićeva) špilja, isusovci (1913.),
26. *Brista* (Staševica), oltar (1913.) Split-Makarska,
27. *Subotica,* špilja, franjevci (1914.),

28. Žednik, oltar (1914.) Subotica,
29. *Crikvenica,* špilja, župa (1920.) Gospić-Senj,
30. *Svibovec,* špilja i oltar (1920.), Varaždin,
31. *Popovac* (Banovo brdo), špilja (1921.) Đakov-Osijek,
32. *Šibenik,* Sv. Lovre, špilja, franjevci (1926.),
33. *Vođinci,* špilja (1926.) Đakovo-Osijek,
34. *Golubić* (Vrpolje), špilja (1931.) Šibenik,
35. *Humac,* špilja, franjevci (1934.) Mostar,
36. *Zaostrog,* špilja, franjevci (1934.) Split-Makarska (srušena poslije II. svjetskoga rata),
37. *Hrvace,* špilja (1936.) Split-Makarska,
38. *Lovreć*, špilja u crkvi (1937.) srušena i sagrađena nova u dvorištu (1998.) Split-Makarska,
39. *Opatija,* špilja (1942.) Rijeka,
40. *Sumartin,* Lučica, špilja (1947.) Hvar,
41. *Krašić,* špilja (1953.) Zagreb,
42. *Bihać,* špilja (1954.) Banja Luka,
43. *Split,* Gospa od Zdravlja, špilja (1954.**?**), srušena zbog novogradnje (1984.),
44. *Zadar,* špilja, trećoredci (1958.),
45. *Rupišće* (Rumpersdorf), špilja (1959.) Željezno (GA),
46. *Crikvenica,* špilja, Sestre Srca Isusova (1955.) Gospić-Senj,
47. *Bol,* špilja, dominikanci (1955.) Hvar,
48. *Hrasno*, špilja (1957.) Mostar,
49. *Čakovec,* špilja, franjevci (prije 1958.), Varaždin,
50. *Bučići,* špilja (1958.) Vrhbosna,
51. *Imotski,* špilja, franjevci (1958.) Split-Makarska,
52. *Omiš,* špilja, franjevci (1958.) Split-Makarska,
53. *Metković,* špilja, franjevci (1958.) Split-Makarska,
54. *Zmijavci,* oltar (1959.) Split-Makarska,
55. *Ljubunčić,* špilja (1961.) Banja Luka,
56. *Vinkovci,* Žp. Sv. Euzebija i Poliona, oltar (1963.) Đakovo-Osijek,
57. *Kaniška Iva,* špilja (1968.) Zagreb,
58. *Zagreb*, Sv. Petar (Vlaška) špilja (1971.),
59. *Sumartin,* špilja u crkvi, franjevci (1972.) Hvar,
60. *Posušje,* špilja, franjevci (1973.) Mostar,
61. *Sanski Most*, špilja (1974.) Banja Luka,
62. *Ćulinec* (Retkovec), oltar (1974.), Zagreb,
63. *Podosoje* (Runovići), špilja (1974.) Split-Makarska,
64. *Osijek,* Tvrđa, špilja, franjevci (1975.),
65. *Buhovo,* Široki Brijeg, špilja, franjevci (1984.) Mostar,

65. *Bijeli Vir* (Dobranje), špilja (1986.) Split-Makarska,
67. *Rijeka,* Drenova, špilja, Sestre Srca Isusova (1991.),
68. *Zagreb,* špilja, Sestre Srca Isusova (1996.),
69. *Orje* (Žeževica), špilja (1997.) Split-Makarska,
70. *Kraljevica*, špilja, Sestre Srca Isusova (1997.) Rijeka,
71. *Petrićevac,* špilja, franjevci (1999.) Banja Luka,
72. *Velika Gorica,* Žp. Bl. Alojzija Stepinca, špilja (2002.) Zagreb,
73. *Vir,* špilja (2003.) Mostar,
74. *Zagreb* (Bukovačka) špilja, Sestre Naše Gospe (2008.),
75. *Tučepi*, špilja (2011.) Split-Makarska,
76. *Plitvica Voćinska* (Donja Voća), špilja (2011.) Varaždin,
77. *Dobrinj,* špilja, Sestre Srca Isusova (2011.) Krk,
78. *Remetinec,* špilja (2012.) Varaždin (ne zna se godina).

3. Drugi načini štovanja

U nekim župama i samostanskim crkvama nisu Gospi Lurdskoj posvećene ni crkve ili kapelice, ni oltari ili špilje, ali se ipak na poseban način štuje blagdan Gospe Lurdske. To se štovanje očituje na dva načina: u jednim je župama Gospa Lurdska proglašena drugim zaštitnikom župe, a u drugima se pred blagdan drži devetnica, a sam se blagdan svečano slavi.

Tako je npr. u *Otoku* (Splitsko-makarska nadbiskupija) župska crkva posvećena sv. Luki, evanđelisti, a suzaštitnica župe je Gospa Lurdska i njezin se blagdan svake godine svečano slavi.

U nekim drugim župama i crkvama također nema oltara, kapele ili špilje posvećene Gospi Lurdskoj, ali se u crkvi nalazi kip Gospe Lurdske (ili čak ne kip Gospe Lurdske, nego neki drugi Gospin kip!) a njezin se blagdan svečano slavi: drži se devetnica ili trodnevnica, a na sam blagdan svečana sv. Misa, procesija i druge pobožnosti. Tako vjernici štuju Gospu Lurdsku, npr. u *Osijeku* (kapucini), *Čepinu* (Đakovačko-osječka nadbiskupija), *Cerniku* (Požeška biskupija), *Zagrebu* (Dubrava, kapucini), *Motovunu* (Porečko-pulska biskupija), *Brnazama* (Splitsko-makarska nadbiskupija) i drugdje.

4. Nasilno rušenje sakralnih građevina

Treba spomenuti da su poslije II. svjetskog rata komunističke vlasti, zadojene mržnjom prema vjeri i Crkvi *(„in odium fidei")*, u nekim župama rušile crkve i kapelice. Poznat je „demokratski i herojski čin" kad su svećenike i redovnike, na montiranim sudskim procesima osuđene na višegodišnju robiju (o toj je temi u slobodnoj Hrvatskoj napisano više knjiga), u rabijašnici u Staroj Gradiški natjerali da sruše crkvu. To je bio „posao" koji su utamničeni svećenici morali obaviti u „radnim akcijama".

U naše dane, Bogu hvala, svećenici, komunistički robijaši, svojim prilozima, uz priloge drugih svećenika i brojnih vjernika, izgradili su novu crkvu na istom mjestu, na kojemu je bila „crkva koju su svećenici srušili".[15]

U Makarskoj su na poluotoku Sv. Petra „napredni omladinci" (svakako, nagovoreni od svojih starijih partijskih naredbodavaca) srušili crkvu sv. Petra i kamenje bacili u more. U slobodnoj Hrvatskoj, na istom mjestu, crkva je ponovno sagrađena i u njoj se slavi bogoslužje, kako je to bivalo stoljećima.

U Vrgorcu su također lokalni komunistički vlastodršci organizirali rušenje kapelica u gradu i okolici.

Takvih bi se primjera moglo navesti iz svih hrvatskih krajeva.

Dakle, ne smo da nisu dopuštali da se grade nove crkve, nego su kao „demokratska narodna vlast" (tako su se nazivali) crkve koje je narod stoljećima zidao, koliko su mogli, palili i rušili.

5. Još neke građevine

Osim crkava, kapela, oltara i špilja i neke su druge građevine posvećene Gospi Lurdskoj. Tako su Kćeri Božje ljubavi osnovale u Zagrebu *«Dom Gospe Lurdske»* za djevojčice i studentice (1938.). Danas je u njemu sjedište Uprave Provincije.[16]

U Zvonimirovoj ulici u Zagrebu prije II. svjetskoga rata bila je *«Ljekarna Gospi Lurdskoj»*. Poslije rata (1945.) komunističke vlasti, dosljedne svomu antireligijskom stavu, «na demokratski način» ljekarni su promijenile ime.

6. U inozemstvu

Osim crkava, kapelica i špilja Gospe Lurdske u mnogim župama i samostanima u domovini, neki su hrvatski svećenici gradili takve građevine u čast

15 O srušenoj crkvi i sagrađenoj novoj v. Stara Gradiška-Jasenovac, Žrtva ljubavi preobražava sve najmučnije. Dan obnove pamćenja i spomena mučenika u Požeškoj biskupiji, *Glas koncila,* IL/2010, 14, 11. O Staroj Gradiški dosta je pisano, npr. VJEKOSLAV ŽUGAJ, *Stara Gradiška,* Zagreb 1997, 260, ilustrirano (dvojezično: hrvatski i engleski). Neki su robijaši opisali vrijeme provedeno u Staroj Gradiški. Tako su dvojica franjevaca Provincije Presvetoga Otkupitelja (Split) objavila: FRA JOSIP VISKOVIĆ, *Sjećanja s robije,* Teovizija, Zagreb 1994, 107; FRA JULIJAN RAMLJAK, *Nečastiva urota.* Zapisi o hapšenju i tamnovanju, Visovac 1994, 109 (3 izdanja); ISTI, *Nečastiva urota II.* Izvatci iz moga dosjea „Dosje br. 12260" od 15. listopada 1947. do 11. travnja 1990. i odgovori na njih, Drniš 2000, 104; još jedan robijaš: DON IVAN BJELOKOSIĆ, *Svećenik - Matični br. St. Grad. 2019,* Dubrovnik 2002; k tome: HRVOJE KAČIĆ, *Dubrovačke žrtve.* Jugokomunistički teror na hrvatskom jugu 1944. i poratnih godina, 2. dopunjeno izdanje. Naklada Gea, Zagreb 2010, 280, posebno: 49-50, 193, 197-198, 201-202.

16 S. ALOJZIJA CARATAN - S. BOŽENA MUTIĆ, *Provincija Božje Providnosti Družbe kćeri Božje ljubavi 1882.-1982.,* Kačić, Split-Zagreb 1982, 178-183; 193-198.

Gospe Lurdske i u inozemstvu. Tako je fra Rafael Lipovac, bosanski franjevac, kao misionar u *Obali Bjelokosti* (Afrika) od 1983. do 1999. god. sagradio 22 «lurdske špilje» i 3 u domovini, što je ukupno 25. Zbilja je to veliki broj, koji svjedoči kako je fra Rafo i na taj način širio pobožnost prema Gospi Lurdskoj, a sve je to opisao u svojoj knjizi.[17]

Župa Svih Svetih i Općina Zmijavci, u Splitsko-makarskoj nadbiskupiji, zajedno s hrvatskom župom *Karaševo* u Rumunjskoj, u Nadbiskupiji Albi Juliji, uredili su špilju Gospe Lurdske, koja je svečano blagoslovljena 10. VII. 2007. godine. Nastavlja se prijateljska suradnja dviju hrvatskih župa u dvjema državama, Hrvatskoj i Rumunjskoj, a objavljena je i knjiga.[18]

7. Knjige i kongresi šire pobožnost Gospi Lurdskoj

O Lurdu i njegovu značenju napisane su bezbrojne knjige, snimljeni filmovi, održani kongresi i simpoziji. Treba upozoriti da je Franjevačka visoka bogoslovija u Makarskoj,[19] na kojoj su studirali mnogi franjevci i drugi, u XX. stoljeću dala svoj veliki doprinos znanstvenoj i pučkoj afirmaciji Lurda.

Dr. fra Karlo Balić,[20] profesor najprije u Makarskoj a kasnije u Rimu, osnovao je „Franjevačku marijansku komisiju“ (1947.), koja je kasnije prerasla u „Papinsku međunarodnu marijansku akademiju - Pontificia academia mariana internationalis“ (PAMI), kojoj je bio dugogodišnji predsjednik. On je organizirao (1958.) *Treći međunarodni mariološki kongres u Lurdu,* na kojemu je sudjelovalo vrlo mnogo znanstvenika iz cijeloga svijeta, a predavanja su objavljena u 16 svezaka. Na tomu kongresu, kao i na svim drugim mariološkim kongresima, sudjelovala je i *«Hrvatska sekcija*».

Predavanja hrvatskih predavača na kongresima objavljena su u Rimu na stranim jezicima. Poslije Međunarodnoga mariološkog i marijanskog kongresa u Zagrebu i Mariji Bistrici (1971.) na prijedlog fra Karla osnovan je „Hrvat-

17 FRA RAFAEL FRANJO LIPOVAC, *U čast Gospe Lurdske.* Uz 150. obljetnicu lurdskih ukazanja 1858.-2008. Franjevački samostan sv. Ante Padovanskoga, Beograd 2008, 60.

18 FRA MARIO JURIŠIĆ, *Hrvati u Rumunjskoj.* Hrvati u Rumunjskoj nekoć i danas… Hrvatsko Lurdsko svetište u Karaševu…, Zmijavci 2009, 88**.**

19 *Franjevačka visoka bogoslovija u Makarskoj.* 250. obljetnica osnivanja i rada 1736.-1986, Makarska 1999, 328 (dalje: FVBM).

20 Usp. H. G. JURIŠIĆ, Sedamdeseta godišnjica života i rada fra Karla Balića (1899.-1969.), *Kačić,* III/1970, 7-18; DINKO ARAČIĆ, *La dotrina mariologica negli scritti di Carlo Balić,* PAMI, Roma 1980, 286; Znanstvenik, fra Karlo Balić…, *FVBM,* 212-214, 237-242; *Aktualnost predaje.* Zbornik radova Međunarodnoga znanstvenog skupa prigodom 100. obljetnice rođenja fra Karla Balića, Split 6. XI. 1999., SB, Makarska 2003, 332; *HBL,* I, 394-395.

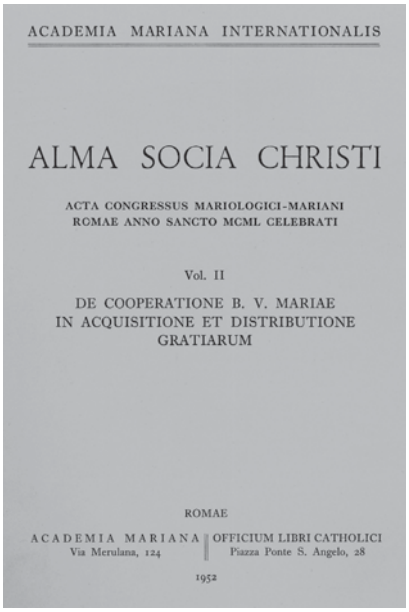

Naslovna stranica zbornika Alma Socia Christi (Rim, 1950.)

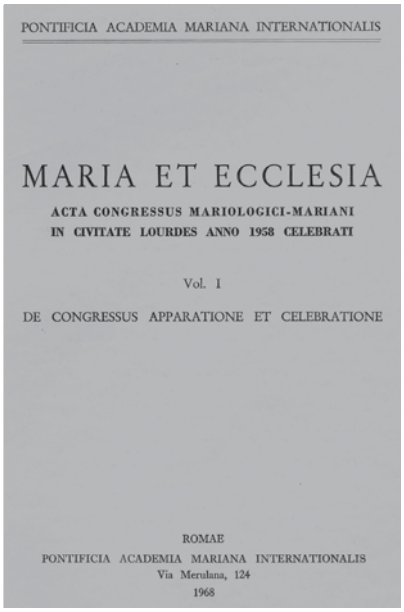

Naslovna stranica zbornika „Maria et Ecclesia" (Lurd, 1958.)

ski marioloski institut" pri Bogoslovskom fakultetu u Zagrebu.[21] Institut svake četvrte godine sudjeluje na međunarodnim kongesima, organizira također svake četvrte godine znanstvene skupove u domovini, a osim predavanja koja se objavljuju u Rimu na stranim jezicima, tiskaju se u posebnim zbornicima i na hrvatskomu jeziku, da bi i našoj javnosti bile dostupne te teme.

Dr. fra Božo Vuco, također profesor u Makarskoj, objavio je dva izdanja svoje knjige *«Lurd»*, u kojoj je znanstveno prikazao sve što se je događalo i događa u Lurdu u posljednjih više od 100 godina.[22]

U prigodi 150. obljetnice lurdskih ukazanja i ostvarenoga velikog međunarodnog marijanskog svetišta (1858.-2008.) „Papinska međunarodna marijanska akademija" (PAMI) i Francuska biskupska konferencija priredili su *XXII. marioloski kongres u Lurdu* (4.-8. IX. 2008.), na kojemu su sudjelovali i članovi «Hrvatskoga marioloskog instituta» Bogoslovskoga fakulteta Sveučilišta

21 Usp. DR. VLADO KOŠIĆ, Bibliografija zbornika Hrvatskoga marioloskog instituta, Zbornik „Ancilla Domini - Službenica Gospodnja" u čast fra Pavla Melade, *Kačić,* XXXII-XXXIII/2000.-2001, 675-692; (HGJ), Članovi Hrvatskoga marioloskog instituta, *Isto,* 693-695.

22 FRA BOŽO VUCO, *Lurd prigodom stogodišnjice ukazanja i čudesa,* Zagreb 1958, 167 (c); ISTI, *Lurd, nebeska ukazanja i čudesna ozdravljenja,* 2. prošireno izdanje, Makarska 1974, 216.

Članovi Hrvatske sekcije: dr. fra Karlo Balić, predsjednik Međunarodne marijanske akademije, dr. fra Pavao Melada, dr. Vilim Cecelja, dr. Milan Simčić i drugi

u Zagrebu. Tema je kongresa bila «Ukazanja Bl. Djevice Marije između povijesti, vjere i teologije.» Sudjelovalo je oko 150 predavača iz preko 40 zemalja. U «Hrvatskoj sekciji» održano je 13 predavanja.

Treba naglasiti da svake godine iz naše domovine Hrvatske *nekoliko tisuća hodočasnika* posjeti Lurd. Ta hodočašća vode samostani, župe i putničke agencije, a mnogi hodočasnici idu sami (pojedinci, obitelji, ili prijatelji).[23]

Pojedine hrvatske katoličke misije (župe) u nekim europskim državama organiziraju hodočašća svojih vjernika u Lurd. U posljednje se vrijeme organiziraju i zajednička hodočašća, ne samo hrvatskih župa iz Njemačke, nego i iz drugih zapadnoeuropskih zemalja. Tako je npr. bilo od 30. IV. do 4. V. 2008. godine, kada je bilo preko 5.000 (pettisuća) hrvatskih hodočasnika iz Njemačke, Francuske, Nizozemske i Švicarke.[24]

23 O hodočašćima u Lurd i druga Gospina svetišta dosta se je pisalo u našemu domaćem tisku. Vrlo je pregledna tablica o hodočašćima u Lurd i druga svetišta, koju je donosi FRA JOSIP ANTE SOLDO, Hodočašća u Lurd, Fatimu i ostala evropska marijanska svetišta, *Bogoslovska smotra*, LIV/1984, 4, 561-582. Tablica obrađuje hodočašća u Lurd, Fatimu, Rim, Loreto, Čenstohovu i druga svetišta od 1968. do 1983. godine. Za svako je hodočašće naveden: nadnevak, organizator i prijevoznik, a objavljena je na str. 566-568.

24 ADOLF POLEGUBIĆ, Hodočašće Hrvata o 150. obljetnici lurdskih ukazanja. Na hodočašću se okupilo više od 5000 Hrvata katolika uglavnom iz Njemačke, Švicarske,

VI. PRIMJERI STARIJEGA I NOVIJEG ŠTOVANJA GOSPE LURDSKE

Današnja Župa sv. Staša u Staševici prije više od 300 godina prostirala se je po biokovskom kamenjaru između Vrgorca i današnjega grada Ploča. U novije doba stanovnici su napustili brdske predjela i spustili se prema polju. No, ostale su četiri stare crkve u brdima. Najstarija od njih je župska crkva Svih Svetih na predjelu Briste iz 1733. godine.

Evo kratkoga opisa kako je Gospa Lurdska došla u tu crkvu. Vrijedni župnik fra Andrija Matutinović 1913. god. uredio je špilju i *oltar Gospe Lurdske* u Crkvi Svih Svetih *na Bristi*. Kip je brodom došao iz Splita do Makarske i Graca, a iz Graca su ga preko «Gračkih stina» na gredama nosili muškarci, koji nikada nisu stali i odmorili se, nego su jedni preuzimali od drugih i tako je *«prva procesija» Gospe Lurdske išla od Graca do Briste, a trajala je četiri sata.* Dakle, to je jedna od najduljih procesija Gospe Lurdske u našim krajevima. Stari su ljudi pripovijedali da su svi koji su mogli ići, pa čak i mnoga djeca, išli u Gradac ili do vrha Gračkih stina i pratili Gospu do Briste. Mačkuli, mužari i puške cijelo su vrijeme pucali, a narod se je veselio, pjevao i molio. Sve je to župnik sa svojim župljanima učinio kao zavjet Gospi Lurdskoj, jer su tih godina harale razne bolesti, od kojih su mnogi umirali, a posebno žene. Stoga je župnik fra Andrija uveo *zavjetni blagdan Gospe Lurdske*, koji se je svake godine svečano slavio 11. veljače. U naše dane temeljito su obnovljene sve crkve pa i Crkva Svih Svetih na Bristi i zavjetni oltar Gospe Lurdske.

Osim toga, u novom dijelu sela sagrađena je *nova Crkva Gospe Lurdske*, koju su 2001. godine počeli graditi stanovnici *zaselaka Crpala, Spilica i Gnječa.* Na novi zvonik postavljeno je zvono teško 270 kg. i sat na elektronski pogon. Svakako to dokazuje da župljani Staševice nisu zaboravili svoj zavjet iz 1913. godine i da s novim oduševljenjem i još žarčom ljubavlju štuju svoju Nebesku Majku Mariju pod nazivom Gospa Lurdska.[25] Župa je objavila *„Vjenčić Gospe Lurdske“* (2011.).

Pobožni vjernik Pavao Pigec 1974. god. u svoj garaži u *Čulincu,* Župa sv. Pavla u *Retkovcu* (Zagreb), uredio je bogoslužni prostor i nabavio u Padovi kip Gospe Lurdske. U toj su prostoriji župnici držali djeci vjeronauk i slavili sv. mise. S vremenom je i cijelo Pavlovo dvorište bilo pretvoreno u «crkvu na

---

Francuske i Nizozemske, *Živa zajednica*, 2008, 5, 8-9 (slika 5). O pripremama za takva hodočašća i samim hodočašćima izvješćuje *Živa zajednica - Lebendige Gemeinde*, list hrvatskih katoličkih zajednica u Njemačkoj (Frankfurt a/M, dvojezično: hrvatski i njemački), ali i glasila pojedinih misija, npr. Hodočašće u Lurd, *Glas zajednice*, Župno pismo - Pfarrbrief, Hrvatska katolička zajednica, Mainz, XLIV/2012, 138, 4 (19. II. 2012.).

25 FRA HRVATIN GABRIJEL JURIŠIĆ, *Sveti Staš i Župa Staševica u Splitsko-makarskoj nadbiskupiji,* Kačić, Staševica-Split 2006, 73, 79-80; ISTI, Gospa Lurdska na Bristi, *Staševica,* II/2007, 1, 7-10.

otvorenom». Konačno su uspjeli sve srušiti i sagraditi novu crkvu Majke Božje Lurdske. Kardinal Josip Bozanić blagoslovio je novu crkvu 27. VI. 2008. godine. Tako su vjernici nakon više od 30 godina dobili željenu crkvu, u kojoj će slaviti Boga Svemogućega i svoju odvjetnicu Gospu Lurdsku.[26]

Moglo bi se nabrojiti i više sličnih primjera.

ZAGLAVAK

Lurdsko svetište je najveće Gospino svetište na svijetu. Ono, kao i mnogobrojna druga svetišta, obavlja svoju prvotnu svrhu - *dovodi duše k Bogu,* omogućuje susret s Bogom, hrani intenzivni duhovni život, daje pravi smisao kršćanskom životu i djelovanju. To potvrđuju Gospine poruke izrečene u Lurdu:

«Ja sam Bezgrješno Začeće.»

«Molite za obraćenje grješnika» (tri nadnaravne stvarnosti: milost, grijeh i obraćenje).

«Pokora» (stvarnost križa i trpljenja).

Tim je porukama Majka Božja htjela upozoriti na osnovne kršćanske istine (Božja milost, čovječji grijeh, slobodna volja, obraćenje…). Prihvatiti i ostvariti te poruke može svaka kršćanska duša, a u njihovu će joj ostvarenju pomoći sama Majka Marija. Tako se ostvaruje stara kršćanska istina, izražena u poznatoj rečenici: *«Per Mariam ad Jesum* - Po Mariji se dolazi k Isusu!»

To je pravi razlog da se je Bogorodica Marija ukazala maloj Bernardici u Lurdu i preko nje svima uputila navedene poruke. Treba ih prihvatiti srcem, poslušati i ostvariti.

Blagdan Gospe Lurdske slavi se po svemu svijetu *11. veljače,* na dan kad se je Bezgrješna Djevica u Lurdu prvi put ukazala djevojci Bernardici.[27]

Blaženi papa Ivan Pavao II. proglasio je 13. V. 1992. godine taj blagdan *«Danom bolesnika.“* [28]

Iz navedenoga popisa građevina (crkve, kapele, oltari i špilje) ili brojnih bibliografskih jedinica (liturgijske knjige, glasila, knjige, članci, molitvenici,

---

26 Retkovec-Čulinec: Blagoslovljena nova crkva, *Glas koncila,* XLVII/2008, 28, 26.

27 *Martyrologium Romanum…* a Benedicto papa XV adprobatum, Typis Polyglottis Vaticanis MDCCCCXXX, 34; *Breviarium Romano-seraphicum…* trium ordinum S. P. N. Francisci…, ed. III juxta typicam, Romae MCMLXII, Proprium sanctorum, 159*-170*; *Calendarium Romanum ex decreto Sacrosancti oecumenici concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum.* Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis MCMLXIX, 24, 87; *Missale Romanum cum lectionibus…,* tom. I, ed. iuxta typicam altera, Libreria editrice Vaticana MCMLXXVII, 911-912; usp. prijevode liturgijskih knjiga na hrvatski jezik: *Rimski misal*…, 2. izdanje, KS, Zagreb 1980, 478; *Časoslov rimskog obreda,* sv. II, KS, Zagreb 1984, 1179-1181.

28 Dan bolesnika, *Marija,* XXX/1990, 7-9, 242.

pjesme i skladbe) jasno se može vidjeti da je pobožnost Gospi Lurdskoj prirasla duši i srcu hrvatskih vjernika. Već je naglašeno da podatci, koji su izneseni, nikako nisu iscrpni, nego je to samo približan popis izgrađenih objekata i u određenom smislu izabrana bibliografija.

Ako se k tome doda podatak da je od onoga „Prvoga narodnog hodočašća u Lurd" (1908.) do danas organizirano vrlo mnogo hodočašća, onda se slobodno može reći, da je hrvatski narod osobito pobožan Gospi Lurdskoj, kako to svjedoče hrvatski vjernici, koji su, bilo pojedinačno, bilo u većim ili manjim skupinama, pobožno hodočastili u Lurd, da iskažu svoju ljubav i štovanje Svemogućemu Bogu i Bogorodici Mariji, da zahvale za primljene milosti, da mole za mir i blagoslov te učvrste svoju vjeru i pouzdanje u Božju dobrotu.

Budući da svake godine tisuće hrvatskih hodočasnika pohodi Gospin Lurd - a svako takvo hodočašće zapravo je „duhovna obnova" ili „male misije" - mirne se duše može reći da lurdska pobožnost odgaja u hrvatskim vjernicima kršćansku zrelost i visoki stupanj kršćanske savršenosti.

PRILOG

BIBLIOGRAFIJA

O Lurdu, lurdskim ukazanjima, hodočašćima i štovanju Gospe Lurdske postoji vrlo bogata literatura na raznim svjetskim jezicima, pa i na hrvatskom.

Ovdje navodimo neke bibliografske jedinice na hrvatskom jeziku (originalne ili prevedene sa stranih jezika) i neke na stranim jezicima koje su pisali hrvatski pisci.

Bibliografija je podijeljena na pet djelova:

1. Liturgijske knjige,
2. Glasila,
3. Knjige i brošure,
4. Članci,
5. Molitvenici, pjesme i skladbe.

Za *liturgijske knjige* navedeno je: naslov knjige, izdavač, mjesto i godina izdanja i broj stranica.

Za *glasila* (listove, novine...) navedeno je: naslov i podnaslov, izdavač, mjesto, godište, godina izdanja, broj i broj stranica (za prijevode oznaka da je prevedeno).

Za *knjige:* ime i prezime pisca, naslov i podnaslov, izdavač, mjesto i godina izdanja, broj stranica (za prijevode oznaka da je prevedeno).

Za *članke:* ime i prezime pisca, naslov i podnaslov članka, naziv glasila, godište, godina, broj i broj stranica.

Za *molitve, pjesme i skladbe*: ime i prezime pisca, naslov i podnaslov, mjesto izdanja, godina i broj stranica.

Pisci su navedeni kako su označeni na knjigama i člancima. Također su navedeni pseudonimi, kako su navedeni u originalu. Ako je pisac poznat, ime mu je navedeno u zagradama. Također je u zagradama naveden pisac, ako nije označen u originalu, ali je inače poznat.

Kako su poslije II. svjetskoga rata komunisti zabranili sav vjerski tisak, domišljato se je počelo umnažati razne tekstove, pa i knjige, na razne načine, a najčešće ciklostilom. Ta su izdanja označena slovom „c" u zagradama, tj. (c). Ima i još nekoliko kratica, koje su lako prepoznatljive.

I. Liturgijske knjige

Službene liturgijske knjige u Katoličkoj Crkvi odobrava Sveta Stolica, odnosno Zbor za bogoštovlje (Congregatio de cultu divino et disciplina sacramentorum). Na hrvatski jezik su prevedene i objavljene poslije Drugoga vatikanskog sabora. Neki su prijevodi i izdanja (dolje: br. 1 i 2) naknadno odobreni za liturgijsku upotrebu. Navodimo ta i kasnija službena izdanja liturgijskih tekstova „Misala" i „Časoslova":

1. *Bogoslužje,* misal i brevijar za vjernike, SB, Makarska 1965, 326-328.

2. *Misal za sve dane u godini,* FVB, Makarska 1967, 468-488.

3. *Mise i čitanja Blažene Djevice Marije.* Pastoralno izdanje, KS, Zagreb 1971, 19.

4. *Rimski misal: Red čitanja - Svetačka čitanja,* KS, Zagreb 1972, 18.

5. *Časoslov naroda Božjega.* Vlastita slavlja. Korizmeno i vazmeno vrijeme, 2. izdanje, KS, Zagreb 1975, 1483-1484 (i kasnija izdanja).

6. *Rimski misal…,* 2. hrvatsko izdanje, KS, Zagreb 1980, 478.

7. *Rimski misal i lekcionar za katoličanski hrvatski narod Gradišća,* Biskupija Željezno 1983, 207.

II. Glasila

1. *Naša Gospa Lurdska,* Naklada oo. kapucini, Rijeka (1908.-1919.) mjesečnik (35.000 primjeraka).

2. *Almanak Gospe Lurdske za hrvatski narod,* Kuća dobre štampe (oo. kapucini), Rijeka (1911.-1915.).

3. *Naša Gospa Lurdska,* Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb (1928.-1942.).

4. *Vjesnik Svetišta Kraljice Hrvata Majke Božje Lurdske,* Svetište M. B. Lurdske, Zvonimirova, Zagreb (1939.-1941.).

5. *Svetište Vepric,* bilten Svetišta, Vepric (1971.-1973.).

6. *Majka,* list Svetišta i župe Majke Božje Lurdske, Zagreb (1976.-2012.

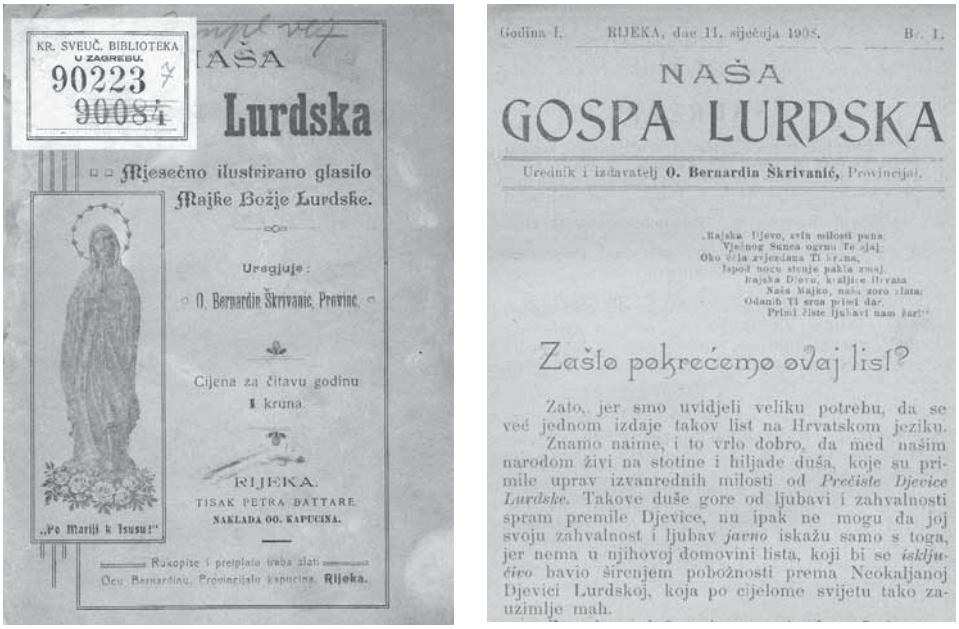

KR. SVEUČ. BIBLIOTEKA U ZAGREBU.
90223
90084

NAŠA
Lurdska
Mjesečno ilustrirano glasilo
Majke Božje Lurdske.

Uregjuje:
O. Bernardin Škrivanić, Provinc.

Cijena za čitavu godinu
1 kruna.

RIJEKA.
TISAK PETRA BATTARE
NAKLADA OO. KAPUCINA.

„Po Mariji k Isusu!"

Rukopise i pretplatu treba slati
Ocu Bernardinu, Provincijalu kapucina. Rijeka.

Godina I. RIJEKA, dne 11. siječnja 1908. Br. 1.

NAŠA
GOSPA LURDSKA

Urednik i izdavatelj O. Bernardin Škrivanić, Provincijal.

„Rajska Djevo, svih milosti puna
Vječnog Sunca ogrnu Te sjaj;
Oko čela zvjezdana Ti kruna,
Ispod nogu stenje pakla zmaj.
Rajska Djevo, kraljice Hrvata
Naša Majko, naša zoro zlata;
Odanih Ti srca primi dar,
Primi čiste ljubavi nam žar!"

Zašto pokrećemo ovaj list?

Zato, jer smo uvidjeli veliku potrebu, da se već jednom izdaje takov list na Hrvatskom jeziku.

Znamo naime, i to vrlo dobro, da med našim narodom živi na stotine i hiljade duša, koje su primile uprav izvanrednih milosti od *Prečiste Djevice Lurdske*. Takove duše gore od ljubavi i zahvalnosti spram premile Djevice, nu ipak ne mogu da joj svoju zahvalnost i ljubav *javno* iskažu samo s toga, jer nema u njihovoj domovini lista, koji bi se *isključivo* bavio širenjem pobožnosti prema Neokaljanoj Djevici Lurdskoj, koja po cijelome svijetu tako zauzimlje mah.

Naslovnica i prva stranica prvoga broja glasila NGL 1908.

III. Knjige i brošure

1. HENRI LASSERRE DE MONZIE, *Il soprannaturale nel secolo XIX ossia Gli avvenimenti miracolosi onerati da Nostra Signora di Lourdes…,* Zara 1875, 74 (preveo Giovanni Devich = Ivan Dević).

2. HENRI LASSERRE DE MONZIE, *Gospa od Lurda…,* Zadar 1884, 398 (preveo Krsto Milas).

3. JOSIP LACH, *Marija Lurdska ili Kako se je ukazala bl. djevica Marija u Lurdu god. 1858.,* Madjarevo (s. a. - Predgovor, 6. I. 1887.), 116.

4. HENRI LASSERRE DE MONZIE, *Lurdske čudesne epizode…,* Nastavak i drugi dio Gospe od Lurda…, Senj 1888, XX+366 (preveo K. Milas).

5. IGNACIJ HORAT, *Majka Božja Lurdska.* Poviest proštenjišta lurdskoga, Zagreb 1889, str. 78 (2. izd. 1890, 110; 3. izd. 1892.; 4. izd. s. a. 110).

6. GEORGE BERTRIN, *Kritična povijest dogagjaja lurdskih prikazanja i ozdravljenja…,* o. o. kapucini, Rijeka 1908, 454+30 (prijevod).

7. MARIN SABIĆ, *Lourdes,* Zadar 1908, 28.

8. IVAN NEPOMUK JEMERŠIĆ, *Hrvati u Lurdu*. Putne uspomene na prvo hrvatsko narodno hodočašće u Lurd g. 1908, Zagreb 1909, 432.

9. JAKOV TOMASOVIĆ, *Sa Jadrana do Gave*. Crtice i utisci s II. hrvatskog hodočašća u Lurd, Rijeka 1909, 79+2.

10. MARIN SABIĆ, *Lourdes* (autoversione dal croato), Fiume 1910, 28.

11. *Preghiere in onore di N. S. di Lourdes* publicate per cura dei pp. cappucini, Fiume 1910, 64.

12. O. JERKO VLAHOVIĆ, *Ja sam Bezgrješno začeće.* Mjesec svibanj na čast naše Gospe Lurdske…, Rijeka 1911, 324; *Isto,* Ljubljana 1930, 374.

13. VALSORIM (fra Bernardin Škrivanić), *Bi li vjerovali u lurdska ukazanja i čudesa?,* Rijeka 1911, 39.

14. DON IVAN VULETIN, *III. hrvatsko hodočašće u Lourdes 8.-20. kolovoza 1910.,* Zadar 1911, 71.

15. KRSTO KRILE, *Tri dana u Lurdu.* Uspomene i utisci s hodočašća u lurdsko svetište, Rijeka 1912, 29.

16. IVAN MERZ, *Najnovija čudesa u Lurdu.* Dnevnik hrvatskog hodočasnika laika…, Zagreb 1924, 63.

17. ISTI, *Die neuesten Wunder in Lourdes…,* Osijek 1925, 63 (prijevod na njemački).

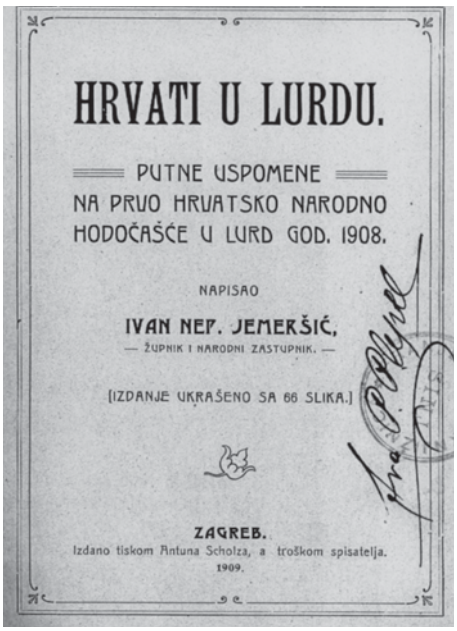
HRVATI U LURDU.

PUTNE USPOMENE
NA PRVO HRVATSKO NARODNO
HODOČAŠĆE U LURD GOD. 1908.

NAPISAO
IVAN NEP. JEMERŠIĆ,
— ŽUPNIK I NARODNI ZASTUPNIK. —

[IZDANJE UKRAŠENO SA 66 SLIKA.]

ZAGREB.
Izdano tiskom Antuna Scholza, a troškom spisatelja.
1909.

Naslovnica knjige „Hrvati u Lurdu“ (1909.)

18. DR. PAVAO LONČAR, *Lurdska ukazanja,* HKD sv. Jeronima, Zagreb 1927, 94.

19. JEAN CHARLES REYNAUD - EUGENIJA ŠAH, *Lurdsko čudo,* HKD sv. Jeronima, Zagreb 1928, 87 (roman, prijevod).

20. STJEPAN PAVUNIĆ, *Hrvatski hodočasnici pred Lurdskom špiljom 1928.* Zagreb 1929, 59.

21. DR. FRA KARLO BALIĆ, *Štovanje B. Djevice Marije u Franj. provinciji Presv. Otkupitelja,* Šibenik 1931, X+119+32, passim.

22. S. PRUVOST - I. MARAČIĆ, *Lurd.* (Divote Masabjelske špilje). Ukazanja, čudesa i ustanove…, Zagreb 1931, 190 (prijevod).

23. FRA PETAR GRABIĆ, *Lurdsko čudo,* Šibenik 1933, 16.

24. IVO SERDAR, *Zastava Svetišta Majke Božje Lurdske u Zagrebu,* Zagreb 1935.

25. FRA STANKO PETROV, *Završetak Sv. godine i proslava u Lurdu,* Split 1935, 4 (poslanica o. provincijala).

26. DR. FRA ANTE CRNICA, *Hrvati i Marija*. Nacrt djela Gospina Hrvatska, Zagreb 1953, IV+188, passim.

27. *Maria et Ecclesia,* predavanja s III. mariološkoga kongresa, Lourdes-Roma 1958, sv. 1-16.

28. (Alojzije Stepinac), *Propovijedi o lurdskim ukazanjima,* Zagreb 1958, 124 (c), v. br. 39.

29. FRA GAŠPAR BUJAS, *Kod Čudotvorne Majke Božje u Lurdu.* Doživljaji, dojmovi i prikazi, Zagreb 1958, 124. (c)

30. YVES IVONIDES (fra Ivon Ćuk), *Stogodišnjica Lurda.* Propovijedi održane u Svetištu Gospe Lurdske 1958, Vinkovci 1958, 64 (c); ISTI, *Bijela Gospođa iz Lurda,* 2. izd. Zagreb 2007, 147.

31. FRA PAŠKAL VEŠARA, *Lurdska razmatranja za svibanj,* Sarajevo 1958, 200.

32. *Lurdska poruka.* Razmatranja za svibanjske pobožnosti, Trećoredci Sv. Franje, Zagreb 1958.

33. FRA BOŽO VUCO, *Lurd prigodom stogodišnjice ukazanja i čudesa*, Zagreb 1958, 167 (c).

34. FRA FRANJO NIMAC, *Život Sv. Bernardice Soubirous*, Zagreb 1969, 196 (c).

35. FRANZ WERFEL, *Pjesma o Bernardici*. Zagreb 1970, 507 (prijevod).

36. ALEXIS CARREL, *Put u Lurd,* odlomci iz dnevnika meditacije, Đakovo 1971. (prijevod); *Isto,* 2. izdanje, Đakovo 2006., 120.

37. FRA BOŽO VUCO, *Lurd, nebeska ukazanja i čudesna ozdravljenja,* 2. prošireno izdanje, Makarska 1974, 216.

38. FRA JOAKIM FRIGANOVIĆ, *U Gospinu Lurdu,* Visovac 1975, 12 (c).

39. FRA IVAN GLIBOTIĆ, *Bijela Gospođa u Lurdu.* Duhovna igra s pjevanjem prigodom 120. godišnjice lurdskih ukazanja, Imotski 1978, 34.

40. *Majka Božja Lurdska u Zagrebu.* Svetište, 50. obljetnica Samostana, 40. obljetnica Župe, Zagreb 1982, 83.

41. IDA LÜTHOLD, *Bernardica,* UPT, Đakovački Selci 1984; *Sveta Bernardica,* 2. izd., Đakovo 2066, 48.

42. BOŽIDAR NAGY, *Lurd,* susret neba i zemlje, UPT, 3. izd., Đakovo 1993, 164; *Isto,* 4. izd., Đakovo 2000, 164.

43. FRA PETAR LUBINA, *Marijanska Hrvatska,* Marija, Split 1995, 605, passim.

44. *Bernardin Nikola Škrivanić i njegovo vrijeme.* Zbornik radova, Rijeka 1997, 438, passim.

45. *Hrvatsko marijansko lurdsko svetište Vepric,* hodočasnički vodič, Split 2005, 144.

46. *Vojni ordinarijat u Republici Hrvatskoj 1997.-2007.,* Zagreb 2007, 1039, passim.

47. ALOJZIJE KARD. STEPINAC, *Propovijedi o lurdskim ukazanjima* (urd. Juraj Batelja), Zagreb 2008, 268.

48. ANTE MATELJAN, *Lurd,* hodočasnički vodič, CuS, Split 2008, 144.

49. *Lourdes*, ukazanja, poruke, hodočašća, MSM, Vic-en-Bigorre Cedex 2008, 64 (prijevod).

50. *Lourdes,* Bernardičin život, ukazanja, svetišta, MSM, A. Doucet, Lourdes s. a. (prijevod).

51. FRA RAFAEL FRANJO LIPOVAC, *U čast Gospe Lurdske.* Uz 150. obljetnicu lurdskih ukazanja 1858.-2008., Franjevački samostan sv. Ante Padovanskoga, Beograd 2008, 60.

52. FRA VLADIMIR EREŠ, *Naš križni put u Lurdu,* Lausanne 2008, 141.

53. FRA MARIO JURIŠIĆ, *Hrvati u Rumunjskoj*. Hrvati u Rumunjskoj nekoć i danas… Hrvatsko Lurdsko svetište u Karaševu…, Zmijavci 2009, 88.

54. JOSIP VNUČEC, *Lurd.* Hodočasnički vodič, Zagreb 2009, 280; *Isto,* GK, 2. izdanje, Zagreb 2010, 280+4.

55. *Željezanska biškupija 1960.-2010.* Hrvatske fare, filijale, svećeniki…, Željezno 2010, 180, ilustrirano.

56. FRA PETAR LUBINA, *Vjenčić Gospe Lurdske,* Staševica 2011, 48.

57. FRA PETAR LUBINA, *Vodič marijanskom Hrvatskom,* Marija, Split 2012., 280.

IV. Članci

Postoji bogata literatura o Lurdu i lurdskim ukazanjima, objavljena u brojnim glasilima i časopisma. Ovdje ćemo upozoriti na neke starije i novije članke na hrvatskom jeziku, ili članke na stranim jezicima koje su pisali hrvatski pisci.

1. Prvi kip Gospe Lurdske u Hrvatskoj, *Katolički list,* LIV/1883, 334-335.

2. Prvo hrvatsko-slovensko hodočašće u Lourdes i Paray-le Monial, *Gospina krunica,* VII/1901, 3, 93.

3. HINKO HINKOVIĆ, *Misli i dojmovi,* Zagreb 1902, 299 (Iz Pariza u Pirineje, Lourdes).

4. Spiritističko sujevjerje i čudesa u Lourdesu, napose glasoviti „slučaj Rudder“, *Hrvatska straža,* IV/1906, 462-472.

5. Lurd pred sudištem vjere i nevjere, *Hrvatska straža,* V/1907, 609-626.

6. STJEPAN BABUNOVIĆ, Majka Božja Lurdska. Povodom pedesete godišnjice ukazanja Majke Božje u Lurdu, *Kalendar Srca Isusova i Marijina za god. 1908.,* III/1908; ISTI, Lurd i Hrvati, *Isto*; K. LEOPOLD, Majka Božja Lurdska u Voćinu, *Isto*.

7. M. H., Hrvati pred kipom Gospe Lurdske, *Za vjeru i dom,* I/1908, 2, 363-365.

8. M. HOK, I. hrvatsko hodočašće u Lurd, *Marijin cvjetnjak,* IX/1908, 10, 145-149; 11, 162-166; 12, 177-179.

9. Što je Lurd?, *Hrvatska straža,* VII/1909, 526-537.

Nedelišće. *(Blagoslov statue majke Božje lourdske)* Dne 7. ovoga mjeseca na čisalnu nedjelju obavljena je u Nedelišću liepa, u nas još nečuvena svečanost: Blagoslov statue Majke Božje lourdske.

Lourd; komu još nije poznato ovo ime. Čudesa, koja se sbivaju ondje već od godine 1858. (11. veljače) do dana današnjega po zagovoru prečiste Djevice Marije, koja si je ondje osobito izabrala zemaljski svoj priestolj, da sadanjemu nevoljnomu vieku dieli materinske svoje pomoći, učinilo je to mjesto u kršćanskom svietu preznamenitim. Lourd je danas najveće marijansko hodočastničko mjesto na svietu. Čovjeku se raztapa srdce od veselja, kad čita u katoličkih glasilih a naročito u „Echu annala majke Božje lourdske“, izlazećem u Donauverthu, koliko pouzdanje stavlja katolički narod po cielom svietu u majku Božju lourdsku, kolikim veseljem i kakovom svečanosti obslužava gospodsko i nizko blagoslovljenje statue majke Božje lourdske. Takovu svečanost doživjeli smo i u naših stranah i to baš u Nedelišću, o kojem nam poviest svjedoči, da si ga je pred 300 godina haeresa izabrala sjedištem za dalnje razširenje svoje ali „pobjednica haeresa“ prečista djevica Marija satrla joj je glavu, te si evo stavila priestolj u njem, da i ovdješnjoj djeci svojoj dieli darove svoje za dušu i tielo, kad se budu punim djetinjim pouzdanjem k njoj uticali.

Prečastni gosp. kanonik, vicearhidjakon i župnik Sele dodje sa svojim revnim duhovnim pomoćnikom g. Fel. Berkom na sretnu misao, da mjesto stare raznom odjećom nedostojno obučene statue majke Božje pribavi u jednu crkvenu kapelu statuu majke Božje lourdske. Posao nabave preuze revni g. duh. pom. Berk. On se stavi u dogovor sa veleč. g. otcem kapucinskim Vikarom Metodijem Jelinekom u Gmundenu, koj čudesnim upravo uspjehom širi na široko i daleko častenje majke Božje lourdske. Mi bi ga mogli nazvati Apoštolom Majke B. l. Velikom pripravnosti i veseljem, kako mnogim drugim župam i crkvam, tako pribavi Nedelišću iz parižkoga umjetničkoga zavoda krasnu umjetno izradjenu statuu majke Božje, kako se je kraj Lourda u špilji Massabiel njekoj djevojčici Bernardini prikazala, za dosta malen novac oko 100 for., koj je sabran dobrovoljnimi prinosi tko ju je zagledao na župnom stanu zapanjen ju je motrio i s pobožnim dubokim uzdisajem i nehotice sklopio ruke na molitvu, ili je pao na koljena. U kapeli kraj kora, nad žrtvenikom izdubla se je stiena u spodobi špilje, a odredjen bio 7. dan mjeseca listopada za smieštenje i blagoslov.

Dodje željno očekivani dan, liep, da si ga liepšega u jeseni želiti ne možeš. Zatutnje mužari, zazvone miloglasni nedelišćanski zvonovi, i gle, veselim korakom grne od svih strana i iz dalekih župa pobožni narod k svečanosti blagoslovljenja. Oko 10 sati sabere se narod k župnomu stanu te dodje znatan broj djevojčica u bjelini i viencih, da sprovedu i odnesu Djevicu nad sve djevice u crkvu. Procesija bi imala krenuti, ali narod stoji i hoće, da vidi majku svoju neb. u spodobi lourdskoj. Kad ju djevojčice izpod krova žup. stana donesoše i uzdignuše na nosiljki vienci okićenoj, razlegao se je žamor pobožnoga začudjenja medju puk, koj se je upirući oči u statuu redao u procesiju, koju je vodio sam preč. gosp. domaći župnik uz asistenciju gg. župnika Macinskoga i otca guardijana Čakovačkoga. Kad je statua u svoju špilju smieštena i po preč. župniku blagoslovljena, suznima ju je očima narod gledao željno čekajući, što će propovjednik o njoj reći. Propovied imao je g. Mijo Gašparlin narodu o dogodjaju kraj Lourda sa njekoliko podpuno dokazanih čudesa. On mu prikaza Bl. Dj. Mariju u ovoj kapeli odsad domaćem Lourdu kao utočište u svih potrebah duše i tiela, i kao zrcalo kršć. pravice svim, starim i mladim svakoga stališa. Propovjed slušao je narod znatiželjno i napeto do kraja. Poslje propovjedi služio je preč. g. domaći župnik sv. misu, a poslje sv. mise viditi je bilo, kako se je narod težko dielio od kapele i statue, te je odmah poslje objeda grnuo opet u crkvu; i nagrnuo k blagoslovu u tolikom broju, kako na najveće svetkovine u godini. — Oj liepa je to bila i dirajuća svečanost, koju su nam priredili, velevriedni duhovni pastiri u Nedelišću. Njim budi zato najliepša zahvalnost, a od Boga po zagovoru velike Bogorodice obiljna naplata, što su prvi u naše krajeve uveli častenje majke Božje lourdske, kako se u naše evo doba nevoljnomu čovječanstvu izkažuje pomoćnicom.

g.

Prvi članak o prvom kipu Gospe Lurdske u Hrvatskoj (Katolički list, 1883.)

10. M. HOK, Hrv. hodočašće u Lurd g. 1908., *Danica*, koledar i ljetopis… za god. 1910…, Zagreb 1909.

11. C. BRKIĆ, Gospa od Lourda - liećnica, *Kršćanska obitelj,* X/1909, 2, 20-22; 3, 39-42; 4, 54-57.

12. J. PODUJE, U Lurdu, *Luč,* V/1909, 4, 174-181.

13. ĆIRO-VALSORIM, Drugi puta u Lurdu - novome Sionu, *Naša Gospa Lurdska,* II/1909, 9, 219-231.

14. FRA PETAR KRSTITELJ BAĆIĆ, Četiri puta pješice u Lurd, *Kršćanska obitelj* (Mostar), XI/1910, 5, 85-87; 6, 108-110 (Ilija Biader Kutlešić iz Jabuke).

15. (Valsorim), U Lurdu za francuskog narodnog hodočašća, *Naša Gospa Lurdska,* III/1910, 9, 132-141.

16. Spilja Gospe Lurdske u Vepricu kraj Makarske, *Kalendar Srca Isusova i Marijina*, VI/1911, 58-63.

17. K. LEOPOLD, Majka Božja Lurdska u Voćinu, II, Voćin-prošteništе, *Kalendar Srca Isusova i Marijina,* VI/1911.

18. KRSTO KRILE, Tri dana u Lurdu…, *Naša Gospa Lurdska,* V/1912, 8, 173-175; 9, 199-200; 10, 221-223; 11, 249-251.

19. DRAGUTIN ČELIK, Lurd i Hrvati, *Almanak Gospe Lurdske,* 1913, 60-78.

20. M. V., Nek se bistri! Lurdska čudesa*, Život,* II/1920-1921, 123.

21. IVAN MERZ, Dva čuda u Lurdu, *Narodna politika,* 1921, 187, 2-3.

22. IVAN MERZ, Zolin Lurd, *Hrvatska prosvjeta,* X/1923, 7, 316-329.

23. IVAN MERZ, Lurdske proslave u Zagrebu, *Nedjelja*, III/1924, 13, 3-4.

24. IVAN MERZ, Lurd, *Katolički list,* LXXV/1924, 37, 341-444; 38, 460-461; 39, 477-480; 40, 489-491; 41, 503-506.

25. MARIJAN (fra Stanko Petrov), Bernardica - Gospina miljenica, *Gospa Sinjska,* III/1924, br. 2-12; IV/1925, br. 1-9, 11-12; V/1926, br. 1, 3-9, 11-12 (oko 120 stranica).

26. IVAN MERZ, Naša Gospa Lurdska, *Glasnik Sv. Ćirila i Metoda,* 1925, 2, 25-26.

27. IVAN MERZ, Lurd u francuskoj književnosti, *Za vjeru i dom,* XII/1925, 1, 5-7; 2, 25-27; 3, 34-38; 4, 70-73; 5, 108-110; 6-7, 140-146.

28. DR. FRA KARLO BALIĆ, Čudo i Gospa Lurdska, *Nova revija,* IX/1930, 1, 1-21.

29. FRA LEONARD BAJIĆ, Medicina priznaje lurdska čudesa, *Nova revija,* X/1931, 2, 101-123.

30. Dom Gospe Lurdske u Zagrebu, *Gospa Sinjska,* X/1931, 8, 168-169.

31. Blagoslov nove crkve i samostana franjevaca u Zagrebu, *Hrvatska straža,* IV/1932, 147, 3.

32. ANTE ALFIREVIĆ, Lurdska čudesa govore, *Život,* XIV/1933, 73-81.

33. P. LONČAR, Pio XI. i Lurd, *Katolički list,* LXXXIV/1933, 6, 49-51.

34. FRA PETAR GRABIĆ, Dvoboj vjere i nevjere u lurdskim čudesima, *Nova revija,* XIII/1934, 1, 3-19. 24.

35. Blagoslovu temeljnog kamena Lurdske bazilike prisustvovalo je 20 tisuća ljudi, *Hrvatska straža,* VIII/1936, 73, 5.

36. Svečanost blagoslova temeljnog kamena franjevačke crkve. Govor dr. Pernara, *Katolički tjednik,* XII/1936, 15, 5-6.

37. Lurdsko slavlje u Zagrebu, *Naša Gospa Lurdska,* IX/1936, 5, 140-143.

38. I. kruničarsko hodočašće u Lurd, *Gospina krunica,* XXII/1937, 5, 156-157; 7, 215-216; 9, 282-284; 11, 346.

39. FRA STANKO PETROV, Blagoslov kripte Gospe Lurdske u Zagrebu i posveta njezina dvostrukog oltara, *Gospa Sinjska,* XVI/1937, 12, 276-279.

40. DR. ĐURO GRAČANIN, Lurdska ozdravljenja u svijetlu nauke, *Život,* XX/1939, 71-85.

41. Zagrebačka djeca sudjeluju u papinoj svjetskoj molitvenoj akciji, *Katolički list,* LXXXXIIII/1943, 22, 242.

42. Propovijed preuzv. Gosp. Ordinarija djeci i učenicima pučkih škola prigodom sv. Mise za mir u svijetu kod franjevaca u Vrbanićevoj ulici, dne 13. svibnja 1943, *Katolički list,* LXXXXIIII/1943, 22, 233-234; Isto, BL. A. STEPINAC, *Propovijedi, govori, poruke 1941.-1946,* Zagreb 2012, 252-255.

43. DR. FRA KARLO BALIĆ, Fatima nella luce della critica, *Maria nell' economia della salute*. Atti della Settimana di orientamento pastorale, Milano, 1953, 243-260.

44. DR. FRA KARLO BALIĆ, Apparizioni mariane dei secoli XIX-XX, *Enciclopedia mariana «Theotocos»,* Genova-Milano 1954, 245-267 (2. izd. 1959, 234-254).

45. (Fra Jure Radić), *Moj misal,* Rijeka 1957.-1958, sv. I, 163-166.

46. DR. FRA KARLO BALIĆ, De auctoritate Ecclesiae circa apparitiones seu revelationes (Adnotationes ad litt. encycl. «Pascendi» occasione primi centenarii apparitionum Lourdensium), *Divinitas,* II/1958, 85-103.

47. (Fra Stanko Petrov), Bijela Gospa u Lurdu, *Blagovest,* XXVII/1958, br. 1-12.

48. DR. FRA KARLO BALIĆ, Un double problème d' actualité: miracl et guérisons de Lourdes, *Maria et Ecclesia,* vol. XIII, Romae 1960, 1-18.

49. *Gospa Lurdska,* Marija, I/1963, 1, 20.

50. DR. FRANE FRANIĆ, Devetnica Gospi Lurdskoj za uspjeh II. vatkanskog sabora (br. 185/63), *Službeni vjesnik biskupije splitske i makarske,* X/1963, 1-2, 28-29.

51. FRA KRSTO KRŽANIĆ, Položaj i veličina Samostana naše Gospe Lurdske, *Mp. o. Petar dr. Grabić 1882.-1963.* Životne crtice i glavnija djela, Split 1964, 58-64.

52. DR. ĐURO KUNTARIĆ, Hrvatski katolici i štovanje Gospe Lurdske, *Marija,* IV/1966, 6, 277-280; 7, 324- 329; V/1967, 1, 28-32; 2, 78-81; 3, 128-130; 5, 223-226; VI/1968, 6, 270-273; 7, 331-333; 8, 371-372; 10, 461-462; VII/1969, 1, 31-42; 4, 178-180; 5, 226-227; 6, 278-279; 7, 314-326; 8, 366-368; 9, 422-424; 10, 458-460; VIII/1970, 1, 35-38.

53. ŽARKO BRZIĆ, U Lurdu se događaju istinska čudesa, *Glas koncila,* VI/1967, 3, 9-10.

54. ANTOINE WELTY, Krik u Lurdu „Ja hodam!“, *Glas koncila,* VI/1967, 24, 11.

55. VLADIMIR PAVLINIĆ, Karavana romara preko 4 granice. Reportaža s hrvatskoga narodnog hodočašća u Fatimu, Lurd, Santiago i Padovu, *Glas koncila,* VII/1968, 12, 8-10; 13, 9-10; 14, 9-10; 15, 9-12.

56. ŽIVKO KUSTIĆ, Prvo hrvatsko bolesničko hodočašće u Lurd. S našim bolesnicima u Lurdu…, *Glas koncila,* VIII/1969, 14, 12-13; S nama se vozilo čudo, 15, 8-10; 16, 8-9.

57. Blagoslov crkve Gospe Lurdske u Zagrebu, *Marija,* IX/1971, 9, 388-390.

58. Za vrijeme Marijanskih slavlja blagoslovljena i druga crkva u Zagrebu, *Glas koncila,* X/1971, 17, 12.

59. JERKO VRČIĆ, Lurdsko svetište neprekidno čudo, *Naša ognjišta,* VI/1976, 1, 4.

60. TOMISLAV HERES, Naša Gospa Zagrebačka, *Marija,* XV/1977, 2, 60-63 (M. B. Lurdska).

61. DIDAK ĆORIĆ, Ovogodišnje hrvatsko hodočašće u Lurd i Zaragozu, *Naša ognjišta,* IX/1979, 10, 14.

62. MIJO GABRIĆ, Gospa od 300.000 imena. Nadnaslov: Najveći pohod hrvatskih hodočasnika u Lurd i Zaragozu u povodu XV. marijanskog kongresa, *Glas koncila,* XVIII/1979, 22, 11, 8-9 (slika 6).

63. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Liber-KS-Inst. za povijest umjetnosti, Zagreb 1979, 244 (i kasnija izdanja).

64. FRA JERONIM ŠETKA, *Na izvorima radosti*, „Marija“, Split 1981, 48.

65. FRA JOSIP SOLDO, Štovanje Majke Božje Lurdske u hrvatskom narodu, *Majka Božja Lurdska u Zagrebu: svetište, 50. obljetnica samostana, 40. obljtenica župe,* Zagreb 1982, 13-19.

66. FRA JOSIP ANTE SOLDO, Hodočašća u Lurd, Fatimu i ostala europska marijanska svetišta, *Bogoslovska smotra,* LIV/1984, 4, 561-582.

67. DOMENICO MARCUCCI, Lurd i Međugorje, *Sveta baština,* VIII/1989, 5, 10-11.

68. V. N., Iz Međugorja u Lurd i Fatimu, *Sveta baština,* VIII/1989, 6, 9.

69. FRA HRVATIN GABRIJEL JURIŠIĆ, Gospa Lurdska, *Zmijavci*. Zbornik radova u prigodi 100. obljetnice Crkve Svih Svetih, Zmijavci 1995, 68-71.

70. FRA HRVATIN GABRIJEL JURIŠIĆ, *Sveti Staš i Župa Staševica u Splitsko-makarskoj nadbiskupiji*, „Kačić“, Staševica-Split, 2006, 51-54; 79-80.

71. GABRIJEL JURIŠIĆ, Vepric - hrvatski Lurd. Ususret stotoj obljetnici Svetišta u Vepricu (1908.-2008.), *Makarska rivijera info,* 2006, 6, 24-25.

72. *Vojni ordinarijat u Republici Hrvatskoj 1997.-2007.,* Zagreb 2007, 645-696 (hodočašća u Lurd, tekstovi i slike).

Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije, CXXXVI /2008, 11-12, 921-980, donosi o Lurdu sljedeće članke:

73. V. DUGALIĆ, Lurd - 150 godina svetišta, 921.

74. M. SRAKIĆ, Lurd i njegovo značenje u povijesti Crkve, 922.

75. M. MEDVED, Društvene i crkvene okolnosti ukazanja u Lurdu, 933-934.

76. A. MATELJAN, Lurdska ukazanja, 949-952.

77. M. SVIRAC, Lurd kao izazov, 953-957.

78. J. ŠANTIĆ, Međunarodno hodočašće u Lourdes, 975-976.

79. M. KELBAS, Župnička iskustva o hodočašćima u Lurd, 977-980.

80. STJEPAN BUNJEVAC, *Povijesni hod kroz četiri biskupije u tri države.* Nadnaslov: Marijanske crkve i kapele u Gradišćanskih Hrvata, *Glas koncila,* LI/2012, 32-33, 26-27. - Slika 9.

Obavijesti Vojnog ordinarijata (Zagreb, Ksaverska cesta bb), XV/2012, 3, 33-75, donose o vojničkom hodočašću više članaka:

81. Bliža priprava za 20. hodočašće Hrvatske vojske i policije u Lourdes, 33.

82. Susret Koordinacijskog odbora za organizaciju hodočašća u Lourdes, 35.

83. Završna priprava za 20. hodočašće Hrvatske vojske i policije u Lourdes, 39.

84. 20. jubilarno hodočašće Hrvatske vojske i policije u Lourdes, 40-43.

85. Ljetopis Vojnog ordinarija (Hodočašće u Lourdes), 58-62.

86. Propovijedi Vojnog ordinarija: a) Zagreb, Zagrebački velesajam (8. svibnja 2012.), 72-73; b) Lourdes, Spilja ukazanja (10. svibnja 2012.), 74-75.

V. Molitve, pjesme i skladbe

U posebnu se skupinu mogu pribrojiti molitve i pjesme, originali i prijevodi (bilo samo tekst, bilo notni zapisi) u molitvenicima, pjesmaricama ili kantualima. Objavljene su u bezbrojnim izdanjima, a ovdje navodimo samo na neke primjere.[29]

1. FR. J.(osip) IVANČIĆ, *Slava Bogu, a mir ljudem*! Katolički molitvenik …, Winterberg-New York (1905.), 501-502 (pjesma: „Sred te se pećine…").

2. *Ave Maria.* Molitvenik za puk, Rijeka 1905, 597 (izišlo šest izdanja u sto tisuća primjeraka).

---

29 U literaturi se navode neka izdanja, ali bez potrebnih bibliografskih podataka, npr. djelo *„Sveta Gospa Lurdska",* koje je objavio fra Josip Kovačević (usp. *Franjevci Hrvatske provincije sv. Ćirila i Metoda,* Zagreb 1992, 53). To bi, koliko je poznato, bio prvi molitvenik Gospe Lurdske na hrvatskom jeziku. Dosada nije poznat niti jedan primjerak. Treba se nadati da će se bar jedan ipak pronaći. Inače je f. J. Kovačević kao vjeroučitelj objavio dva školska priručnika: *Katekeze.* Za prvi razred kat. pučkih škola…, Požega 1891, 159+21; *Katekeze.* Za II. razred katoličkih pučkih škola…, Zagreb 1894, 261+2, v. *Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835.-1940,* knj. 11, 163 (br. 30461 i 30462).

3. *Vjenčić molitava u čast naše Gospe Lurdske,* Rijeka 1909, 64 (do 1918. izišlo 8 izdanja).

4. STJEPAN HADROVIĆ, *Pratnja orgulja k crkvenoj pjesmarici „Hosanna"*. I. dio, Zagreb 1911, 81-82 (tri lurdske pjesme, note).

5. *Hrvatska crkvena pjesmarica,* 2. izd, GPD „Vijenac", Zagreb 1919, 117 (note).

6. *Virgini Matri.* Crkvena pjesmarica…(dionice), Samostan milosrdnih sestara, Zagreb 1921, 117 (note).

7. O. JERKO VLAHOVIĆ, *Ljubica,* molitvenk za mladež i za školsku djecu, 5. izd. Split 1923, 248 (pjesma).

8. *Vjenčić Gospe Lurdske,* Split 1926, 82 (9 izdanja, posljednje u Zagrebu 2003.)

9. *Hrvatski crkveni kantual,* GPD „Vijenac", Zagreb 1934, 501-502 (dvije pjesme, note).

10. *Vjenčić pobožnosti,* koje se obavljaju u franjevačkoj crkvi sv. Lovre i Gospe van Grada u Šibeniku, Šibenik 1936, 15-19 (molitve).

11. FRA IVAN GLIBOTIĆ, *Priručnik za crkveno pučko pjevanje,* Sinj 1939, 72-73 (pjesma).

12. *Kruh nebeski,* crkveni molitvenik, 13. izdanje, Zagreb 1941, 280-282 (molitva); 444-446 (pet pjesama).

13. *Devetnica na čast Majke Božje Lurdske,* s. l. s. a. (Zagreb 1942.), 4.

14. DIONIZIJE ANDRAŠEC, *Serafsko cvijeće.* Priručnik i molitvenik za članove Trećega reda sv. o. Franje, 3. izdanje, Zagreb 1959, 448 (molitva); 534 (pjesme); *Isto,* 4. izdanje, Zagreb 1997, 139-140, 554.

15. DR. FRA JERONIM ŠETKA, *Put u život.* Priručni molitvenik za župnike i vjernike, Franjevačka visoka bogoslovija, Makarska 1962, 215-217 (molitve), 370 (pjesma).[30]

16. DR. FRA BRANKO MARIĆ, *Hrvatski crkveni pjevnik,* HNZ „Domovina", Madrid 1962, 177-178 (dvije pjesme, note).

17. *Gospa Sinjska,* molitvenik, Sinj 1962, 334-335 (pjesma).

18. *Devetnica Majci Božjoj Lurdskoj,* Zagreb 1965., 10 (c.)

19. FRA IVAN GLIBOTIĆ, *Pjevajmo, braćo kršćani.* Priručnik za zborno i pučko crkveno pjevanje, FVB, Makarska 1967, 247 (note); 2. izd. 1968, 246; 3. izd.1976, 238.

20. *Vjenčić molitava na čast Čudotvorne Gospe Sinjske*, 4. izdanje, Sinj 1970, 74 (pjesma); 5. izd. 1979, 74; 6. izd. 1994, 149.

30 Molitvenik *„Put u život"* objavila je Franjevačka visoka bogoslovija, Makarska, dva izdanja (1962. i 1965.). Ostala izdanja (3. do 9.) objavio je list „Marija" (Split). Ukupno je objavljeno 103.000 primjeraka. Dakle, svaka molitva i svaka pjesma objavljena je u toliko tisuća primjerka.

21. *Hrvatska crkvena pjesmarica,* KS-NDU, Zagreb-Frankfurt 1976, 1-305 (note).

22. *Crkvena pjesmarica,* Sarajevo 1976, 123 (note).

23. FRA STANKO ROMAC, *Gospi od Zdravlja*, Samostan Gospe od Zdravlja, Split 1972, 297-299 (molitve), 413 (pjesma).

24. *Slavimo Boga.* Hrvatski katolički molitvenik i pjesmarica, HNU, Frankfurt/M 1982, 501-502 (dvije pjesme, note).[31]

25. *Pjevajte Gospodu pjesmu novu.* Hrvatska liturgijska pjesmarica, HKD s. Ćirila i Metoda-Institut za crkvenu glazbu, Zagreb 1983, 784-786 (tri pjesme, note).

26. FRA VLADIMIR NOVAK, *Hrvatska crkvena pjesmarica,* HKC, Summer Hill (Sydney, Australija), 1987, 127 (pjesma).

27. *Obnovljeni vijenac bogoljubnih molitava i pjesama* (urd. Marijan Tjinkul), Temišvarska biskupija, Zagreb 1995, 151-154.

28. *Slavu dajmo svetoj Krvi,* 2. izdanje, Ludbreg 1995, 361.

29. *Biserje sv. Ante.* Molitvenik naroda Božjega, Svjetlo riječi, 30. izdanje, Sarajevo-Zagreb 1996, 406 (pjesma).

30. FRA TADEJ VOJNOVIĆ, *Devetnica Gospi Lurdskoj,* Agape, Novi Sad 1997, 52.

31. EDUARD PERIČIĆ, *Najljepše Gospi.* Zbirka najpoznatijih marijanskih pjesama s notama, Zagreb-Zadar 1997, 114-115 (dvije pjesme).

32. TIHOMIR PETROVIĆ, *Hrvatske crkvene popijevke,* Hrvatsko društvo glazbenih teoretičara, Zagreb 2000, 101 (note).

33. *Vjenčić Gospe Lurdske*, Zmijavci 2001, 48; 2. izd. 2004, 48.

34. *Novena In Honor Of Our Lady of Sinj - Devetnica Velikoj Gospi,* St. Jerome Croatian Catholic Chruch, Chicago, s. a. (prije 2004.), 30-31 (dvojezično: hrvatsko-engleski, note).

35. *Molitvenik - vodič,* 46. međunarodno vojno hodočašće (46. PMI), 12. hodočašće Hrvatske vojske i policije, Lurd, 11.-18. svibnja 2004., Zagreb 2004, 121-122, 128 (dvije pjesme).

36. IVAN ZIRDUM, *Devetnica u čast Gospe Lurdske,* UPT, Đakovo 2006, 48; 2. izdanje, 2012, 48.

37. ZDRAVKO KORDIĆ, *Hrvatske marijanske pjesme.* Izbor, Gral-Gral Široki, Široki Brijeg-Zagreb 2006, 103-106 (3 pjesme), 132-134 (pjesma), 206 (pjesma).

38. *Pjevajte Gospodinu pjesmu novu.* Hrvatska liturgijska pjesmarica, III. izdanje, Zagreb-Sarajevo 2008, 664-666 (3 pjesme).

39. *Pjesmarica.* Gore srca-aleluja, 3. izdanje, Đakovo 2009, 171-172.

---

31 *„Slavimo Boga“,* molitvenik i pjesmaricu, objavio je Hrvatski naddušobrižnički ured, Frankfurt/M (Njemačka) u sedam izdanja. Objavljeno je ukupno 280.000 primjeraka. Dakle, svaka je pjesma objavljena u toliko tisuća primjeraka.

40. IVAN VULETIĆ, *Velika katolička pjesmarica***.** 400 pjesama s notama i akordima za susrete mladih, hodočašća i crkvena slavlja, „Verbum“, Split 2010, 522 (note).

Dakle, iako nisu nabrojene sve građevine (crkve, kapele, špilje i oltari) i nije donesena potpuna bibliografija, ipak se može reći da je pobožnost Gospi Lurdskoj u hrvatskom narodu rano našla vrlo plodno tlo, uspješno se razvijala i donijela obilne duhovne plodove (a svakako i druge, npr. i kulturne i umjetničke), kako se vidi iz sljedeće tablice:

Kronološki redoslijed

- prva knjiga 1875.
- prvi članak 1883.
- prvi oltar 1883.
- prva kapela 1887.
- prva crkva 1900.
- prva pjesma 1905.
- prvo glasilo 1908.
- prvi notni zapis 1911.

Prema tome, prva pisana svjedočanstva potvrđena su prije 130 godina, a vjerojatno ih ima i starijih.

U članku je navedeno preko 130 građevinskih objekata (crkve, kapele, oltari i špilje) posvećenih Gospi Lurdskoj i preko 200 bibliografskih jedinica (knjige, brošure, članci, pjesme i glazbena djela). Dakle, svega skupa oko 350 objekata i jedinica. Time je upozoreno samo na dio konkretnih podataka o štovanju Gospe Lurdske u hrvatskom narodu. Svakako da ih ima i puno više. Bilo bi potrebno i dalje istraživati i sve objaviti, ali taj zadatak prelazi okvire ovoga članka.

Mnoga su mi braća svećenici i redovnici pomagali prikupljati navedene podatke. Gotovo je nemoguće navesti sva imena. Stoga im svima najljepše zahvaljujem, a uvjeren sam da su time doprinijeli štovanju Gospe Lurdske. Stoga ih preporučujem njezinoj majčinskoj ljubavi i zaštiti. Stari bi zaželjeli: „Quod Deus faxit!“ To bi se hrvatski reklo: „Neka ih Bog blagoslovi!“

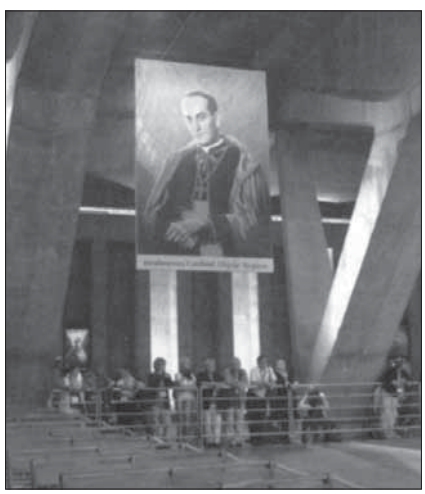

Slika bl. Alojzija Stepinca u bazilici sv. Pija X. (postavljena 2008.)

SUMMARY - SAŽETAK

OUR LADY OF LOURDES AND CROATIAN PEOPLE

Numerous books and articles have been written about Lourdes in all world languages including Croatian. However, this article primarily highlights the great gift of Haven i.e. the Almighty God, Lourdes as a fact and reality, and all that is holy and blessed, shown and created by Devine Providence worldwide and in Croatia.

Article presents actual data and testimonies provided by Croatian believers and priests who gladly accepted reality of Lourdes long ago and through veneration of Our Lady of Lourdes confirmed their centuries-old piety to Mother of God, the Queen of Croats who have worshiped Her from their baptizing up to present. The faithful and clergy in Croatia proved it through their deeds. Namely, they kept building churches and chapels from 1900 as well as altars and caves from 1883. Printing of the newspapers started in 1908, books in 1875, articles in 1883, songs in 1905 and sheet music in 1911. Chronological data referring to each item is provided.

Croatian believers gladly worship in Lourdes and other places of worship of Our Lady worldwide as well as in shrines and churches devoted to Our Lady of Lourdes in Croatia. Pilgrimage to Lourdes or to any sanctuary in Croatia strenghten the faith and piety of the faithful but also encourage them to realise their religion seriously making progress on their way to the Christian perfection.

Translated by Angelina Gašpar

SLAVLJE U OTOKU FRA STANKA PETROVA (20. VII. 1913.)
U prigodi 100. obljetnice pjesme

DR. IVAN BOŠKOVIĆ
Split, Filozofski fakultet

UDK: 271.3-05 Petrov, S
821.163.42-97
Stručni članak
Primljeno: 8. II. 2011.

Fra Stanko Petrov je jedan od velikana sinjske franjevačke obitelji. Ugledni je svećenik i cijenjeni propovjednik, samozatajni kulturni i društveni poslanik, profesor i prevodilac, "Gospin trubadur" istinskih i dubokih vjerskih nadahnuća. Kao profesor predavao je gotovo sve predmete, djelatno je skrbio za ljepotu hrvatskoga jezika i poticao učenike i studente na skupljanje svekolika narodnoga i tradicijskog blaga. Petrovljev književni rad, koji još očekuje svoje književnopovijesno vrednovanje, neodvojiv je od njegova svećeničkog poslanja i poziva. Kao osjetljiva pjesnička duša Petrov je brojne sadržaje svojega života oblačio u pjesničko ruho. Uz mnoge prigodne stihove najviše je pjevao o Majci Božjoj, Isusu, nadnevcima vjerskoga kalendara i svecima, ugledajući se na prebogatu tradiciju fra Andrije Kačića Miošića i njegove pjesničke lire.

Pjesma *"Slavlje u Otoku"* prigodnica je posvećenju kapelice 1913. godine i umjetnički dokument događaja kojemu je fra Stanko Petrov bio sudionikom. Ona je trajno mjesto otočke memorije i neupitna vrijednost njegova identiteta.

Ključne riječi: *Stanko Petrov, "Gospin trubadur", Kačićeva pjesnička tradicija, Otok, identitet*.

Kao i druga mjesta, i Otok u svojoj povjesnici krije brojne značajne i manje značajne događaje, poznate i manje poznate ličnosti. Uz one zabilježene u kronikama i pamćenju stanovnika, postoje i oni događaji o kojima su tragovi prekriveni prašinom zaborava i nebrige. Jedan od takvih događaja svakako je, za stanovnike Otoka, i blagoslov nove kapelice podignute na počivalištu "povrh brda Klanac" o kojemu izvještavaju splitske *Pučke novine*[1] od 31. srpnja 1913. godine. U vijestima toga "lista za prosvjetu puka" stoji da je tomu

1 *Pučke novine*, 3/1913., br. 32. i 33.

događaju nazočilo oko 1000 duša, a procesiju je predvodio fra Stanko Petrov, gimnazijski učitelj iz sinjskoga sjemeništa, a obavljen je i "blagoslov Propeća" i "krasne slike Sinjske Gospe". Kapelica je, doznajemo također, posvećena Muci Isusovoj u čast njegove majke Marije, a istom su prigodom "pjevane i Gospine litanije".

Zanimljivo je da je o navedenom događaju spjevana prigodnica pod naslovom *Slavlje u Otoku*, također autora fra Stanka Petrova, skrivena ispod pseudonimom *Neretvanko Norinković*. Prije nego što se osvrnemo na samu prigodnicu, koja je povod našega članka, najprije nekoliko podataka o njezinu autoru.

Fra Stanko Petrov rođen je 1887. godine u Metkoviću, u siromašnoj i vrlo pobožnoj obitelji u kojoj je vladao patrijarhalni duh utemeljen na vrednotama kreposti, dobrote i molitve. Od najranijeg djetinjstva brigu je o njemu vodila mjesna učiteljica, koja ga je vodila sa sobom u mjesta svojega službovanja (Vela Luka…). U jedanaestoj godini dolazi u sinjski samostan gdje se dokazao vrsnim učenjem. Nakon gimnazije uči na Visovcu, Šibeniku, Makarskoj i Zaostrogu. Poznato je da je kao student djelovao i na osnutak zbora *Milovan*, vidjevši u zboru pravi poticaj "da se bude bolji" i da budu "pravi redovnici". Nakon školovanja u provincijskim učilištima i svećeničkoga ređenja, 1913. godine poslan je na studij u Fribourg, gdje studira klasičnu filologiju, grčku i rimsku povijest, rimsku književnost te francuski, njemački i engleski jezik, da bi se nakon završetka studija (s odličnim uspjehom) vratio u domovinu i bio profesor na Franjevačkoj Klasičnoj gimnaziji u Sinju. Zapisano je da je fra Stanko Petrov predavao 16 predmeta, gotovo sve osim matematike, i da se za sve sustavno i marljivo pripremao. Kao profesor, navode njegova braća i poznavatelji, imponirao je "silnom erudicijom i otmjenim nastupom"[2], skrbio je za ljepotu hrvatskoga jezika, postavljao visoke zahtjeve svojim učenicima, koje je ustrajno poticao na skupljanje narodnoga blaga (pjesama, pripovijedaka, poslovica…).

Fra Stanko se Petrov isticao i kao duhovnik[3] ("specijalni poziv Božji"), tražeći od mladih svećenika "svladavanje, odricanje, samozatajnost, pokoru i samoodgoj".

Kao istaknuta svećenička osoba, fra Stanko Petrov je bio tražen i kao propovjednik. Održavši više od tisuću propovijedi, isticao se "učenošću i otmjenošću svojih govora, uglađenošću i gramatičkom ispravnošću" kojima je zanosno osvajao i do ganuća dovodio svoje slušatelje.

Najpoznatiji, međutim, Petrov je po svojemu književnome radu. Neodvojiv od njegova svećeničkoga poziva i poslanja, književni je rad ispunjao cijeli

2 Podatke o fra S. Petrovu dugujemo spomenici *Mnp. o. dru i fra Stanku Petrovu 1887-1963, In memoriam*, Sinj, 1963. , koju su "neumornom širitelju Marijine slave i uvaženom hrvatskom piscu" priredili zahvalni učenici. Uredio dr. fra Karlo Kosor.

3 Duhovnu stranu Petrovljeve osobe ističe i Dušan Žanko u knjizi *Svjedoci*. Usp. D. Žanko, *Svjedoci*, Knjižnica Hrvatske revije, Barcelona-München, 1987., str. 255. i dalje.

njegov život. Unatoč njegovoj mnogostrukosti, pjesništvu pripada povlašteno mjesto. Kao osjetljiva plemenita duša, Petrov je mnoge sadržaje bogata života oblačio u pjesničko ruho, potpisujući se brojnim pseudonimima (Dr. F. S. Petrov, Fra S. Petrov, fra Božidar, Franko, Mirko, Don Dragan, Marijan, Brat Stanko, Fratar Milovanov…), kraticama i nadimcima, surađujući intenzivno u brojnim listovima, glasnicima i časopisima: Pučke novine, Riječke novine, Vrhbosna, Jadran, Glasnik sv. Ante, Novo doba, Luč, Gospa Lurdska, Katolički list, Serafinski perivoj, Kršćanska obitelj, Dan, Nedjelja, Gospa Sinjska, Euharistijski glasnik, Hrvatska straža, Nastavni vjesnik, Kalendar sv. Ante, Riječ Božja, Dobri pastir, Hrvatska enciklopedija, Marija, Bogoslovska smotra, Služba Božja, Nova revija, Hrvatska prosvjeta i dr.

Pjesništvo mu je prevladavajuće religioznog karaktera, a najčešći su mu motivi Isus, kršćanski sveci, mlada misa, zlatna misa, imendani, kršćanski godovi te Majka Božja, njegova najomiljenija inspiracija i nadahnuće. Iz istih je pobuda Petrov pokrenuo i *Gospu Sinjsku*, list posvećen Majci Božjoj u kojem su tijekom dugoga izlaženja tiskani brojni prilozi, kako samoga Petrova, tako i brojnih imena različita stupnja književne uvjerljivosti. Uz pjesme, Petrov je pisao i o svecima, o uzornim likovima franjevaca svoje Provincije (Despotu, Zlatoviću, Milinoviću, Šitoviću, Eteroviću, Filipoviću…), u kojoj je obnašao ugledne funkcije (vizitator, provincijal…).

Petrov se isticao i kao prevoditelj[4] te kao čovjek iznimno bogate korespondencije, koja još uvijek čeka svoje temeljito osvjetljenje (dopisivanje s Barcem, Skokom, Matićem, Andrićem, Berićem…), tim više jer pojedina pisma posjeduju snagu istinskih rasprava i esejističkih intervenata.

Kao "sveobuhvatan duh", Petrov je pisao o brojnim hrvatskim piscima i pjesnicima (Kačiću, Ujeviću, M. Nikoliću, Košutiću, Nehajevu, Gunduliću, Dorotiću, ilirskom pokretu, Tadijanoviću, Cesariću, Perkoviću, Batušiću, Bonifačiću, Vlaisavljeviću, Kupareu, Š. Jurkić i dr.), kao i o stranima (Danteu, Leopardiju, Hardyu, Hugou i dr.), te o brojnim pitanjima književne i jezične proizvodnje (o pisanju ije/je, o katoličkoj književnosti, narodnoj književnosti i sl.).

Sažimajući rezultate Petrovljeva književno-znanstvenoga rada, fra Gašpar Bujas zaključuje: *"Iako nije imao određenog plana u svome radu, u najviše slučajeva njemu je našao motive u izvanjskim pobudama, npr. u proslavama različitih jubileja i sl., moramo priznati da su hrvatska književnost i nauka obogaćene ne samo bibliografskom količinom nego i stvarnom vrijednošću Petrovljeva pedesetogodišnjeg djelovanja. Sve što je fra Stanko Petrov napisao, bilo to tiskano ili je ostalo u rukopisu, utvrđivalo je hrvatsku kulturu,*

4 O Petrovljevu prevodilačkom umijeću višekrat mi je zanosno govorio Marko Grčić, Sinjanin sa zagrebačkom adresom, jedan od vrsnih naših prevodilaca, ali i poklonik Petrovljeva književnoga rada i njegov učenik.

unapređivalo vjeru, štitilo čast Reda, branilo ugled Provincije, podupiralo duhovni napredak vjernika. I kad je bilo koja od navedenih – nazovimo ih – interesnih sfera tražila da on uzme pero u ruke, uzimao ga je kao sredstvo književnog apostolata bez obzira da li će ga stići priznanje ili prezir. Tako je nastao čitav niz sastavaka svake vrste i sadržaja; osim nekoliko knjiga i knjižica objelodanjenih tiskom, ostalo ih je nekoliko u rukopisu; posljednje djelo, Petrovljev labuđi pjev, "Svećenik i žrtva" ugledalo je svjetlo dana malo vremena prije nego je smrt ugrabila pero iz ruke onome koji je njime preko 50 godina služio vjeri i domovini. Veliko blago duha i srca što ga je fra Stanko Petrov ostavio poslije svoje prijeke smrti neće propasti. Živjet će još dugo i dugo ne samo među redovničkom braćom nego i u hrvatskom narodu i našoj kulturnoj i književnoj povijesti".[5]

Dokaz tomu je i ovo naše podsjećanje s povodom.

Ili grmi, il' se zemlja trese,
Il' udara more o bregove,
Il' se ore niz planine stijene,
Il' planine u debelo more?
Niti grmi, nit' se zemlja trese,
Nit' udara more o bregove,
Nit' se ore niz planine stijene
Nit' planine u debelo more,
Već pucaju bombe u Otoku.
Bože mili, oda zla nas čuvaj!
Zar Cetinu Turci naskočiše?!
Hoće klati staro i nejako,
Hoće ruse odsijecati glave,
Hoće naša sela popaliti;
Polje će se napuniti mesa,
Jadna mesa orlu i gavranu;
Cetinu će Turci pregaziti,
Dojezditi Sinju kamenome:
Bože mili, dobra biti ne će!..
Ne bojte se, moja braćo draga!
Nisu Turci, što su prije bili,
Nit' je raja, što je prije bila,
Nit' Cetina turska desetina.
Bombe jesu, al' za krvi nisu:
Slavlje slave vrli Otočani.
Njih mi hvali malo i veliko,
I njihova Kotaraša fratra.
Ta, šta nisu zorna učinili,
Da im svijetlo na Krajini lice!
De pogledaj groblje u Otoku,
Pa lagane obuvaj opanke
I obađi po selima grobišta
Kud za gorom ima Dalmacije,
Hoćeš svoje noge umoriti
I junačko čelo orositi,
Il' ćeš njemu teško para naći.
Pa da vidiš svione barjake
Sve žeženom srmom izvezene,
I kapele, i nove oltare,
I ostale zadružbinske dare,
Bi rekao, bi se okladio,
Da im ravna u Cetini nije.
Al' još oni mirovati ne će,
Hoće nove da preberu misli,
Kako će se Bogu odužiti,
Kad im svega u obilju dava

5 Fra Gašpar Bujas, *Književno-naučni rad fra Stanka Petrova*, u: *Mnp. o. dru i fra Stanku Petrovu 1887-1963, In memoriam*, Sinj, 1963.

I na polju i u domu stojnu
I na stajam i u torovima;
Nit' im fali kruha u naćvama,
Ni čim će se mrsa omrsiti,
Nit' rad ruha stidit im se treba
Kada sveta Nedjeljica dođe.
A što bih ti dalje govorio?
Dobri jesu, a i dobro im je.
Pa mislili, na dobro smislili,
Hoće Bogu zavjet učiniti:
Dok ih grije sunce i mjeseče
Ljuto mrzit kletvu i beštimu.
A da zavjet jošter tvrđi bude,
Kamenu su crkvu podignuli,
Na planini, da je nebu bliže
Mala crkva, ali valja zlata!
Ne rese je kićeni oltari,
Ni zvonici, mermerni stupovi,
Al' je resi zavjet Otočana.
Nad njom nebo razastlo krila,
Visoki je okružili vrsi
Uokolo kud ti oko seže,
A pod njome kroz zelenu travu
Golema se zmija izvijala,
Pa srebrne kolobare svija,
Da ih zlatno ogrijeva sunce.
To ne bila zmija izvijena
Već Cetina voda valovita
U pitomu polju cetinjskome.
Od nje kuća za kućom se niže
Po glavicam i po pristancima,
Klanjaju se na planini crkvi.
I kad crkva k blagoslov bila,
Zaslavila zvona u Otoku,
Zagruvale bombe po Otoku,
Podvikuje malo i veliko,
Slavlje slavi staro i nejako.
Pa pozvali sa Krenice fratra,
Da ih vodi uz brijeg na planinu,
Da im sveti crkvu na planini.
Da pred njima zavjet čini tvrdi,
Zavjet čini i Bogu se moli,
Da im zavjet izvršiti dade
Kako treba i kako valjade.
Pa da vidiš sa Krenice fratra!
Hoće doći Miji Otočkomu,
Hoće zlatnu blagoslovit crkvu:
Baš evalaj, živjela mu majka!
Al' ono što iz oblaka krenu?
Zar će kiša u kuće nas skriti?
Ne bojte se, dični Otočani,
To je nebo suzam oborilo,
Oborilo suzam od milinja,
Raduje se vašemu veselju,
A i radost rado suze lije.
Al' gledajte, već se nebo smije
Kroza zlatne od sunašca trake.
Zaslavila zvona jednostavna,
Zagrmile bombe upaljivke,
Zrakom viju svileni barjaci,
Provod krenu brdu uz planinu.
Pusta svijeta ni broja se ne zna.
Sve što živa ima u Otoku,
Što je živa i Boga zaziva,
Može l' samo na nogama dubit,
Pa makar se poduprlo dubom,
Sve će poći na planinu crkvi.
Provod vode do dva svećenika,
Jedan vodi, a drugi prethodi.
Vodio ih sa Krenice fratre,
A prethodi Kotarašu dični,
Kog sav Otok svojim Mijom viče.
Narod ide i Bogu se moli
I pobožne pjeva popijevke.
A kad bili na crkvi na planini,
Da je kome pogledati bilo,
Da je kome poslušati bilo,
Bi mu suza ukrala se oku
Od gledanja i od radovanja,
Od slušanja i begenisanja.

Crkvu svete Bogu velikomu,
Koji za nas tešku muku prođe,
A da bi nas za se predobio,
Rajska vrata svima otvorio.
Još je svete Majci Isusovoj,
Kojano je Majka Cetinjana.
Ona ih je amo dovodila,
Ona ih je Turcim otimala,
U suši ih žitom darivala,
U gladu ih kruhom zalagala,
Čuvala ih kuge i morije
I od trešnje biča golemoga
I sve redom jada dojednoga.
Crkvu svete, pred Bogom se kunu,
Da će mrzit prokletnicu psovku,
Dok ih teče jednog u Otoku.
Od nje goreg ne imade grijeha,
Od nje biče goreg ne imade:
Ona s neba srdžbu izaziva,
Ona vabi gromove i strijele,
Ona kišu, kad je treba, krati,
Kad ne treba, ko iz kabla lijeva.
S nje nam ginu zelenvinogradi,
S nje nas kadkad žarko sprži sunce,
Kadgod stine kano gruda snijega,
S nje će svako pokaranje doći
Na svijetu ovom i onome.
Crkvu svete, milog Boga mole,
Da ih krijepi moću sa visine,
Da im primi obećanje tvrdo,
Da im bude kano "Klanac" tvrdo.
"Klanac" jeste, jadikovac nije
Jer se nad njim vedro nebo smije.
Sve se smije, tvrde prima riječi
Pa ih Bogu pred prijestolje slaže.
Bogu su se one dopadale,
Pa ti duša tu na Brdu ćuti,
Da je Višnjem ovo drago slavlje.
A da gledneš okom naokolo
Čini ti se Cetina je stala
Pa će slušat što se "Klancem" ori.
I sva brda kolom uokolo
Hoćeš reći, da u "Klanac" zriju
I gledaju svilene barjake,
Pod barjacima malo i veliko
Pokleknulo i Bogu se klelo.
Sunce žarko u vatri ih kupa
Gorsko cvijeće mirisom ih dari,
Pozdravlja ih cijela Krajina.
Pozdravlja ih i "živjeli" kliče.
Svako brdo "Klancu" zavidno je
S crkve, što mu na vrhu se bijeli,
I svako bi tako imat rada.
Svako selo u Cetini redom
Želi imat što Otok imade.
I da zađeš kud se naški zbori,
Kud trobojna zastava se vije,
Kud hrvatska zemlja se proteže,
Pa da pitaš brda i planine,
Da upitaš sela i gradove,
Svako će ti odgovora dati,
Da im taki zavjet činit treba,
Pa da jednom psost izgine kleta
Iz našega roda i naroda
Iz koljena i našeg plemena.
Evalaj vam, Otočani dični,
Evalaj ti, Kotarašu fratre,
Kad takove posjedate "Klance"!
Bog vam dao i dobro vam bilo,
Svijetao vam obraz na Krajini,
Desnica vam cvala, mirisala,
Pratila vas sreća i veselje,
Zorno zdravlje kano drenovina.
Uz gusle vas pjesma pripijevala
Dok je sunca i dok je mjeseca.
A mi sinci Hrvatice majke,
Bogom braćo širom domovine,
Posjednimo "Klance" utvrđene
Ko su "Klanac" posjednuli tvrdi
Otočani uzor-Cetinjani.
Sve do "Klanca" "Klanac" utvrdimo,
Gvozden lanac od njizih će biti,

Beštima ga ne će polomiti,
Ne će moći na lono nam doći,
Ne će više harat ni gaziti,
Ni među nas rasap unositi.
Bog će dati svega izobila
I u polju i u našem domu,
Sretan svatko biti će na svomu,
Dobro bit će amo i onamo.

Bože mili, Imenu ti hvala,
Od svakojih očuvaj nas zala.
Sve nam podaj, štono nama treba,
Čista ruha i sitoga hljeba;
Nek svak bude ko mu treba biti,
Svak nastoji tebi ugoditi;
Nek svak tvoje blagoslivlje Ime,
Ostavi se kletve i beštime!

***

Već i površan uvid u sadržaj stihova pokazuje da je Petrovljevo djelovanje za duhovni napredak svoju mjeru našlo u pjesničkom ruhu Kačićeve pojave. Za nju posebno vezan, Petrov je događaj, baš kao što je to radio i Kačić, stavio u stihove kako bi se što više približio puku i tako ga u narodnoj memoriji sačuvao od zaborava i nestajanja. Petrov, koji je bio propovjednik na navedenom slavlju, imao je pred očima publiku kojoj se obraćao i kojoj je prilagodio svoje pjesničke žice. Znao je da će se događaj na taj način pamtiti, ali i prenositi i nasljedovati, pa ga je zato i oblikovao u skladu s njihovim očekivanjima, koristeći se pri tome cijelim nizom postupaka, stilskih kompleksa i izražajnih sredstava karakterističnih za tradiciju narodne pjesme i Kačića kao njezina najvećeg i najboljega umjetničkog reprezentanta.

U duhu tradicije koju tvarno nasljeduje, u pjesmu uvodi slavenska antiteza kojom se pjesnik pita o čemu je riječ, stvarajući ponavljanjem pitanja kod svojeg primatelja napetost vezanu za ono o čemu će im kazivati. Pitajući se o tome što se događa i vraćaju li se opet teška vremena i turska opasnost, koja u puku prizivaju teške i bremenite uspomene, kada su Osmanlije "naskočile na Cetinu" (aluzije na *sinjski rat* 1715.), odmah zatim odgovara kako nije riječ o zlu. Glasno uvjeravajući "Ne bojte se, moja braćo draga!", u uvodu stvorenu napetost ublažava napetost i svojega primatelja istovremeno priprema za ono o čemu mu želi govoriti. Postiže to slikom: "Nisu Turci, što su prije bili, / Nit' je raja, što je prije bila, / Nit' Cetina turska desetina", odmah potom dodajući da je riječ o slavlju koje spremaju Otočani. Ističući da je riječ o puku koji "svi hvale", Petrov apostrofira i njihova svećenika fra Miju Kotoraša, koji je, po njegovim riječima, zaslužan da je Otok postao mjestom kojemu je u Dalmaciji "teško para naći" te da mu u "Cetini ravna nije".

Na početku uspostavljenu napetost kod svojega zamišljenoga primatelja Petrov, daljnjim razvojem fabule, majstorski gradira i povećava. Da bi prisnažio svoje riječi o Otočanima kojima premca nije moguće naći, ističe kako oni "mirovati ne će", da se ne zadovoljavaju postignutim. Time je stvorio pretpostavku za podrobniji opis događaja o kojemu pjeva. Izravno navodeći kako "hoće nove da preberu misli/ Kako će se Bogu odužiti" što im blagoslovom

uzvraća na njihov rad i napore, Petrov apostrofira da mu žele uzvratiti tako što podižu crkvicu kao zavjet svoje odanosti Bogu.

Nakon poduljega opisa mjesta gdje se crkvica podiže, u funkciji isticanja značenja događaja Petrov u fabulu uvodi motiv kiše i prijetećeg neba. Pitajući se: "Zar će kiša u kuće nas skriti?", odmah odgovara kako nije riječ o prijetnji nego o milinju (radosti) kojom nebo želi počastiti veliki događaj, koji pjesnik potom gradi reljefnim opisom atmosfere u kojoj se obavlja blagoslov kapelice. Iz pjesnikovih riječi doznaje se da blagoslov vode dvojica svećenika, svećenik otočki i onaj iz Gale, a sve se događa u veličanstvenoj atmosferi i dostojanstvu da bi se, reći će pjesnik, "suza ukrala oku" od radosti koja ispunja duše nazočnih. Također se doznaje da je crkvica/kapelica posvećena Isusu (koji je za nas prošao "tešku muku") i njegovoj Majci, Majci Cetinjana, koja je Otočane, ne propušta naglasiti pjesnik, hrabrila u "svim njihovim nevoljama". U skladu sa svećeničkim svjetonazorom, Petrov apostrofira vrednote kojima Gospa poučava svoj puk. Na prvom mjestu je to mržnja protiv psovki: "od nje goreg ne imade grijeha", reći će pjesnik; ona je jedno od najvećih zala u čovjekovu životu, degradacija čovjeka i ljubavi kao Božjeg dara. Zato je posvećenje crkvice/ kapelice, i u svijesti svećenika i naroda, uistinu takav događaj da bi svatko "poželio da ima Klanac (mjesto gdje je kapelica podignuta), odnosno da svatko na tome Otočanima zavidi: "Svako selo u Cetini redom/Želi imat što Otok imade". Želja je to svih "Kud trobojna zastava se vije /kud hrvatska zemlja se proteže".

Podignuta kapelica jedan je od zaloga borbe protiv psovki, u čemu je otočki primjer uzor. Zato ih pjesnik i naziva "Otočani dični", njihov je primjer "svijetao u krajini", a kao nagradu, apostrofira pjesnik, Bog će ih nagraditi svakim obiljem.

Nakon što je opjevao događaj podizanja kapelice, Petrov na kraju zahvaljuje Bogu, želeći da narod (Otočane) sačuva od zla, kletve i beštime.

Iz takvog je opisa vidljivo da je Petrov događaju našao ruho u narodnoj pjesmi. Poznajući dobro njezinu tradiciju, poetiku i svjetonazor, događaj o kojemu pjeva oblikovao je u skladu s očekivanjima svojih primatelja, koristeći se, funkcionalno primjereno, brojnim sredstvima i figurama karakterističnima za medij narodne pjesme. Antiteza, apostrofa, hiperbola, usporedbe, evokacije, ponavljanja, alegorije i alegorijski simboli, brojni stereotipi i stilizacije i dr., samo su neke od oblika (figura) kojima je oblikovan njezin unutarnji svijet i posredovan njezin govor.

Kapelica Gospe Sinjske na Klancu, blagoslovljena 12. VII. 1913.

ZAGLAVAK

Petrovljeva pjesma *Slavlje u Otoku* u memoriji Otoka i njegovih stanovnika ima znakovito mjesto. Ona nije samo dokument jednoga događaja opjevan na način razumljiv puku kojemu se obraćao, nego i umjetnički dokument, koji zajedno s pjesmama njegova učitelja i duhovnoga pretka, Kačića[6], predstavlja trajnu vrijednost u svijesti svih onih koji Otok doživljavaju kao mjesto svoje identifikacije. Ona je ugrađena u njihovu duhovnu prošlost, pa je naše spominjanje način da se iznova podsjetimo događaja kojim je nadahnuta, da je oživimo i prihvatimo s onom istom otvorenošću i zanosom kojim je i ispjevana. Baš kao i njezina pjesnika, jednog iz brojnih franjevačkih pisaca, nažalost nedovoljno poznatih i književno-povijesno vrednovanih, za što je više razloga. Jedan od njih svakako je i pjesma na koju u ovom članku podsjećamo suvremenoga čitatelja.

6 Spomenimo samo *Pisma od Petra i Matija Brčića, vitezova cetinski i Otočana, kako bihu isičeni od Turaka* (str. 424-424.) i *Pisma od glasoviti junaka bratje Milanovića Pavla, Bože i Grgura* (str.424-425.) i dr. Vidi: *Djela Andrije Kačića Miošića*, izd. HAZU, 1942-1945.

SUMMARY - SAŽETAK

CELEBRATION HELD IN FRA STANKO PETROV'S VILLAGE OF OTOK (JULY 20, 1913)

Fra Stanko Petrov was the most distinguished member of the Franciscan family of Sinj. He was a prominent priest and appreciated preacher, descreet cultural and social worker, professor , translator and the messenger of the Mother of God who lived his Christian virtues. He taught most of the subjects caring for the beauty of Croatian language and engourage students to collect national and traditional heritage. His literary work is not separable from his priesthood and is to be evaluated lirarary and historically. As a sensitive poetic soul Petrov used to express his life segments through songs. Beside many popular verses he devoted most of his songs to the Mother of God, Jesus, saints and religious feasts, as he was inspired by tradition of fra Andrija Kačić and his poetry.

The song „*The feast in Otok*" is created on the occasion of the consecration of a chapel in 1913 and it is taken as an artistic document in which fra Stanko petrov participated. It is everlasting place of memory of Otok and unquestionable value of its identity.

Translated by Angelina Gašpar

† DR. ŠIMUN JURIŠIĆ
(Split, 4. IX. 1942. - 31. VIII. 2010.)

JOŠKO BARIĆ
Split, Stari Pazar 4

UDK: 929 Jurišić, Š.
Stručni članak
Primljeno: 1. X. 2012.

Dr. Šimun Jurišić (1942.-2010.) književni kritičar i publicist. Osnovno i srednje obrazovanje stekao je u rodnom gradu, komparativnu književnost i teoriju književnosti studirao je u Zagrebu i Ljubljani. Doktorirao je na Filozofskom fakultetu u Zadru (1980.). Radio je u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu i predavao na nekoliko škola. Od 1990. djeluje kao docent na Filozofskom fakultetu u Zadru i u jednom mandatu bio je predstojnik Odsjeka za hrvatski jezik i književnost. Bavio se poviješću književnosti, publicistikom i prevođenjem. Objavio je preko 20 knjiga i knjižica, više vodiča europskih gradova, brojne znanstvene, stručne i popularne članke.*

Ključne riječi: *profesor, književni kritičar, publicist, pisac, prevođenje knjiga, vodič.*

I. BIOGRAFSKI PODATCI

Književni povjesničar i publicist dr. Šimun Jurišić rođen je Splitu 4. rujna 1942. godine. Osnovnu školu i klasičnu gimnaziju polazio je u rodnom gradu. Maturirao je 1961. godine. Školovanje je nastavio na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i Filozofskom fakultetu u Ljubljani, gdje je studirao komparativnu književnost i teoriju književnosti. Diplomirao je 1966. godine, a njegova

*Objavljivanjem ovoga prikaza života i djelovanja dr. Šimuna Jurišića Uredništvo našega Zbornika „Kačić“ ujedno mu zahvaljuje na njegovoj suradnji i podršci našemu Zborniku.

diplomska radnja nosi naslov *Povijest katedre za usporednu književnost u Zagrebu, Ljubljani i Beogradu.* Na temelju radnje *Splitsko kazalište od godine 1893. do 1941.* doktorirao je 1980. na Filozofskom fakultetu u Zadru. Nakon završenog školovanja radio je od 1966. do 1990. godine kao stručni suradnik u Naučnoj biblioteci u Splitu (danas Sveučilišna knjižnica), te neko vrijeme (1979. – 1982.) kao profesor u Centru za odgoj i usmjereno obrazovanje u brodograđevnoj industriji u Splitu, gdje je predavao bibliotekarstvo, informatologiju i povijest knjige i knjižnica. Od 1990. godine djeluje kao docent na Filozofskom fakultetu u Zadru. U razdoblju od 2006. do 2007. bio je predstojnik Odsjeka za hrvatski jezik i književnost. Umirovljen je 2007. godine. Preminuo je u Splitu 31. kolovoza 2010. godine i sahranjen na groblju Lovrinac, a sv. Misa zadušnica slavljena poslije sprovoda u župskoj crkvi Gospe od Ružarja u Splitu, njegovu rodnom gradu.

II. RAZNOVRSNO DJELOVANJE

Ljubav prema književnosti dr. Jurišić je baštinio od svog oca Petra (1900.-1964.), književnog kritičara, profesora na gimnaziji u Splitu i Korenici, te Pedagoškoj akademiji u Splitu. Pored književne kritike pisao je pjesme, a bavio se i prevođenjem. Među ostalim preveo je dio spjeva *Luzitanci* L. V. de Camoesa. Majka Jelisava (1907.-1990.), od starog splitskog roda Ružića s Lučca, završila je odjel kroja i šivanja na Ženskoj zanatskoj školi u Splitu. Profesor Emanuel Vidović, koji je tu podučavao dekorativno i figurativno slikanje, zapazio je njen talent, te je podržao u njenim likovnim nastojanjima. Pored Šimuna, Petar i Jelisava imali su još kćeri Karmen i Anu. Svoju djecu odgojili su u kršćanskom i domoljubnom duhu. Kao praktični vjernik, dr. Jurišić je uvijek hrabro stajao iza svoga kršćanskog opredjeljenja, pa i u vremenima nesklonim vjeri i vjernicima. Može se reći da nije bilo svećenika u Splitu, a kasnije i u Zadru, kojeg nije poznavao, a s mnogima je njegovao iskreno prijateljstvo. U našim razgovorima dr. Jurišić se često znao vratiti u vrijeme svoga djetinjstva kada je bio ministrant u crkvi Gospe od Dobrića. U to vrijeme prva misa je bila već u šest sati ujutro i nije uvijek bilo ugodno ustati tako rano, pogotovo zimi. Ipak, svim neugodnostima usprkos, redovito je vršio svoju ministrantsku službu. Kada je don Špiro Vuković, naš zajednički prijatelj, radikalno promijenio spomenutu crkvu i uklonio pjevački kor, dr. Jurišiću se to nije svidjelo. Nestao je dio njemu dragog ambijenta koji ga je podsjećao na mladost i budio ugodne uspomene. U istom duhu u kojem su njegovi roditelji odgojili njega i njegove sestre, on je zajedno sa suprugom Nadom odgojio i svoje kćeri Doru i Martu.

Za njegovu ljubav prema književnosti, pored prije spomenutog oca Petra, zaslužan je i stric Blaž Jurišić (1891.-1974.) naš poznati filolog, književni kritičar i publicist. S njim se dr. Jurišić posebno družio u vrijeme studentskih dana u Zagrebu. U članku *Učitelj i njegov trag* objavljenom u *Hrvatskoj reviji,* dr. Jurišić je sjećajući se svoga strica napisao: "Kao student redovito

sam posjećivao svojega strica dr. Blaža Jurišića. Bio sam iznenađen i počašćen kad me jednog jutra poveo u razgledavanje Zagreba. Bio je, recimo, moj 'cicerone'. Razgledali smo važnije i najvažnije zgrade Gornjega grada. Rado se sjećao svojih uredničkih godina u *Hrvatskoj reviji* i prijatelja prof. Filipa Lukasa, prof. Stjepana Ivšića i drugih". U spomenutom članku dr. Jurišić se također sjetio svojih zagrebačkih i ljubljanskih profesora. Spominje: profesora Ivu Hergešića, koji ga je, kako kaže, "zarazio" ljubavlju prema kazalištu, profesora Ivana Slaminga, profesora Svetozara Petrovića, profesora Emila Štampara, te na ljubljanskom fakultetu profesore Antuna Ocvirka, Mariju Boršnik i Dušana Pirjevca.

U članku spominje i dr. Vinka Vitezicu o kojem je napisao: "Od godine 1964. pa do njegove smrti (1974.) redovito sam posjećivao i marljivo učio od dr. Vinka Vitezice, književnog i kulturnog povjesničara i prevoditelja". Na kraju je naveo: "Svojih profesora i učitelja sjećam se i danas, nekada na fakultetu kada držim predavanja, nekada noću kada mi san ne će na oči, a nekada u molitvi. Jednom dijelu svojih profesora i učitelja odužio sam se tako što sam o njima napisao članke u leksikonima, a neke detaljno sam prikazao u svojim knjigama. Nije se teško složiti s Ivom Andrićem i njegovom mišlju da čovjek stari kad počnu umirati njegovi roditelji i učitelji. Roditeljima i učiteljima treba dodati i profesore". Kako je dr. Jurišić s uvažavanjem i poštovanjem pisao o svojim profesorima, tako je nakon njegove smrti studentica Marijana Roščić u *Zadarskom listu* o njemu napisala: "Na svim predavanjima zahvaljujući profesorovoj erudiciji uvijek se moglo naučiti dosta toga usko povezano s gradivom, a što opet na neki način pripada općoj kulturi, bontonu i životnoj svakodnevici. Doista, profesore, od Vas se moglo štošta naučiti. Na znanju nikad niste "škrtarili". Ovaj papir je malen da se na njega stavi sve sjećanje na profesora, stvarano tijekom dvije godine pohađanja njegovih predavanja. Ipak, kad budem prolazila centrom (njegova) Splita, gdje sam ga znala susretati, sjetit ću se gore napisanog, kao i pitanja: "Jeste li, profesore, otišli k najboljima?"

Zaljubljeniku u pisanu riječ, kakav je bio dr. Jurišić, ništa nije bilo teško kada se radilo o knjigama. U više navrata kada je splitska Naučna biblioteka dobila donacije knjiga, dr. Jurišić se prihvatio posla da iste prebaci u knjižnicu. Rado sam se odazivao njegovim pozivima, te smo na malim kolcima, koja sam posjedovao, prenosili knjige, često i nekoliko dana zaredom, a uvijek u popodnevnim satima nakon redovnog posla. Sjećam se tako donacije: obitelji ing. Hranka Smodlake, dr. Petra Lisičara, publicistkinje Maje Čulić i mnogih drugih. Prema svakoj knjizi i brošuri, ma koliko bila stara i prašnjava, dr. Jurišić se odnosio s pažnjom, a kod pronalaska nekoga rijetkog i zaboravljenog izdanja on je bio osobito oduševljen.

Dr. Jurišić je bio veoma druželjubiv čovjek. Uvijek je bio spreman za razgovor i spreman za šalu. Rado se dopisivao i njegova korespondencija je obi-

mna. Imao je veliki krug prijatelja i znanaca. Sjećam se subotnjih druženja u njegovu stanu i dugih razgovora, uz poneku čašu vina i poneki zalogaj, a koji su se znali otegnuti do malih noćnih sati. Dolazili su tu: prof. Ante Civadelić, Šimunov školski drug, odvjetnik Mladen Čulić Dalbello, kazališni redatelj i dramaturg Milovan Alač, publicist i urednik Petar Rogulja, pisac i publicist Ivan Alilović, povjesničar umjetnosti Mario Kezić i mnogi drugi. Dr. Jurišić imao je običaj za ta druženja pripremiti "tri teme za razgovor ugodni", kako je on to zvao, i nije odustajao dok se svi prisutni nisu izjasnili i iznijeli svoje mišljenje. Znale su se tu razviti veoma žive polemike. Često je prisutnima čitao svoje dnevničke zapise, mahom o aktualnim splitskim temama, što je također veoma često bio povod za burne diskusije.

Posebna ljubav dr. Jurišića bio je *splitski Marjan.* Svako popodne, nakon posla, neovisno o vremenu, odlazio je na to opjevano splitsko brdo. Kasnije, kad je djelovao na zadarskom fakultetu, bio je među prvim marjanskim šetačima. Već u ranim jutarnjim satima moglo ga se naći s knjigom u ruci na klupi uz Židovsko groblje, ili na drugom marjanskom vrhu. Često smo zajedno hodočastili marjanskim stazama do crkvice sv. Jere, a katkad i do samoga rta Marjana i crkvice sv. Jure. Ljutilo ga je i žalostilo svako devastiranje Marjana. Tu sam ga i posljednji put susreo, dva dana prije smrti. Ja sam s Marjana silazio, a on se penjao.

III. PISAC

Dr. Šimun Jurišić autor je dvadesetak knjiga i knjižica, te velikoga broja članaka, priloga, prikaza i kazališnih kritika objavljenih u novinama, časopisima i zbornicima: *Borba, Danica - kalendar, Dokumenti Slovenskega gledališkega in fimskega muzeja, Hrvatska obzorja, Hrvatska revija, Ivo Andrić u kontekstu evropske književnosti i kuture, Kačić, Kaj, Književne novine, Kronika, Kulturna baština, Marulić, Pozorište, Recepcija Milana Begovića, Slobodna Dalmacija, Školski vjesnik, Teatron, Telegram, Vidik, Vjesnik, Zadarska revija, Zbornik Ivana Mimice* i dr. Područje njegova djelovanja bila je kazališna i književna povijest i kritika te bibliotekarstvo. Studija *O obradi znanstvenog djela* (1971.) ušla je literatura za postdiplomce na mnogim fakultetima. U razdoblju od 1983. do 1995. godine objavio je niz knjižica pod naslovom Iverje, u kojima je skupio biografske podatke o kulturnim i javnim ustanovama, glazbenim, kazališnim i umjetničkim društvima te povijesnim događajima. U knjižici *Iz liječničke povijesti* (suautor dr. V. Dugački) skupio je životopise *sto sedamdeset* dalmatinskih liječnika, a u knjižnici *Zaboravljeni svećenici* životopise *sto osamdeset tri* mahom zaboravljena svećenika i crkvena dostojanstvenika. Kao zaljubljenik u kazalište, s posebnom je pažnjom skupljao građu za knjižicu *Iz kazališne i novinarske povijesti.* Pored *devedeset* životopisa kazališnih djelatnika, priložio je biobibliografske bi-

lješke o Vojmilu Rabadanu, Josipu Smodlaki i Ivi Tijardoviću te niz priloga o povijesti splitskog kazališta. Bavljenje biografijama dr. Jurišić je zaokružio knjigama *Glasoviti Splićani* (2008.) i *Glasoviti Zadrani* (2009.). Djelo *Glasoviti Trogirani* ostalo je u rukopisu. Nadalje bio je dugogodišnji suradnik *Hrvatskoga biografskog leksikona* u izdanju Leksikografskog zavoda "Miroslav Krleža" u Zagrebu i *Leksikona pisaca Jugoslavije* u izdanju Matice srpske u Novom Sadu. Dugogodišnji istraživački rad dr. Jurišića rezultirao je knjigama *Na tragu Ive Andrića* (2004.), *Na tragu Miroslava Krleže* (2006.), *Na tragu Milana Begovića* (2007.), *Glasoviti hrvatski govori* (2008.) i *Hrvatska kazališna kritika* (2010.).

Osvrćući se na rad dr. Jurišića, posebno kao kazališnog povjesničara, dr. Nikola Batušić je napisao u pogovoru knjižice *Iz kazališne i novinarske povijesti:* "Glavninu Jurišićevih radova čine zaokružene tematske cjeline objavljene u uglednim jugoslavenskim teatrologijskim publikacijama gdje on sustavno iznosi svoja istraživanja iz splitskoga kazališta između godine 1893. i 1941. U materiji koja je bila gotovo neistražena, a malobrojni radovi iz tog područja bijahu uglavnom nepotpuni pa i površni, Jurišić sustavnim ispitivanjima sviju vrela (arhivski materijali Splita i Beograda, novine i arhivska dokumentacijska građa iz privatnih izvora) uspjeva rekonstruirati jedno vrlo zanimljivo područje hrvatske kazališne povijesti. Posebno je značajno što je Šimun Jurišić istražio bitan utjecaj slovenskih kazališnih umjetnika na formiranje profila splitskoga kazališta u spomenutom razdoblju i time dao značajan doprinos u poznavanju međusobnih hrvatsko-slovenskih scensko-književnih interferencija". Zasebnu cjelinu u opusu dr. Jurišića, neumornoga i znatiželjnog putnika, čini opus od devet vodiča po velikim gradovima Europe: *Pariz* (1992.), *London* (1989.), *Beč* (1992.), *Prag* (1993.), *Rim* (1994.), *Budimpešta* (1997.), *Venecija* (1998.), *Moskva* (2001.), *Trst* (2003.) i *Atena* (2004.). Posebna vrijednost tih vodiča koja ih razlikuje od sličnih publikacija, leži u nastojanju autora da prikaže djelovanje Hrvata u spomenutim gradovima i njihov doprinos gospodarskom, političkom i kulturnom životu tih sredina.

ZAGLAVAK

Na kraju ovoga kratkog opisa života i djelovanja dr. Šimuna Jurišića i većega i važnijeg dijela njegove autorske i predmetne bibliografije, može se reći da je bio tih i nadasve skroman čovjek, dobar suprug i otac, praktični vjernik, pravi rodoljub, zaljubljenik u svoj grad Split i njegov Marjan, dragi i mili prijatelj, radišni i plodni pisac, poštovatelj izgovorene i pisane riječi – pravi bibliofil, vrijedan i cijenjeni profesor i predavač, koga će s poštovanjem pamtiti mnogi naraštaji njegovih studenata. Na stručnoj je kritici da valorizira njegov rad i njegov doprinos našoj hrvatskoj kulturi.

BIBLIOGRAFIJA DR. ŠIMUNA JURIŠIĆA

A. AUTORSKA

I. KNJIGE I BROŠURE

- *O obradi znanstvenog djela*. Split 1971.
- Iz povijesti Splita. *Splitsko iverje 1882.-1941.* Split 1983, 158 (suautor).
- 80 godina Naučne biblioteke u Splitu, Split 1983. (suautor).
- *Stari splitski plakati 1891.-1942.* Split 1983. (suautor).
- Iz povijesti Dalmacije. *Dalmatinsko iverje 1882.-1941.* Split 1984, 55.
- *Pariz, grad svijeta i svjetla*. Split 1984, 52+4; II. dopunjeno izdanje, Split 1992, 60+4.
- Iz povijesti Jadrana. *Jadransko iverje 1882.-1941.* Split 1985, 56.
- Iz novije povijesti Jadrana. *Novo jadransko iverje 1882.-1941.* Split 1986, 64.
- Iz novije povijesti Dalmacije. *Novo dalmatinsko iverje 1882.-1941.* Split 1987, 61.
- Iz kazališne i novinarske povijesti. *Kazališno i novinarsko iverje 1882.-1941.* Split 1987, 64.
- Iz liječničke povijesti. *Liječničko iverje 1874.-1941.* Split 1988, 63 (suautor).
- Splitska pjesmarica. *Marjanska vila,* ili Sbirka narodnih pjesama sakupljenih u Spljetu po Dujmu Srećku Karamanu, četvrto izdanje skratio i dopunio dr. Šimun Jurišić, Split 1988, 60.
- *London,* Prvi hrvatski i jugoslavenski vodič po britanskoj metropoli. Split 1989, 60+4.
- *Repertoar hrvatskih kazališta 1840.-1960.-1980.* Zagreb 1990.
- *Beč-Dunaj*. Split 1992., 60+4.
- *Prag-Praha*, zlatni grad na Vltavi. Suautor: prof. Vjekoslav Suzanić. Split 1993, 59.
- *Rim ili vječni grad*. Split 1994.
- *Zaboravljeni svećenici*. Životopisi 1882.-1941. Split 1995.
- *Budimpešta*, kraljica na Dunavu. Split 1997, 61.
- *Kraljica na Jadranu. Venecija-Mleci-Benetke*. Split 1998, 65.
- *Moskva ili treći Rim*. Split 2001, 67.
- *Trst i prinos Južnih Slavena talijanskom gradu*. Split 2003, 64.
- *Atena - europska kolijevka.* Split 2004, 64.
- *Na tragu Ive Andrića*. Knjige i odjeci. Split, 2004.
- *Na tragu Miroslava Krleže*. Knjige i odjeci. Split 2006, 200.
- *Na tragu Milana Begovića.* Knjige i odjeci. Split 2007.
- *Splitsko kazalište od godine 1893. do 1941.* Split 2008, 200.
- *Hrvati u europskim gradovima,* Split 2008, 200 (suautor).

- *Glasoviti Splićani i osobe iz splitske prošlosti.* Split 2008, 200.
- *Glasoviti hrvatski govori.* Primjeri, Split 2008, 200.
- *Glasoviti Zadrani i osobe iz zadarske prošlosti.* Split 2009, 200.
- *Hrvatska kazališna kritika.* Izbor. Split 2010, 200.

II. ČLANCI, PRILOZI, OSVRTI

1967.

Književna djela iz stranih književnosti u srednjoškolskoj literaturi. *Školski vjesnik,* XVII/1967, 5-6, 51-52.

1968.

Roman o ljubavi jednog Zagorca. Leskovarovi Propali dvori. *Kaj*, 1968, 6, 55-58.

Učitelj Janko Leskovar. *Školski vjesnik,* XVIII/1968, 1-2, 53-58.

Profesori Klasične gimnazije u Splitu - Petravićev neobjavljeni „Curriculum vitæ". *Školski vjesnik,* XVIII/1968, 7-8, 36-37.

1972.

Neobjavljena pisma Pavla Popovića. *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor.* Beograd, 1972, knj. XXXVIII, 3-4, 271-278.

1975.

Bez krivnje kriva. Dramatizacija Šenoina romana Zlatarevo zlato. *Zadarska revija,* 1975, 5-6, 465-471.

1976.

Poezija i dramsko djelo Vladimira Nazora. *Jezikot i poezijata,* zbornik, Titov Veles. Racinovi sredbi, 1976, 121-127. Sažetak na francuskom i makedonskom jeziku.

1977.

Zaboravljene vrijednosti naše dramske baštine. Novi red Josipa Eugena Tomića. *Scena,* (Novi Sad), 1977, knj. II, 4, 59-60.

Tumači u ovom oduvijek podijeljenom svijetu. O prijevodima, prevodiocima i prevođenju u Jugoslaviji. *Zadarska revija,* 1977, 3-4.

Slovenski gledališki umetniki v splitskem Narodnom gledališču za Dalmacijo (1921.-1928.). *Dokumenti Slovenskoga gledališkega muzeja*, (Ljubljana), 1977, letnik XIII, zv. 29, 10-45. Sažetak na francuskom jeziku.

Prva gledališka prevoda in predstava dveh Cankarjevih dram na srbohrvatskom področju. *Zbornik simpozija o Ivanu Cankaru*, Slovenska matica, 1977, str. 177–187.

Veselin Masleša kao dramski kritičar. *Naučni skup o djelu Veselina Masleše*. Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1977., 317-320.

Kazališna kritika Ive Lahmana, *Teatron* (Beograd), 1977, 8-9, 71-77.

1978.

Prijevod književnih termina iz Aristotelove Poetike na hrvatsko-srpski jezik. *Zbornik radova Drugih beogradskih prevodilačkih susreta*. Udruženje književnih prevodilaca Srbije, 1978, 244-247.

Krleža na pozornicama. Neka opažanja o nekim izvedbama 1969-1977. *Revija* (Osijek) 1978, 1, 80-94.

Slovenski operni ansambli in umetniki v Splitu do leta 1941, *Gledališki list.* Opera, balet, Ljubljana 1978, 1, 27-36; 2, 17-30.

1979.

Oton Župančič v hrvaški literarni kritiki. *Zbornik Oton Župančič* (Ljubljana) 1979, 559-562.

Pedeset godina jedne komedije. Begovićeva Amerikanska jahta u splitskoj luci. *Književne novine*, br. 590-591, 12.

Književni povjesnik i kritik Emil Štampar. *Zadarska revija*, 1979, 2-3, 229-238.

1980.

Petar Kočić u ogledalu Ive Andrića. *Dnevnik* (Novi Sad), 1980, 6, 29.

Poslijeratna kazališna književnost u Bosni i Hercegovini. *Putevi* (Banja Luka), 1980, 1, 173-176.

Ivo Andrić kao prevodilac Župančiča. *Zbornik Oton Župančič v prevodih* (Ljubljana-Koper), Društvo slovenskih književnih prevajalco. Založba Lipa, 1980, 35-36.

Kazališni život u Splitu, *Pozorište* (Tuzla), XXII/1980, 1-2, 97-98.

1981.

Talijanske teme Ive Andrića. Delo Iva Andrića u kontekstu evropske književnosti i kulture. *Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa održanog u Beogradu.* Zadužbina Ive Andrića, 1981, 689-697.

Iz splitske kazališne povijesti, *Kulturna baština*, 1981, 11-12, 117-121.

1982.

Aktualnost "Pokondirene tikve" danas. *Zbornik Sterijino delo danas* (Novi Sad), 1982, 223-228.

Kako je Vladimira Levstika preveo Ivo Andrić. "Verzi" u prijevodu. *Zbornik Društva slovenskih književnih prevajalcav* (Ljubljana), 1982, 241-243.

Casanova i Srbi. *Zbornik radova sedmih beogradskih prevodilačkih susreta.* Udruženje književnih prevodilaca Srbije, 1982, 157-159.

1983.

Prva dva stalna profesionalna kazališta u Splitu, *Kronika Zavoda za književnost i teatrologiju JAZU,* Zagreb 1983, 27-28, 155-156.

1984.

Dante u talijanskim temama Milana Begovića. *Dante i slavenski svijet.* Radovi međunarodnog simpozija, Zagreb JAZU, 1984, I. knj., 273-274. Sažetak na talijanskom jeziku.

1985.

Prota Matija Nenadović i Ljuba Nenadović u očima Ive Andrića. *Prota Matija Nenadović i njegovo doba.* Zbornik radova sa naučnog skupa (Beograd), 1985, 291-294.

Joakim Vujić i Hrvati. *Koraci,* 1985, 1-2, 102-104.

1987.

Režija Tomislava Tanhofera na Splitskom ljetu. *Savremena jugoslovenska pozorišna režija.* Radovi sa Tribine Sterijinog pozorja (Novi Sad), 1987, 76-77.

1989.

Branislav Nušić i Split. *Zbornik Nušićevo delo i suvremena jugoslovenska komediografija.* Radovi sa Tribine Sterijinog pozorja (Novi Sad), 1989, 223-227.

1990.

Dositejev boravak u Londonu. *Zbornik Dositej Obradović – čovek i delo među narodima.* Međunarodni slavistički centar, (Beograd), 1990, 375-378.

Jakov Ignjatović u hrvatskoj kritici. *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik.* (Novi Sad), 1990, knj. 38, sv. I., 117-119.

Repertoar spitskog kazališta do 1941. *Repertoar hrvatskih kazališta,* Zagreb 1990.

1992.

Memoarska proza Dobriše Cesarića. *Zbornik radova o Dobriši Cesariću 1930-1980.* Mladot, Zagreb 1992, 310-312.

1993.

Vojmil Rabadan i HNK u Splitu (1940.-1941.). *Kačić.* Zbornik u čast fra Karla Jurišića, XXV/1993, 805-812.

Profesori, učitelji i uzori, Marulić, 1993, 4, 648-650.

1994.

Hrvati u Londonu. *Marulić,* 1994, 6, 995-998.

1995.

Hrvati u Beču. *Marulić,* 1995, 2, 265-269.

Hrvati u Pragu. *Marulić,* 1995, 5, 865-869.

Hrvati u Rimu. *Marulić,* 1995, 6, 1005-1012.

Carlo Goldoni u Splitu. *Hrvatska obzorja,* 1995, 4, 910-916.

1996.

Hrvati u Parizu. *Marulić,* 1996, 1, 122-126.

Sjećanja na profesore, *Marulić,* 1996, 2, 327-330.

Hrvati u Budimpešti. *Marulić,* 1996, 4, 701-709.

Hrvati u Sofiji. *Marulić,* 1996, 6, 1135-1140.

1997.

Hrvati u Ateni. *Marulić,* 1997, 4, 763-766.

Kršćanstvo „Hrvatskom općem leksikonu, *Marulić,* 1997, 4, 849-850.

Što je pučko sveučilište, *Marulić,* 1997, 6, 1325-1227.

1998.

Hrvati u Mlecima. *Marulić,* 1998, 1, 29-35.

Nakladnička djelatnost splitskog kazališta. *Hrvatsko narodno kazalište Split, 1893-1993.* HNK, Split 1998, 222-223.

Milan Begović i Split. *Zbornik Recepcija Milana Begovića.* Zadar 1998, 247-256.

2000.

Derviš i smrt u Hrvatskoj. *Behar,* 2000, 51, 28.

Albert Haler u leksikonima i enciklopedijama. *Zbornik Albert Haler književni povjesničar, teoretičar i estetičar.* Hrvatski studiji i drugi. Zagreb 2000, 245-249.

Hrvati u Madridu. *Marulić,* 2000, 2, 283-288

2001.

Gdje je ona? O Dizdarovoj pjesmi Modra rijeka i povodom nje. *Behar,* 2001, 54, 11.

Zadarske slike i prilike. *Marulić,* 2001, 1, 85-90.

Branko Vodnik kao suradnik Narodne enciklopedije. *Zbornik o Branku Vodniku književnom povjesničaru.* Hrvatski studiji, 2001, 259-262.

2002.

Splićanin u Beogradu. Slavko Siriščević. *Prosvjeta,* 2002, 52, 49-50.

Splitski dramski glumci. *Kulturna baština,* 2002, 31, 365-374.

Književni povjesničar Vice Zaninović. *Prilozi povijesti otoka Hvara,* 2002, 11, 303-312.

Hrvatska i srpska književnost u Narodnoj enciklopediji 1925.-1929. *Prosvjeta,* 2002, 54, 45-46.

2003.

Svećenik i publicist Matko Mandić, duša hrvatskog dnevnika Balkan u Trstu (1907.-1908.). *Marulić,* 2003, 6, 1068-1072.

Prohaskin Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti u hrvatskoj i srpskoj kritici. *Zbornik o Dragutinu Prohaski, književnom povjesničaru i književnom kritičaru.* Hrvatski studiji, 2003, 215-220.

Hrvatski kazališni umjetnici. *Zbornik Ivana Mimice u povodu 70. rođendana.* Split 2003, 221-232.

2004.

Hrvati u Trstu. *Hrvatska revija,* 2004, 1, 48-55.

Hrvati u Trstu. *Hrvatska revija,* IV/2004, 1, 48-55.

2006.

Hrvati u Carigradu. *Hrvatska revija,* VI/2006, 4, 114-116.

2007.

Blaž Jurišić kao književni historičar i kritičar. *Hrvatska revija,* VII/2007, 3, 127-130.

Branislav Nušić u splitskom kazalištu (1921.-1978.), *Zbornik Matice srpske za scenske umetnosti i muziku,* Novi Sad 2007, knj. 34-35

Učitelj i njegov trag. *Hrvatska revija,* VII/2007, 4, 28-32.

2008.

Tomislav Tanhofer u Splitu, *Zbornik MS za scenske…,* 2008, knj. 39.

2009.

Hrvatski stereotipi o Hrvatima. *Hrvatska revija,* IX/2009, 1, 74-76.

Jazavac pred sudom u hrvatskim profesionalnim kazalištima od 1918. do 1990, *Zbornik MS za scenske…*, 2009, knj. 41.

III. ČLANCI U LEKSIKONIMA

1. *Hrvatski biografski leksikon,* Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb: sv. I, 1983.: *ALAČ, Milovan,* str. 41, *BAKOTIĆ, Josip,* 370, *BANJANIN-BOMBARDELLI, Mira,* 428, *BARAS, Frano,* 444-445, *BARLOVIĆ-VUKSA, Zora,* 477.

sv. II, 1989.: *BONAČIĆ, Mate,* 128, *BOROZAN, Branislav,* 170-171, *BULJAN, Bogdan,* 486.

sv. III. 1993.: *ČAKIĆ, Aleksandar,* 13, *ČULIĆ, Ćiro,* 122, *DORKIN, Mladen,* 522, *ĐURKOVEČKI, Mirko,* 774-775.

sv. IV, 1998.: *EPRON-DENEGRI, Madeleine,* 44, *FILIPIĆ, Andro,* 222, *GALIĆ, Pavao,* 551-552.

sv. V. 2002.: *GOTOVAC, Slavko,* 87, *GRLICA, Đuro Veljko,* 226, *HABAZIN, Anđelko,* 355-356, *HANŽ, Branko,* 430, *HLADIĆ, Vatroslav,* 588.

2. Leksikon hrvatskih pisaca, Zagreb, 2002.: *ČATIĆ, M. Ć.* 154, *IVANIŠIN, N.,* 294-295, *KOLUMBIĆ, N.,* 361, *LOZOVINA, V.,* 432, *MEDINI, M.,* 484-485, *PAVIĆ, A.,* 559-560, *ŠIMIĆ, N.,* 694, *ŠTAMPAR, E.,* 712-713, *TREŠĆEC-BRANJSKI,* V., 733-734, *ZANINOVIĆ, V.,* 799.

B. PREDMETNA

V. VITEZICA, Pogovor knj. O obradi znanstvenog djela. Split, 1971, 51-52.

Đ. GRLICA, Splitsko iverje. *Hrvatska revija* (München-Barcelona), XXXIV/1984, 3 513-514.

M. SMOJE, Neka stojidu doma! *Nedjeljna Dalmacija,* XV/1985, 13 (10. III.).

N. BATUŠIĆ, Pogovor knj. *Kazališno i novinarsko iverje.* Split 1987, 61-62.

T. CHIARONI, Iz nove povijesti Dalmacije. Iz kazališne i novinarske povijesti. *La rivista dalmatica* (Roma), LIX/1988, 1, 80-81.

Z. MUŽINIĆ, Otimanje zaboravu. *Marulić,* XXII/1989, 6, 777-779.

Jurišić Šimun, *Hrvatski leksikon,* Naklada Leksikon, sv. I., A-K, Zagreb 1996, 556.

D. ŠARAC, Osam gradova u "malom džepu" Šime Jurišića. *Slobodna Dalmacija,* LIX/2002, 18328, 12 (4. III.).

Jurišić Šimun, *Hrvatska enciklopedija,* sv. 5, LZMK, Zagreb 2003, s. v.

BR(uno) KR(agić), Jurišić, Šimun, *HBL,* 2005, VI, 633-634.

J. JERIĆ, Deset godina vjernosti Splitu. Glasoviti Splićani. *Slobodna Dalmacija,* LXVI/2009, 20802, 29 (24. I.).

L. NEVEŠĆANIN, Među slavnim Zadranima i prostitutka. *Slobodna Dalmacija,* LXVI/2009, 20832, 16 (23. II.).

D. Š., Prešao u povijest. Književnik i povjesničar prof. dr. Šimun Jurišić (1942.-2010.). *Slobodna Dalmacija,* LXVIII/2010, 21390, 20 (8. IX.).

A. ROGIĆ, Kabinet Odjela za kroatistiku još odiše njegovom prisutnošću. Dr. Šimun Jurišić (1942.-2010.). *Zadarski list.* XVI/2010, 3744, 2 (2. IX.).

M. ROŠČIĆ, U spomen na profesora Jurišića. *Zadarski list,* XVI/2010, 3748, 30 (7. XI.).

J. BARIĆ, Dr. Šimu Jurišić (Split, 4. IX. 1942. - 31. VIII. 2010.), *Kačić,* XXXXIX/2012, 401-412.

Naslovna stranica doktorske radnje, koja je objavljena u Splitu 2008.

SUMMARY - SAŽETAK

† DR. ŠIMUN JURIŠIĆ

Dr. Šimun Jurišić (Split, 1942-2010), professor, literery critic and publicist. He completed his primary and secondary education in Split and studied Comparative Literature and Literary Theory at the University of Zagreb and Ljubljana. He got a doctor's degree at the Faculty of Philosophy, University of Zadar in 1980. He worked at the University Library in Split and was a high school teacher untill 1990. Then he was accepted as an assistant professor and lately was a head of the Department of Croatian Language and Literature at the Faculty of Philosophy in Zadar. He published over twenty books and booklets, several guidebooks of the european cities and many scientific and research papers.

Translated by Angelina Gašpar

NOVI PRILOZI FAUNI AMONITA GORNJEG SKITA IZ MUĆA

VLADIMIR GOLUBIĆ
Prirodoslovni muzej
Split, Kolumbatićevo šetalište 2

UDK: 564.53 (497.5 Muć)
069.5 : 56 (497.5 Split)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 1. X. 2011.

Na području sela Muć u srednoj Dalmaciji skupljene su dvije bogate zbirke gornje skitskih amonita. Prvu zbirku skupio je krajem XIX. stoljeća fra Josip Marko Malić, profesor Franjevačke klasične gimnazije u Sinju. Tu zbirku deponiranu u Naturhistorisches Museum taksonomski je obradio Ernst Kittl objavivši 1903. monografski rad. Drugu zbirku skupio je uz biostratigrafsku kontrolu autor u periodu 1982.–2009. Deponirana je i inventirana u Prirodoslovnom muzeju u Splitu. Zbirka sadrži 4.675 inventiranih primjeraka. Očuvanost fosilnog materijala mnogo je bolja nego u sličnim zbirkama. Dominantni životni oblici u toj amonitnoj fauni su: *tiroliti, dinariti* i *carnioliti*. Broj validnih vrsta iznosi oko pedeset od čega novih (autorovih) dvadeset i šest. Ova zbirka s velikom fondom biostratigrafskih podataka daje bolji uvid u raznolikost te fosilne faune; također omogućava korektniju taksonomsku reviziju i približavanje populacijskom konceptu istraživanja. U ovom radu objedinjeni su dosadašnji objavljeni rezultati autorova istraživanja i novi prilozi upoznavanju amonitne faune gornjeg skita na prostoru sela Muć i okolice.

Likovna oprema: trideset tabli s tri stotine i dvije fotografije i petnaest slika u tekstu.

Ključne riječi: *amoniti, gornji skit, Muć, Hrvatska.*

I. UVOD

U periodu 1990. do 2008. godine objavio sam devet radova o gornje skitskim amonitima iz Muća i okolice: četiri rada u zborniku „Kačić“ i pet radova u časopisu „Natura Croatica“. Koristio sam fosilni materijal skupljen do 1999. godine, zatim do 2003. godine. Objavio sam više novih vrsta. Tijekom 2006. i 2007. godine, a i povremeno kasnije, rekapitulirao sam terenskim radom više sekcija gornjeg skita zbog kontrole starih biostratigrafskih podataka i napretka u biostratigrafskom istraživanju. Nekoliko novih nalaza upozorilo me na

vlastite pogrješke u interpretaciji i razvrstavanju toga fosilnog materijala koji je veoma zahtjevan jer su mu morfološke karakteristike određene više dijagenetički nego genetički. Dobro očuvani primjerci su rijetki. Novi prilozi zbirci i ponovna analiza tijekom izbora referentnog materijala omogućili su bolju percepciju validnih novih vrsta i pogrješaka.

Radovi objavljeni u „Kačiću“:

1990, 21.-22.: 247-262 (biostratigrafski rad s determinacijama vrsta amonita prema MOJSISOVICS 1882 i KITTL 1903; dijelom su te determinacije zastarjele), **1997, 29.:** 233-258, **1999, 30.-31.:** 599-668, **2003, 35.:** 217-228.

Radovi objavljeni u „Natura Croatica“:

1996, **5**/3 :165-176, **1998**, **7**/2 :144-158; :145, **1999**, **8**/4 :399-431, **2000**, **9**/4 :237-274, **2008**, **17**/suppl. :1-216.

Rezultati autorove taksonomske revizije vrsta amonita koje su u pionirskom periodu istraživanja faune amonita alpskoga i dinarskog gornjeg skita opisali HAUER, MOJSISOVICS, KITTL (najviše opisanih novih vrsta u rodovima *Dinarites* i *Tirolites*: osam u rodu *Dinarites* i dvadeset i pet u rodu *Tirolites* od čega su na kraju ostale tri validne) i (manje) drugi onovremeni autoriteti svode se na petnaest validnih vrsta: *Stacheites prionoides*, *Pseudokymatites svilajanus*, *Tirolites cassianus*, *Tirolites rossicus*, *Tirolites* (*Tirolitoides*) *toulai*, *Tirolites* (*Bittnerites*) *malići*, *Tirolites* (*Seminudites*) *rectangularis*, *Tirolites* (*Seminudites*) *seminudus*, *Pseudodinarites mohamedanus*, *Diaplococeras liccanum*, *Dinarites dalmatinus*, *Dinarites tirolitoides*, *Carniolites carniolicus*, *Carniolites idrianus* i *Dalmatites morlaccus*.

Vrste koje nisu bile poznate u europskom gornjem skitu: *Cordillerites angulatus*, *Pseudaspidites crassus*, *Meekoceras disciforme*, *Mangyshlakites mirificus* i *Dalmatites kittli* – ukupno 5 vrsta. Od autorovih novih vrsta objavljenih u periodu 1997. do 2008. godine, isključivši unikate i oblike zastupljene u zbirci sa dva do tri primjerka koje je moguće interpretirati po jednoj do dvije specifične karakteristike kao vrstu; također i kao ekstremni infraspecijski oblik neke od opisanih vrsta, ukupni broj novih validnih vrsta iznosi dvadeset i šest. Ukupni fond vrsta gornjeg skita u Muću iznosi oko pedeset. Ovisno o metodološkom pristupu taj broj nije konačni rezultat. Moguć je pokušaj primjene populacijskog koncepta rješavanja taksonomskih problema pod svaku cijenu. Takav ekstremni pristup zbog nekontrolirane statističke generalizacije i bez uvažavanja biostratigrafskih podataka može smanjiti broj vrsta na dvadeset i dvije od kojih je novih (1997. – 2008) osam. U tom slučaju primjenjen je veoma široko shvaćen pojam paleontološke vrste. U kompleksnoj studiji vrsta povezanih sa paleoambijentom rezultati su realniji. Broj vrsta raste s osloncem na precizne biostratigrafske podatke i specifične karakteristike vrste. Monografski rad objavljen 2008. utemeljen je na rezultatima istraživanja do 2003. godine. U ovom radu sažeti su dosadašnji autorovi rezultati istraživanja kori-

girani na temelju biostratigrafskog i morfološkog istraživanja u periodu 2006. – 2009. – na temelju tih rezultata broj validnih vrsta je smanjen. Naveden je fosilni materijal separiran u referentni dio zbirke. Dodano je nekoliko novih biostratigrafskih priloga. Rezultati su uključeni (uz dosta novih priloga u likovnoj opremi rada) u cjeloviti taksonomski pregled amonitne faune gornjeg skita sakupljene u Muću.

II. METODE RADA

Projekt je utemeljen na sistematičnom terenskom istraživanju. Pristup determinaciji vrsta je kritički. Polazište su monografije KITTL 1903. i KUMMEL 1969. kao izvori najvećeg broja taksonomskih podataka. Taksonomska revizija je originalna. Ukupna količina fosilnog materijala iz naslaga gornjeg skita u dinarskom prostoru koja je dosad bila na raspolaganju je mala i materijal je većim dijelom previše oštećen za taksonomsku obradu. U literaturi su nedostajali biostratigrafski podaci i dijagrami sutura. Metoda morfometrije i statističke generalizacije nije mogla obzirom na lošu očuvanost materijala i nedostatak podataka dati rezultate koje je moguće kritički diskutirati. Bitan morfološki podatak potreban za početnu klasifikaciju materijala je, osim već poznatih oblika zavojnice i skulpture, tip suture. Tri su osnovna tipa suture: jednostavna ceratitna s parom ventralnih loba, jednostavna gonijatitna s parom ventralnih loba i jednostavna gonijatitna s neparnim ventralnim lobom. Gonijatitnu suturu s neparnim ventralnim lobom imaju svi carnioliti. Diskusija što su suture a što pseudosuture potrebna je i kada postoji bogat materijal. Klasifikacija je utemeljena na bitno poboljšanom tipološkom sistemu, na percepciji paleoekoloških sukcesija s osloncem na linearnu biostratigrafsku skalu te na morfometriji. Morfometrijski model nađen je empirički i dobro je prilagođen predmetu mjerenja. Prikazan je na text-fig. 1. Temeljne morfometrijske postavke su: evolutnost **E** vanjskog zavoja je omjer **d/D** (**E = d/D**) internog dijametra **d** i eksternog dijametra **D** tog zavoja; plosnatost **P** zavoja je omjer **h/l** umanjen za **1** (**P = h/l – 1**) visine **h** zavoja i lateralne širine **l** tog zavoja. To su osnovne mjere. Kod amonita s ravnim ventralnim zidom zavoja sa ekstremno zaobljenim do oštrim prelazom na lateralni zid dan je omjer **lv/l** širine **lv** ventralnog zida i širine **l** lateralnog zida zavoja. Kada na zaobljenom ventralnom zidu postoji kanal, dan je omjer **lc/l** širine **lc** kanala i lateralne širine **l** zavoja. Skulptura je prikazana brojem **n** rebara, brojem **in** slabih međurebara i brojem **m** slabih rebara koja često u nizu slijede iza prosječnih i eksponiranih rebara. Jedini valjani opis suture je dijagram suture, a ovisno o varijacijama suture prezentirano je u objavljenim radovima nekoliko dijagrama za vrstu. Morfometrijski podaci prikazani su generalizirano rubnim rezultatima kumulativnog niza i aritmetičkom sredinom $\overline{X}$ sa standardnom devijacijom σ. Linearna biostratigrafska

skala primjenjena je kao metodološki alat kojim je moguće točnije definirati poziciju populacija. Biostratigrafska distribucija amonita gornjeg skita u Dalmaciji objavljena je 2000: 237-274. Devet horizonata opisano je na temelju distribucije vrsta amonita po vertikali naslaga. Terenskim radom tijekom 2006., 2007. i 2009. godine na lokalitetima Radeča u Muću Donjem, Jurići – Kačari i gora Bukovik u Sutini izrađena je biostratigrafska dokumentacija koja pokazuje mogućnost boljeg biostratigrafskog rješenja u segmentu geološkog stupa od gornjeg nivoa sa *Tirolites rossicus* do donjeg nivoa sa *Diaplococeras liccanum* dopunom skale sa *Diaplococeras malići* horizontom. Osnovno je:

I. *Tirolites cassianus ssp. min*or (syn. *T. haueri var. minor* KITTL, 1903) horizont
II. *Tirolites cassianus* horizont
III. *Tirolites rossicus* horizont: *Tirolites zminae nivo*, *Tirolites cassianus ssp. medialis* nivo i *T. rossicus* nivoi
IV. *Diaplococeras malići* horizont
V. *Diaplococeras liccanum* horizont
VI. *Dinarites dalmatinus* horizont
VII. *Tirolites* (*Seminudites*) *rectangularis* horizont
VIII. *Tirolites* (*Seminudites*) *seminudus* horizont
IX. *Dinarites tirolitoides* horizont: *D. tirolitoides* nivoi i *Dalmatites morlaccus* nivoi
X. *Carniolites carniolicus* horizont: *C. carniolicus* nivoi i vršni nivoi sa *Carniolites idrianus ssp. monoptychus* (syn. *Hololobus monoptychus* KITTL, 1903)

Horizonti su grupirani u zone: donja *Tirolites zona*, središnja *Dinarites zona* i gornja *Carniolites zona*. Rod *Tirolites* zastupljen je od rane pojave amonita u naslagama gornjeg skita pa do *Dinarites tirolitoides* horizonta. Ta činjenica omogućava veći stupanj generalizacije kojom dobivamo donju *Tirolites* zonu i gornju *Carniolites* zonu. Diferencijalni horizont između ovih dviju zona je *D. tirolitoides* horizont. Paleofaunistički i litostratigrafski dobro je definirana samo *Carniolites* zona. Nakon grupiranja vrsta prema deskriptivno i morfometrijski definiranim tipološkim karakteristikama, vrsta je determinirana prema specifičnim morfološkim karakteristikama i pripadnošću paleoambijentu. Populacijski koncept taksonomskog istraživanja jedva je moguć kod ovog materijala. U središtu pozornosti nalazi se vrsta sa infraspecijskim oblicima. Više taksonomske kategorije su samo okviri u koje je smješten materijal radi izbjegavanja konfuzije.

III. TAKSONOMSKI PREGLED AMONITNE FAUNE IZ MUĆA

Više taksonomske kategorije su umjetni okvir u kojemu su vrste smještene zbog izbjegavanja konfuzije. Uz manje izmjene primjenjen je taksonomski sistem kojeg prezentira KUMMEL 1969. Taj je sistem u većem dijelu rezultat nastojanja približavanja filogenetskim rješenjima, osim za amonite europskog gornjeg skita.

Ovaj rad snabdjeven je sa više fotografija amonita. Uz svaku fotografiju nalazi se inventarni broj sa dimenzijom fosila: ili dijametar **D** ili poprečna dužina. U tekstu su navedeni inventarni brojevi dosad separiranog referentnog dijela zbirke. Na taj su način taksonomske postavke dostupne kritici u smislu mogućnosti komparacije referentnog materijala s materijalom u drugim zbirkama.

Classis CEPHALOPODA CUVIER, 1797.

Subclassic AMMONOIDEA ZITTEL, 1884.

Ordo PROLECANITIDA MILLER & FURNISH, 1954.

Superfamilia MEDLIOCOTTIACEAE KARPINSKY, 1889.

Familia SAGECERATIDAE HYATT, 1884.

Genus ***Cordillerites*** HYATT & SMITH, 1905.

Cordillerites angulatus HYATT & SMITH, 1905.

Pl. **1.**, fig. 1. ; text-fig. **2.**, fig. 1.

Ovu vrstu pogrešno sam determinirao (1997: 237, 239 tex-fig. 4.A, Pl. 1., fig. 1.) kao *Pseudosageceras cf. multilobatum* NOETLING, 1902., te istu pogrešku ponovio (1999: 604). Oblik i dimenzije zavojnice *C. angulatus* i *P. multilobatum* praktično su jednaki, a sutura je različita. Primjerak *C. angulatus* No 1005. je oštećen. **E** iznosi 0. Rekonstrukcijom sam dobio: **P** = 1,8, **lv/l** = 0,2. Lateralni dio suture dovoljno je očuvan za točniju determinaciju. Prema KUMMEL 1969: 365., text-fig. 3. sutura primjerka No 1005. je varijacija suture *C. angulatus*.

Biostratigrafska pozicija: središnji dio *D. tirolitoides* horizonta.

Ordo CERATITIDA, HYATT, 1884.

Superfamilia NORITACEAE KARPINSKY, 1889.

Familia PARANORITIDAE SPATH, 1930.

Genus ***Pseudaspidites*** SPATH, 1930.

Pseudaspidites crassus (KRAFFT)

Pl. **1.**, fig.2.; text-fig. **3.**, fig. 1.

Aspidites crassus KRAFFT, 1909; *Koninckites yudishthira* DIENER 1909; *Koninckites alterammonoides* KRAFFT, 1909; *Koninckites haydeni* KRAFFT, 1909.

Dimenzije fragmentarnog primjerka: **E** = 0,19, **P** = 0,85.

Biostratigrafska pozicija: nije točno poznata, vjerojatno između *D. liccanum* i *D. dalmatinus* horizonta.

Familia MEEKOCERATIDAE WAAGEN, 1895

Genus ***Meekoceras*** HYATT in C. A. WHITE, 1879.

Meekoceras disciforme KRAFFT, 1909.

Pl. **1.**, fig. 3., 4., 5., pl. **2.**, fig. 1.; text-fig. **2.**, fig. 3.

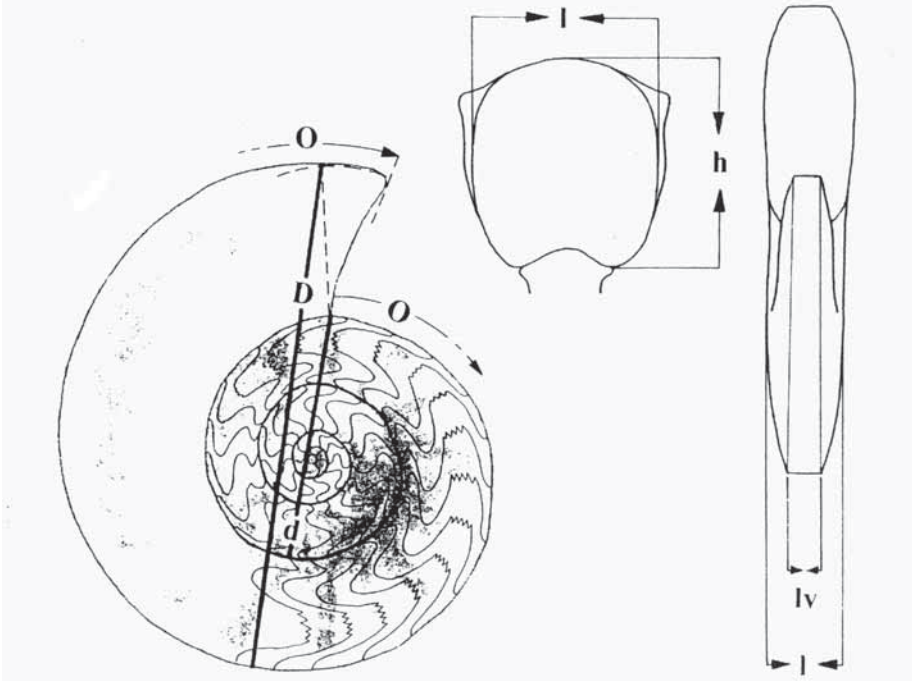

Text-figure 1. Mjerenje vanjskog zavoja amonita: eksterni dijametar **D**, interni dijametar **d**, visina **h** zavoja, širina **l** zavoja i širina **lv** ravnog ventralnog zida

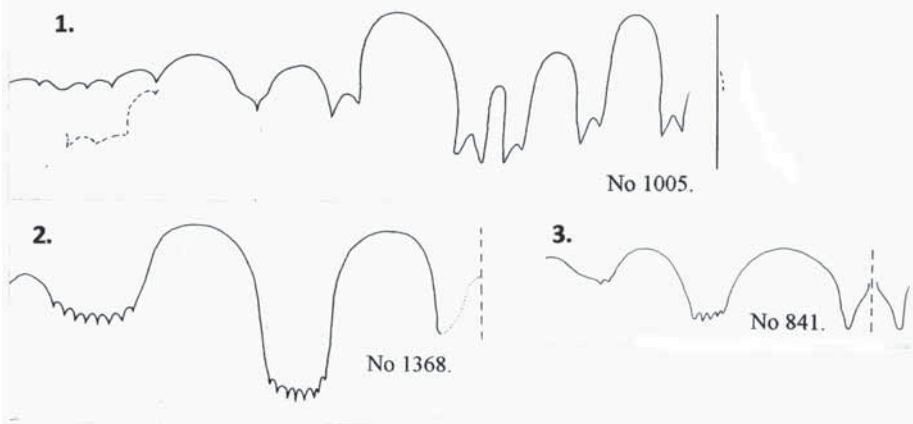

Text-figure 2. Suture: **1.** *Cordillerites angulatus*; **2.** *Stacheites prionoides*; **3.** *Meekoceras disciforme*

Biostratigrafska pozicija: središnji i viši nivoi *Diaplococeras malići* horizonta.

Među najbolje očuvanim jezgrama amonita u zbirci nalazi se devet primjeraka *M. disciforme* No: 838.a., b., 841.a., b., 842. c., 843.a., 1161.b., d., e. Još nekoliko fragmentarnih i cjelovitih primjeraka može biti separirano u referentni materijal zbirke.

Genus ***Stacheites*** KITTL, 1903.

Stacheites prionoides KITTL, 1903.

Pl. **2.**, fig. 2., 3.; text-fig. **2.**, fig. 2.

Biostratigrafska pozicija: vršni nivo *Tirolites cassianus* horizonta (1 nalaz, gora Bukovik), donji nivo *Diaplococeras malići* horizonta (1 nalaz, Radeča), *Diaplococeras liccanum* horizont (1 nalaz, Radeča)

Genus ***Pseudokymatites*** SPATH, 1934.

Pseudokymatites svilajanus (KITTL)

Pl. **2.**, fig. 4., 5., pl. **3.**, fig. 1., 2.; text-fig. **3.**, fig. 2.

Kymatites svilajanus KITTL, 1903; *Pseudokymatites svilajanus*, - SPATH, 1934.

Primjerci separirani iz materijala koji sam opisao (1997: 238-239) kao vrstu ***Pseudokymatites involutus***, n. sp. i tri primjerka koje sam opisao kao ***Pseudokymatites orlovachae***, n. sp. (2008: 23, 24) su potpuno involutni oblici koji se razlikuju po ventralnom zidu. Kod *P. involutus* zavojnica ima ventralni brid koji se na životnoj komori malo zaobljuje, a *P. orlovachae* ima izraženo zaobljen ventralni zid. Obje te vrste nemaju strmi interni zid po čemu se razlikuju od *P. svilajanus*. Dimenzije holotipa *P. orlovachae* No 228. Pl. 2., fig 4. su: **D** = 40,4 mm, **E** = 0,052, **P** = 1,5. Nedostatak više bolje očuvanih primjeraka onemogućava potvrdu diferencijalnih karakteristika koje se u rodu *Pseudokymatites* svode na oblik internoga i ventralnog zida. Nedostaje barem po jedan veoma dobro očuvan primjerak. Taj problem rješiv je nastavkom terenskog rada. Validnost *P. involutus* i *P. orlovachae* ostaje upitna jer nije isključen utjecaj dijagenetskih karakteristika na oblik fosila.

Biostratigrafska pozicija *P. svilajanus*: *D. malići* horizont, sloj lapora debeo oko 1,5 m točno iznad najvišeg nivoa sa *D. liccanum*, te većina primjeraka u vršnim nivoima *S. rectangularis* horizonta; biostratigrafska pozicija *P. involutus*: *D. liccanum* horizont i vršni nivoi *S. rectangularis* horizonta; biostratigrafska pozicija *P. orlovachae*: *D. liccanum* horizont i vršni nivoi *S. rectangularis* horizonta.

Pseudokymatites batanus GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **3.**, fig. 3.; text-fig. **3.**, fig. 3.

Diferencijalne karakteristike prema ostalim oblicima u rodu *Pseudokymatites* su: veoma nizak (neprimjetan) interni zid i ravan ventralni zid zavoja. Dimenzije holotipa No 1344.: **D** = 34,9 mm, **E** = 0,2, **P** = 1,23, **lv/l** = 0,2.

Biostratigrafska pozicija: *D. liccanum horizont.*

Superfamilia CERATICACEAE MOJSISOVICS, 1882.

Familia TIROLITIDAE MOJSISOVICS, 1882.

Genus ***Tirolites*** MOJSISOVICS, 1879.

Grupa *Tirolites cassianus*

U ovoj grupi nalaze se generički *Tirolites* sa ceratitnom do gonijatitnom karakteristikom loba, te sa kratkim ventralnim lobima „**v**“ oblika. Nije jasno što su infraspecijski oblici *T. cassianus*, a što su visoko srodne vrste. Moguće

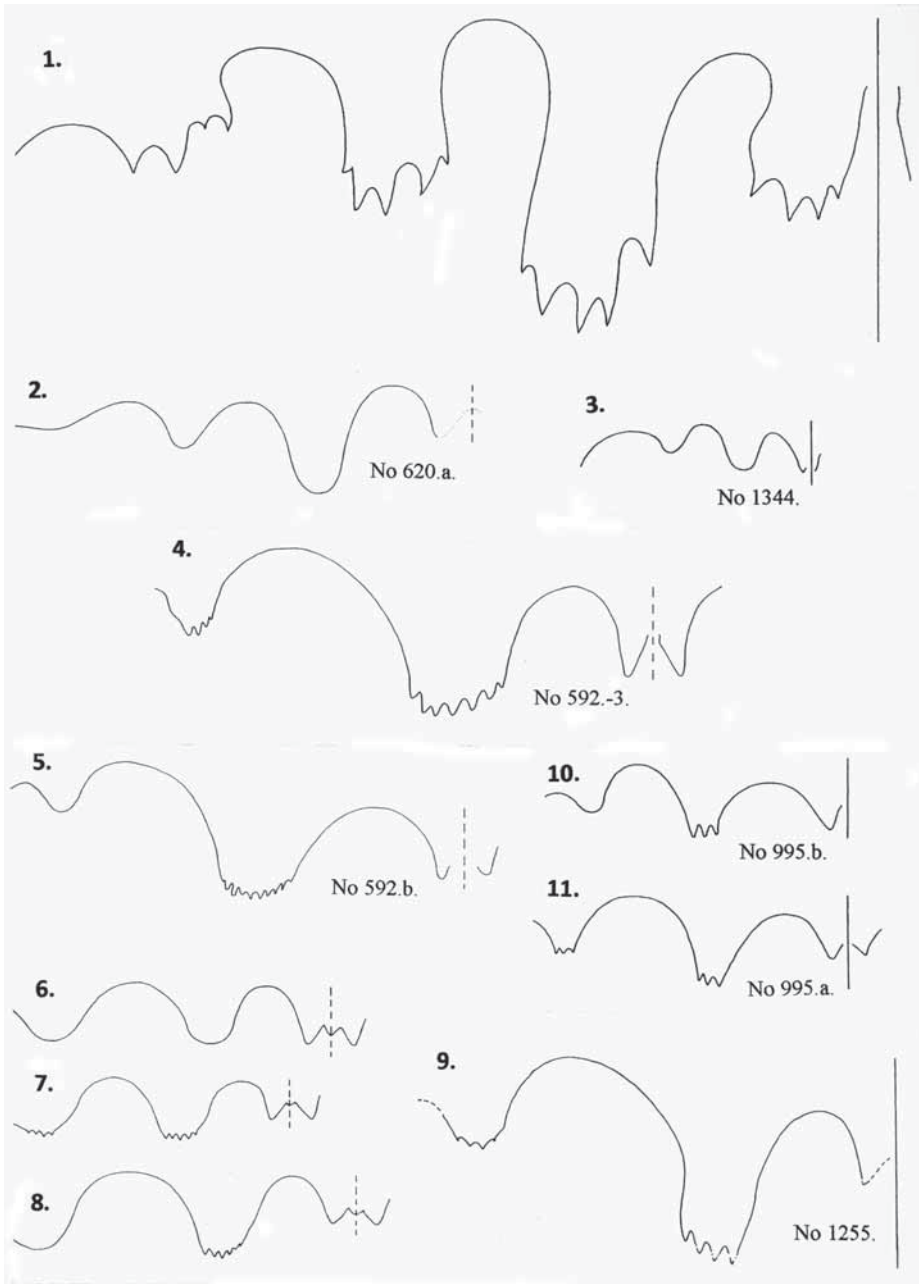

Text-figure 3. Suture: *Pseudaspidites crassus*; **2.** *Pseudokymatites svilajanus*; **3.** *Pseudokymatites batanus*; **4., 5.** *Tirolites cassianus*; **6., 7., 8.** *Tirolites cassianus ssp. minor*; **9.** *Tirolites cassianus ssp. medialis*; **10., 11.** *Tirolites hamuchianus*

je grupiranje prema poprečnom presjeku vanjskog zavoja, prema varijacijama suture i prema varijacijama skulpture.

1. Oblici s malom zaobljenošću zidova zavoja su: *Tirolites cassianus* - Pl. 3. Fig. 4., Pl. 4., fig. 1., 2., 3., 4., Pl. 5., fig 1., 2., 3., 4., 5. Pl. 6., fig. 1., 2., 3., 4., 5., 6., Pl. 7., fig. 1.; Pl. 30., fig. 2., *Tirolites cassianus ssp. minor* - Pl. 8., fig. 1., 2., 3., 4., *Tirolites cassianus ssp. medialis* - Pl. 8., fig. 5., 6., 7., *Tirolites hamuchianus* - Pl. 6., fig. 7. *Tirolites zminae* - Pl. 10., fig. 1., 2., 3., 4., 5.,*Tirolites rossicus* - Pl. 10., fig. 6., 7., 8., 9. i *Tirolites cassianoides* – Pl. 11., fig. 2., 3., 4., 5.

2. Oblici s većom zaobljenošću zidova zavoja su: Kittlova vrsta *Tirolites spinosior* - Pl. 9., fig. 1., 2., *Tirolites ramljeneanum* – Pl. 7., fig. 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8. i *Tirolites spalatinianus* - Pl. 11., fig. 1. dok *Tirolites minutus* – Pl. 9., fig. 4., 5., 6., 7., 8. ima varijacije od nanje zaobljenog do više zaobljenog presjeka zavoja.

Prema varijacijama ventralnih loba suture moguće je grupiranje u dva oblika:

1. oblici s kratkim ventralnim lobima „**v**“ oblika sa sifonalnim sedlom u razini baze loba tj. kraćom linijom eksternog sedla na ventralnom zidu,

2. oblici s kratkim ventralnim lobima „**v**“ oblika pomaknutim prema natrag sa sifonalnim sedlom pomaknutim prema natrag tj. s dugačkom linijom eksternog sedla na ventralnom zidu.

U prvu skupinu spadaju *T. cassianus*, *T. cassianus ssp. minor*, *T. cassianus ssp. medialis*, *T. hamuchianus*, *T. spalatinianus*, *T. ramljaneanum*, *T. zminae,* i *T. rossicus.* U drugu skupinu spadaju *T. spinosior*, *T. minutus* i *T. cassianoides.*

Prema varijacijama skulpture moguće je separirati *T. zminae* i *T. rossicus* od ostalih oblika u *T. cassianus* grupi.

Statistički podaci za evolutnost zavojnice pokazuju određene razlike koje nisu statistički značajne.

Tirolites cassianus (QUENSTEDT)

Pl. **3.**, fig. 4., pl. **4.**, fig. 1., 2., 3., 4., pl. **5.**, fig. 1., 2., 3., 4., 5., pl. **6.**, fig. 1., 2., 3., 4., 5., 6., pl. **7.**, fig. 1.; text-fig. **3.**, fig. 4., 5. 10., 11.

Ceratites cassianus QUENSTDET, 1845; *Ammonites* (*Ceratites*) *cassianus* – HAUER, 1851; *Ceratites smiriagini* AUERBACH, 1871; *Tirolites smiriagini* – MOJSISOVICS, 1882; *Tirolites cassianus* – MOJSISOVICS, 1882; *Tirolites spinosus* MOJSISOVICS, 1882; *Tirolites cassianus var. tenuis* MOJSISOVICS, 1882; *Tirolites haueri* MOJSISOVICS, 1882; *Tirolites turgidus* MOJSISOVICS, 1882; *Tirolites multispinatus* KITTL, 1903; *Tirolites kerneri* KITTL, 1903.

Generalizirani morfometrijski rezultati:

	N	**raspon**	$\bar{X}$	σ
D mm	55	39-74	53	8,32
E	55	0,38-0,48	0,438	0,025
P	46	0-0,29	0,105	0,078
n	55	4-22	11	2,58
in	55	0-19	3,15	3,34
m	51	0-20	4,43	5,3

Biostratigrafska pozicija: *T. cassianus* horizont.

Terenskim radom zbirka je povećana za trideset i četiri očuvana primjerka pa sada broj očuvanih iznosi 331.

Separiran je referentni materijal No: 223.a., 357.-2., 589.-3., 591.b., 592.a., -3., 595. -2., 622.b., 644.-1., 655., 662.a., d., 664.-1., 677.a., b., e., f., 680.a., 787.a., 973., 1038., 1047., 1125.b., 1225., 1263.b., 1290.a., 1304.b., 1316., 1346., 1591., 1639.a., b., c., 1640., 1641., 1642., 1643.a., b., c., 1644.b., c., d., e., f., h., 1645.a., b., 1647.

Ta četrdeset i četiri primjerka su očuvaniji materijal koji dobro pokazuje varijacije suture i skulpture kod *T. cassianus.* 38 primjeraka ima dobro očuvane ventralne lobe. 27 primjeraka ima očuvanu ceratitnu karakteristiku ili (nekoliko) jasne tragove zubaca lateralnog loba dok ostali imaju gonijatitnu karakteristiku lateralnog loba što je vjerojatno dijagenetsko oštećenje. Zastupljene su različite varijacije lateralnih loba.

Tirolites cassianus ssp. minor (KITTL)

Pl. **8.**, fig. 1., 2., 3., 4.; text-fig. **3.**, fig. 6., 7., 8.

Tirolites haueri var. minor KITTL, 1903; *Tirolites percostatus* KITTL, 1903; *Tirolites haueri* – GOLUBIĆ, 1999; *Tirolites cassianus ssp. minor*, - GOLUBIĆ, 2008.

Oko 70% primjeraka *T. cassianus ssp. minor* razlikuje se dijametrom i varijacijama skulpture od ostalih infraspecijskih oblika *T. cassianus* te je moguće separirati podvrstu kada je materijal skupljen pod potpunom stratigrafskom kontrolom. KITTL je 1903: 58 ovu podvrstu opisao je pod imenom *Tirolites haueri var. minor. Tirolites haueri* MOJSISOVICS 1882. je jedan od varijeteta *T. cassianus.*

Generalizirani morfometrijski podaci:

	N	**raspon**	$\bar{\mathbf{X}}$	σ
D mm	62	31-61	45	6,52
E	62	0,39-0,48	0,44	0,02
P	57	0-0,3	0,035	0,057
n	62	6-15	9	1,92
in	62	0-8	2,19	1,86
m	62	0-11	0,968	2,1

Biostratigrafska pozicija: *T. cassianus ssp. minor* horizont.

Separiran je referentni materijal No: 377.b., 401.a., 528.b., 580., 582.a., c., e., -3., 583.a., b., e., 622.d., 685.b., 940.b., c., 996., 1121.a., g., 1249., 1250., 1251., 1252., 1300.b., c., j., l., n., p., s., 1374.

Ovih trideset primjeraka su očuvaniji materijal koji dobro pokazuje varijacije skulpture

Tirolites cassianus ssp. medialis GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **8.**, fig. 5., 6., 7.; text-fig. **3.**, fig. 9.

Tipični tirolit sa ceratitnom suturom. Diferencijalna karakteristika prema drugim infraspecijskim oblicima *T. cassianus* je varijacija skulpture. Dimenzije holotipa No 1321.g.: **D** = 48.9 mm, **E** = 0,42, **P** = 0,24, **n** = 11, **in** = 2, **m** = 0.

Taj infraspecijski oblik *T. cassianus* opisao sam kao vrstu *Tirolites prior* (KITTL) (1999: 612) zbog varijacije skulpture koja je kod nekih primjeraka ista kao varijacija skulpture *T. prior*. Kasnije se pokazalo da je Kittlov *Tirolites* (*Paraceratites*) *prior* veoma rijetka, moguće i upitna vrsta. Može biti i rijedak varijetet *Tirolites rossicus*. Mojsisovicsev primjerak *Tirolites spinosus* (MOJSISOVICS 1882: 70) može biti veoma oštećen *T. cassianus ssp. medialis.* Ta podvrsta je česta, no velika većina primjeraka je dijagenetski deformirana; većinom su to samo dijagenetski sploštene životne komore. Stoga nedostaje materijal za morfometriju, a generalizirani morfometrijski rezultati su nepouzdani zbog malog broja primjeraka u statističkom skupu.

Generalizirani morfometrijski rezultati:

	N	**raspon**	$\bar{X}$	σ
D mm	15	32-70	49	10,7
E	12	0,38-0,46	0,43	0,016
P	10	0,1-0,36	0,2	0,054
n	11	9-16	12,3	1,78
in	11	0-7	2,6	2,186

Biostratigrafska pozicija: između nivoa sa *T. zminae* i nivoa sa *T. rossicus*.

Primjerci No: 632.a., 733.d., -1., 1257., 1248., 1258., 1292.e., 1321.a., 1322.d., e., 1650. su izbor koji djelomično omogućava percepciju morfoloških karakteristika podvrste.

Tirolites ramljaneanum GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **7.**, fig. 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8.

Evolutni tirolit s eksponiranom tirolitnom skulpturom bez slabih međurebara i niza slabih rebara na kraju niza jakih rebara, te s gonijatitnom do ceratitnom suturom. Zidovi zavoja su zaobljeni. Rebra skulpture imaju eksponirane eksterne marginalne ekstreme. Dimenzije holotipa No 136.-1.: **D** = 41,9 mm, **E** = 0,45, **P** = 0,04, **n** = 10, **in** = 0, **m** = 0.

Vrsta je opisana na temelju samo šest primjeraka (No: 125.a., 132.-1., 136.-1., 357.-2., 373.-1., 539.-1.). Svi imaju oštećenu suturu pa je gonijatitna karakteristika vjerojatno dijagenetska. Terenskim radom na gori Bukovik u Sutini zbirka je dopunjena sa četiri primjerka (No: 1646.a., b., d., 1679.), a pregrupiranjem materijala *T. cassianus* separiran je No 595.a. i priključen ovom skupu. Gotovo dvostruki broj primjeraka omogućio je bolju analizu. Primjerci No 357.-2. i 373.-1. nisu pouzdani. Mogu biti dijagenetski izmjenjen *T. cassianus.* Od ostalih devet primjeraka sedam ima zaobljene zidove zavoja, tj. gotovo kružni presjek zavoja, a kod dva je zaobljenost zidova zavoja manja. Dijagenetsku deformaciju zidova zavoja moguće je isključiti kod primjeraka No 593.-2., 1646. b. i 1646.d. Imaju očuvanu suturu, a kod primjeraka No 595.a. (Pl. 7., fig. 3.b.) i 1646.a. očuvani su tragovi zubaca lateralnih loba. Sedam primjeraka ima zadovoljavajuće sačuvane ventralne lobe kao primjerci na Pl. 7., fig. 2.c., 3.c., 8.b. Evolutnost zavojnice cijeloga malog skupa primjeraka varira od 0,4 do 0,45. Sav materijal u zbirci separiran do 2003. godine kao *T. cassianus* što iznosi 297 očuvanih primjeraka i 722 oštećena primjerka potrebno je ponovno analizirati. *T. ramljaneanum* ne mora biti rijetka vrsta kao što se to sada čini no može biti zastupljen većinom oštećenim primjercima koji su specifički neodredljivi.

Biostratigrafska pozicija: vršni nivoi *T. cassianus* horizonta.

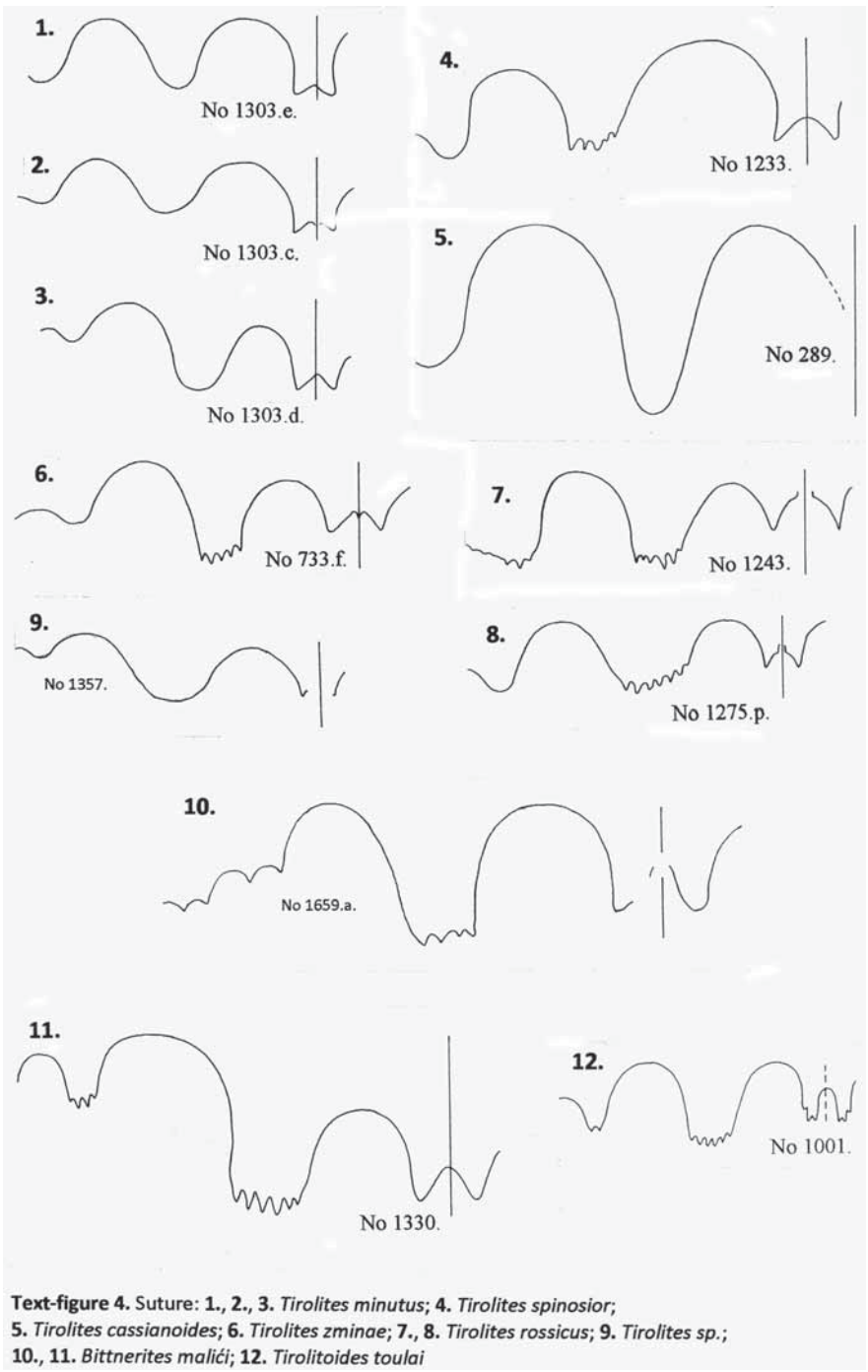

Text-figure 4. Suture: **1., 2., 3.** *Tirolites minutus*; **4.** *Tirolites spinosior*; **5.** *Tirolites cassianoides*; **6.** *Tirolites zminae*; **7., 8.** *Tirolites rossicus*; **9.** *Tirolites sp.*; **10., 11.** *Bittnerites malići*; **12.** *Tirolitoides toulai*

Tirolites minutus GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **6.**, fig. 8., pl. **9.**, fig. 3., 4., 5., 6., 7., 8.; text-fig. **4.**, fig. 1., 2., 3.

Malen evolutan tirolit s gonijatitnom suturom. Linija eksternog sedla sture je dugačka, a mali ventralni lobi pomaknuti su prema natrag. Sifonalno sedlo je pomaknuto prema natrag. Dimenzije holotipa No 1303.c.: **D** = 42,6 mm, **E** = 0,43, **P** = 0,16, **n** = 9, **in** = 0, **m** = 0.

Generalizirani morfometrijski rezultati za sinkronu grupu primjeraka:

	N	**raspon**	$\bar{X}$	σ
D mm	33	25-55	38,5	6,46
E	27	0,38-0,45	0,41	0,019
P	23	0,09-0,46	0,22	0,082
n	30	5-14	10	2,34
in	30	0-3	1,17	0,97
m	30	0-9	2,5	2,53

Biostratigrafska pozicija: vršni nivo *T. cassianus* horizonta.

Separiran je referentni materijal No: 1303.a., d., e., f., h., i., m., n., p., -1., -6., -7., -9., -16., -20., 1378.b., c., e., g., h., i., k., m., n., o., r., v., z., -2., 1379.a.

Broj primjeraka u zbirci povećan je s 58 na 80, a broj bolje očuvanih iznosi 47. Od 47 očuvanih primjeraka 43 ima ventralne lobe specifične za vrstu (Pl. 9., fig. 3., 5.b., 6.b. i 8.b.). Prijelazni oblik između ventralnih loba *T. cassianus* i *T. minutus* ima nekoliko primjerka (Pl. 6., fig. 8.b.). Ventralne lobe kao *T. cassianus* ima 4 primjerka (No: 1303.-6., 1378.h, z. i 1379.a. – Pl. 9., fig. 4.b.). Jedan od ta četiri ima veoma zaobljene zidove zavoja i eksponiranu skulpturu, također i jedna dobro očuvana životna komora mogu biti primjerci *T. ramljaneanum.* Takve pogrješke su moguće kada je dio karakteristika vjerojatno dijagenetski promjenjen. U cijelom fondu primjeraka *T. minutus* ima malo iznimki koje ne utječu na kvalitet statističkog skupa.

Tirolites spinosior KITTL, 1903.

Pl. **9.**, fig. 1., 2., pl. **11.**, fig. 6.; text-fig. **4.**, fig. 4.

Rijedak evolutni tirolit zaobljenih zidova zavoja sa ceratitnom suturom. Ventralni lobi su kratki pomaknuti prema natrag.

Biostratigrafska pozicija: vršni nivoi *T. cassianus* horizonta.

Prema KITTL 1903: 62 nije dovoljno jasno koje su specifične karakteristike te vrste. Kod KITTL Pl. 11., fig. 5. (ukoliko je crtač dobro nacrtao primjerak) lateralni i ventralni zid odgovaraju primjercima No 1233. i 1374. (2008: 143 – Pl. 14., fig. 1., 2.). Primjerak No 1233. ima očuvanu ceratitnu karakteristiku lateralnih loba.

Tirolites zminae GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **10.**, fig. 1., 2., 3., 4., 5.; text-fig. **4.**, fig. 6.

Evolutni tirolit s ceratitnom suturom i sa specifičnom skulpturom: veoma slaba ravna radijalna rebra s kratkom marginalnom eksternom bodljom, slaba međurebra, te kod nekih primjeraka niz slabih rebara na kraju niza prosječnih. Dimenzije holotipa No 1324.a.: **D** = 48,8 mm, **E** = 0,39, **P** približno 0, **n** = 8, **in** = 0, **m** = 5.

Generalizirani morfometrijski rezultati:

	N	**raspon**	$\bar{X}$	σ
D mm	16	28-53	41	6,71
E	12	0,37-0,44	0,4	0,019
P	10	0,04-0,25	0,13	0,074
n	12	5-13	10	2,16
in	12	0-6	2,25	1,64
m	12	0,9	1,17	2,44

Primjerci sa očuvanom suturom i skulpturom su No: 733.b., h., f., 735.b., 744.b., 747., 941., 1324.a., 1327., 1584.a. i 1557.

Vrsta je česta no nalaze se većinom fragmenti i fragmokoni, te nije skupljeno dovoljno primjeraka za statističko promatranje. Generaliziran morfometrijski rezultat zbog malog iznosa **N** nije pouzdan.

Biostratigrafska pozicija: *T. zminae* nivo, ispod nivoa *T. cassianus ssp. medialis* tj. najniži nivo u *T. rossicus* horizontu.

Tirolites rossicus KIPARISOVA, 1947.

Pl. **10.**, fig. 6., 7., 8., 9.; text-fig. **4.**, fig. 7., 8.

Tirolites rossicus KIPARISOVA, 1947; *Tirolites elegans* ASTAXOVA, 1960a; *Tirolites impolitus* ASTAXOVA, 1960b; *Tirolites armatus* SHEVYREV, 1968; *Tirolites prior* – GOLUBIĆ, 1999.

Vrsta je u Muću i Sutini česta. 1999: 612 pogrješno sam ju determinirao. Kummel Kitlovu vrstu *Tirolites* (*Paraceratites*) *prior* smatra infraspecijskim oblikom *T. cassianus*. KUMMEL 1969: 500-501 spominje *Tirolites rossicus* kao validnu vrstu no bez fotografije i dijagrama suture. *T. rossicus* dobro je opisan u SHEVYREV 1968: 160-162. *T. rossicus* je evolutan tirolit s jednostavnom ceratitnom suturom s kratkim ventralnim lobima „**v**“ oblika, te s eksponiranom specifičnom varijacijom skulpture: slaba radijalna rebra s internim ojačanjem koje (varijacije) prelazi u čvor, te s eksponiranim eksternim bodljama. Slabih međurebara i slabih rebara iza niza prosječnih nema. Poneki primjerak ima slabije eksponiranu skulpturu (Pl. 10., fig. 8.). Kittlov *T.* (*P.*) *prior* ima jednak lateralni dio suture i istu varijaciju skulpture, no ima osrednje dugačke široke ventralne lobe s ceratitnom karakteristikom.

Generalizirani morfometrijski rezultati za sinkronu skupinu primjeraka:

	N	**raspon**	$\bar{X}$	σ
D mm	20	32-61	47	7
E	21	0,35-0,43	0,39	0,021
P	16	0,05-0,37	0,19	0,076
n	19	9-15	11	1,5
in	19	0-2	0,53	0,75

Generalizirani morfometrijski podaci za ostalih 27 primjeraka u zbirci s dovoljno očuvanom zavojnicom za mjerenje i dovoljno očuvanim suturnim linijama slažu se s prezentiranima.

Biostratigrafska pozicija: *T. rossicus* horizont iznad nivoa s *T. cassianus ssp. medialis* (usko lokalno i na nivou *T. cassianus ssp. medialis*) pa do *D. malići* horizonta; usko lokalno i na nižem nivou *D. malići* horizonta (samo jedan primjerak nađen je u *T. cassianus* horizontu.)

Separiran je referentni materijal No: 654.b., 1238., 1244., 1274.a., b., d., e., 1275.d., -1., 1276.c., 1277.c., d., 1278.a., c., d., e., f., n.

Taj materijal je, osim jednog primjerka, dio većeg fonda primjeraka (95 cjelovitih i 58 fragmentarnih) izvađenih iz istog ležišta u Sutini, tj. istaloženi su istovremeno. Pokazuju različite varijacije suture i skulpture.

Tirolites spalatinianus GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **11.**, fig. 1.

Taj tirolit je zanimljiv unikat zaobljenih zidova zavoja s veoma eksponiranim kosim radijalnim rebrima i s relativno malom evolutnošću zavoja **E** = 0,38. Unikat je oštećen. Može biti ekstremni varijetet *T. rossicus.* Nađen je u skupini primjeraka *T. rossicus.*

Tirolites cassianoides GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **11.**, fig. 2., 3., 4.; text-fig. **4.**, fig. 5.

Tipični tirolit s evolutnom zavojnicom i gonijatitnom suturom. Diferencijalna karakteristika u odnosu na ostale vrste *T. cassianus* grupe je sutura: dugačak lateralni lob ima dolje zaobljen „**v**“ oblik, ventralni lobi su mali kratki, pomaknuti natrag, a ventralna linija eksternog sedla je dugačka. Dimenzije holotipa No 1364: **D** = 58,8 mm, **E** približno 0,44, **P** približno 0, **n** = 8, **in** = 0, **m** = 5.

Biostratigrafska pozicija: *S. seminudus* horizont.

Samo šest primjeraka u zbirci premalo je za opis vrste. Po zavojnici i skulpturi primjerci koji su na raspolaganju ne razlikuju se od *T. cassianus*. Diferencijalna karakteristika je sutura: lateralni i ventralni dio. U geološkom stupu udaljenost od populacije *T. cassianus* je značajna. Od *T.* (*S.*) *rectangularis T. cassianoides* se razlikuje po suturnoj liniji i veći je, a stratigrafski nalaze se blizu no ne u istom horizontu.

Diskusija o grupi *Tirolites cassianus*:

Oslonci klasifikacije su: različite ekološke karakteristike dijelova populacija koji su zastupljeni u stupu naslaga od prve pojave tirolita (*populacija T. cassianus ssp. minor*) do posljednje pojave *Tirolites* koje uvjetno možemo determinirati kao *T. cassianus* (biostratigrafska pozicija *T. cassianoides*) u geološkom stupu, karakteristike ventralnog dijela zavojnice, te za neke oblike oblik poprečnog presjeka zavoja i varijacija skulpture specifična u populaciji. Naime, duž geološkog stupa mijenjaju se karakteristike sedimenata i ukupne fosilne faune. Ta bogata fosilna fauna (osim amonita) nije još istražena, naročito mikrofosili. Te su promjene nagle kao što su nagle promjene u pojavi populacija amonita. U *T. cassianus* horizontu ponegdje ima sedimenata koji su rezultat sinsedimentacijske tektonike, također i u naslagama na višim nivoima stupa. Populacije amonita pojavljuju se u sedimentacijskom prostoru kao rezultat sukcesivnih potapanja sedimentacijske platforme tj. periodične ingresije novih vodenih masa. Problem su središnji i viši dijelovi *T. cassianus*

horizonta u kojima je fosilni materijal veoma loše očuvan. Problem su i rijetki primjerci amonita koje možemo determinirati kao *T. aff. cassianus* i *T. cf. cassianus* a nađeni su u horizontima gdje su dominantne druge vrste amonita. Po svemu se može zaključiti da ti amoniti potječu iz zasad nepoznatoga dubljeg paleoambijenta, te da su vrste uspjevale povremeno naseliti širi areal ovisno o periodima sinsedimentacijske tektonike: potapanja i proplićavanja platforme šelfa. U tom smislu potebno je pretpostaviti paleoambijent dulje egzistencije vrsta u kojemu su se odvijale dulje etape evolucije od tih kratkih i veoma kratkih u poznatom sedimentacijskom prostoru. Evolucijske sukcesije u rodu *Tirolites* nisu poznate, a taksonomija se većinom odnosi na materijal iz Dalmacije; gotovo sav upotrebljiv materijal za analizu potječe iz Muća i bliže okolice. Tako svaka pa i kratka nova etapa terenskog rada može iznijeti na vidjelo činjenice koje zahtijevaju pregrupiranje građe. Vrsta *T. cassianus* kako je sada separirana (s osloncem na precizne biostratigrafke podatke i analizom morfoloških karakteristika najbolje očuvanog materijala iz zbirke koja brojem očuvanih primjeraka nadmašuje sve ostale zbirke zajedno) još uvijek je kompleksan materijal koji nije moguće poistovjetiti samo s jednom varijabilnom biološkom vrstom. Specifičnost suture unikata ili malih grupa primjeraka, koja prelazi očekivane varijacije u širini i dužini loba, te broju i veličini zubaca loba, sama za sebe ne može biti dovoljan kriterij postavljanja vrste (primjer je *T. hamuchianus*). Morfološki, značajni su ventralni lobi. Za *T. casianus*, *T. cassianus ssp. minor*, *T. cassianus ssp. medialis*, *T. ramljaneanum*, *T. zminae* i *T. rossicus* značajni su uz veoma rijetke iznimke kratki ventralni lobi „**v**“ oblika i kratka linija eksternog sedla suture. Ta karakteristika prikazana je fotografijama: *T. cassianus*: Pl. 3., fig. 4.c., Pl. 4., fig 1.c., 2.c., Pl. 5., fig. 3.b., Pl. 6., fig. 1., 2., 3., 4., 5., 6. (odstupa unikatni varijetet No 1639. – Pl. 4., fig. 1.c. sa zaobljenim ventralnim lobima); *T. cassianus ssp. minor*: Pl. 8., fig. 4.b.; *T. cassianus ssp. medialis*: Pl. 8., fig. 5.b.; *T. ramljaneanum*: Pl. 7., fig. 2.c., 3.c.; *T. zminae*: Pl. 10., fig. 2.b., 5.b.; *T. rossicus*: Pl. 10., fig. 6.b., 9. Za *T. minutus* i *T. cassianoides* karakteristični su mali ventralni lobi pomaknuti prema natrag i dugačka linija eksternog sedla. *T. minutus*: Pl. 6., fig. 8.b., Pl. 9. fig. 3., 5.b., 6.b., 8.b, *T. cassianoides* Pl. 11., fig. 3.b., 4.b. Zbog malog broja primjeraka i loše očuvane suturne linije *T. cassianoides* nije pouzdan materijal jer postoji mogućnost da su tanki dugački lobi dijagenetski reducirani pa mogu biti mnogo sličniji ventralnim lobima *Seminudites seminudus* no ventralnim lobima *T. minutus*. Kittlov *T. spinosior* također je poseban slučaj koji prpada tirolitima sa kratkim ventralnim lobima pomaknutim natrag. U zbirci se nalazi unikat No 973. – Pl. 6., fig. 5. koji je vjerojatno *T. cassianus* s ventralnim lobima pomaknutim prema natrag. Primjerak No 1221. – Pl. 7., fig. 1.b. determiniran kao *T. aff. cassianus* može biti *T. spinosior* ili *T. minutus*. Kod ove grupe tirolita interni lob ne čini se značajan za tipološku klasifikaciju. Varira oblikom i veličinom. Variranje lateralnog loba je značajno. Ceratitna karakteristika internog i lateralnog dijela suture s dokumentacijom koja se odnosi samo na lateralni lob dokazana je kod *T. cassianus* (Pl. 3., fig. 4.b., Pl. 4., fig. 2.b., Pl. 5., fig. 2., 4., 5.), *T. cassianus ssp. minor* (Pl. 8., fig. 1.), *T. cassianus ssp. medialis* (Pl. 8., fig. 5.a.), *T. ramljaneanum* (Pl. 7., fig. 3.b.), te kod *T. zminae* i *T. rossicus*. Većina primjeraka *T. zminae* i *T. rossicus* u zbirci ima dobro očuvanu ceratitnu karakteristiku (za *T. zminae* No 1327. i *T. rossicus* No 1264.i. i 1268.c. inserti slika lateralnog dijela suture nalaze se u 2008: 140, 141). Ima primjeraka *T. cassianus* kod kojih nije jasno jesu li očuvani tragovi zubaca (Pl. 4., fig. 3.). Širina lateralnog loba, broj i veličina zubaca variraju. Lateralni lob može biti uzak (Pl. 3., fig. 4.b.) i širok (Pl. 5., fig. 4.). Postoje prijelazi, te se čini da su karakteristike lateralnog loba individualna varijacija. Ipak, prema karakteristikama suture, moguće je grupiranje kojim zasad ne možemo dobiti valjano definirane veće skupine primjeraka. Ceratitna karakteristika nije dokazana kod *T. minutus* i *T. cassianoides*. Kod ostalih vrsta

grupe *T. cassianus* gonijatitna karakteristika često je posljedica dijagenetske deformacije ili je primjerak korozijom uništen. Kod *T. zminae* i *T. rossicus* u pravilu gonijatitna karakteristika je posljedica oštećenja. Kod *T. cassianus* može biti rjeđih varijeteta s gonijatitnom karakteristikom u populaciji koja u toj etapi evolucije počinje gubiti ceratitnu karakteristiku no ta pretpostavka nije dokazana dobro očuvanim primjercima. Ostaje otvoreno pitanje kako ovaj fosilni materijal pregrupirati i bolje klasificirati. Tipološki princip klasifikacije moguće je bolje primjeniti pod uvjetom novog boljeg plana analize i generalizacije. Ontogenetski princip je teško primjeniti na materijal kojemu je dijagenetski uništen stariji dio zavojnice i pitanje je je li primjenom tog principa moguća specifička klasifikacija. SHEVYREV je 1968: 161, fig. 50. pokazao ontogenetski razvoj suture *T. rossicus* sa devet susljednih dijagrama. Za druge vrste roda *Tirolites* koje opisuje (:156 *T. longilobatus* SHEVYREV 1968., :157, 158, 159 *T. cassianus* i :162, 163 *T. armatus* SHEVYREV 1968.) pokazao je samo po dva dijagrama suture za odrasle primjerke. Imajući u vidu da je Ševirev pristalica taksonomske revizije (1968: 157, 158) kojom je četrnaest većinom Mojsisovicsevih i Kittlovih vrsta poistovjećeno sa *T. cassianus*, njegove vrste *T. longilobatus* i *T. armatus*, te još *T. rossicus* mogu biti infraspecijski oblici *T. cassianus*. Ševirev je jedan od vodećih autoriteta koji su potpuni sljedbenici ontogenetskog principa u taksonomiji amonita. KUMMEL je jedan od vodećih autoriteta koji promoviraju populacijski koncept istraživanja i sklon je statističkoj generalizaciji. Njegovi rezultati taksonomske revizije koji se odnose na rod *Tirolites* (i rod *Dinarites*) zbirke u Naturhistorisches Museum u svemu su upitni. U ovom radu s relativno malim brojem fotografija u odnosu na bogat faktografski materijal pokazan je problem: individualna varijabilnost sutura odraslih primjeraka amonita, te utjecaj dijagenetskih promjena. Povezani morfometrijski i deskriptivni morfološki kriteriji još ne omogućavaju izradu novog sustava klasifikacije barem djelomično utemeljenog na filogeniji. Biostratigrafska skala kao pomoćni alat (neophodna u rekonstrukciji paleoekoloških sukcesija) u klasifikaciji štiti od velikih pogrešaka. U *T. cassianus* horizontu nađena su dva primjerka *T. cassianus* po skulpturi nalik na *T. cassianus ssp. minor* od kojih je No 662.d. pokazan na Pl. 8., fig. 2. i determinran kao *T. cassianus ssp. minor* što može biti pogreška. U *T. cassianus ssp. minor* horizontu nađena su dva primjerka koji mogu biti determinirani kao *T. cassianus* (očuvaniji primjerak No 940.c. pokazan je 2008: 135 i determiniran kao *T. cassianus ssp.* minor što može biti pogreška). U zbirci s velikim brojem primjeraka sa preciznim biostratigrafskim podacima za sve nivoe dvaju horizonata, četiri je beznačajan broj. Populacije su biostratigrafski izolirane. To se odnosi i na *T. cassianus ssp. medialis*, *T. zminae* i *T. rossicus* također uz mali broj iznimki. U tim populacijama postoje rjeđi primjerci koji predstavljaju prijelazne oblike. U zbirci se nalazi sinkrono istaložen materijal sa pojedinih mikrolokaliteta, te je moguće analizirati primjerke koji su živjeli istovremeno. Takav materijal dobro je očuvan i brojem dovoljan za *T. cassianus*, *T. cassianus ssp. minor*, *T. minutus* i *T. rossicus.*

Tirolites sp.

Pl. **11.**, fig. 7., 8.; text-fig. **4.**, fig 9.

Tri oštećena primjerka *Tirolites* koji nalikuju na *T. cassianus* (No 1356., 1357 i 1373.) posebno su zanimljivi jer su nađeni u vršnim naslagama gornjeg skita (lokalitet Jazinka u Sutini) na nivou sa *Carniolites idrianus* – oblik kojeg je Kittl stavio u svoj podrod *Hololobus*. Primjerak No 1357. ima loše očuvanu suturu sa zadovoljavajuće vidljivim parom ventralnih loba „**v**“ oblika (Pl, 11., fig. 8.b.). Približne dimenzije primjeraka su: No 1356: **D** oko 40 mm, **E** oko 0,44, **n** = 10; No 1357: **D** oko 39 mm, **E** oko 0,41, skulptura veoma oštećena.

Subgenus ***Bittnerites*** KITTL, 1903.

Bittnerites malići KITL, 1903.

Pl. **12.**, fig. 1., 2.; text-fig. **4.**, fig. 10., 11.

Bittnerites bittneri KITTL, 1903; *Bittnerites telleri* KITTL, 1903.

U zbirci se nalaze tri primjerka (No 1030., 1330. i 1659.a.) koji odgovaraju nejasnom opisu kod KITTL 1903: 66-68. Bolje očuvani primjerci su No 1330. i 1659. Nađeni su u sloju lapora između nivoa s *T. cassianus ssp. medialis* i nivoa s *T. rossicus*.

KITTL je 1903: 66-68 opisao tri vrste podroda *Bittnerites*: *B. malići* (:67), *B. bittneri* (:67, 68) i *B. telleri* (:68). Radi se o malim varijacijama istog oblika tirolita. KUMMEL 1969: 504, 505 diskutira ovaj rod (ili podrod) navodeći da su morfološke karakteristike genotipa *B. bittneri* određene i oštećenjem cijele zavojnice. Na kraju samo varijacija skulpture ostaje kriterij postavljanja ovog roda ili podroda. Po tome ne razlikuje se od infraspecijskih oblika *T. cassianus* sa finijom skulpturom. Primjerak No 1659. ima plastično deformiranu zavojnicu, te dobro očuvanu skulpturu i suturu. Potrebno je primjerke iz ovog muzeja, kao očuvanije, usporediti sa primjercima iz Naturhistorisches Museum, pa vidjeti o čemu se radi.

Subgenus ***Visovacites*** GOLUBIĆ, 2008.

U ovaj podrod smješteni su tiroliti sa evolutnom zavojnicom, tirolitnom skulpturom, te jednostavnom ceratitnom suturom sa dugačkim ventralnim lobima.

Visovacites darwini GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **12.**, fig. 3., Pl. **13.**, fig. 1., 2., 3., 4., 5., 6.; text-fig. **5.**, fig. 1., 2., 3.

Evolutan tirolit sa ceratitnom suturom sa dugačkim ventralnim lobima. Sutura: jedan relativno uzak lateralni lob sa šest zubaca, dva mala interna loba oblika zupca sa plitkim sedlom, te interno sedlo do šava zavoja; ventralni lobi su dugački zaobljeni do šiljati. Sifonalno sedlo smješteno je naprijed, te je s obje strane sedla linija loba dugačka. Sifonski roščići smješteni su ekstremno ventralno. Dimenzije holotipa No 631.-3.: **D** = 60,7 mm, **E** = 0,46, **P** = 0, skulptura oštećena.

Generalizirani morfometrijski podaci:

	N	**raspon**	$\bar{X}$	σ
D mm	14	38-64	50,7	7,54
E	13	0,4-0,48	0,435	0,036
P	11	0-0,25	0,1	0,045
n	11	7-20	12	3,74
in	11	0-4	1,55	1,157
m	12	0-20	5,9	7,12

Biostratigrafska pozicija: *T. cassianus* horizont; od drugog nivoa sa *T. cassianus* do vršnog nivoa.

MOJSISOVICS 1882: prema Pl. 3., fig. 1.a,b.,c. vjerojatno je raspolagao oštećenim primjerkom koji ima očuvan lateralni dio suture jednak kao nekoliko primjeraka u zbirci Prirodoslovnog muzeja u Splitu. Time pripadnost ovoj grupi tirolita još nije potvrđena.

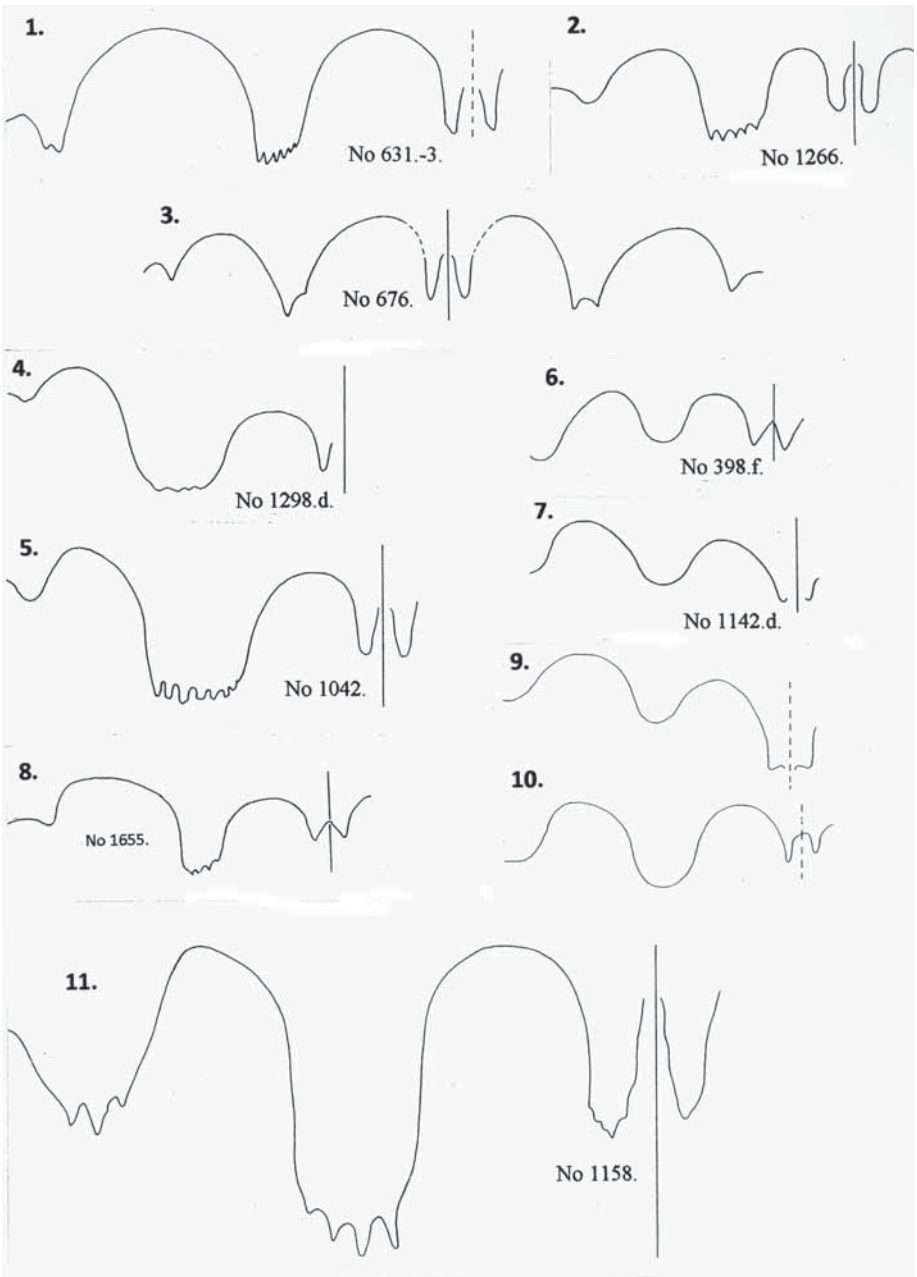

Text-figure 5. Suture: **1., 2., 3.** *Visovacites darwini*; **4., 5.** *Visovacites visovacianus*; **6.** *Seminudites macrolobatus*; **7.** *Seminudites rectangularis*; **8.** *Tirolites cassianus*?; **9., 10.** *Seminudites seminudus*; **11.** *Pseudodinarites tirolitiformis*

Važan je dio suture na ventralnom zidu. GOLUBIĆ 1999: 609, text-fig. 5.A-D prikazana je sutura pet primjeraka determiniranih kao *Tirolites darwini* koji su tada u zbirci bili najbolje očuvani. 1999: 655, Pl. 2., fig. 7. je *V. darwini*,; :657, Pl. 4., fig. 1., 2., 3. su primjerci *T. cassianus* u svemu slični *V. darwini*, ne i po dokazanim dugačkim ventralnim lobima. Izbor tih primjeraka bila je pogreška. Kako su krakteristike ventralnog dijela suture ključne za grupiranje tirolita u morfološki suvisle skupine u likovnoj opremi ovog rada nalazi se četrnaest fotografija ventralnog zida primjeraka *V. darwini* i *V. cf. darwini*. Svi su primjerci oštećeni. U zbirci nema dobro očuvanog primjerka. Ventralni lobi *V. darwini* dugački su i vjerojatno distalno zaobljeni. Kod nekih primjeraka vidljivo je da su široki, a kod nekih su uski. Teško je razlučiti (osim „izbrisanog" distalnog dijela) što je genetičko svojstvo, a što dijagenetičko. Šiljat oblik ventralnih loba kod primjeraka No 1304. – Pl. 13., fig. 4. i 587.c. – Pl. 30., fig. 5. vjerojatno je dijagenetska karakteristika. Kod primjeraka sa više oštećenim ventralnim zidom ventralni lobi su znatno skraćeni kao kod No 1339. – Pl. 13., fig. 6. i No 974.b., 943.a., 660. – Pl. 30., fig. 6., 7., i 8. U dosad poznatom rasponu varijacija ventralnih loba kod *T. cassianus* samo dva primjerka *T. cassianus* imaju dulje šiljate ventralne lobe. Dobo očuvan ventralni zid *T. cassianus* No 1304.b. pokazan je u likovnoj opremi 2008: 136 – Pl. 7., fig. 2. Ventralni zid primjerka No 1266. s još duljim ventralnim lobima pokazan je u ovom radu Pl. 30., fig. 2.; nije sigurno je li *T. cassianus*. To je sve. Između oblika ventralnih loba *T. cassianus* i *V. darwini* nema kontinuiranog prijelaza već postoje rijetki prijelazni oblici. Teško je interpretirati primjerak No 587.b. – Pl. 13., fig. 5. Karakteristika loba je dijagenetska tj. reducirani su a na cijelom fragmokonu nije vidljivo koliko. Kod nekoliko primjeraka koji imaju crnu piritičnu suturu kao No 631.c. – Pl. 13., fig. 3. moguće je, pregledavanjem cijelog dijela fragmokona na vanjskom zavoju, rekonstruirati oblik ventralnog dijela suture. Kod DAGYS & ERMAKOV 1996: 408, 409 pokazan je bolje očuvan materijal *Tompophiceras morpheos* (POPOV). *T. morpheos* razlikuje se od *V. darwini* samo po zaobljenijim zidovima zavoja što se ne odnosi na sve raspoložive primjerke *V. darwini* (teško je zaključiti je li veća zaobljenost zidova zavoja pojedinih primjeraka genetička ili dijagenetska karakteristika). *V. darwini* i *T. morpheos* mogu biti ista vrsta. U tom slučaju podrod *Visovacites* nije validan. *V. darwini* nije rijetka vrsta. U zbirci se nalazi dosta primjeraka kojima je samo ventralni zid previše oštećen, te je determinacija upitna. To je problem sa svim tirolitima i tirolitoidima koji se nalaze na višim nivoima u *T. cassianus* horizontu. Najniža dokazana stratigrafska pozicija *V. visovacianus* je drugi nivo u *T. cassianus* horizontu (primjerak No 1688. – Pl. 30., fig. 1. nađen je zajedno s tri očuvana primjerka *T. cassianus* u tektonski neporemećenom dijelu *T. cassianus* horizonta 27. X 2009. na lokalitetu zaselak Stričevići u Sutini). *V. darwini* se vjerojatno nalazi u Malićevoj zbirci. Kittl nije uspio separirati morfološki definiran oblik. Njegov *T. darwini* je konfuzan takson; vjerojatno većinom *T. cassianus* separiran na temelju varijacije skulpture.

Visovacites visovacianus GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **11.**, fig. 5., pl. **14.**, fig. 1., 2., 3., 4., **pl**. 30., fig. 3.; text-fig. **5.**, fig. 4., 5.

Tipični tirolit sa ceratitnom do gonijatitnom suturom. Zidovi zavoja su zaobljeni. Skulptura: kosa radijalna rebra bez marginalnog eksternog šiljka. Sutura: širok zaobljen lateralni lob, mali interni lob na internom zidu, te uski dugački ventralni lobi. Sifonalno sedlo je malo pomaknuto prema natrag. Diferencijalna karakteristika u odnosu na *V. darwini*: zaobljeniji zidovi zavoja i sutura.

Dimenzije holotipa No 1298.d.: **D** = 54, 9 mm, **E** = 0,47, **P** = 0,2, **n** = 8, **in** = 2, **m** =? (oštećenje).

Biostratigrafska pozicija: središnji i viši nivoi *T. cassianus* horizonta.

U 1999: 656 – Pl. 3., fig. 2. nalazi se fotografija *V. visovacianus* No 1042. koji sam pogrješno determinirao kao *T. spinosior*. Novi prilozi zbirci su No 1653. (Pl. 30., fig. 3) i No 1654. (Pl. 14., fig. 2.). Kod oba primjerka dobro su vidljivi tragovi ventralnih loba, te lateralni dio suture s jasnim tragovima ceratitne karakteristike. U zbirci se sada nalazi sedam primjeraka što je premalo za uvid u varijabilnost vrste. Na terenu ima relativno rijetkih fragmenata životnih komora koji pripadaju evolutnijem tirolitoidu. Moguće je da su to fragmenti *V. visovacianus.*

Subgenus ***Tirolitoides*** SPATH, 1934.

To su tiroliti s izraženom ceratitnom karakteristikom svih loba. Ventralni lobi su široki, osrednje dugački i nazubljeni.

Tirolitoides toulai (KITTL)

Pl. **13.**, fig. 7., 8., **pl**. 16., fig. 9.; text-fig. **4.**, fig. 12.

Tirolites toulai KITTL, 1903.

Tirolites toulai KITTL 1903: 64, 65, Pl. 11., fig. 11. i 12. po zavojnici, skulpturi i lateralnom dijelu suture je varijetet *T. cassianus*. Značajna diferencijalna karakteristika je ventralni dio suture. Ventralni lobi imaju ceratitnu karakteristiku. *T. toulai* ima izraženiju ceratitnu karakteristiku od amonita grupe *T. cassianus*.

Biostratigrafska pozicija: vršni dio *T. cassianus* horizonta.

U zbirci Prirodoslovnog muzeja u Splitu najbolje je očuvan neodrasli primjerak No 1001. (Pl. 13., fig. 7.) s dimenzijama zavojnice: **D** = 36,3 mm, **E** = 0,42, **P** = 0,2, **n** = 10, **in** = 1, **m** = 6. Primjerak No 670. (Pl. 13., fig. 8.) dosta je oštećen i nema tragova zubaca ventralnih loba te determinacija ostaje upitna. Tirolitiformne vrste roda *Pseudodinarites* (Pl. 16., fig. 9. i 10.) imaju izraženiju ceratitnu karakteristiku od vrsta roda *Tirolites*, a neodrasli oblici mogu biti veoma slični *T. toulai*. Kod SHEVYREV 1968: 158 i KUMMEL 1969: 497 ovaj tirolit poistovjećen je sa *T. cassianus*.

Tirolitoides cf. prior (KITTL)

Pl. **13.**, fig. 9.

Ceratites (*Paraceratites*) *prior* KITTL, 1903; *Tirolitoides prior*, - SPATH, 1934.

Usporedba tog tirolita prema KITTL 1903: 29, Pl. 11., fig. 4., 13. s primjercima *T. rossicus* pokazuje da su ista vrsta. Jedina diferencijalna karakteristika su nazubljeni ventralni lobi kod *T. prior*. U zbirci Prirodoslovnog muzeja u Splitu nalazi se samo fragmentarni primjerak No 1355. (Pl. 13., fig. 9.): poprečna dužina fragmenta iznosi 33,5 mm, **E** približno 0,4, **P** = 0,2. Tragovi zubaca ventralnih loba nisu jasni.

Biostratigrafska pozicija: unikat je nađen na višem nivou u *T. rossicus* horizontu.

Subgenus ***Seminudites*** GOLUBIĆ, 1999.

Karakteristike podroda su: tirolitni oblik i jednostavna gonijatitna sutura s uskim ventralnim lobima pomaknutim prema natrag. Kanali ventralnih loba su veoma plitki. Dio septi koje priraštajem za vanjski dio ljušture daju liniju ventralnih loba i sifonalnog sedla veoma je fina plitka struktura. Položaj sifonskih roščića je ekstremno ventralan. Ta površinska ventralna struktura različita je od iste kod tirolita grupe *T. cassianus*.

Seminudites rectangularis (MOJSISOVICS)

Pl. **14.**, fig. 5., pl. **15.**, fig. 1., 2., 3.; text-fig. **5.**, fig. 7., 8.

Tirolites rectangularis MOJSISOVICS, 1882; *Tirolites repulsus* KITTL, 1903; *Tirolites dimidiatus* KITTL, 1903; *Tirolites cassianus*? po Kittlu; *Seminudites rectangularis*, - GOLUBIĆ, 1999.

Generalizirani morfometrijski rezultati:

	N	**raspon**	$\bar{X}$	σ
D mm	47	26-54	39,6	6,1
E	47	0,4-0,54	0,45	0,026
P	32	0,02-0,49	0,2	0,1
n	44	6-21	11,6	3,5
in	44	0-7	1,5	1,7
m	44	0-9	1,6	2,8

99 bolje očuvanih primjeraka u zbirci ima gonijatitnu karakteristiku suture. Međutim, iznad zaselka Jelavići, iznad naslaga s *Dinarites dalmatinus* u *S. rectangularis* horizontu nađen je primjerak No 1655. (Pl. 15., fig. 1.c.) sa ceratitnom karakteristikom lateralnog loba. Dimenzije zavoja ovog primjerka su: **D** = 50,7 mm, **E** = 0,46, **P** = 0,14, **n** = 8, **in** = 5, m = **7.** Može biti rijedak slučaj tirolita s očuvanom starom ceratitnom karakteristikom u populaciji koja je tu karakteristiku izgubila, a može biti dosad jedini nalaz *T. cassianus* u paleoambijentu populacije *S. rectangularis*.

Biostratigrafska pozicija: *D. dalmatinus* horizont i *S. rectangularis* horizont. U cijelom *D. dalmatinus* horizontu je relativno rijedak, a iznad vršnog nivoa s *D. dalmatinus* nalaze se bogati nivoi. Pojavljuje se sve do najniže pojave turbidita u *S. seminudus* horizontu. Moguće je da je veoma rijedak u *D. liccanum* horizontu što zbog oštećenih primjeraka nije bilo moguće potvrditi. Nalazi li se i u *T. cassianus* horizontu nije moguće potvrditi zbog mnoštva oštećenih specifički neodredljivih primjeraka od kojih neki mogu biti bilo koja dosad opisana vrsta tirolita.

Seminudites seminudus (MOJSISOVICS)

Pl. **15.**, fig. 4., 5., 6., 7., **pl**. 16., fig. 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8.; text-fig. **5.**, fig. 9., 10.

Tirolites seminudus MOJSISOVICS, 1882; *Tirolites illyricus* MOJSISOVICS, 1882; *Tirolites dinarus* MOJSISOVICS, 1882; *Tirolites quenstdeti* MOJSISOVICS, 1882; *Tirolites seminudus var. plicosus* KITTL, 1903; *Tirolites seminudus var. nudior* KITTL, 1903; *Tirolites robustus* KITTL, 1903; *Tirolites distans* KITTL, 1903; *Tirolites paucispinatus* KITTL, 1903; *Tirolites subillyricus* KITTL, 1903; *Tirolites hybridus* KITTL, 1903; *Tirolites angustus* KITTL, 1903; *Tirolites undulatus* KITTL, 1903; *Seminudites seminudus*, - GOLUBIĆ, 1999.

Generalizirani morfometrijski rezultati:

	N	**raspon**	$\bar{X}$	σ
D mm	55	24-58	39,5	5,9
E	55	0,36-0,5	0,4	0,024
P	47	0,01-0,35	0,16	0,094
n	53	0-11	5	1,8
in	53	0-4	0,45	0,9

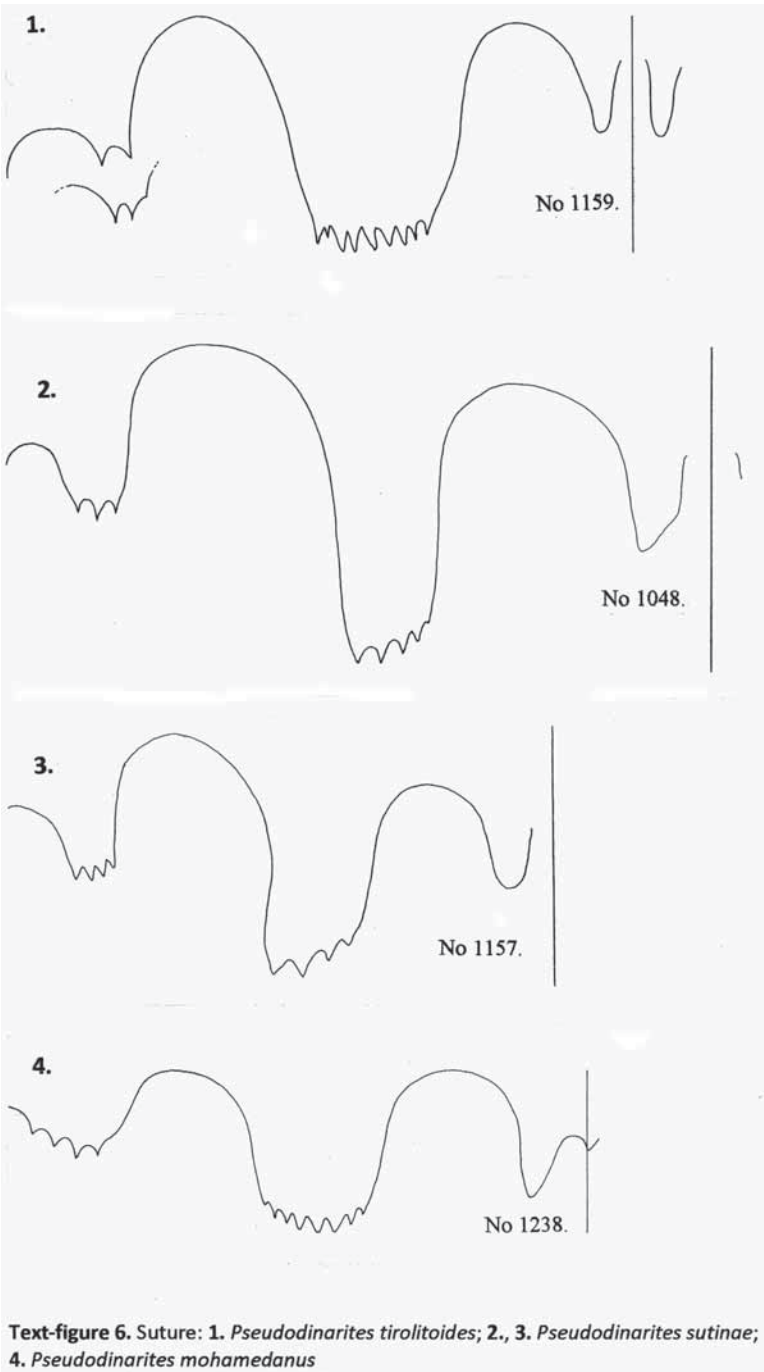

Text-figure 6. Suture: **1.** *Pseudodinarites tirolitoides*; **2., 3.** *Pseudodinarites sutinae*; **4.** *Pseudodinarites mohamedanus*

Nalazom primjerka No 1657. (Pl. 15., fig. 4.b.) potvrđen je oblik ventralnih loba koji su kod stotinu trideset i jednog dobro očuvanog primjerka u zbirci oštećeni i skraćeni (Pl. 15., fig. 5., 6., 7.). Zanimljiv je unikat (Pl. 16., fig. 8.) objavljen kao nova vrsta *Seminudites macrolobatus* (2008: 65). Ima ventralne lobe (Pl. 16., fig. 8.b.) kao tiroliti *T. cassianus* grupe. Unikat je i varijetet *S. seminudus* (Pl. 16., fig. 3.) sa skulpturom više dinaritnom no tirolitnom. U Malićevoj zbirci deponiranoj u Naturhistorisches Museum nalazi se takav varijetet koji je KITTL 1903: 52 opisao kao vrstu *T. undulatus* u grupi Seminudi.

Biostratigrafska pozicija: *S. seminudus* horizont.

Separiran je referentni materijal No: 111.d., e, f., 112.a., 114.a., 119.b., c., e., g., 120.b., 123.b., c., d., h., 139.d., 361.-1., -2., 363.a., 397.b., c., d., -1., 398.a., e., f., -1., 399.b., 695., 847.a., 849.b., 1122.b., c., e., g., 1147.a., 1340., 1656., 1657., 1340, 1658.a., b., c., f.,

Od četredest i jednog primjerka dva su juvenilna bez očuvane suture, dva su odabrana samo zbog suture, dva su odabrana samo zbog skulpture, a ostali imaju očuvanu suturu i skulpturu. Diferencijalne morfološke karakteristike između *S. rectangularis* i *S. seminudus* su statističke: evolutnost zavojnice i skulptura. *S. rectangularis* sličniji je *T. cassianus* od kojeg se razlikuje tipom suture, a *S. seminudus* sličniji je *Carniolites idrianus* od kojeg se razlikuje tipom suture.

Biostratigrafska pozicija: *S. seminudus* horizont.

Genus ***Pseudodinarites*** HYATT, 1900.

Pseudodinarites tirolitiformis GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **16.**, fig. 10.; text-fig. **5.**, fig. 11.

Evolutan amonit tirolitnog ekotipa s kosim radijalnim rebrima, te s eksponirano ceratitnim karakteristikama suture sa širokim i dugačkim ventralnim lobima. Dimenzije holotipa (fragmentarni unikat) No 1158.: poprečna dužina fragmenta iznosi 92 mm, **E** = 0,43.

Biostratigrafska pozicija: vršni dio *T. cassianus* horizonta.

Pseudodinarites tirolitoides GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **17.**, fig. 1., 2.; text-fig. **6.**, fig. 1.

Evolutni amonit tirolitnog ekotipa. Strma kosa radijalna rebra reducirana su na vanjskom zavoju. Diferencijalna karakteristika u odnosu na *P. tirolitiformis* je dijagram suture: prvi lateralni lob je širok, relativno kratak, relativno zaobljen, gusto nazubljen, smješten submarginalno do medijalno na lateralnom zidu; drugi lateralni lob je interni lob pomaknut na internu marginu lateralnog zida, mnogo je manji od prvoga lateralnog loba i ima dva velika zupca, a do šava se nalazi cijelo interno sedlo; ventralni lobi su dugački široki. Dimenzije holotipa No 1159.: fragment dužine 75,4 mm, **E** = 0,47, **P** približno 0,4, skulptura oštećena.

Biostratigrafska pozicija: vršni dio *T. cassianus* horizonta.

Primjerak No 725. spomenut je 1999: 644, 643 kao krupan tirolitoid sa suturom kakvu imaju vrste roda *Pseudodinarites*. Postavljeno je pitanje relacija između životnog oblika i taksonomskog statusa.

Pseudodinarites sutinae GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **17.**, fig. 3.; text-fig. **6.**, fig. 2., 3.

Evolutan osrednje plosnat dinaritiformni amonit sa ceratitnom suturom sa širokim i dugačkim ventralnim lobima. Stariji dio zavojnice ima tirolitnu skulpturu. Dimenzije holotipa No 1157.: **D** približno 86 mm, **E** = 0,42, **P** = 0,57.

Biostratigrafska pozicija: središnji i vršni dio *T. cassianus* horizonta.

Ova vrsta najavljena je 1999: 622 pod *nomen nudum* zbog nedostatka fosilnog materijala. Kasniji nalaz još nekoliko primjeraka omogućio je komparaciju *P. mohamedanus* i *P. sutinae*. *P. sutinae* može biti oblik *P. tirolitiformis* sa više reduciranom skulpturom.

Pseudodinarites mohamedanus (MOJSISOVICS)

Pl. **18.**, fig. 1., 2., 3., 4.; text-fig. **6.**, fig. 4., text-fig. **7.**, fig. 1.

Dinarites mohamedanus MOJSISOVICS, 1882; *Pseudodinarites mohamedanus*, - HYATT, 1900.

Generalizirani morfometrijski rezultati:

	N	**raspon**	$\bar{\mathbf{X}}$	σ
D mm	13	39-93	67	16,1
E	17	0,33-0,39	0,37	0,019
P	12	0,26-0,48	0,39	0,06

Biostratigrafska pozicija: *T. cassianus* horizont (osim jednog primjerka koji se nalazi na prvom nivou horizonta na lokalitetu selo Golubić svi ostali nađeni su u središnjim i vršnim dijelovima horizonta).

Novi prilog zbirci je dobro očuvan primjerak No 1660. (Pl. 18., fig. 1.). Kao primjerke sa dobro očuvanom suturom i karakteristikama zavojnice koji omogućavaju uvid u varijabilnost vrste potrebo je navesti No: 236., 654.b., 968., 284., 1070., 1154., 1155., 1238., 1305. i 1660. Ventralni zid je kod većine primjeraka oštećen pa ceratitna karakteristika ventralnih loba nije kod svih očuvana. Bolje očuvanu ceratitnu karakteristiku ventralnih loba ima No 968. (Pl. 18., fig. 4.). Ovaj materijal je jedini u europskim muzejima koji omogućava opis ove vrste. U zbirci se nalazi i fragmentarni materijal.

Pseudodinarites minor GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **19.**, fig. 1.; text-fig. **7.**, fig. 2.

Gladak malo evolutan osrednje plosnat dinaritiformni amonit sa ceratitnom suturom. Ventralni lobi suture su široki i dugački. Dimenzije holotipa No 1327.: fragmokon poprečne dužine 41,6 mm, **E** = 0,27, **P** = 0,55.

Biostratigrafska pozicija: *Diaplococeras malići* horizont.

Diferencijalne karakteristike u odnosu na ostale vrste roda: manja evolutnost i veća plosnatost zavojnice. Samo dva fragmentarna primjerka nisu dovoljna za opis vrste. *P. minor* može biti ekstremni varijetet *P. mohamedanus.*

Pseudodinarites longilobatus GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **17.**, fig. 4.; text-fig. **7.**, fig. 3.

Osrednje evolutan osrednje plosnat gladak pseudodinarit. Diferencijalna karakteristika u odnosu na ostale vrste roda *Pseudodinarites* je dijagram suture: lateralni lob je zaobljen, širok i dugačak, upadljivo velik sa velikim zup-

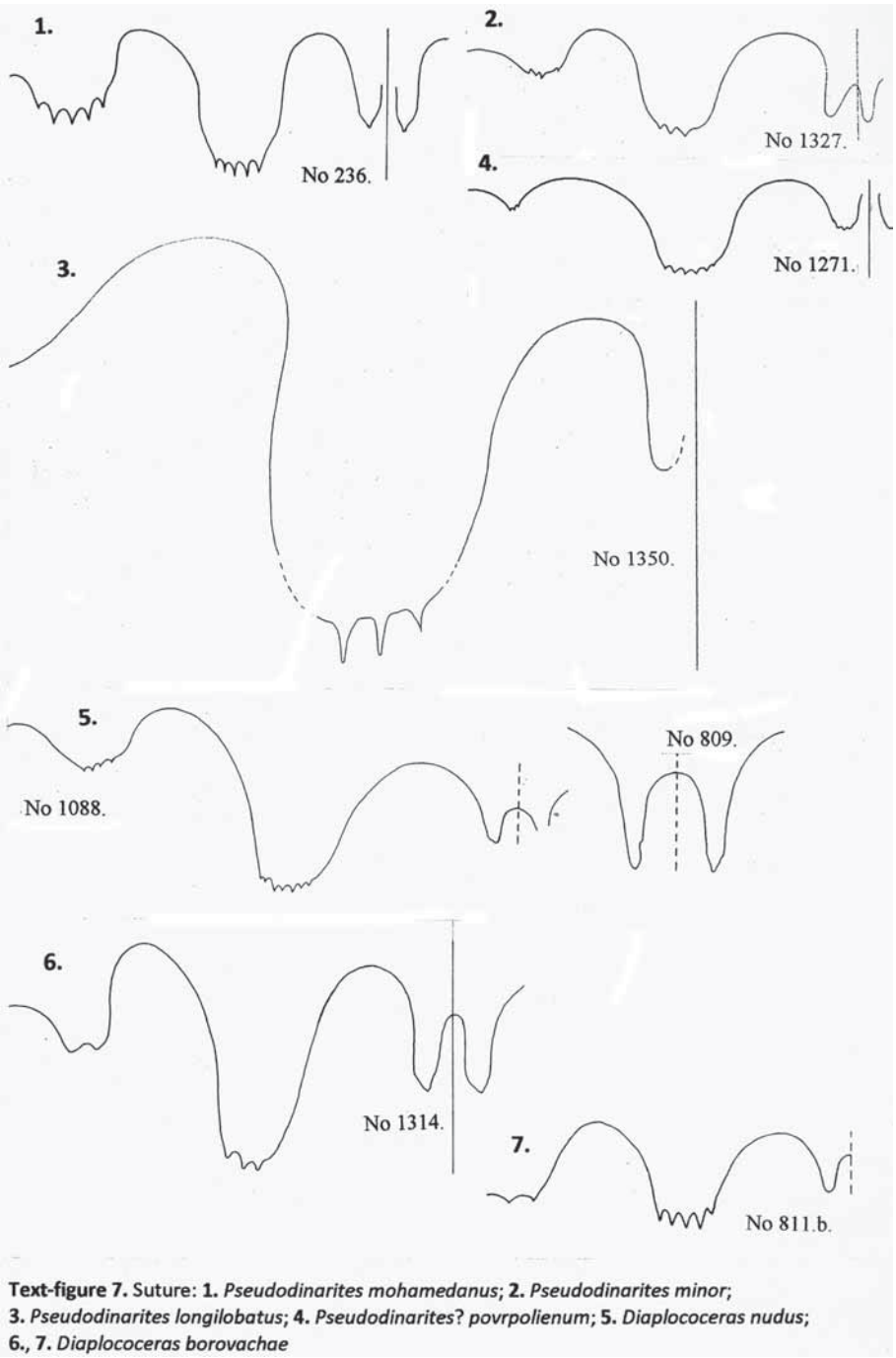

Text-figure 7. Suture: **1.** *Pseudodinarites mohamedanus*; **2.** *Pseudodinarites minor*; **3.** *Pseudodinarites longilobatus*; **4.** *Pseudodinarites*? *povrpolienum*; **5.** *Diaplococeras nudus*; **6., 7.** *Diaplococeras borovachae*

cima, lateralno sedlo upadljivo je uže od lateralnog loba; interni lob je malen, smješten uz internu marginu lateralnog zida; ventralni lobi su dugački i široki. Dimenzije holotipa No 1350.: poprečna dužina fragmenta iznosi 65,6 mm, **E** približno 0,35, **P** približno 0,69.

Biostratigrafska pozicija: nivo *T. zminae.*

Pseudodinarites*? *povrpolienum GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **19.**, fig. 2.; text-fig. **7.**, fig. 4.

Malo evolutan osrednje plosnat dinaritiformni amonit sa ceratitnom suturom. Upitno je ima li skulpturu. Unikatni primjerak čini se gladak. Sutura: lateralni lob je zaobljen, sitno nazubljen, smješten medijalno na lateralnom zidu; interni lob je veoma malen, smješten na prijelazu između internog i lateralnog zida; ventralni lobi su relativno široki i kratki s ceratitnom karakteristikom. Dimenzije holotipa No 1271. : poprečna dužina fragmenta iznosi 42,5 mm, **E** = 0,24, **P** = 0,75.

Biostratigrafska pozicija: *Diaplococeras malići* horizont.

Ovaj unikat smješten je zasad u rod *Pseudodinarites* kamo ne spada. Ima dinaritnu glatku zavojnicu i ceratitnu karakteristiku svih loba suture. Ima mnogo sličnih amonita iz različitih porodica koji neke generalizirane karakteristike imaju zajedničke. Ovaj unikat je poseban u poznatoj fosilnoj fauni amonita europskog gornjeg skita, te ne može biti generički klasificiran. Jednako tako ostaje upitno u koju ga poznatu porodicu treba smjestiti.

Genus ***Diaplococeras***, HYATT, 1900.

Grupa *Diaplococeras nudus*

Diaplococeras nudus GOLUBIĆ, 2000.

Pl. **19.**, fig. 3., 4., pl. **20.**, fig. 1., 2., 3., 4.; text-fig. **7.**, fig. 5.

D. nudus je relativno česta vrsta. Dovoljno očuvani za morfometriju su samo primjerci No: 836.-1., 957., 1097.a. i 1351. te još nekoliko za pojedine karakteristike zavojnice. Rezultati za primjerak No 1351. dobro prezentiraju ostale rezultate: **D** = 42,3 mm, **E** = 0,31, **P** = 0,55, **lv/l** = 0,61.

Biostratigrafska pozicija: od *T. zminae* nivoa do donjeg nivoa *D. liccanum*, vjerojatno i u *D. liccanum* horizontu što još nije dokazano bolje očuvanim primjercima.

U zbirci se nalazilo 35 primjeraka od kojih 8 očuvanijih. Terenskim radom broj primjeraka povećan je na 48 bez dobitka na kvaliteti. Moguće je separirati samo neodrasli primjerak No 1661. (Pl. 20., fig. 1.) koji ima očuvanu zavojnicu i oštećenu suturu. Dimenzije No 1661. su: D = 26 mm, E = 0,28, P = 0,5, lv/l = 0,46. Fragmentarni primjerak 811.f. ima očuvanu suturu. Može biti determiniran kao *D. aff. nudus.*

Unikat ***Diaplococeras zmijavacianus*** (Pl. 20., fig. 4.) objavljen 2008: 78, 79 kao nova vrsta može biti veoma plosnat gotovo involutan oblik *D. nudus.* Dimenzije ovog unikata su: D = 34,2 mm, E = 0,19, P = 1, lv/l = 0,39. Očuvan je samo osnovni oblik suture. Nađen je u *D. liccanum* horizontu na standardnoj sekciji.

Diaplococeras borovachae GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **20.**, fig. 5., 6., pl. **21.**, fig. 1.; text-fig. **7.**, fig. 6., 7.

Osrednje evolutan osrednje plosnat amonit sa slabo eksponiranom skulpturom, te sa ceratitnom suturom. Zidovi zavoja: lateralni zid je gotovo ravan,

interni zid je nizak, strm i zaobljen, ventralni zid je na starijem dijelu zavojnice ravan. Skulptura: slaba radijalna rebra sa internim ojačanjem i eksternim čvorom. Sutura: prvi lateralni lob je velik bez infleksija, te sa pet zubaca; drugi lateralni lob je interni lob sa dva zupca pomaknut na lateralnu stranu; ventralni lobi su dugački i osrednje široki.

Dimenzije holotipa No 1314.: **D** = 66,5 mm, **E** = 0,32, **P** = 0,66.

Biostratigrafska pozicija: od nivoa *T. zminae* do nivoa *D. malići.*

Ovu vrstu naveo sam 1998: 147 i 1999: 618 pod imenom *Diaplococeras circumplicatus* (MOJSISOVICS) u okviru upitnog taksona *Dinarites circumplicatus* MOJSISOVICS 1882: 8, 9.

Na temelju specifičnosti suture kao nove vrste opisani su ***Diaplococeras radechae*** (Pl. 20., fig. 5.) 2008: 83 i ***Diaplococeras suvovae*** (Pl. 21., fig. 1.) 2008: 83, 84. Dva fragmenta fragmokona i jedan fragmenat fragmokona nisu dovoljni za opis novih vrsta. Nađeni su sa *D. borovachae* na istim nivoima naslaga. Validnost ovih dviju vrsta ostaje upitna. Mogu biti infraspecijski oblici *D. borovachae*; isto tako različito očuvani fragmenti iste validne vrste. Sutura *D. radechae* može biti varijetet s gonijatitnom karakteristikom loba, također može biti pseudosutura. Dimenzije holotipa *D. suvovae* No 1011.: fragment dužine 42,2 mm, **E** = 0,26, **P** = 0,75.

Grupa *Diaplococeras malići*

Diaplococeras malići GOLUBIĆ, 1998.

Pl. **21.**, fig. 2., 3., 4., 5., 6., pl. **22.**, fig. 1., 2., 3., 4., pl. **30.**, fig. 9., 10., 11.; text-fig. **8.**, fig. 1., 2.

Biostratigrafska pozicija: *D. malići* horizont.

U zbirci se nalazilo 39 primjeraka od kojih očuvanijih 12 dok je holotip veoma dobro očuvan primjerak. Sada fond primjeraka iznosi 72. Terenskim radom na lokalitetima jaruga potoka Radeča u Muću Donjem i u Sutini (posebno na lokalitetu kod zaselka Jurići – Kačari) sakupljeno je još dosta primjerka koji su inventirani pod brojevima No: 1582., 1598., 1601.a., b., c., e., 1603.a., b., c., 1693., 1694.a., b., c. Novi prilozi zbirci pokazuju veću varijabilnost skulpture od ranije poznate, a varijacije suture ostaju nedovoljno poznate. Primjerak No 1375. (Pl. 22., fig. 2.) zanimljiv je zbog varijacije skulpture no ima pseudosuturu pa nije jasno je li varijetet *D. malići* ili unikat koji indicira postojanje još jedne vrste. Primjerak No 1663. (Pl. 21., fig. 4.) izgleda očuvan no dijagenetski je sploštен i sa pseudosuturom pa determinacija nije sigurna. Fragmentarni primjerak No 1582. pokazuje da *D. malići* spada među veće amonite gornjeg skita. Fragment fragmokona No 1002. sa dobro očuvanom suturom pogrešno je interpretiran 1999: 630 kao *Tompophiceras sp.* Pojedini plastično deformirani primjerci *D. malići* sa oštećenom suturom, posebno sa oštećenim ventralnim dijelom suture veoma nalikuju na jednako oštećene primjerke *T. rossicus.* Primjer pogrešne interpretacije takvog fosila je autorov: 1990: Pl. 6., fig. 1. (No 954.) sa interpretacijom tirolitoid *Tirolites aff. prior*. Moguće je separirati primjerke koji zajedno bolje pokazuju varijabilnost vrste, No: 947.a., b., c., 954., 1002., 1283., 1284., 1582. (ovaj fragmenat ima očuvanu suturu na unutrašnjem zavoju), 1603.a., c., 1665., 1667.

Grupa *Diaplococeras liccanum*

Diaplococeras liccanum (HAUER)

Pl. **22.**, fig. 5., 6., 7.; text-fig. **8.**, fig. 5., 6.

Ceratites liccanus HAUER, 1865; *Dinarites liccanus*, - MOJSISOVICS, 1882; *Diaplococeras liccanum*, - HYATT, 1900.

U zbirci se nalazi dvadeset i pet primjeraka dovoljno očuvanih za točnu determinaciju. Za mjerenje dimenzija zavojnice dobro su očuvana samo dva, te

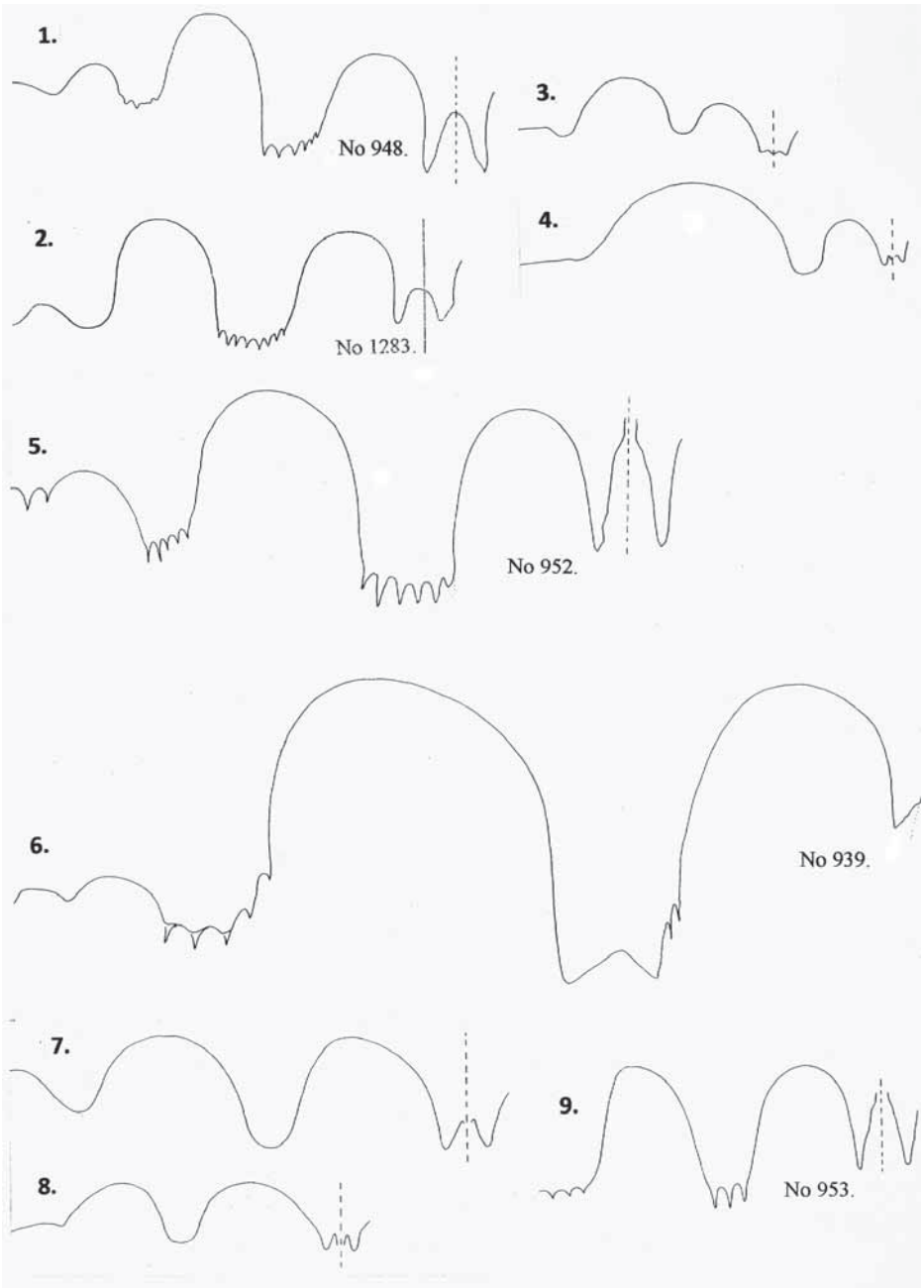

Text-figure 8. Suture: **1., 2.** *Diaplococeras malići*; **3., 4.** *Dinarites tirolitoides*; **5., 6.** *Diaplococeras liccanum*; **7., 8.** *Dinarites dalmatinus*; **9.** *Diaplococeras tridentatus*

još dva samo za **E** i **P**. Moguće je separirati primjerak No 1332. kao pouzdan: **D** = 108,5 mm, **E** = 0,27, **P** = 0,98.

Biostratigrafska pozicija: *D. liccanum* horizont.

Novi prilozi zbirci nisu značajni jer su oštećeni.

Moguće je separirati primjerke koji dobro pokazuju varijacije suture, te zadovoljavjuće i varijacije skulpture, No: 802.-7., 939., 949., 951., 952., 955., 1240., 1322.

Diaplococeras tridentatus GOLUBIĆ, 1988.

Text-fig. **8.**, fig. 9.

Biostratigrafska pozicija: *D. liccanum* nivo.

Od dva primjerka No 953. je dovoljno očuvan. Ima specifičnu suturu i nizak interni zid po čemu je različit od ostalih vrsta grupe *D. liccanum.*

Diaplococeras diskoides GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **23.**, fig. 1., 2.; text-fig. **9.**, fig. 1.

Krupan amonit diskoidnog oblika, male evolutnosti i male plosnatosti zavoja, te sa ceratitnom suturom. Zavoj je uz internu marginu upadljivo širok. Dimenzije holotipa No 1031.: **D** nešto veći od 112 mm, **E** = 0,23, **P** = 0,33, **lv/l** = 0,38.

Biostratigrafska pozicija: *D. liccanum* nivoi.

Diaplococeras jazinkae No 1071. objavljen 2008: 86, 87 može biti dijagenetski deformiran *D. diskoides* ili deformiran *D. liccanum*. Obzirom na veliku varijabilnost suturnih linija kod *D. liccanum*, kriterij postavljanja novih vrsta mora biti i oblik zavojnice i dijagram suture. U pogledu opisa nove vrste *D. jazinkae* 1998: 145 izabrao sam za holotip deformiran primjerak No 949. Supstitucija holotipa primjerkom No 1071. malo je bolji izbor koji postavlja pitanje interpretacije dijagenetskih oštećenja.

Familia DINARITACEAE ili DINARITIDAE MOJSISOVICS, 1882.

Genus ***Dinarites*** MOJSISOVICS, 1882.

Dinarites dalmatinus (HAUER)

Pl. **23.**, fig. 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., **pl.** 24., fig. 5.; text-fig. **8.**, fig. 7., 8.

Ceratites dalmatinus HAUER, 1865; *Dinarites dalmatinus*, - MOJSISOVICS, 1882; *Dinarites nudus* MOJSISOVICS, 1882; *Plococeras dalmatinum*, - HYATT, 1900; *Dinarites laevis* TOMMASI, 1902; *Dinarites dalmatinus var. extensus* KITTL, 1903; *Dinarites dalmatinus var. plurimcostatus* KITTL, 1903; *Dinarites dalmatinus var. externeplanatus* KITTL, 1903; Kittlov *Dinarites muchianus* (HAUER) KITTL, 1903; *Dinarites evolutior* KITTL, 1903; *Dinarites multicostatus* KITTL, 1903.

Generalizirani morfometrijski rezultati:

	N	**raspon**	$\bar{X}$	σ
D mm	54	30-68	45	7,5
E	54	0,19-0,35	0,26	0,04
P	53	0,27-1,2	0,67	0,18
n	45	0-12	1,9	3,32

Biostratigrafska pozicija: velika većina primjeraka nađena je u *D. dalmatinus* horizontu. Tri primjerka nađena su: No 945.u *T. cassianus* horizontu (lokalitet klanac gore Bukovik), No 1341. na *D. malići* nivou (lokalitet Sutina ispod Jazinke) i No 1567. u *D.*

liccanum horizontu (lokalitet jaruga Radeče u Muću Donjem). Sva su tri primjerka izvađena iz izdanaka, te je slučajni transport isključen. Prema ovim rijetkim nalazima vrsta je nađena u segmentu stupa naslaga debljine oko stotinu i četrdeset metara dok debljina samog *D. dalmatinus* horizonta iznosi oko trideset metara.

Stotinu trideset i šest bolje očuvanih inventiranih primjeraka su dobar referentni materijal koju pokazuje znatno variranje evolutnosti zavojnice (od gotovo involutnih do osrednje evolutnih primjeraka), znatno variranje plosnatosti zavojnice (od malo do veoma plosnate) i znatno variranje skulpture.

Dinarites tirolitoides KITTL, 1903.

Pl. **23.**, fig. 10., 11., pl. **24.**, fig. 1., 2., 3., 4.; text-fig. **8.**, fig. 3., 4.

Generalizirani morfometrijski rezultati:

	N	**raspon**	$\bar{X}$	σ
D	43	29-54	39	7
E	51	0,23-0,43	0,33	0,037
P	36	0,06-0,57	0,3	0,12
n	44	0-16	5	4,5

Biostratigrafska pozicija: *D. tirolitoides* horizont. Primjerak No 1671. nađen je (lokalitet Visovac/Jazinka) u vršnim naslagama gornjeg skita na nivou sa *Tirolites idrianus* (oblik za kojeg je Kittl postavio podrod *Hololobus*).

Separirani su referentni primjerci No: 699.b., e., 828.c., 829.a., 830.a., 830.c., 832.a., c., z., 833.b., c., f., h., l., m., o., --3., 5., -7., -13., -17., -18., 834.d., e., 842.c., 1101.a., b., g., 1102.a., c., d., e., f., 1025.

Ova trideset i četiri primjerka su uži izbor koji pokazuje varijabilnost vrste. Oko 150 primjeraka u zbirci dobro je očuvano.

Diferencijalne karakteristike između *D. dalmatinus* i *D. tirolitoides* su statistički značajne razlike u evolutnosti i plosnatosti zavojnice, te specifične u skulpturi i obliku suture.

„***Dinarites***“ ***involutior***, *n. n.*

Pl. **24.**, fig. 7.; text-fig. **9.**, fig. 2.

Uzak gladak involutni dinaritiformni amonit sa gonijatitnom suturom. Sutura: jedan mali lateralni lob smješten je na sredini lateralnog zida, neznatan interni lob, a ventralni lobi nisu sačuvani. Dimenzije holotipa No 1331. D = 66,7 mm, E = 0,11, P = 1,3.

Biostratigrafska pozicija: *D. malići* nivo.

Dinaritoidni oblik i gonijatitni (oštećen) lateralni dio suture bez očuvanih ventralnih loba nisu dovoljni za klasifikaciju.

Familia CARNIOLITIDAE GOLUBIĆ, 1999.

Porodica je definirana jednostavnom gonijatitnom suturom sa neparnim ventralnim i neparnim dorzalnim lobom. Sifonski roščići okrenuti su prema natrag, smješteni su ventralno ali ne ekstremno, tj. nešto su više ispod površine ventralnog zida nego kod *Tirolites* i *Dinarites*. Neki životni oblici slični su tirolitima, neki dinaritima, a neki su specifični. Sličnost životnih oblika nema taksonomski značaj. Zapaža se redukcija tirolitne skulpture i konvergencija dinaritima. Radna hipoteza je vjerojatni razvoj porodice iz neke rane populacije *Tirolites*.

Genus ***Carniolites*** ARTHABER, 1911.

Carniolites archeos GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **25.**, fig. 1.; text-fig. **9.**, fig. 3.

Evolutan plosnat amonit sa nekoliko slabih radijalnih rebara sa submarginalnim bodljama i gonijatitnom suturom. Skulptura se nalazi na starijem i na mlađem dijelu zavojnice. Sutura: jedan relativno širok i dugačak lateralni lob smješten medijalno i mali interni lob. Ventralni dio suture nije očuvan. Dimenzije holotipa No 1066.: **D** = 54 mm, **E** = 0,44, **P** = 0,62, n = 4.

Biostratigrafska pozicija: holotip je nađen na četrdesetom metru stupa naslaga standardne sekcije u *D. liccanum* horizontu, a primjerak No 1053. nađen je u donjem dijelu *D. dalmatinus* horizonta.

Grupa ***Carniolites carniolicus***

U ovu grupu spadaju česta veoma varijabilna vrsta *Carniolites carniolicus*, *Carniolites idrianus*, rijetka vrsta *Carniolites neorichianus* GOLUBIĆ, 1997. i dvije rijetke vrste upitne validnosti objavljene kao nove 2008: 103 *Carniolites canalicus* i 104, 105 *Carniolites gradinae*.

Carniolites carniolicus (MOJSISOVICS)

Pl. **25.**, fig. 2., 3., 4.; text-fig. **9.**, fig. 6., text-fig. **10.**

Tirolites carniolicus MOJSISOVICS, 1882; *Tirolites serratelobatus* KITTL, 1903; *Tirolites heterophanus* KITTL, 1903; *Carniolites carniolicus*, - ARTHABER, 1911; *Dinarites carniolicus*, - KUMMEL, 1969.

Generalizirani morfometrijski podaci:

	N	**raspon**	$\bar{X}$	σ
D mm	74	26-74	54	8,2
E	74	0,19-0,34	0,26	0,04
P	46	0,51-1,62	0,96	0,24
n	74	0-7	3	1,46

Biostratigrafska pozicija: *C. carniolicus* zona.

Carniolites neorichianus GOLUBIĆ, 1997.

Pl. **25.**, fig. 5.; text-fig.**9.**, fig. 8., text-fig. **10.**

Biostratigrafska pozicija: *C. carniolicus* zona.

U zbirci se sada nalazi 6 primjeraka koje je moguće mjeriti i 5 deformiranih. Novi prilog je primjerak No 1674. (Pl. 25., fig. 5.) koji ima dijagenetski izmijenjen ventralni zid – oštar ventralni rub. Razmatrajući *C. carniolicus* kao paleontološku vrstu, *C. neorichianus* može biti ekstremni gladak involutan plosnat oblik *C. carniolicus*. Ovakva taksonomska postavka je moguća.

Carniolites idrianus (MOJSISOVICS)

Pl. **25.**, fig. 8., 9., pl. **26.**, fig. 1., 2., 3., 4., 5., 6.; text-fig. **9.**, fig. 10., text-fig. **10.**

Ceratites idrianus HAUER, 1865; *Tirolites idrianus*, - MOJSISOVICS, 1882; *Tirolites* (*Hololobus*) *monoptychus* KITTL, 1903; *Carniolites idrianus*, - GOLUBIĆ, 1997; *Carniolites idrianus ssp. monoptychus*, - GOLUBIĆ, 2008.

Za morfometriju je očuvano premalo primjeraka. Rezultat može poslužiti za orjentaciju.

Generalizirani morfometrijski rezultati:

1. *Carniolites idrianus*

	N	raspon	$\bar{X}$	σ
D mm	8	43-62	52	6,3
E	11	0,3-0,39	0,34	0,026
P	10	0,23-0,63	0,39	0,141
n	5	2-4	2,8	0,75

2. *Carniolites idrianus ssp. monoptychus*

	N	raspon	$\bar{X}$	σ
D mm	6	57-75	63,7	5,53
E	8	0,3-0,38	0,33	0,026
P	8	0,19-0,6	0,35	0,133
n	5	2-4	2,8	0,75

Biostratigrafska pozicija: *C. idrianus* u *C. carniolicus* zoni, *C. idrianus ssp. monoptychus* u vršnim naslagama *C. carniolicus* zone (*C. idrianus ssp. monoptychus* horizont).

KUMMEL 1969: 511 diskutira Kittlovu vrstu *H. monoptychus* kao nešto posebno radi oblika suture bez jasnog mišljenja je li neparni ventralni lob genetičko svojstvo ili je dijagenetička deformacija. To je posljedica nedostatka očuvanijih jezgara carniolita u zbirkama. U 2008: 108, 109 kao novu vrstu opisao sam unikat ***Carniolites janchagianus*** nađen u vršnom dijelu *C. carniolicus* zone. Unikat je oštećen. Ima izraženo zaobljene zidove zavoja i lateralni dio suture s uskim dugačkim lateralnim lobom što je specifičan oblik koji moguće predstavlja ekstrem u populaciji *C. idrianus.* Unikat i mogućnost većih varijacija suture kod *C. idrianus* validnost ove vrste dovode u pitanje.

Diskusija o grupi *Carniolites carniolicus*:

Unikat ***Carniolites canalicus*** Pl. 25., fig. 7. opisan 2008: 209 kao nova vrsta i ***Carniolites gradinae*** Pl. 25., fig. 6. opisan 2008: 209 kao nova vrsta (zastupljen u zbirci samo sa dva primjerka) ostaju upitni rijetki oblici. *C. gradinae* može biti ekstremni varijetet *C. carniolicus*. Ne raspravljajući o unikatima ili oblicima zastupljenim sa dva do tri primjerka, sve opisane vrste grupe *C. carniolicus* možemo determinirati kao paleontološku vrstu *C. carniolicus* od glatkog plosnatog involutnog *C. neorichianus* do širokog evolutnog skulpturiranog *C. idrianus.* Paleontološka vrsta *C. carniolicus* definirana je: **E** od 0,06 (0) do 0,39 (0,4), **P** od 0,19 (0,2) do 1,82 (1,8), **n** od 0 do 7. To je ekstremno širok raspon varijacija. U takvoj prezentaciji vrste pojedinačni specifični rijetki primjerci nemaju utjecaj na taksonomski rezultat. Populacijski koncept taksonomskog istraživanja prenesen je iz biologije recentnih vrsta u paleobiologiju. Prema hipotezi da su svi oblici u grupi *C. carniolicus* samo infraspecijski oblici jedne vrste, izgubljen je pojam specifičnosti vrste. Sličan primjer je populacija *D. dalmatinus*.

Sav materijal potječe iz populacija u kasnoj etapi evolucije vrsta *D. dalmatinus* i *C. carniolicus.* U poznatim dijelovima populacija po vertikali stupa naslaga nije vidljiva evolucijska sukcesija.

Separiran je referentni materijal za grupu *C. carniolicis* No: *C. neorichianus*: 820., 896., 1315., 1674.; *C. carniolicus*: 751.h., 754.a., d., 755.b., e., f., 756.b., 757.a., j., 761.a.,

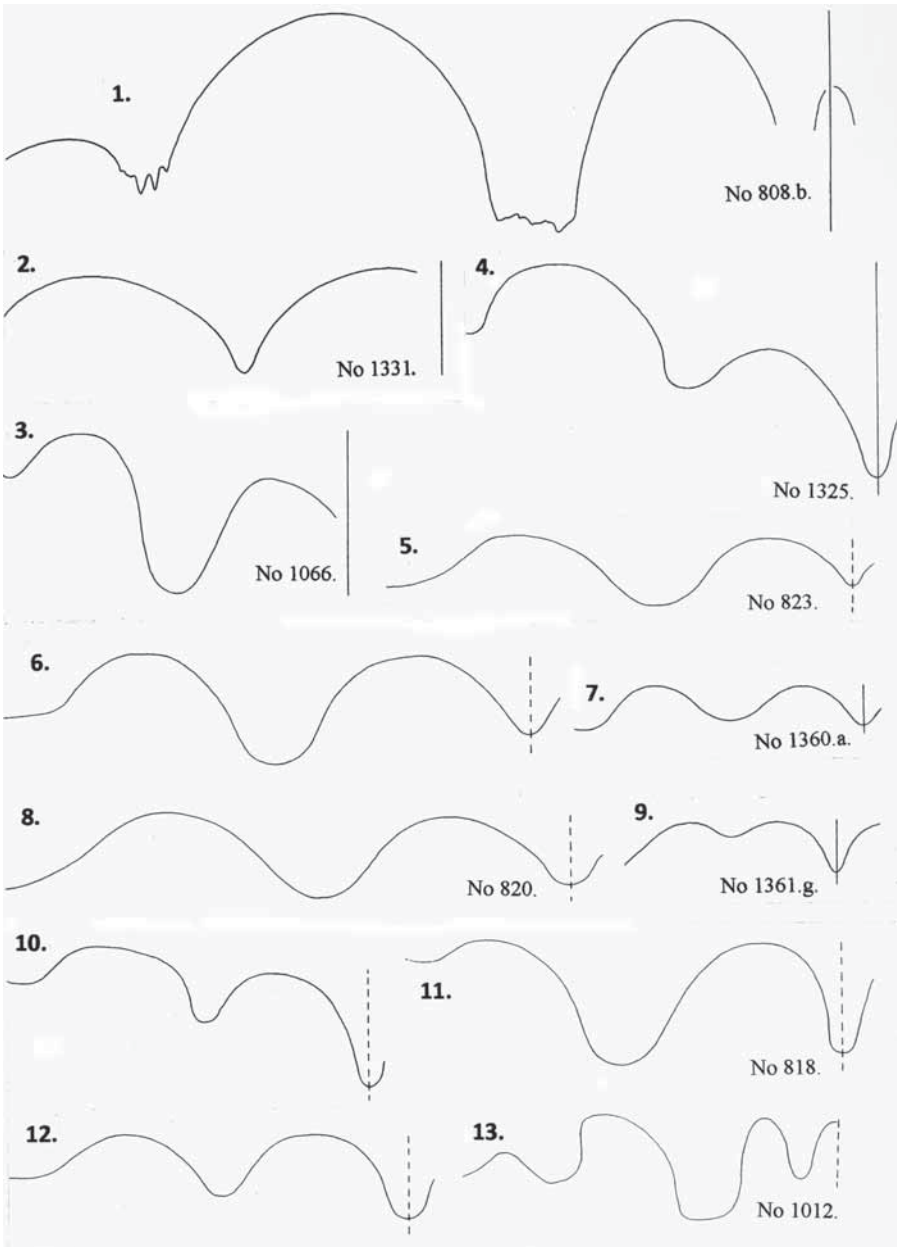

Text-figure 9. Suture: **1.** *Diaplococeras diskoides*; **2.** *„Dinarites" involutior*; **3.** *Carniolites* archeos; **4.** *Carniolites bukovicianus*; **5.** *Sutinaites involutus*; **6.** *Carniolites carniolicus* **7.** *Muchites gracilis;* **8.** *Carniolites neorichianus*; **9.** *Muchites muchianus*; **10.** *Carniolites idrianus*; **11.** Muchites planatus; **12.** *Carniolites superior*; **13.** *Dalmatites morlaccus*

b., 763.g., j., k., 879.c., 884.b., c., d., 1112.b., d., 1672.a., c.; *C. idrianus*: 757.b., c., 825., 872.c. 879.a., b., 880.a., III., 881.a., b., 882.b., 883.b., 972.a., b., 1116.a., b., 1676.a. Od ova 44 primjerka 41 ima bolje ili lošije očuvan neparni ventralni lob (svi osim 3 primjerka rijetkog *C. neorichianus*). Kako je neparan ventralni lob u krugovima autoriteta još uvijek nerješeno pitanje, u likovnoj opremi ovog rada priloženo je šest fotografija ventralnog zida za različite carniolite: Pl. 25., fig. 3., 4., 8.b., 9., 10., Pl. 27., fig. 8.c. U zbirci je moguće potražiti materijal sa bolje očuvanim ventralnim zidom. Dio primjeraka s rastrošenim ventralnim zidom ima po dva kratka šiljka što su otvoreni sifonski roščići. Oštećen materijal može biti uzrok porešne interpretacije ventralnog, a rjeđe dorzalnog neparnog loba.

Grupa *Carniolites superior*

U ovoj grupi nalaze se većinom glatki carnioliti dinaritoidnog oblika s ravnim ventralnim zidom.

Carniolites superior GOLUBIĆ, 1997.

Pl. **24.**, fig. 6., pl. **26.**, fig. 7., 8., 9.; text-fig. **9.**, fig. 12.

C. superior zastupljen je u zbirci s malim brojem morfometrijski upotrebljivih primjeraka. Isto tako s malim brojem morfometrijski upotrebljivih primjeraka zastupljena je veoma slična vrsta *Carniolites bilopolienum* opisana kao nova 2008: 109-111. *C. bilopolienum* (Pl. 26., 8., 9.) može biti infraspecijski oblik *C. superior*. Objedinjavanjem morfometrijskih podataka za oba oblika moguće je dobiti mali statistički skup s napomenom: raspon pet rezultata za plosnatost *C. superior iznosi* 0,73 – 1,07, a raspon četiri rezultata za plosnatost *C. bilopolienum* iznosi 0,49 – 0,59. Ostali morfometrijski rezultati u statističkom smislu ne pokazuju razlike. U ovakvim slučajevima potreban je veći broj očuvanih primjeraka.

Generalizirani morfometrijski rezultati:

	N	**raspon**	$\bar{X}$	σ
D	9	38,2-60,4	50,2	7,26
E	9	0,16-0,31	0,26	0,048
P	9	0,49-1,07	0,71	0,18
n	8	0-3	0,5	1
lv/l	8	0,31-0,46	0,4	0,047

Biostratigrafska pozicija: *C. carniolicus* horizont; češći je na nivoima *C. idrianus ssp. monoptychus*.

Carniolites bukovicianus GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **27.**, fig. 1., 2., 3., 4., 5.; text-fig. **9.**, fig. 4.

Osrednje evolutan osrednje plosnat carniolit sa jednostavnom gonijatitnom suturom sa neparnim ventralnim lobom. Lateralni zid zavoja je veoma malo zaobljen, interni zid je veoma zaobljen, nizak i strm, ventralni zid je širok ravan. Skulptura su dvije do tri eksterne submarginalne bodlje. Dimenzije holotipa No 1325.: **D** = 61,4 mm, **E** = 0,33, **P** = 0,58, **n** = 2, **m** = 3, **lv/l** = 0,43.

Biostratigrafska pozicija: *C. carniolicus* horizont.

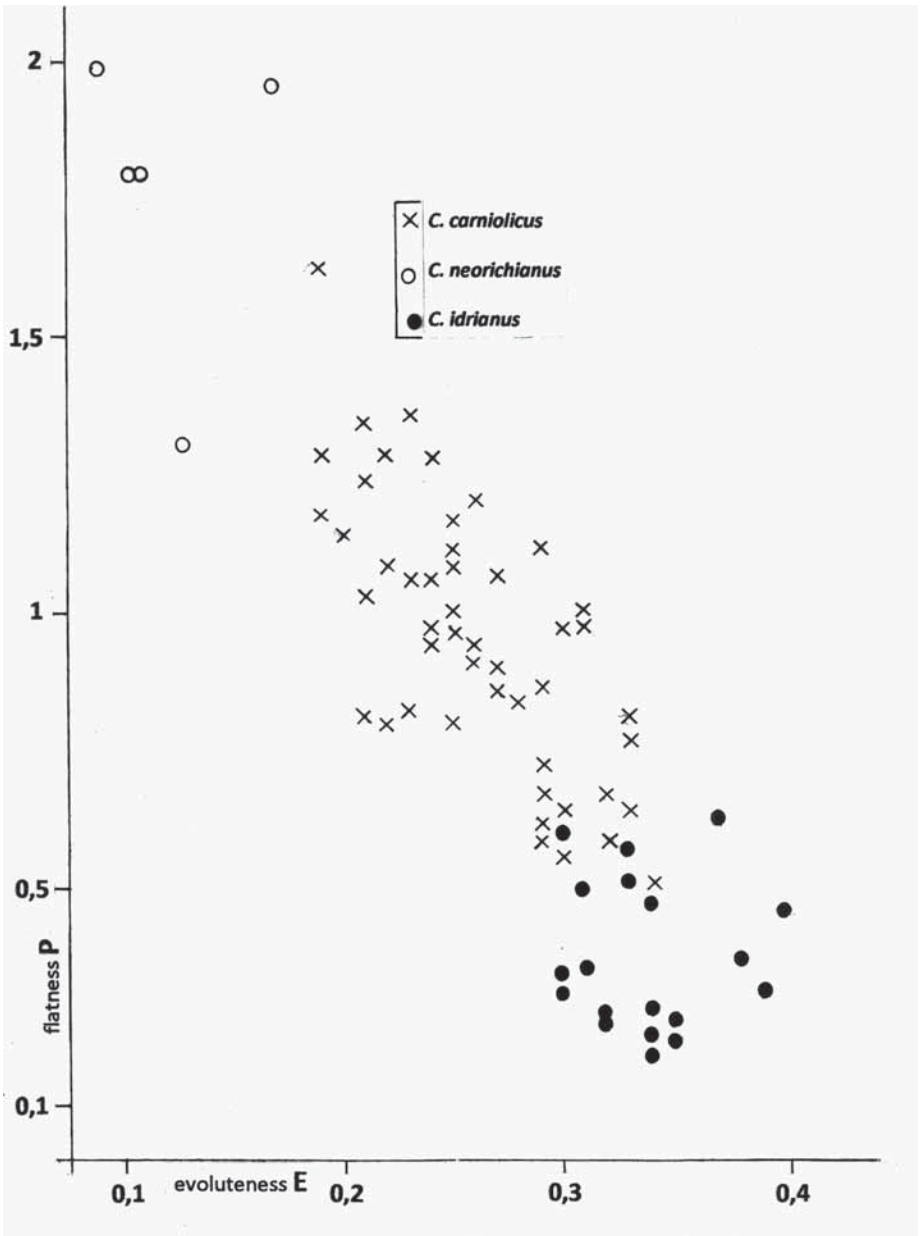

Text-figure 10. Dijagram disperzije T(E, P) *Carniolites carniolicus*, *Carniolites neorichianus* i *Carniolites idrianus*

Subgenus ***Muchites*** GOLUBIĆ, 2008.

U ovaj podrod spadaju uski glatki malo evolutni amoniti sa jednostavnom gonijatitnom suturom s neparnim ventralnim lobom. Vjerojatno predstavljaju rezultat specijalizacije u smislu definiranog životnog oblika sa veoma plosnatom glatkom ljušturom.

Muchites planatus (GOLUBIĆ)

Pl. **27.**, fig. 6.; text-fig. **9.**, fig. 11.

Carniolites planatus, - GOLUBIĆ, 1997.

Ekstremno plosnat amonit sa jednostavnom gonijatitnom suturom sa malim neparnim ventralnim lobom. Dimenzije primjerka No 1348.: **D** = 61 mm, **E** = 0,2, **P** = 3,23.

Biostratigrafska pozicija: *C. carniolicus* horizont.

Muchites gracilis GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **27.**, fig. 7.; text-fig. **9.**, fig. 7.

Malen, gladak, plosnat, malo evolutan amonit sa jednostavnom gonijatitnom suturom s neparnim ventralnim lobom. Ventralni zid je izraženo zaobljen. Dimenzije holotipa No 1360.a.: **D** = 38,6 mm, **E** = 0,22, **P** = 1,38.

Biostratigrafska pozicija: *D. morlaccus* nivoi u *D. tirolitoides* horizontu.

Muchites muchianus GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **27.**, fig. 8, pl. **28.**, fig. 1., 2.; text-fig. **9.**, fig. 9.

Malen, gladak, plosnat, malo evolutan amonit sa širokim ravnim ventralnim zidom, te sa jednostavnom gonijatitnom suturom sa neparnim ventralnim lobom. Dimenzije holotipa No 1361.g.: **D** = 33,5 mm, **E** = 0,26, **P** = 1,02, **lv/l** = 0,36. *M. muchianus* je jedina vrsta podroda zastupljena u zbirci s više od deset primjeraka, no valjanih za morfometriju ima premalo. Generalizirani morfometrijski podaci mogu poslužiti za komparaciju sa sličnim vrstama u rodu *Carniolites*.

Generalizirani morfometrijski podaci:

	N	**raspon**	$\bar{X}$	σ
D mm	9	23,9-37,5	31,6	4,88
E	9	0,21-0,29	0,234	0,026
P	8	0,99-1,5	1,21	0,16
lv/l	7	0,21-0,36	0,31	0,061

Biostratigrafska pozicija: *D. morlaccus* nivoi u *D. tirolitoides* horizontu.

Muchites mosechianus GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **28.**, fig. 3., 4.

Malen, gladak, malo evolutan, plosnat amonit sa ravnim ventralnim zidom i jednostavnom gonijatitnom suturom sa neparnim ventralnim lobom. Dimenzije holotipa No 1020.: **D** = 41,9 mm, **E** = 0,22, **P** = 1,51, **lv/l** nešto više od 0,26.

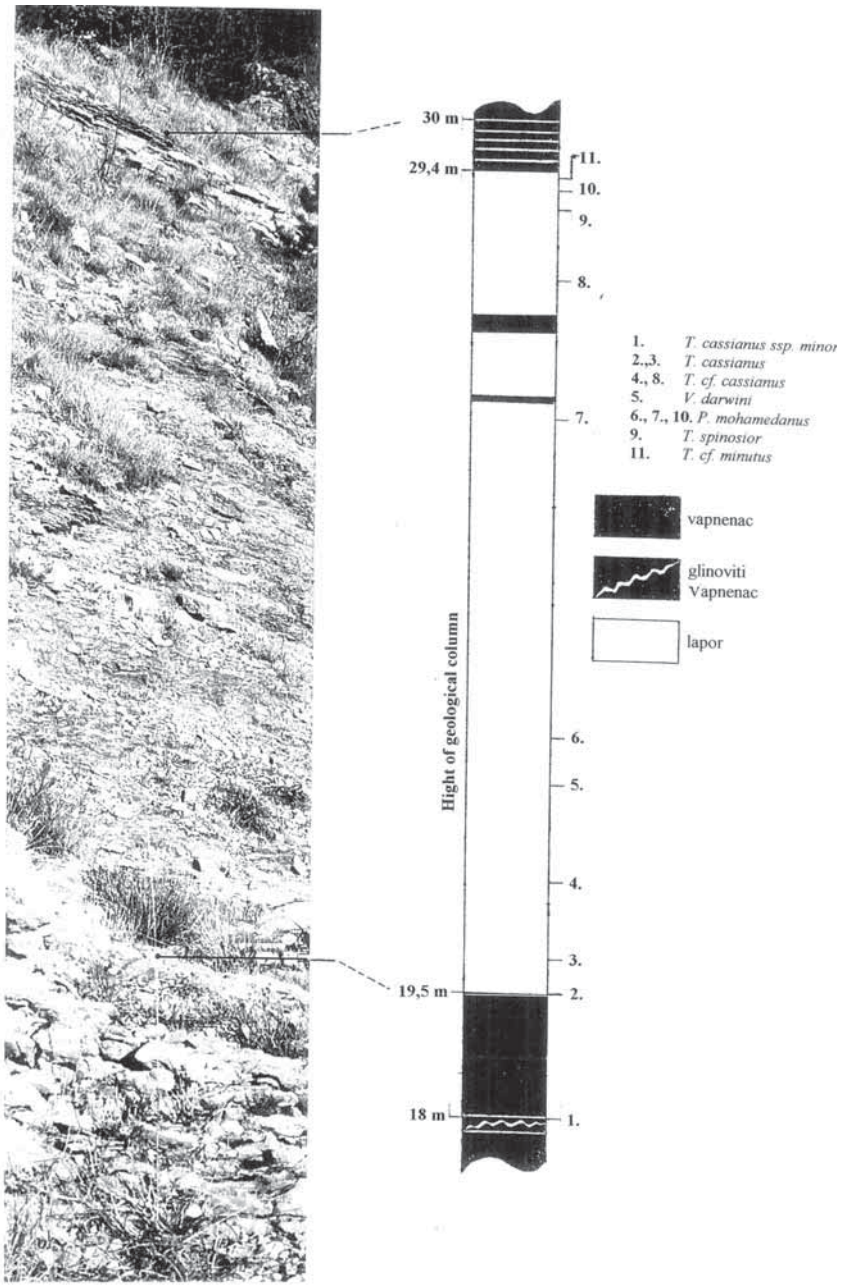

Text-figure 11. Shema nivoa s amonitima od gornjeg nivoa sa *Tirolites cassianus ssp. minor* do gornjeg nivoa sa *Tirolites cf. minutus* na standardnoj sekciji u Muću gornjem

Morfometrijske karakteristike *M. mosechianus* nalaze se u granicama raspona morfometrijskih rezultata za *M. muchianus.* Obje vrste imaju ravan ventralni zid. Diferencijalne karakteristike između te dvije vrste vidljive su komparacijom fosila kao morfološke specifičnosti zidova zavojnice i jednostavne suture.

Biostratigrafska pozicija: *D. morlaccus* nivoi u *D. tirolitoides* horizontu.

Ovu vrstu naveo sam u 1997: 244 među malim amonitima sličnim *C. planatus* s generičkom determinacijom *Carniolites sp.*

Genus ***Sutinaites*** GOLUBIĆ, 1999.

To su amoniti diskoidnog oblika sa ventralnim kanalom između dva niska brida koji predstavljaju eksterne margine lateralnog zida, te sa jednostavnom gonijatitnom suturom sa neparnim ventralnim lobom.

Sutinaites involutus GOLUBIĆ, 1999.

Carniolites (*Sutinaites*) *involutus* GOLUBIĆ, 1997.

Pl. **28.**, fig. 5., 6., 7.; text-fig. **9.**, fig. 5.

Sutinaites involutus jedina je vrsta ovog umjetno postavljenog roda koji je samo na temelju tipa suture smješten u porodicu *Carniolitidae.* U zbirci se nalazi devet primjeraka. Ostalo su pojedinačni oštećeni primjerci. Dimenzije holotipa *S. involutus* No 823: **D** = 55,9 mm, **E** = 0,09, **P** = 1,8, **lc/l** = 0,18.

Biostratigrafska pozicija: *D. morlaccus* nivoi u *D. tirolitoides* horizontu i *C. carniolicus* horizont.

2008: 116, 117 najavljene su pod *nomen nudum* kao moguće nove vrste: *Sutinaites scythianus n. n.* (dimenzije unikata No 1363.: **E** = 0,27, **P** = 0,7, **lc/l** = 0,19) (Pl. 28., fig. 7.) i *Sutinaites minutus n. n.* (domenzije unikata No 1144.: **D** = 36 mm, **E** = 0,19, **P** = 1,37, **lc/l** = 0,29) (Pl. 28., fig. 6.). Populacija *S. involutus* zasad je nepoznata zbog malog broja primjeraka i malog broja biostratigrafskih podataka. Nije poznat raspon individualnog variranja evolutnosti i plosnatosti zavojnice. Ovaj materijal je rijedak. S tog gledišta svi nađeni primjerci mogu biti infraspecijski oblici *S. involutus*.

Familia COLUMBITIDAE SPATH, 1930.

Genus ***Mangyshlakites*** SHEVYREV, 1968.

Mangyshlakites mirificus SHEVYREV, 1968.

Pl. **29.**, fig. 1.

Oštećeni unikat ima očuvanu suturu što je omogućilo točnu determinaciju.

Biostratigrafska pozicija: nije točno ustanovljena. Nivo *T. cassianus ssp. medialis* ili nivo *T. rossicus*.

Superfamilia PINACOCERATACEAE MOJSISOVICS, 1879.

Familia HUNGARITIDAE WAAGEN, 1895.

Genus ***Dalmatites*** KITTL, 1903.

Dalmatites morlaccus KITTL, 1903.

Pl. **28.**, fig. 8., pl. **29.**, fig. 2., 3., 4.; text-fig. **9.**, fig. 13.

D. morlaccus je česta dobro izdiferencirana vrsta no većini primjeraka nedostaje fragmokon (limonitiziran te se raspao) i veoma su oštećeni. Zbog toga varijabilnost vrste nije

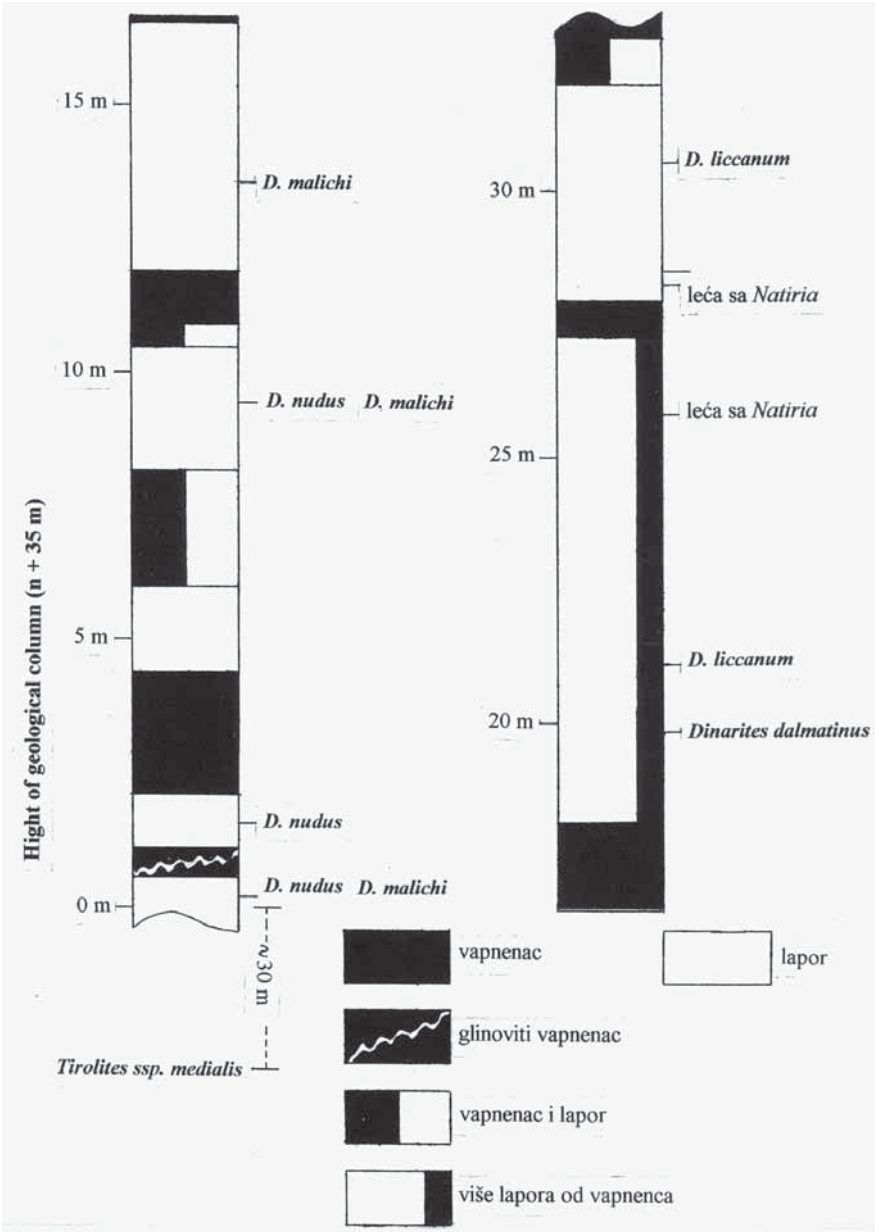

Text-figure 12. Shema biostratigrafske distribucije amonita u segmentu geološkog stupa od donjeg nivoa sa *Diaplococeras malići* do gornjeg nivoa sa *Diaplococeras liccanum* na lokalitetu Radeča (oko 350 m zapadno od starog vodovoda) u Muću Donjem

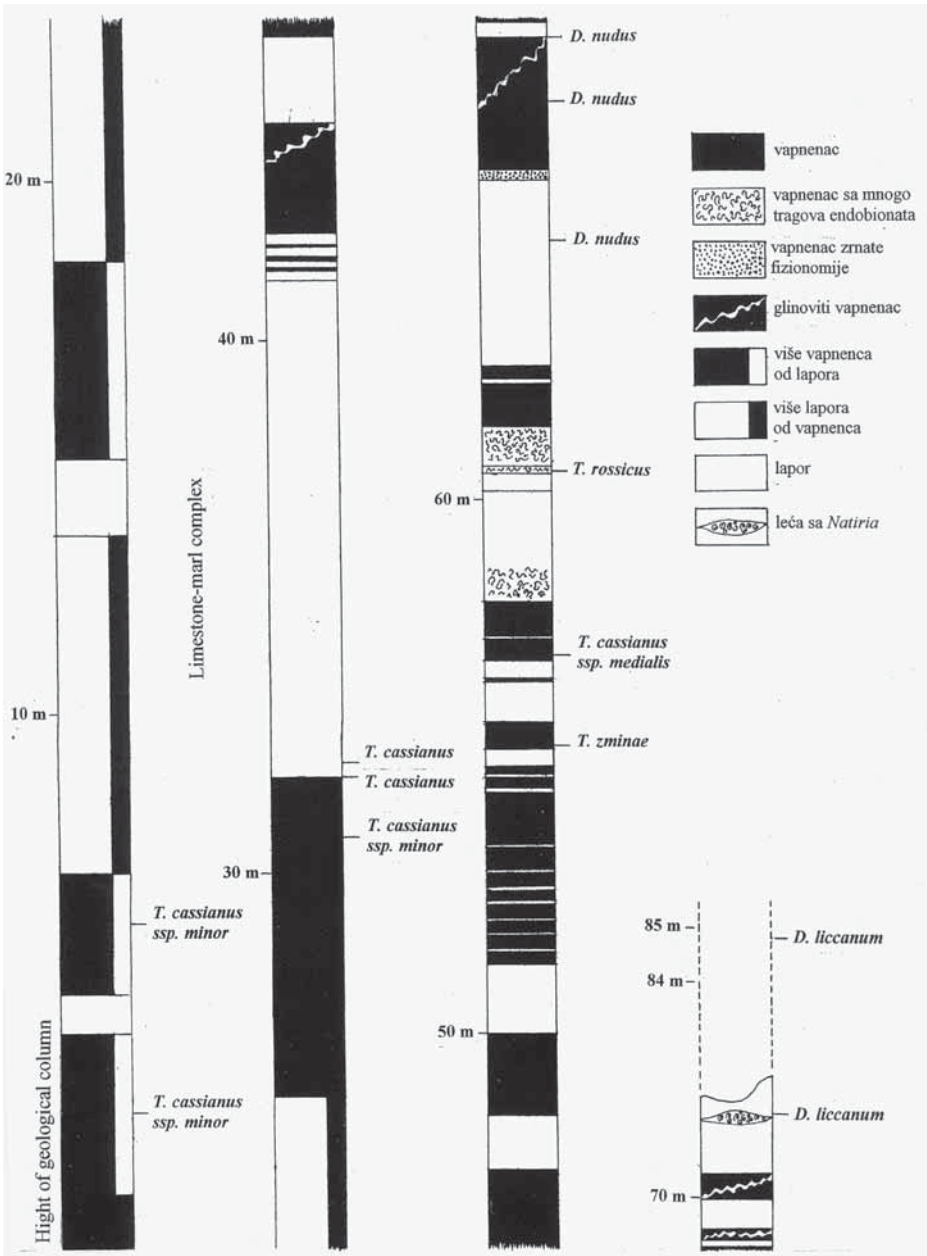

Text-figure 13. Shema biostratigrafske distribucije amonita u segmentu geološkog stupa od podine naslaga gornjeg skita do vršnog nivoa *Diaplococeras liccanum* uz cestu na gori Bukovik u Sutini

poznata. Očuvanog materijala za morfometriju nema. Kod materijala deponiranog u zbirci Prirodoslovnog muzeja u Splitu nije dokazana ceratitna karakteristika suture. Osnovni oblik suture je očuvan kod primjerka No 918. (Pl. 28., fig. 8.) no taj je primjerak bezvrijedan za morfometriju. Nešto bolje je očuvan fragmentarni primjerak No 704.a. (Pl. 29., fig. 4.), a samo za mjerenje plosnatosti dio životne komore No 704.b. (Pl. 29., fig. 3.):

No 704.a.	**D** = 42,4 mm	**E** = 0,13	**P** = 0,96
No 704.b.	-	-	1,21

Biostratigrafska pozicija: gornji dio *D. tirolitoides* horizonta.

Dalmatites kittli KUMMEL, 1969.

Pl. **29.** Fig. 5.

Unikat ima oštećenu suturu, tj. pseudosuturu bez zubaca loba.

Biostratigrafska pozicija: vršni nivo u *D. tirolitoides* horizontu.

IV. BIOSTRATIGRAFIJA

Nakon objavljivanja biostratigrafske distribucije amonita na standardnoj sekciji sa litostratigrafskim podacima 2000: 237-274 biostratigrafsko istraživanje povremeno je nastavljeno na cijelom području pojave gornjeg skita na južnim obroncima Svilaje od sela Ramljane do zapadnog kraja sela Lučane. To je sav prostor trijasa na južnim i jugoistočnim obroncima Svilaje. Rezultati su objedinjeni u neobjavljenom radu opremljenom sa dva inserta iz topografskih karata Muća i Sutine, sa osam biostratigrafskih shema i sa dvadeset i pet odabranih fotografija iz bogatije fotodokumentacije. Kao novi prilog u okvir ovog rada spadaju dokumentirani biostratigrafski rezultati za segmente geološkog stupa na tri lokaliteta:

1. *Tirolites cassianus* horizont na standardnoj sekciji duž vododerine potoka Zmijavca u Muću Gornjem

Text-fig. **11.**

Raniji rezultat upotpunjen je sa više nivoa s nalazima amonita od vršnog nivoa *T. cassianus ssp. minor* horizonta, te u cijelom segmentu geološkog stupa koji pripada *T. cassianus* horizontu.

2. Segment geološkog stupa od najnižeg nivoa sa *Diaplococeras malići* do najvišeg nivoa sa *Diaplococeras liccanum* na lokalitetu Radeča oko tri stotine i pedeset metara zapadno od starog vodovoda U Muću Donjem

Text-fig. **12.**

Radeča je značajan lokalitet. Osim dijelova zida jaruge potoka sav je lokalitet pokriven vegetacijom. I uz dobru percepciju neotektonskih oblika, točno mjerenje cijelog geološkog stupa gornjeg skita nije moguće. Izrađena je fotodokumentacija. Rezultati istraživanja cijelog geološkog stupa Radeče iz perioda kada nije bilo šume nalaze se u Prirodoslovnom muzeju u Splitu. Ovo novije istraživanje bila je rekapitulacija starih rezultata dok je još moguća.

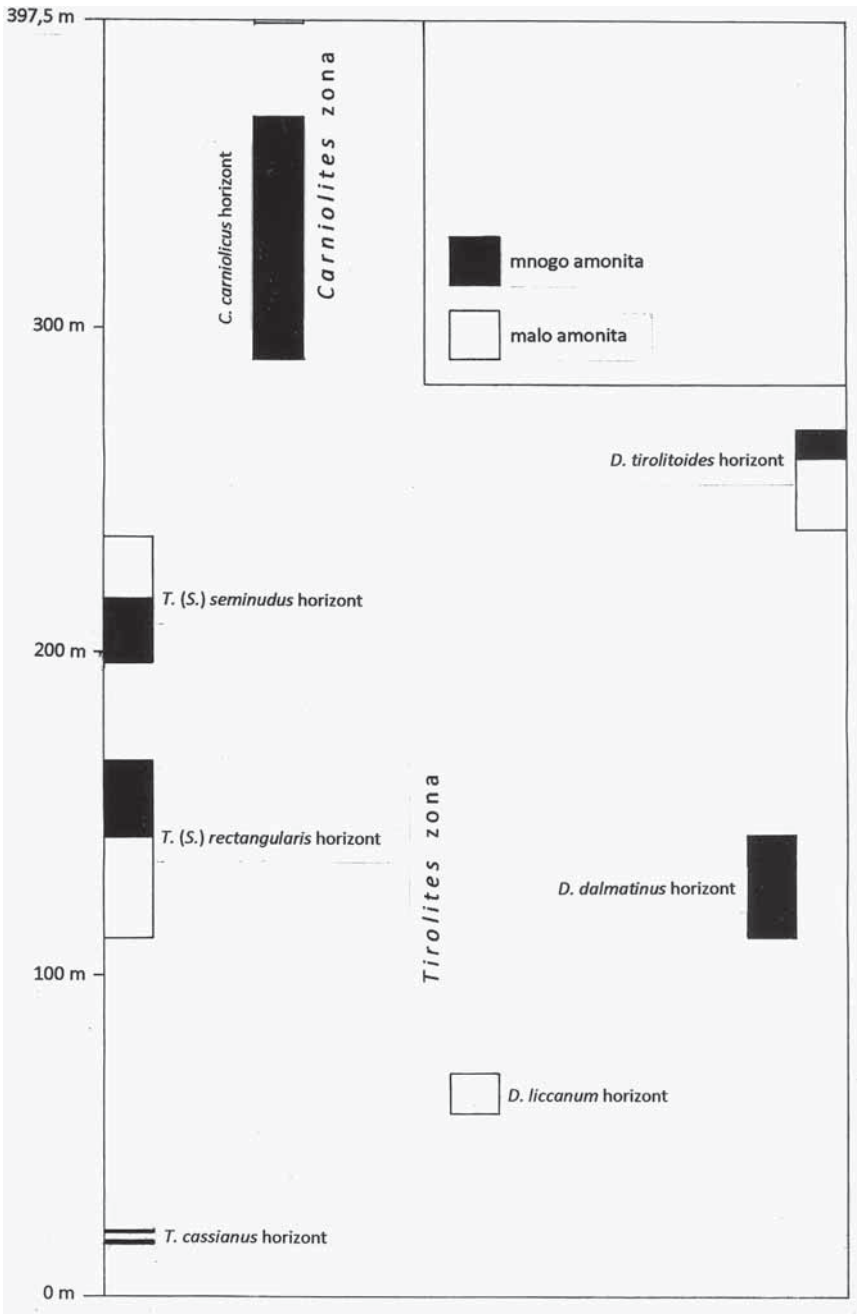

Text-figure 14. Biostratigrafske zone određene distribucijom vrsta rodova *Tirolites* i *Carniolites* (prema biostratigrafskim podacima za standardnu sekciju u Muću Gornjem)

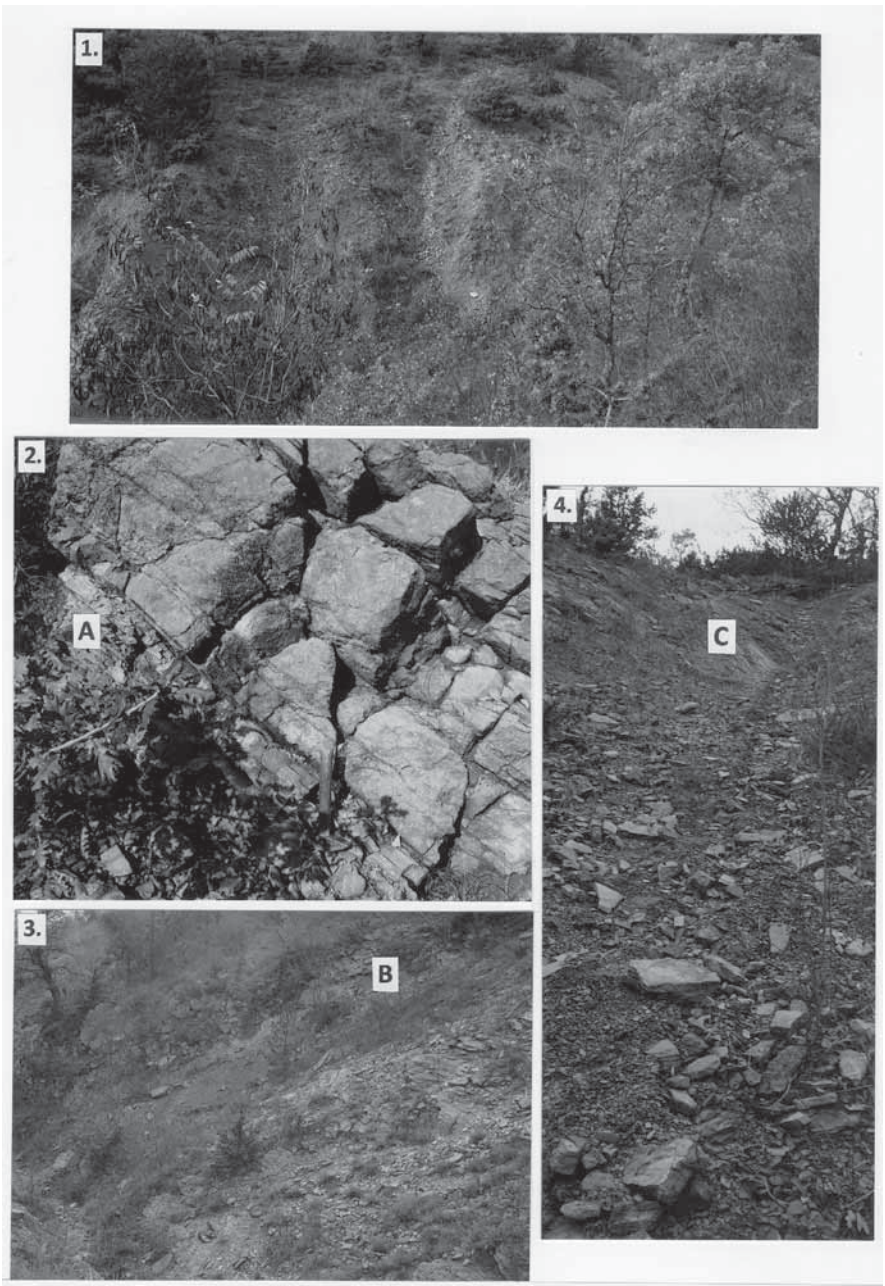

Text-figure **15.** *Diaplococeras malići* horizont kod zaselka Jurići – Kačari: **1.** donji dio horizonta sa prvim nivoom sa *D. malići* i drugim nivoom sa *D. malići* i *M. disciforme*; **2.** insert iz fig. 1. - drugi nivo sa *D. malići* i *M. disciforme* (**A**); **3.** središnji dio horizonta sa trećim nivoom sa *D. malići* (**B**); **4.** gornji dio horizonta sa nivoom sa *M. disciforme* (**C**).

3. Segment geološkog stupa od najnižeg nivoa sa *Tirolotes cassianus ssp. minor* do najvišeg nivoa sa *Diaplococeras liccanum* uz cestu na gori Bukovik

Text-fig. **13.**

Na osamdeset pet metara visine geološkog stupa (mjerenje naslaga pokraj ceste) označeno je trinaest nivoa sa amonitima. Pregledan je šire uzet geološki stup do dvije stotine metara istočno od ceste i do stotinu metara zapadno od ceste. Dokumentirani su nivoi sa *Tirolites zminae*, *Diaplococeras malići* i *Bittnerites malići* koji su prateći slojeve povezani sa sekcijom uz cestu. Nađeni su i drugi nivoi s vrstama amonitima koji su nađeni na sekciji uz cestu no zbog neprohodnih dijelova terena nisu povezani sa sekcijom. Izrađena je fotodokumentacija.

Ostali dio biostratigrafske dokumentacije za goru Bukovik odnosi se na *Seminudites rectangularis*, *Seminudites seminudus*, *Dinarites dalmatinus*, *Carniolites carniolicus* i *Carniolites idrianus*. Već ranije objavljen je (2000: 266) segment geološkog stupa sa *Seminudites seminudus*. Za segmente stupa sa *Seminudites rectangularis*, *Dinarites dalmatinus* i *Carniolicus* vrste nisu izrađene biostratigrafske sheme već su horizonti označeni na topografskoj karti i na fotodokumentaciji. *Dinarites tirolitoides* horizont postoji u smislu segmenta geološkog stupa određenih litostratigrafskih karakteristika između *S. seminudus* i *C. carniolicus* horizonta no na Bukoviku *D. tirolitoides* nije nađen. Nađena je jedna životna komora *Dalmatites cf. morlaccus*. U naslagama uz cestu veoma je teško naći koji primjerak *Dinarites dalmatinus*. Malo istočnije od ceste u *D. dalmatinus* horizontu ima amonita.

Biostratigrafska generalizacija

Text-fig. **14.**

Na temelju svih biostratigrafskih podataka za glavni lokalitet Muć – Sutina, izrađena je s osloncem na mjere geološkog stupa na lokalitetu Zmijavac, generalizirana shema horizonata i biostratigrafskih zona.

Lokalitet kod zaselka Jurići – Kačari u Sutini

Text-fig. **15.**, fig. 1., 2., 3., 4.

Podina naslaga gornjeg skita na ovom zanimljivom lokalitetu nalazi se blizu najsjevernije kuće zaselka, a sekcija se proteže dubokom jarugom do *D. tirolitoides* horizonta, te dalje strmim obronkom izlazi na gorsko bilo između Visovca i Jazinke gdje se nalaze vršne naslage gornjeg skita. Terenom se proteže rasjed gotovo okomito na smjer protezanja naslaga. Naslage su duž rasjeda prolomljene i premaknute. Tako su naslage *T. cassianus* horizonta na zapadnoj strani jaruge paralelne sa naslagama donjeg skita na istočnoj strani jaruge. Prema gore, ne niže od *D. dalmatinus* horizonta prolamanje je plastično kompenzirano. Sekcija se nalazi na zapadnoj strani jaruge i približno u smjeru jug – sjever nastavlja se do pojave naslaga srednjeg trijasa. Nalazima amonita na sekciji su dokazani segmenti stupa naslaga sa: *Tirolites cassianus*, *Diaplococeras malići* i *Meekoceras disciforme*, *Diaplococeras liccanum*, *Carniolites carniolicus* i *Carniolites idrianus*. Dokazani su pojedinačni nivoi sa *Dinarites dalmatinus*, *Seminudites rectangularis*, *Seminudites seminudus* i

Dinarites tirolitoides. Redosljed nalaza vrsta amonita po vertikali naslaga isti je kao na standardnoj sekciji. Na zapadnom zidu jaruge dostupno je malo terena. Izmjenjuju se naslage vapnenca i lapora sa vapnenačkim lećama. Dijelom su to mala klizišta, a dijelom osuline. U zbirci je deponirano više dobro očuvanih primjeraka amonita sakupljenih na ovom lokalitetu. Tu su nađene veoma rijetke vrste *Pseudodinarites minor* i *Pseudodinarites*? *povrpolienum*. Vegetacija brzo osvaja teren. Zbog toga je izrađena fotodokumentacija sa označenim nivoima s amonitima koje je još bilo moguće naći.

Text-fig. **15.** složena je od tri fotografije snimljene po debljini naslaga *Diaplococeras malići* horizonta od donjeg nivoa nalaza primjeraka *D. malići* do nalaza drugog nivoa sa *Meecoceras disciforme* i inserta iz fotografije donjeg dijela horizonta. Na prvom nivou nađena su dva primjekra *D. malići*, na drugom nivou tri primjerka *D. malići* i dva primjerka *M. disciforme* (desni i lijevi rub text-fig. **15.**, fig. 1.), na trećem nivou nađena su četiri primjerka *D. malići* (text-fig. **15.**, fig. 3.), a na četvrtom nivou dva primjerka *M. disciforme* (text-fig. **15.**, fig. 4.). Više primjeraka *D. malići* i *M. disciforme* moguće je izvaditi iz sloja glinovitog vapnenca (text-fig. **15.**, fig. 2.) koji je gotovo sav pokriven tlom i osulinom, te prekriven slojevima vapnenca. Potrebno je raditi prikladnim alatom. Na ovom lokalitetu ranije je uz biostratigrafsku kontrolu sakupljeno nekoliko primjeraka *D. malići* i *M. cf. disciforme*.

Rezultati biostratigrafskog istraživanja duž jaruge Radeče, kod zaselka Jurići - Kačari i na gori Bukovik u Sutini omogućavaju bolju percepciju biostratigrafske distribucije amonita definiranjem *D. malići* horizonta od gornjeg nivoa sa *T. rossicus* do donjeg nivoa sa *D. liccanum*.

Fotodokumentacija za lokalitet Jurići – Kačari je opsežnija. Dokumentiran je segment geološkog stupa od donjeg nivoa sa *T. cassianus* do donjeg nivoa sa *D. liccanum*. Mjestimično je teško naći poziciju za snimanje zbog vegetacije. Djelomično je pristupačan još jedan lokalitet malo istočnije od jaruge kod Jurića - Kačara. Računajući ovu jarugu kao prvu, u malom razmaku slijede još tri. Četvrta je djelomično pristupačna. Iznad bogatije depozicije *T. rossicus* nalazi se donji dio *D. malići* horizonta. Na tom lokalitetu nađen je *D. dalmatinus* (No 1341., 2008: 169) u izdanku zajedno *D. malići* (No 1336., 2008: 163).

V. DISKUSIJA

Problemi koji proizlaze iz većinom dijagenetski oštećenog fosilnog materijala, te i očuvanog bez biostratigrafskih podataka u zbirci deponiranoj u Naturhistorisches Museum, nedostatka fosilnog materijala osim iz Muća, te problem primjene populacijskog koncepta istraživanja primjenom nekontrolirane statističke generalizacije apsolvirani su 2008: 123-127. Taksonomski problemi ostaju nerješeni. Na temelju percepcije životnog oblika amonita određenog oblikom i dimenzijama zavojnice generička i specifička deter-

minacija nisu moguće. U gornjem skitu značajan je rod *Tirolites*. Isti oblik zavojnice računajući i skulpturu ima više donje trijaskih amonita iz porodice *Xenodiscidae*. Primjer su rodovi SHEVYREV 1968: 86-96: *Bernhardites*, *Dzulfites*, *Paratirolites* i *Abichites*. U svakom od tih rodova postoji vrsta koja se od *T. cassianus* razlikuje samo po složenijoj suturi. Sličnih primjera ima još. Sutura sama za sebe ne može biti odlučujuća karakteristika u generičkoj determinaciji, no neophodna je. Specifička determinacija je točna za one vrste koje se odlikuju specifičnom suturom u odnosu na sve koje su im po zavojnici slične. Takav slučaj nije čest. Sličnu suturu mogu imati vrste iz različitih natporodica, porodica i rodova. Specifička determinacija je kompleksan problem percepcije povezanih morfoloških karakteristika u svim poznatim varijacijama. Pomaže percepcija paleoekoloških karakteristika vrste. Gonijatitna sutura koja je vjerojatno rezultat postepenog gubitka ceratitnih karakteristika u populacijama nema značaj u specifičkoj determinaciji. Niz varijacija jednostavne suture preklapa se kod različitih vrsta. Primjer su rodovi *Carniolites* i *Sutinaites*. Ima rijetkih slučajeva kada zbog istog životnog oblika i dijagenetske deformacije nije moguće odrediti rod. Takav slučaj pokazan je na Pl. **24.**, fig. 5. i 6. Primjerak *D. dalmatinus* (fig. 5.) ima pravilno deformiran dio ventralnog zida koji je zbog deformacije ravan i nema suturu (nedostatak pregrada fragmokona kod *D. dalmatinus* pojavljuje se kod manjeg broja primjeraka kao genetičko svojstvo). Jedini je takav primjerak *D. dalmatinus* sa ravnim ventralnim zidom u zbirci. Primjerak *C. superior* (fig. 6.) s ravnim ventralnim zidom što je genetičko svojstvo vrste nema očuvane ventralne lobe. Nakon percepcije utjecaja svih oblika deformacija, ostaje separiran materijal s dobro očuvanim morfološkim karakteristikama upotrebljiv za morfometriju. Sastavljanje statističkog skupa je problem kada se u horizontu na svim nivoima horizonta nalaze oblici koji su rezultat ranije etape u evoluciji vrste, a evolucija se nastavlja u poznatoj nam biostratigrafskoj sekvenciji. Primjer je dijagram disperzije T(**E**, **P**) za vrste roda *Carniolites* (text-fig. **10.**). Rezultat ovisi o broju primjeraka svake vrste. Mali broj očuvanih primjeraka *C. neorichianus* utječe na rezultat. Po ovom dijagramu disperzije svi su primjerci od involutnog plosnatog glatkog *C. neorichianus* do evolutnog širokog skulpturiranog *C. idrianus* ista ekstremno varijabilna vrsta *C. carniolicus*. Jednostavna gonijatitna sutura varira, te ne može biti pokazatelj diferencijacije u populaciji. Taksonomska revizija koju je na temelju analize amonita iz Malićeve zbirke objavio KUMMEL 1969: 491-500, 503-504, 506-511 osim generalizacije koja se odnosi na *T. cassianus* i slične vrste, dala je rezultat: *Tirolites rectangularis*, *Tirolites seminudus* i neki varijeteti *Tirolites carniolicus* determinirani su kao *Tirolites idrianus*. Razlog je vidljiv iz bogate likovne opreme tog rada. Kummel je pokazao stotinu četrdeset i tri fotografije stotinu i pet primjeraka amonita iz

Malićeve zbirke. Ta objavljena fotodokumentacija pokazuje da ima previše oštećenih primjeraka, te da materijal nije valjano očišćen. Za ove tri vrste u radu dosta dobro opremljenom dijagramima sutura nema niti jednog dijagrama suture. U takvom slučaju *T. rectangularis* može prema obliku zavojnice i skulpturi biti interpretiran kao *T. cassianus.* Drugih mogućnosti nema. Tim je rezultatom primjena populacijskog koncepta istraživanja (kojeg Kummel kao jedan od vodećih autoriteta promovira) za cijelu ovu amonitnu faunu dovedena u pitanje. Različiti autori različito određuju kvalitet statističkih skupova, različito percipiraju dijagenetske deformacije i različito zaključuju o taksonomski ključnim morfološkim karakteristima. Različita taksonomska rješenja su očekivana posljedica. Literatura je upotrebljiva onoliko koliko je likovno opremljena i faktografski bogata. Literatura ne može zamijeniti slobodan pristup zbirkama sa mogućnošću komparacije materijala. U tom smislu zbirku iz Muća deponiranu u Naturhistorisches Museum treba komparirati sa mnogo bogatijom i bolje uređenom zbirkom u Prirodoslovnom muzeju u Splitu. Tek nakon komparacije materijala biti će moguće napisati stručnu ekspertizu vrijednosti zbirke (osim povijesne), popisati građu upotrebljivu za taksonomsko istraživanje i na kraju korektno revidirati Kittlove taksonomske postavke. Teren se brzo mijenja. Tradicionalno gospodarstvo koje je održavalo pašnjake i goleti tj. teren eksponiran procesima erozije više ne postoji. Glavna karakteristika srednje i sjeverno dalmatinskog područja je depopulacija, te se šume brzo šire. U vrijeme kada je međunarodna ekipa na čelu sa vodećim hrvatskim geologom M. Herakom predložila standardnu sekciju europskog gornjeg skita u Muću Gornjem, lokalitet potok Zmijavac (HERAK et al. 1983: 98-102), teren je bio golet sa dobrim starim stazama. Tom prilikom sakupljena je mala zbirka većinom neočuvanih fosila koja je deponirana u Hrvatskom prirodoslovnom muzeju u Zagrebu i izrađena je biostratigrafska shema (:97). Danas je lokalitet Zmijavac velikim dijelom gusto obrastao vegetacijom. Na prilazu lokalitetu postavljena je ploča sa upozorenjem na zaostale eksplozivne naprave iz Domovinskog rata. Nastavak istraživanja ovog lokaliteta koji se odlikuje ostacima kulturne baštine i ljepotom prirode ograničen je. Lokaliteti u Muću i Sutini na kojima nema eksplozivnih naprava, u smislu paleontološkog istraživanja sve su nedostupniji. Moguće rješenje koje omogućava razgledavanje naslaga donjeg trijasa sa svrhom edukacije mladog naraštaja, te nastavak znanstvenog istraživanja je sekcija uz cestu na gori Bukovik.

V. REFERENCES

ARKEL, W. J. et al. 1957. Tretiase on Invertebrate Paleontology, Ammonoidea. R. C. MOORE, ed. Pt. L, Molusca, 4, 93-157.

ARTHABER, G. 1911. Die Trias von Albanien. Beitr. Pal. Geol. Ost.-Ung. **24**, 241-250.

DAGYS, A. & ERMAKOV, S. 1996. Induan (Triassic) Amonoids from North-Eastern Asia. Rev. de Paleob. **15**/2, 406-410.

GOLUBIĆ, V. 1990. Biostratigrafski sistem kampilskih naslaga (gornji skit) donjeg trijasa standardne sekcije u Muću određen prema fauni amonita. Kačić **21**/**22**, 247-262.

GOLUBIĆ, V. 1996. Biostratigraphic Distribution of Upper Scythian Ammonites in the River Zrmanja Area in Northeren Dalmatia, Croatia. Nat. Cro. **5**/3, 165-176.

GOLUBIĆ, V. 1997. Pelagijalni amoniti kampilskih naslaga (gornji skit) donjeg trijasa iz okolice Muća u Hrvatskoj. Kačić **29**, 233-258.

GOLUBIĆ, V. 1998. Genus *Diaplococeras* (Ammonoidea) from the Lower Triassic of Muć, Croatia. Nat. Cro. **7**/2, 143-158.

GOLUBIĆ, V. 1999a. Amoniti gornjeg skita donjeg trijasa Muća – taksonomija i biostratigrafija. Kačić **30**/**31**, 599-668.

GOLUBIĆ, V. 1999b. *Sutinaites*, a new Genus of Ammonite and new Ammonite Species from the Upper Scythian of Muć, Croatia. Nat. Cro. **8**/4, 439-451.

GOLUBIĆ, V. 2000. Biostratigraphic Distribution of Upper Scythian Ammonites in the Reference Area of Muć Gornji Village, Croatia. Nat. Cro. **9**/4, 237-274.

GOLUBIĆ, V. 2003. Paleontološki kolekcionarski rad fra Josipa Malića u Muću. Kačić **35**, 217-228.

GOLUBIĆ, V. 2008. Amoniti gornjeg skita iz Muća – monografija. Nat. Cro. **17**, suppl. 2., 1-216.

HAUER, F. 1865. Cephalopoden der unteren Trias der Alpen. Sitz. Akad. Wiss. Math.-nat. Kl. **52**, 616.

HERAK et al., 1983. Neue Beitrage zur Biostratigraphie der Tethys Trias. Lower Triassic of Muć. Proposal for Standard Section of the European Upper Scythian. Schr. Ertdw. Ost. Akad. Wiss. **5.**, 93-106.

KITTL, E. 1903. Die Cephalopoden der oberen Werfener Schichten von Muć in Dalmatien, sowie anderen dalmatinischen, bosnisch-hercegovinischen und alpinen Lokalitaten. Abh. Geol. Reichs. **20**, 1-77.

KRAFFT, A. & DIENER, C. 1909. Lower Triassic Cephalopoda from Spiti, Mala Johar, and Byans. Mem. Geol. Surv. India. Paleont. Indica, Ser. XV, **6**/1, 7-53, 56-57, 65-68, 70-72, 105-106, 145-147.

KUMMEL, B. 1969. Ammonoids of the Late Scythian. Bull. Mus. Comp. Zool. **173**/3, 311-701.

MOJSISOVICS, E. 1882. Die Cephalopoden der mediterranen Triasprovinz. Abh. d. k. k. Geol. Reichs. **10**, 65-76.

POSENATO, R. 1992. Tirolites (Ammonoidea) from the Dolomites, Bakony and Dalmatia: Taxonomy und Biostratigraphy. Eclog. Geol. Helv. **85**/3, 893-929.

SHEVYREV, A. A. 1968. Triasovie ammonoidei juga SSSR. Akad. nauk SSSR, Trudi paleont. inst. **119**, 1-148.

SUMMARY - SAŽETAK

NEW CONTRIBUTIONS TO THE UPPER SCYTHIAN AMMONIDS FAUNA FROM MUĆ

In the general area of the village of Mućć, Dalmatia, Croatia, I collected, with full biostratigraphic control, a collection of Upper Scythian ammonites that contains four thousand six hundred and seventy five inventoried specimens. The dominant life forms are *Tirolites, Dinarites* and *Carniolites*. About fifty valid species are represented, twenty six of which are new, with a new subspecies. Two new subgenera have been established: *Visovacites* in the genus *Tirolites* and *Muchites* in the genus *Carniolites*. The collection has been deposited in the Natural History Museum in Split. The species is at the centre of the attention. The biostratigraphic horizons are defined according to populations of characteristic species of ammonites.

Key words: *Ammonoids, Upper Scythian, Mućć, Dalmatia.*

METHODS OF WORK

The projekt is based on systematic field work. The taxonomis review is original. In the literature biostratigraphic data and suture diagrams are wanting. The method of morphometry and statistical generalisation was unble, because of the poor state of preservation of the material and the want of data, to yield results capable of being critically discussed. In these ammonites, there are three basic types of suture: a simple ceratitic with a pair of ventral lobes; a simple gonijatitic with a pair of ventral lobes and a simple goniatitic with an odd ventral lobe. All carniolites have a goniatitic szture with odd ventral and odd dorsal lobes. The classification is founded on an improved typological system, on the perception of paleo-ecological succession relying on a linear biostratigraphic scale and on morphometry. The morphpmetric model was found empirically and is well adapted to the subject of measurement. It is shown in text-figure **1.** The basic morphometric postulates are: evoluteness **E** of the external whorl is the ratio **d/D** of the internal diameter **d** and the external diameter **D** of the whorl; the flatness P of the whorl is the ratio **h/l** diminished by 1 (P = h/l – 1) of the height h of the whorl and the lateral width l of that whorl. In ammonites with a flat ventral wall of the whorl with an extremely rounded to sharp transition to the lateral wall the ratio lv/l of the width of the ventral wall lv and the lateral width lc of the canal and the lateral width l of the whorl is given. The sculpture is shown with the number n of ribs, with the number in of the weak intermediate ribs and the number m of weak ribs that often come in the sequence after the average and prominent ribs. The only proper description of the diagram is a suture diagram, and depending on variations of the suture, several diagrams for a species are presented. Morphometric data are shown generalised with marginal results of the cumulative sequence of results and the arithmetical mean of results with standard deviation. A linear biostratigraphic scale is employed as a methodological tool that allows a more precise definition of the position of the populations. The following are basic:

I.*Tirolites cassianus ssp. minor* horizon (syn. *T. haueri var. minor* KITTL)

II. *Tirolites cassianus* horizon

III. *Tirolites rossicus* horizon: *Tirolites zminae* level, *Tirolites cassianus ssp. medialis* level and the *T. rossicus* levels

IV. *Diaplococeras malići* horizon

V. *Diaplococeras liccanum* horizon

VI. *Dinarites dalmatinus* horizon

VII. *Tirolites* (*Seminudites*) *rectangularis* horizon

VIII. *Tirolites* (*Seminudites*) *seminudus* horizon

IX. *Dinarites tirolitoides* horizon: *D. tirolitoides* levels and *Dalmatites morlaccus* levels

X. *Carniolites carniolicus* horizon: *C. carniolicus* levels and top levels of *Carniolites idrianus ssp. monoptychus* (syn. *Hololobus monoptychus* KITTL)

After grouping species according to descriptively and morphometrically defined typological characteristic, the species is determined according to specific morphological characteristics and its affiliation to the palaeo-ambience. All taxonomic postulates are open to discusion.

TAXONOMY

Class CEPHALOPODA CUVIER, 1797.

Subclass AMMONOIDEA ZITTEL, 1884.

Order PROLECANITIDA MILLER & FURNISH, 1954.

Superfamily MEDLIOCOTTIACEAE KARPINSKY, 1889.

Family SAGECERATIDAE, HYATT, 1884.

Genus ***Cordillerites*** HYATT & SMITH, 1905.

Cordillerites angulatus HYATT & SMITH, 1905.

Pl. **1.**, fig. 1.; text-fig. **2.**, fig. 1.

Biostratigraphic position: *Dinarites tirolitoides* horizon.

Order CERATITIDA HYATT, 1884.

Superfamily NORITACEAE KARPINSKY, 1889.

Family PARANORITIDAE SPATH, 1930.

Genus ***Pseudaspidites*** SPATH, 1934.

Pseudaspidites crassus (KRAFFT)

Pl. **1.**, fig. 2.; text-fig. **3.**, fig. 1.

Family MEEKOCERATIDAE WAAGEN, 1985.

Genus ***Meekoceras*** HYATT, in C. A. WHITE, 1879.

Meekoceras disciforme

Pl. **1.**, fig. 3., 4., 5., pl. **2.**, fig. 1.; text-fig. **2.**, fig. 3.

Biostratigraphic position: *Diaplococeras malići* levels.

Genus ***Stacheites*** KITTL, 1903.

Stacheites prionoides KITTL, 1903.

Pl. **2.**, fig. 2., 3.; text-fig. **2.**, fig 2.

Biostratigraphic position: *Tirolites cassianus* horizon – upper level, *D. malići* level, *D. liccanum* horizon.

Genus ***Pseudokymatites*** SPATH, 1934.

Pseudokymatites svilajanus (KITTL)

Pl. **2.**, fig. 4., 5., pl. **3.**, fig. 1., 2.; text-fig. **3.**, fig. 2.

Biostratigraphic position: form the *T. cassianus ssp. medialis* level to a bit over the *D. liccanum* levela it is rare. The main stock of specimen was found at the top level of the *Seminudites rectangularis* horizon.

Pseudokymatites batanus GOLUBIĆ, 2008

Pl. **3.**, fig. 3.; text-fig. **3.**, fig. 3.

Biostratigraphic position: *D. liccanum* horizon.

Superfamily CERATICACEAE MOJSISOVICS, 1882.

Family Tirolitidae MOJSISOVICS, 1882.

Genus ***Tirolites*** MOJSISOVICS, 1879.

Tirolites cassianus (QUENSTEDT)

Pl. **3.**, fig. 4., pl. **4.**, fig. 1., 2., 3., 4., pl. **5.**, fig. 1., 2., 3., 4., 5., pl. **6.**, fig. 1., 2., 3., 4., 5., 6., pl. **7.**, fig. 1.; text-fig. **3.**, fig. 4., 5., 10., 11.

Biostratigraphic position: *T. cassianus* horizon.

Tirolites cassianus ssp. minor (KITTL)

Pl. **8.**, fig. 1., 2., 3., 4.; text-fig. **3.**, fig. 6., 7., 8.

Differs from *T. cassianus* in size, sculptural variations and a little in the suture.

Biostratigraphic position: *T. cassianus ssp. minor* horizon.

Tirolites cassianus ssp. medialis GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **8.**, fig. 5., 6., 7.; text-fig. **3.**, fig. 9.

Differentiating characteristic from *T. cassianus*: variation of sculpture – very slightly flat (seldom, slightly oblique) rib with prominent spike.

Tirolites ramljaneanum GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **7.**, fig. 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8.

Biostratigraphic position: top levels *T. cassianus* horizona.

Tirolites minutus GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **6.**, fig. 8., pl. **9.**, fig. 3., 4., 5., 6., 7., 8.; text-fig. **4.**, fig. 1., 2., 3.

Biostratigraphic position: top level of the *T. cassianus* horizon.

Tirolites spinosior KITTL, 1903.

Pl. **9.**, fig. 1., 2., pl. **11.**, fig. 6.; text-fig. **4.**, fig. 4.

Biostratigraphic position: top levels of the *T. cassianus* horizon.

Tirolites zminae GOLUBIĆ, 2008.

Pl. 10., fig. 1., 2., 3., 4., 5.; text-fig. 4., fig. 6.

Biostratigraphic position: level of *T. zminae* in the *Tirolites rossicus* horizon.

Tirolites rossicus KIPARISOVA, 1947.

Pl. **10.**, fig. 6., 7., 8., 9.; text-fig. **4.**, fig. 7., 8.

Biostratigraphic position: *T. rossicus* horizon mainly appearing in the third level of the horizon. One only exemplar of *Tirolites spalatinianus* GOLUBIĆ 2008: 194 can be interpreted as a extremely variation from of *T. rossicus.*

Tirolites cassianoides GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **11.**, fig. 2., 3., 4.; text-fig. **4.**, fig.5.

Biostratigraphic position: *Seminudites seminudus* horizon.

Tirolites sp.

Pl. **11.**, fig. 7., 8.; text-fig. **4.**, fig. 9.

Biostratigraphic position: top meters of the sediments of the Upper Scythian in the *Carniolites* zone.

Subgenus ***Bittnerites*** KITTL, 1903.

Bittnerites malići KITTL, 1903.

Pl. **12.**, fig. 1., 2.; text-fig. **4.**, fig. 10., 11.

Biostratigraphic position: betwen the *T. zminae* and the *T. rossicus* levels.

Subgenus ***Visovacites*** GOLUBIĆ, 2008.

These are *Tirolites* with an evolute whorl, tirolite sculpture and with a simple ceratitic suture vith long ventral lobes.

Visovacites darwini GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **12.**, fig. 3., pl. **13.**, fig. 1., 2., 3., 4., 5., 6.; text-fig. **5.**, fig. 1., 2., 3.

Biostratigraphic position: *Tirolites cassianus* horizon.

Visovacites visovacianus GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **11.**, fig. 5., pl. **14.**, fig. 1., 2., 3., 4., pl. **30.**, fig. 3.; text-fig. **5.**, fig. 4., 5.

Biostratigraphic position: central and top levels of the *Tirolites cassianus* horizon.

Subgenus *Tirolitoides* SPATH, 1934.

Tirolitoides toulai (KITTL)

Pl. **13.**, fig. 7., 8.; text-fig. **4.**, fig. 12.

Biostratigraphic position: top levels of the *T. cassianus* horizon.

Subgenus ***Seminudites*** GOLUBIĆ, 1999.

These are *Tirolites* that during the course of evolution lost the ceratitic characteristics of the suture. The morphological characteristics are: tirolite whorl and sculpture, and a simple goniatitic suture. Ventral lobes are narrow vith very shallow channels of the walls and shifted backwards. The siphon horns are located extremely ventrally.

Seminudites rectangularis (MOJSISOVICS)

Pl. **14.**, fig. 5., pl. **15.**, fig. 1., 2., 3.; text-fig. **5.**, fig. 7., 8.

Biostratigraphic position: *Dinarites dalmatinus* horizon and *S. rectangularis* horizon.

Seminudites seminudus (MOJSISOVICS)

Pl. **15.**, fig. **4.**, **5.**, 6., 7., Pl. 16., fig. 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7.; text-fig. 5., fig. 9., 10.

Biostratigraphic position: *S. seminudus* horizon.

Genus ***Pseudodinarites*** HYATT, 1900.

The genus *Pseudodinarites* includes tirolitiform and dinaritiform ammonites with tirolite or dinarite sculpture, which can be very highly reduced, with a markedly ceratitic suture. The ventral lobes are long with a ceratitic characteristic.

Pseudodinarites tirolitiformis GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **16.**, fig. 10.; text-fig. **5.**, fig 11.

Biostratigraphic position: top levels of the *Tirolites cassianus* horizon.

Pseudodinarites tirolitoides GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **14.**, fig. 1., 2., pl. **26.**, fig 5.; text-fig. **6.**, fig. 1.

Biostratigraphic position: top levels of the *Tirolites cassianus* horizon.

Pseudodinarites sutinae GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **17.**, fig. 3.; text-fig. **6.**, fig. 2., 3.

Biostratigraphic position: middle and top levels of the *Tirolites cassianus* horizon.

Pseudodinarites mohamedanus (MOJSISOVICS)

Pl. **18.**, fig. 1., 2., 3., 4.; text-fig. **6.**, fig. 4., text-fig. **7.**, fig. 1.

Biostratigraphic position: central and top levels of the *Tirolites cassianus* horizon.

Pseudodinarites minor GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **19.**, fig. 1.; text-fig. **7.**, fig. 2.

Biostratigraphic position: level of *Diaplococeras malići*.

Pseudodinarites longilobatus GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **17.**, fig. 4.; text-fig. **7.**, fig. 3.

Biostratigraphic position: level of *Tirolites zminae*.

Pseudodinarites? *povrpolienum* GOLUBIĆ, 2008.

Pl. 19., fig. 2.; text-fig. 7., fig. 4.

Biostratigraphic position: the *Diaplococeras malići* level.

Genus ***Diaplococeras*** HYATT, 1900.

Diaplococeras nudus GOLUBIĆ, 2000.

Pl. **19.**, fig. 3., 4., pl. **20.**, fig. 1., 2., 3., 4.; text-fig. **7.**, fig. 5.

Biostratigraphic position: from the *Tirolites zminae* level to the lower level of *Diaplococeras liccanum*, probably also in the *D. liccanum* horizon.

Diaplococeras borovachae GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **20.**, fig. 5., 6., pl. **21.**, fig. 1.; text-fig. **7.**, fig. 6., 7.

Biostratigraphic position: the *Tirolites rossicus* horizon.

Diaplococeras malići GOLUBIĆ, 1998.

Pl. **21.**, fig. 2., 3., 4., 5., 6., pl. **22.**, fig. 1., 2., 3., 4., pl. **30.**, fig. 9., 10., 11.; text-fig. **8.**, fig. 1., 2.

Biostratigraphic position: *D. malići* horizon (between the top level of *Tirolites rossicus* and the lower level of *Diaplococeras liccanum*, i.e. the *D. malići* levels).

Diaplococeras liccanum (HAUER)

Pl. **22.**, fig. 5., 6., 7.; text-fig. **8.**, fig. 5., 6.

Biostratigraphic position: *D. liccanum* horizon.

Diaplococeras tridentatus GOLUBIĆ, 1988.

Text-fig. **8.**, fig. 9.

Biostratigraphic position: *Diaplococeras liccanum* level.

Diaplococeras diskoides GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **23.**, fig. 1., 2.; text-fig. **9.**, fig. 1.

Biostratigraphic position: *Diaplococeras liccanum* levels.

Genus ***Dinarites*** MOJSISOVICS, 1882.

Dinarites dalmatinus (HAUER)

Pl. **23.**, fig. 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9. pl. **24.**, fig. 5.; text-fig. **8.**, fig. 7., 8.

Biostratigraphic position: *D. dalmatinus* horizon.

Dinarites tirolitoides KITTL, 1903.

Pl. **23.**, fig. 10., 11., pl. **24.**, fig. 1., 2., 3., 4.; text-fig. **8.**, fig. 3., 4.

Biostratigraphic position: *D. tirolitoides* horizon.

„*Dinarites*“ *involutior* GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **24.**, fig. 7.; text-fig. **9.**, fig. 2.

Biostratigraphic position: *D. malići* level.

Family CARNIOLITIDAE GOLUBIĆ, 1999.

The family is defined by the simple goniatitic suture with ood ventral and ood dorsal lobe. Siphon horns turned back, located ventrally but more brlow the surface of the ventral wall than in the case of *Tirolites* and *Dinarites*. Di-

naritiform and tirolitiform ammonites are classified in the family – in terms of both characteristic of the whorl and sculpture. The working hypothesis is that the whole family developed from some early population in the genus *Tirolites*.

Genus ***Carniolites*** ARTHABER, 1911.

Carniolites archeos GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **25.**, fig. 1.; text-fig. **9.**, fig. 3.

Biostratigraphic position: *Diaplococeras liccanum* and *Dinarites dalmatinus* horizon.

Carniolites carniolicus (MOJSISOVICS)

Pl. **25.**, fig. 2., 3., 4.; text-fig. **9.**, fig. 6., text-fig. **10.**

Biostratigraphic position: *C. carniolicus* horizon.

Carniolites neorichianus GOLUBIĆ, 1997.

Pl. **25.**, fig. 5.; text-fig. **9.**, fig. 8., text-fig. **10.**

Biostratigraphic position: *Carniolites carniolicus* horizon.

Carniolites idrianus (MOJSISOVICS)

Pl. **25.**, fig. 8., 9., pl. **26.**, fig. 1., 2., 3., 4., 5., 6.; text-fig. **9.**, fig. 10., text-fig. **10.**

Biostratigraphic position: *Carniolites carniolicus* horizon. *Carniolites idrianus ssp. monoptychus* syn. *Tirolites* (*Hololobus*) *monoptychus* KITTL, 1903. top levels od sediments of Upper Scythian.

Carniolites superior GOLUBIĆ, 1997.

Pl. **24.**, fig. 6., pl. **27.**, fig. 7., 8., 9.; text-fig. **9.**, fig. 12.

Biostratigraphic position: *Carniolites* zone.

Carniolites bukovicianus GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **27.**, fig. 1., 2., 3., 4., 5.; tekst-fig. **9.**, fig. 4.

Biostratigraphic position: diferent levels of the *Carniolites carniolicus* horizon.

Subgenus ***Muchites*** GOLUBIĆ, 2008.

This subgenus includes narrow smooth slightly evolute ammonites with simple goniatitic suture with ood ventral lobe. The ammonites are probably the result of specialisation in the *Carniolitidae* family in the sense of a defined life form with very flat smooth shell.

Muchites planatus (GOLUBIĆ)

Pl. **27.**, fig. 6.; text-fig. **9.**, fig. 11.

Biostratigraphic position: *Carniolites carniolicus* horizon.

Muchites gracilis GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **27.**, fig. 7.; text-fig. **9.**, fig. 7.

Biostratigraphic position: *Dalmatites morlaccus* levels in the *Dinarites tirolitoides* horizon.

Muchites muchianus GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **27.**, fig. 8., **pl**. 28., fig. 1., 2.; text-fig. **9.**, fig. 9.

Biostratigraphic position: *Dalmatites morlaccus* levels in the *Dinarites tirolitoides* horizon.

Muchites mosechianus GOLUBIĆ, 2008.

Pl. **28.**, fig. 3., 4.

Biostratigraphic position: *Dalmatites morlaccus* levels in the *Dinarites tirolitoides* horizon.

Genus ***Sutinaites*** GOLUBIĆ, 1999.

These are ammonites with a discoid form of the fossil core, with a narrow ventral channel between tvo edgs, and with a simple goniatitic suture with ood ventral lobe.

Sutinaites involutus (GOLUBIĆ)

Pl. **28.**, fig. 5., 6., 7.; text-fig. **5.**, fig. 9.

Biostratigraphic position: top levels of the *Dinarites tirolitoides* horizon and the *Carniolites carniolicus* horizon.

Family COLUMBITIDAE SPATH, 1930.

Genus ***Mangyshlakites*** SHEVYREV, 1968.

Mangyshlakites mirificus SHEVYREV, 1968.

Pl. **29.**, fig. 1.

Biostratigraphic position: *Tirolites cassianus ssp. medialis* level in the *Tirolites rossicus* horizon.

Superfamily PINACOCERATACEAE MOJSISOVICS, 1879.

Family HUNGARITIDAE WAAGEN, 1895.

Genus ***Dalmatites*** KITTL, 1903.

Dalmatites morlaccus KITTL, 1903.

Pl. **28.**, fig. 8., pl. **29.**, fig. 2., 3., 4.; text-fig. **9.**, fig. 13.

Biostratigraphic position: *D. morlaccus* levels in the *Dinarites tirolitoides* horizon.

Dalmatites kittli KUMMEL, 1969.

Pl. **29.**, fig. 5.

Biostratigraphic position: top of the *Dalmatites morlaccus* level.

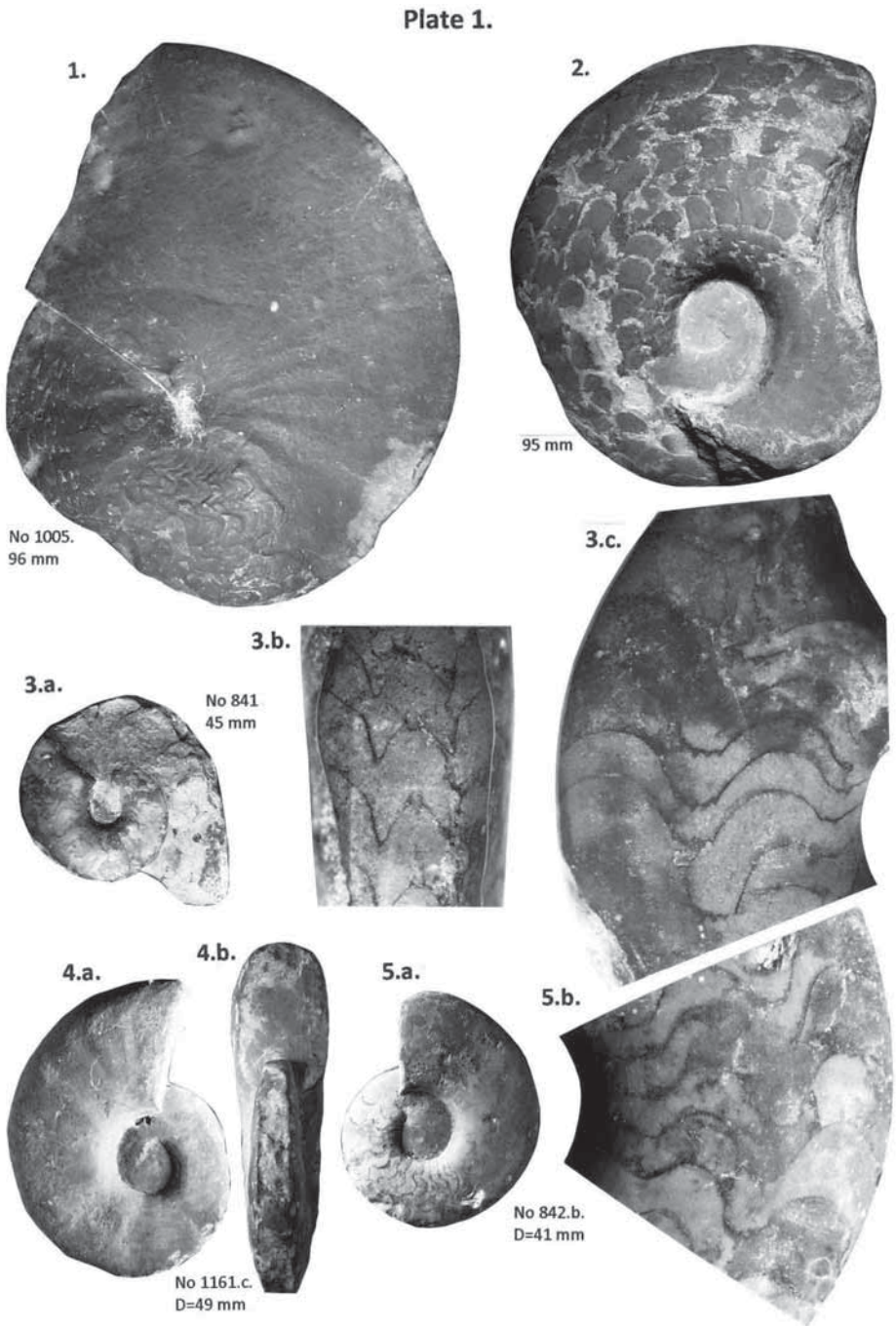

1. *Cordillerites angulatus*; **2.** *Pseudaspidites crassus*; **3., 4., 5.** *Meekoceras disciforme*

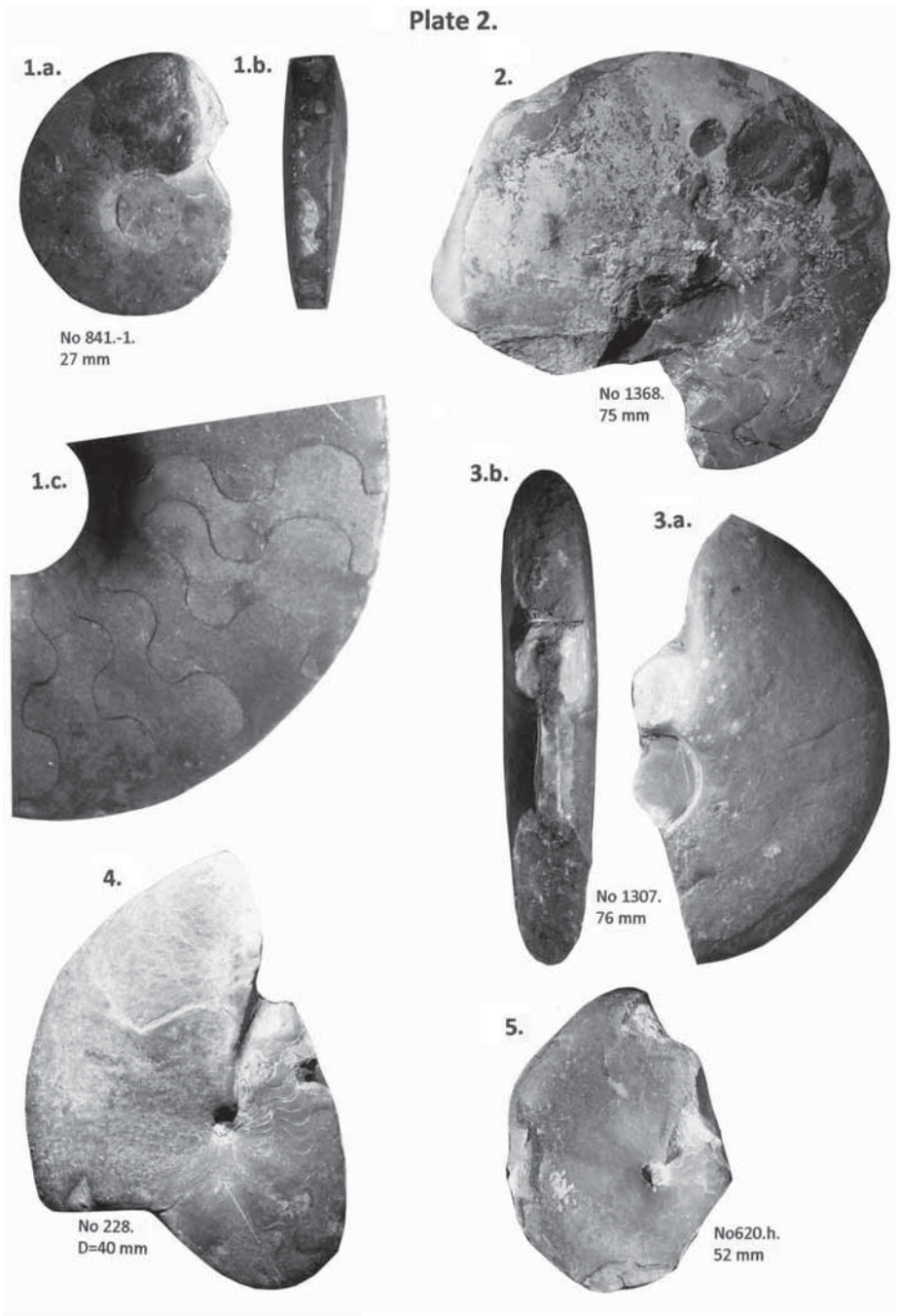

1. *Meekoceras disciforme*; **2., 3.** *Stacheites prionoides*; **4., 5.** *Pseudokymatites svilajanus* (**4.** *P. svilajanus var. orlovachae*)

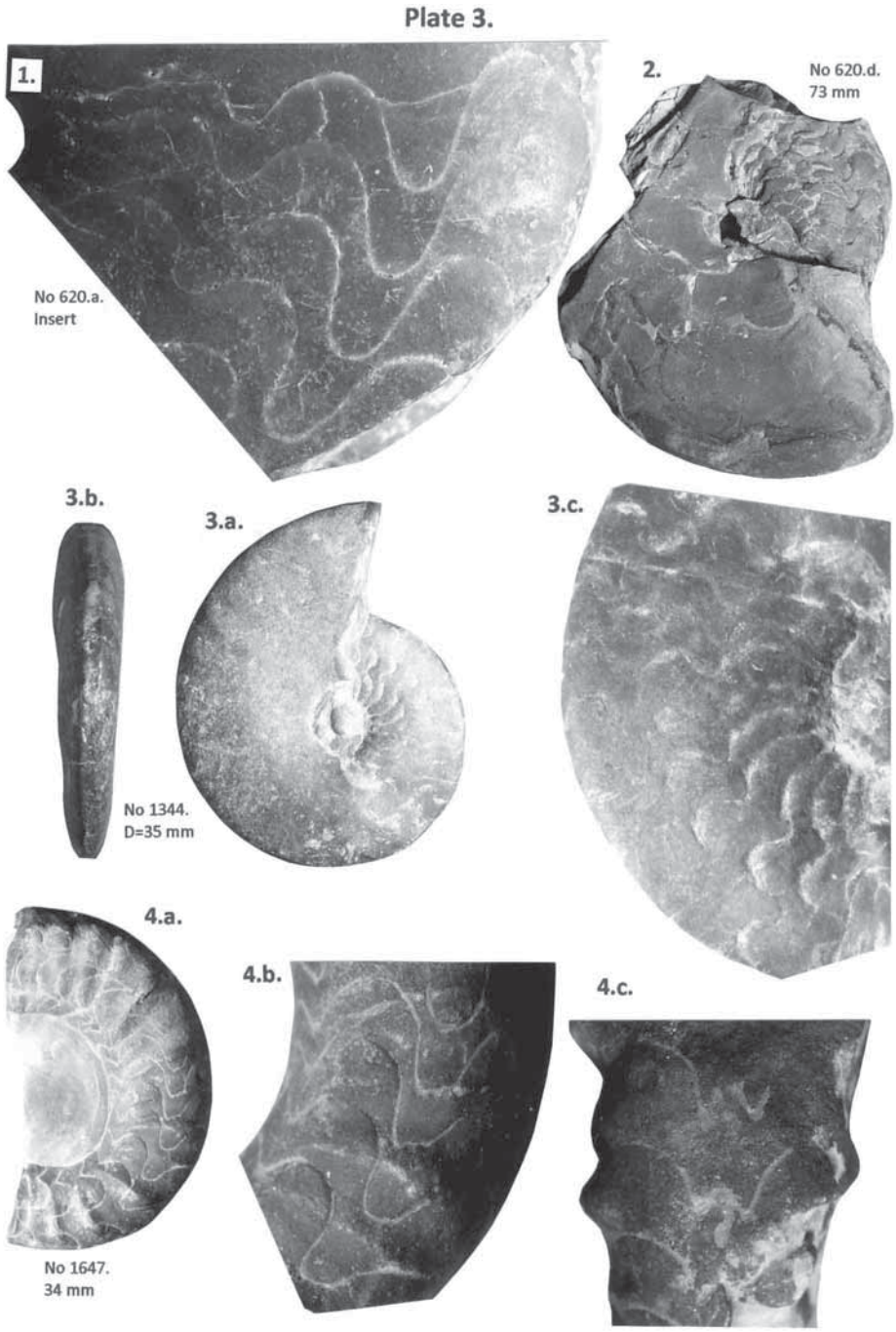

1., 2. ***Pseudokymatites svilajanus*; *3. Pseudokymatites batanus*; *4. Tirolites cassianus***

Plate 4.

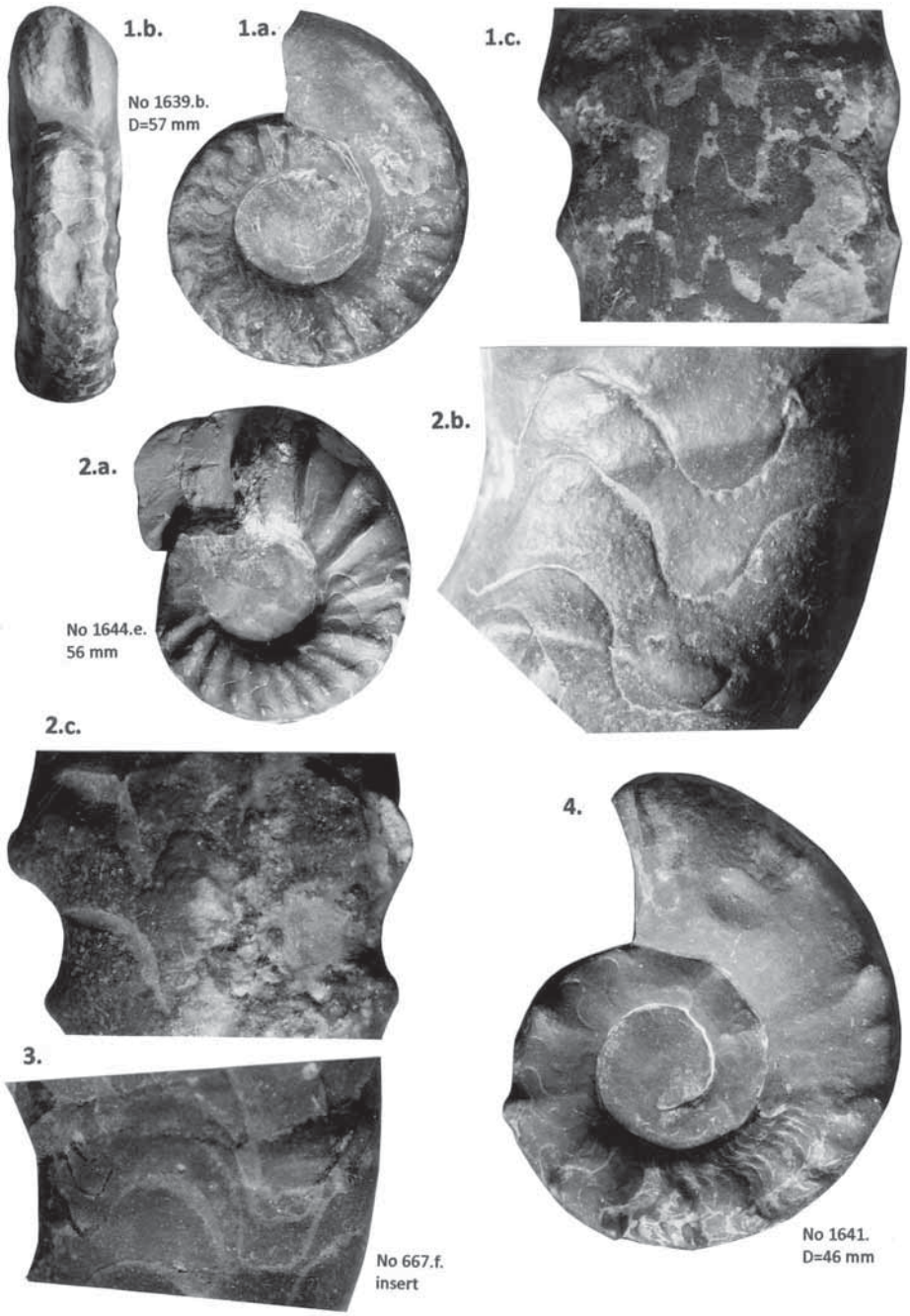

1., 2., 3., 4. *Tirolites cassianus*

Plate 5.

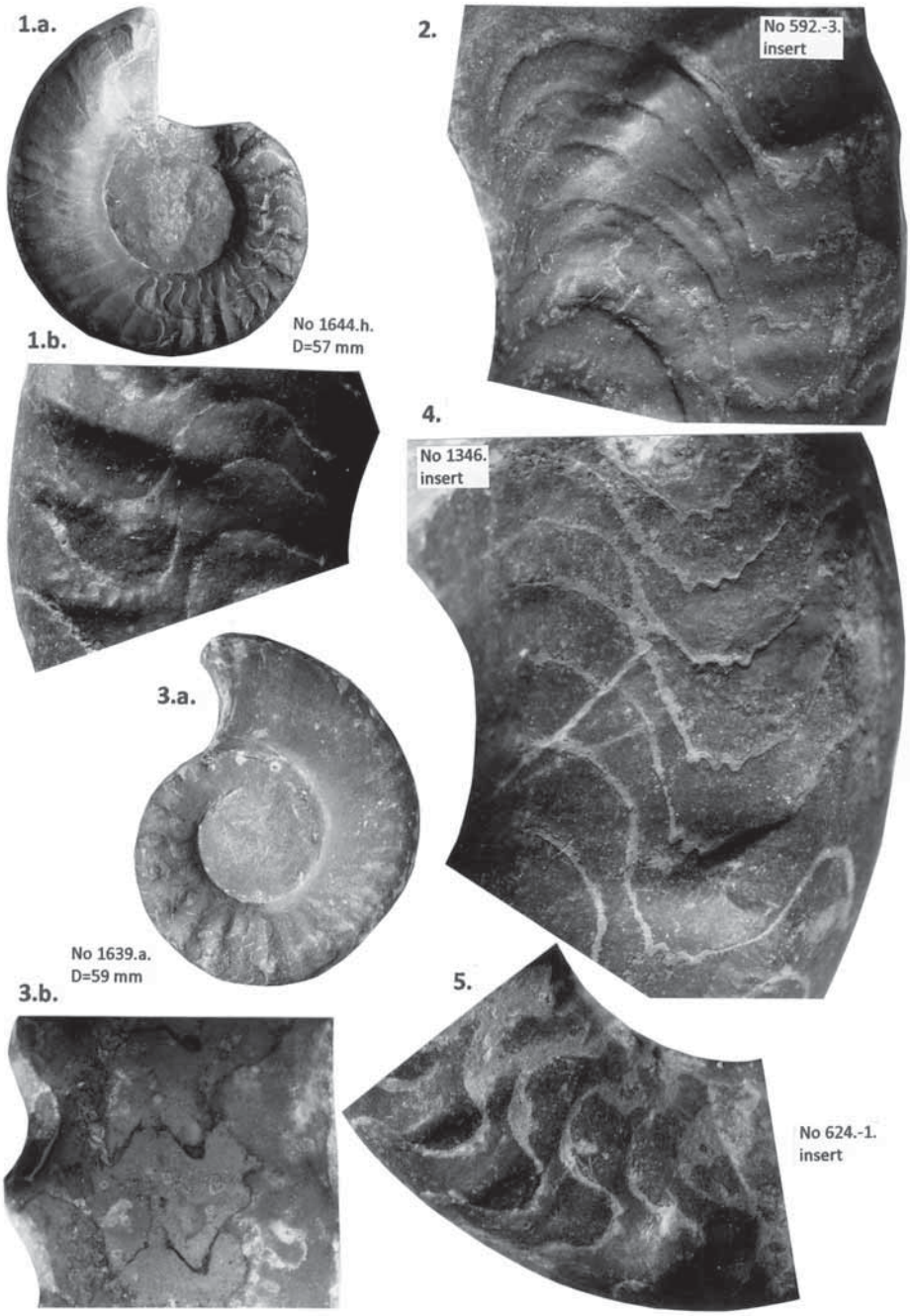

1.. 2.. 3.. 4.. 5. *Tirolites cassianus*

Plate 6.

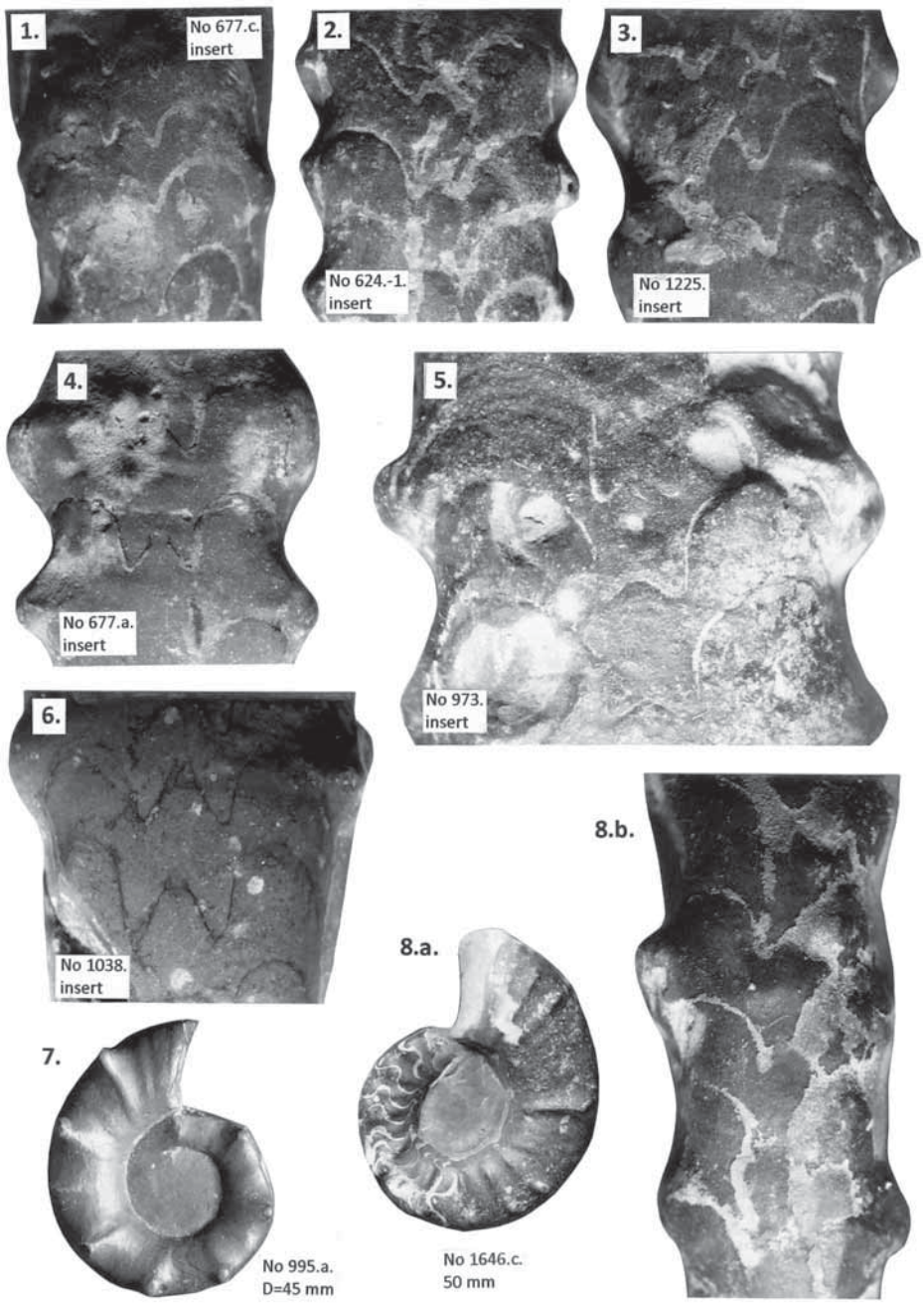

1., **2.**, **3.**, **4.**, **5.**, **6.** *Tirolites cassianus*; **7.** *Tirolites hamuchianus*; **8.** *Tirolites minutus*

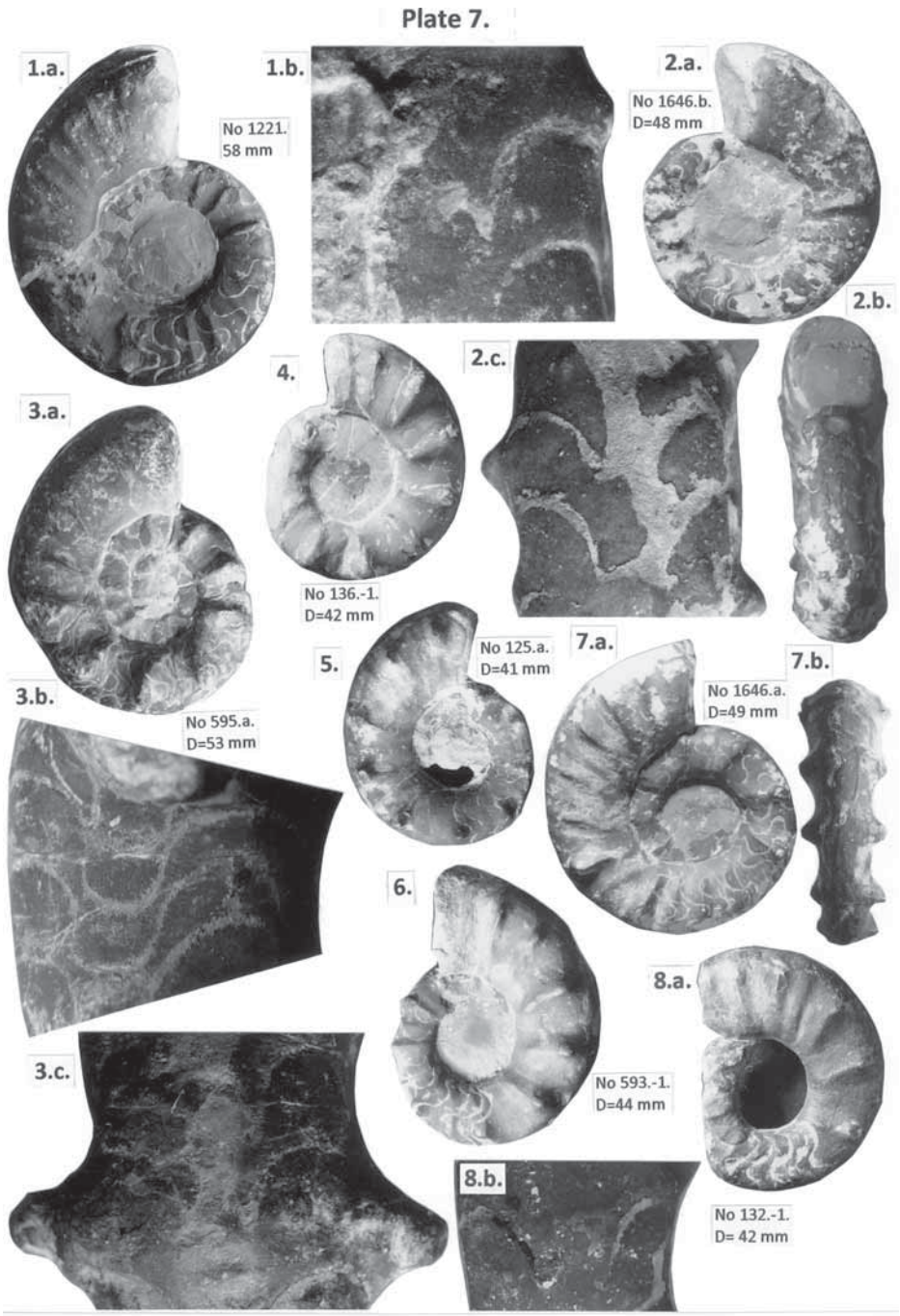

1. *Tirolites aff. cassianus*; **2., 3., 4., 5., 6., 7., 8.** *Tirolites ramljaneanum*

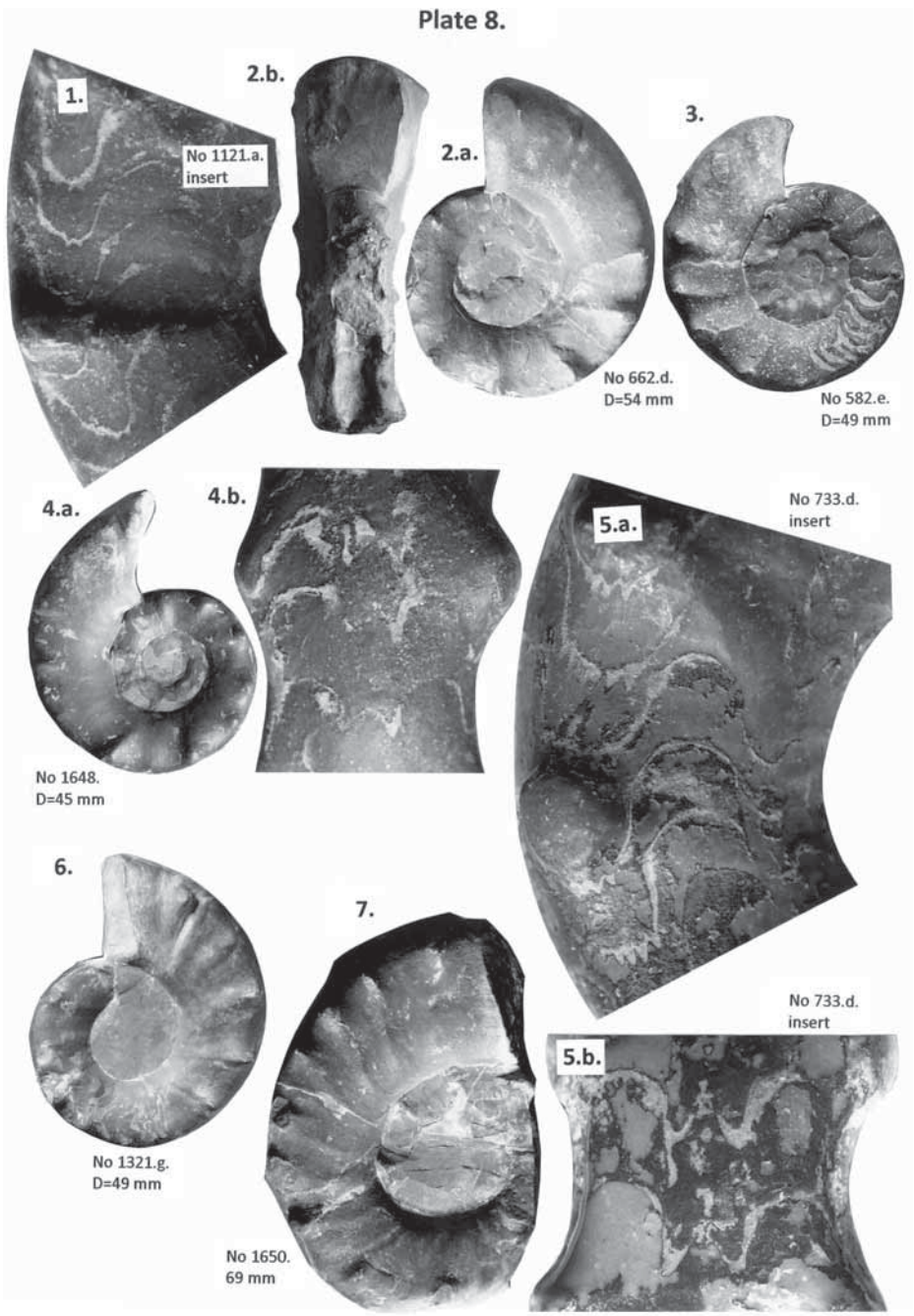

1., 2., 3., 4. *Tirolites cassianus ssp. minor*; **5., 6., 7.** *Tirolites cassianus ssp. medialis*

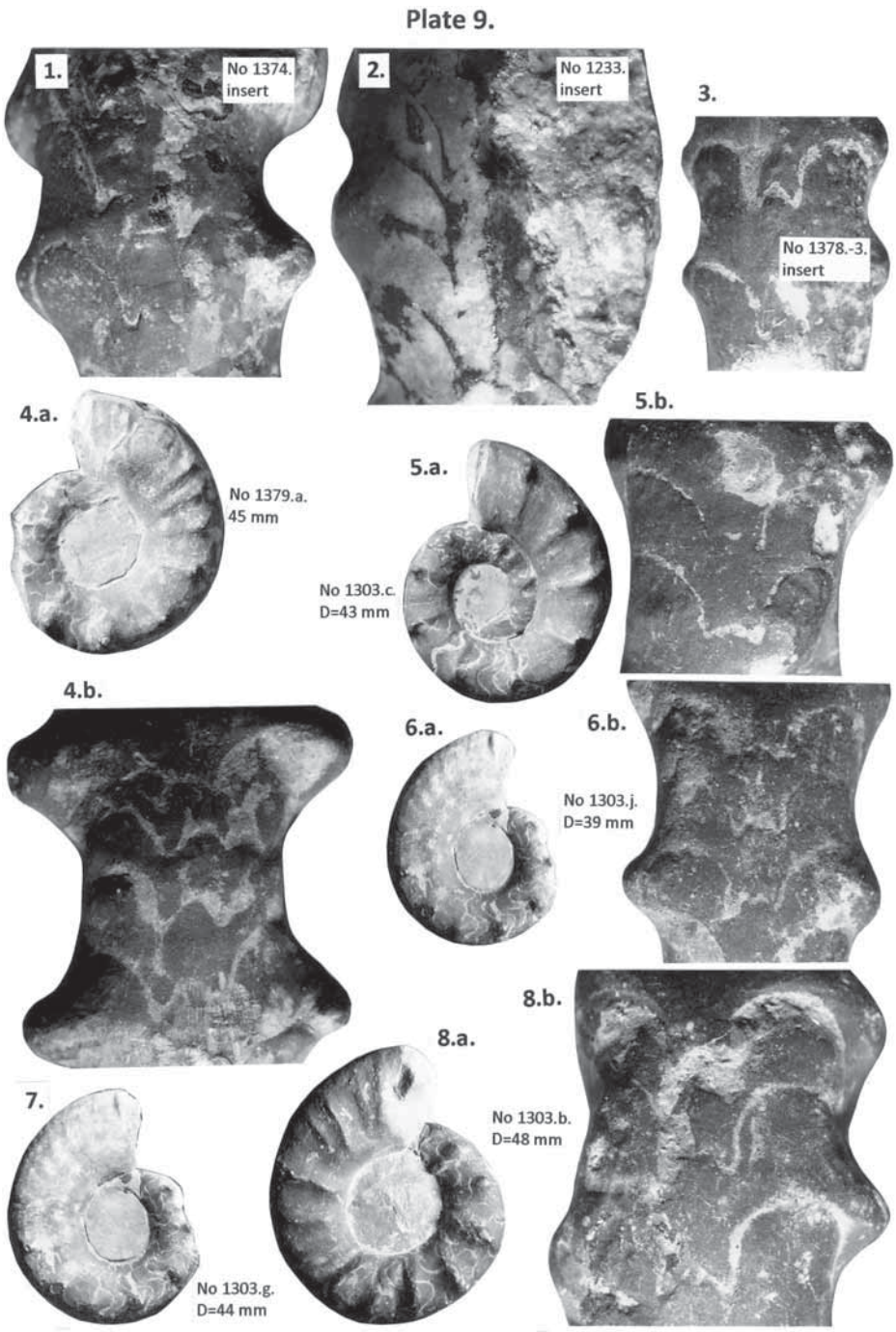

1., 2. *Tirolites spinosior*; **3., 4., 5., 6., 7., 8.** *Tirolites minutus*

Plate 10.

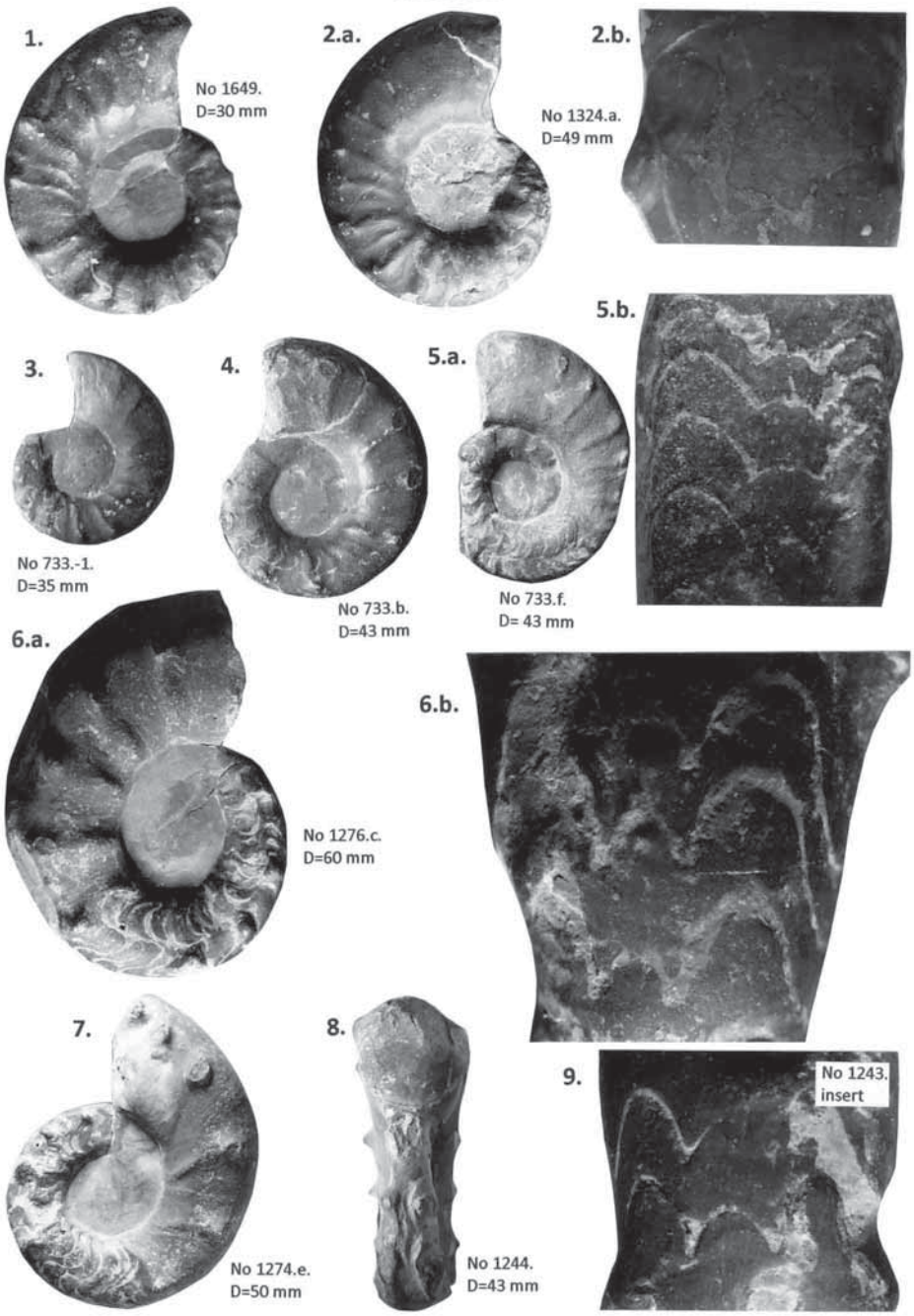

1., 2., 3., 4., 5. *Tirolites zminae*; **6., 7., 8., 9.** *Tirolites rossicus*

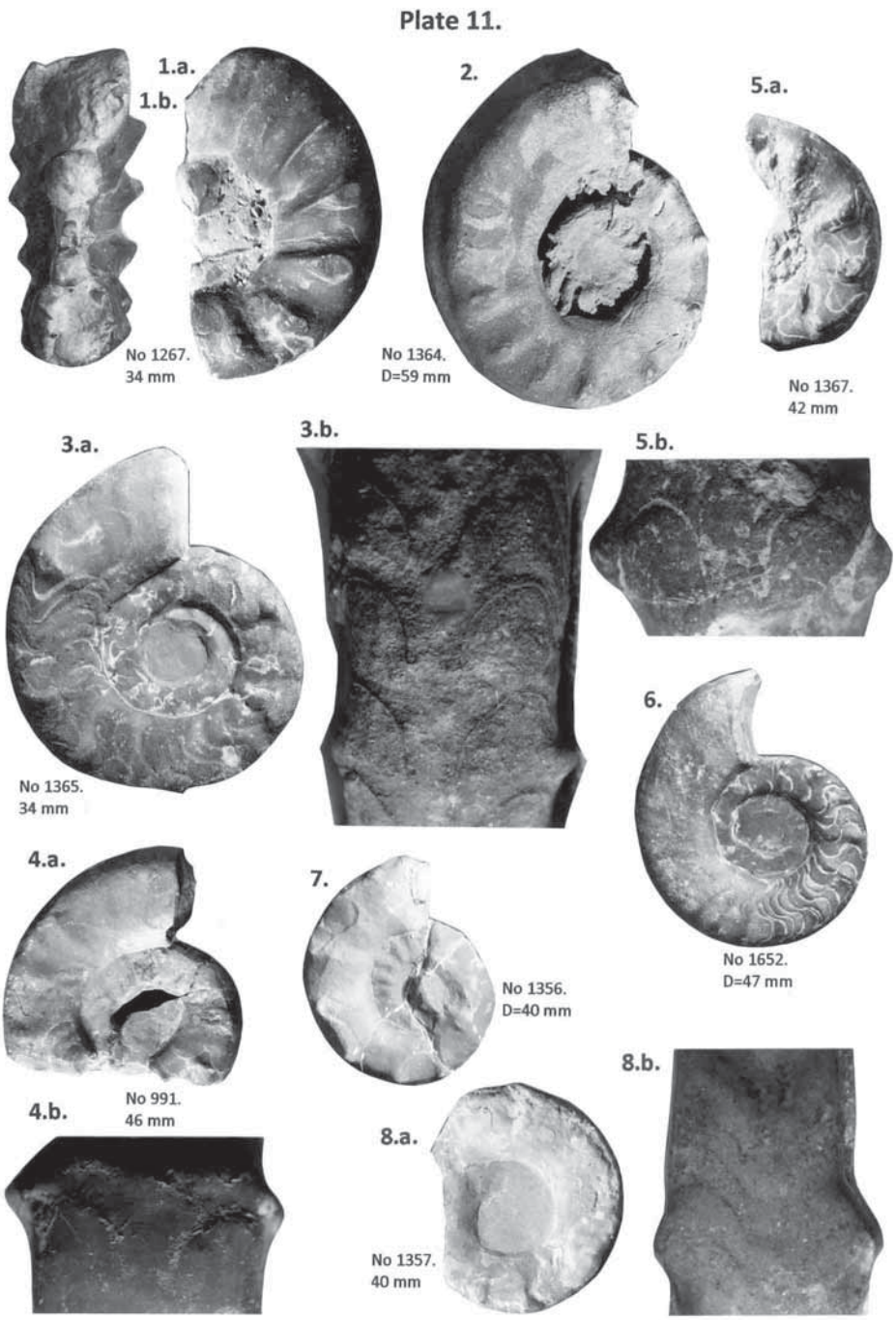

1. *Tirolites spalatinianus*; **2.**, **3.**, **4.** *Tirolites cassianoides*; **5.** *Visovacites cf. visovacianus*; **6.** *Tirolites cf. spinosior*; **7.**, **8.** *Tirolites sp.*

Plate 12.

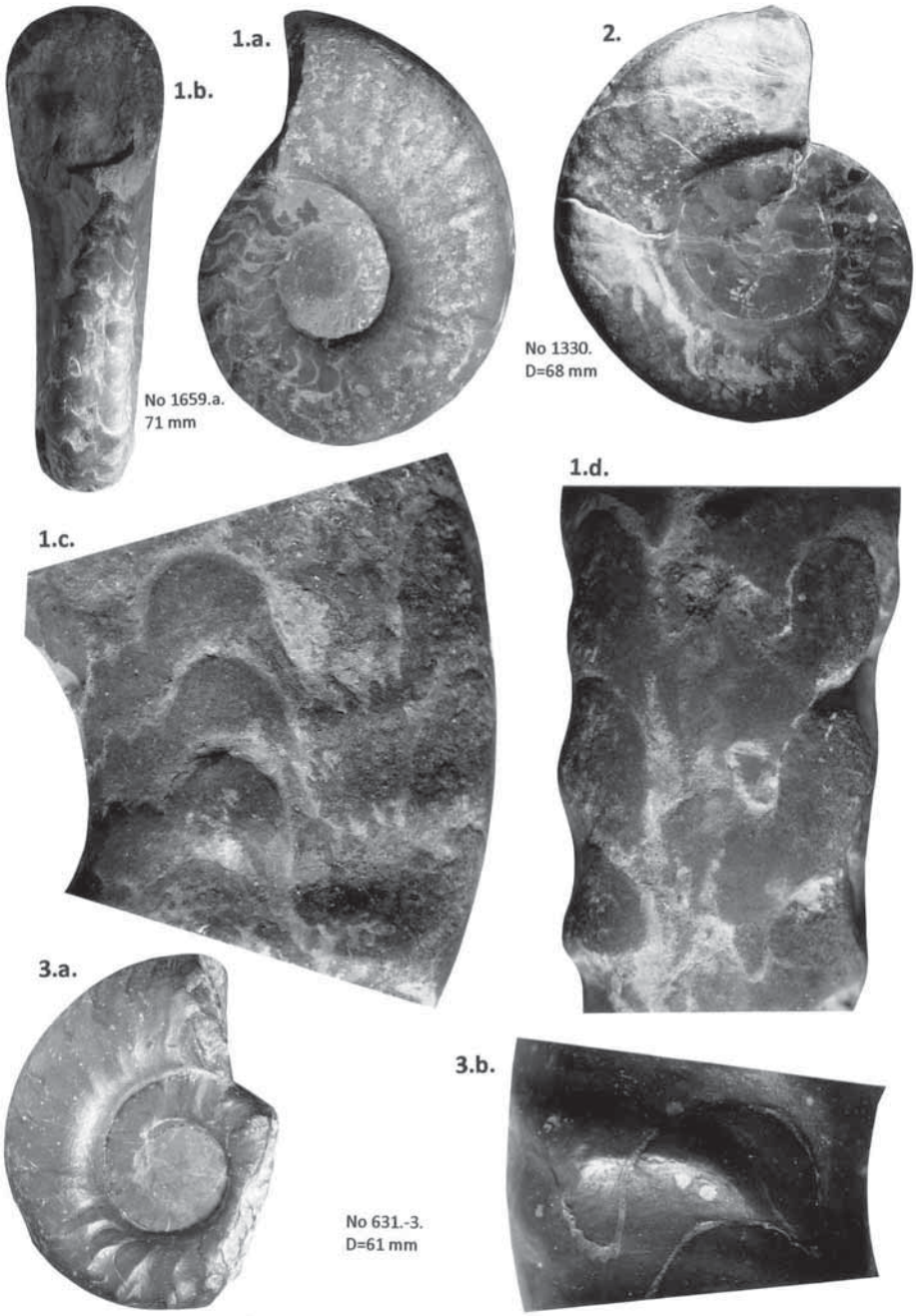

1., 2. *Bittnerites bittneri*; **3.** *Visovacites darwini*

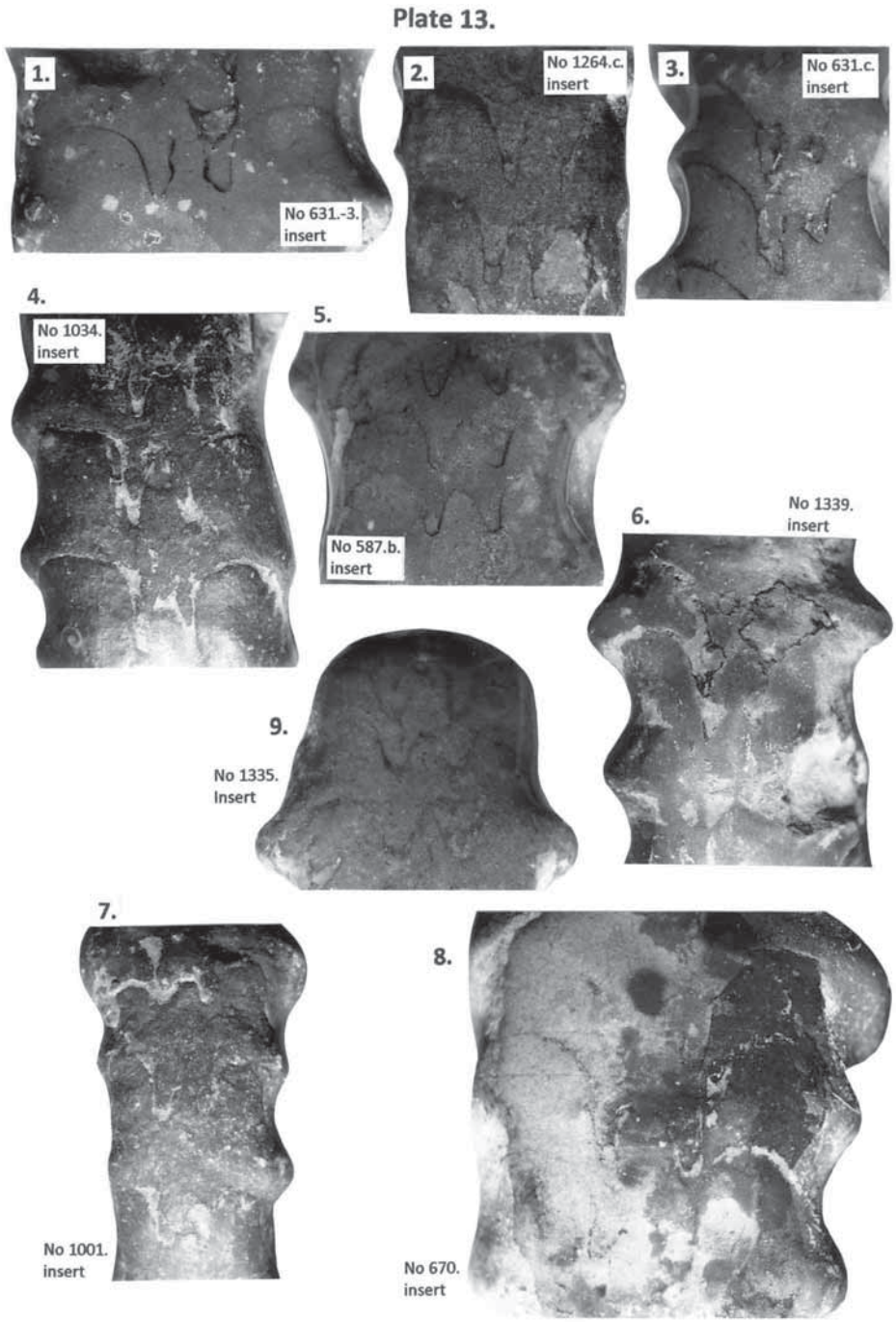

1., **2.**, **3.**, **4.**, **5.**, **6.** *Visovacites darwini*; **7.** *Tirolitoides toulai*; **8.** *Tirolitoides? toulai*;
9. *Tirolitoides? prior*

Plate 14.

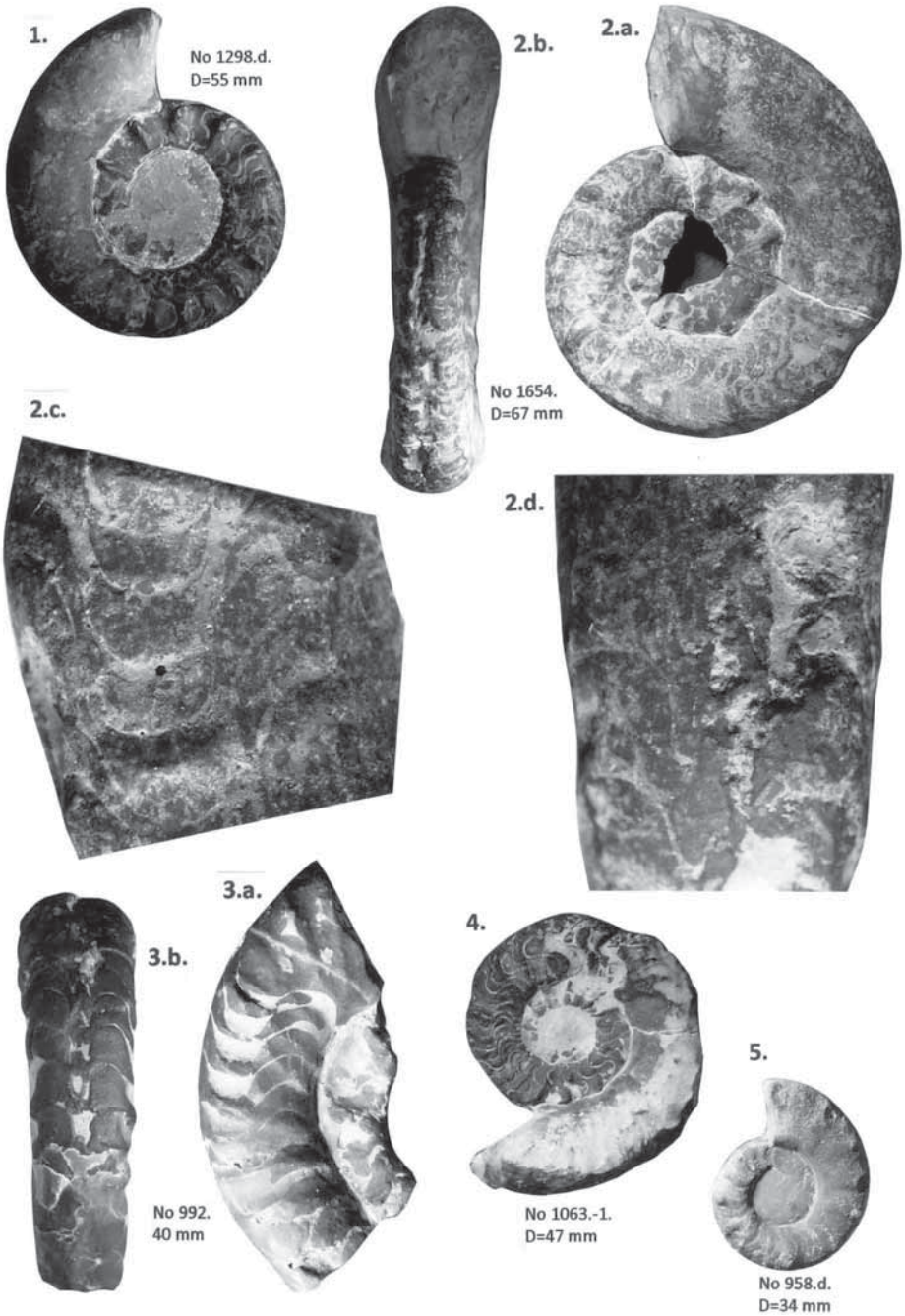

1., 2., 3. *Visovacites visovacianus*; **4.** *Visovacites cf. visovacianus*;
5. *Seminudites rectangularis*

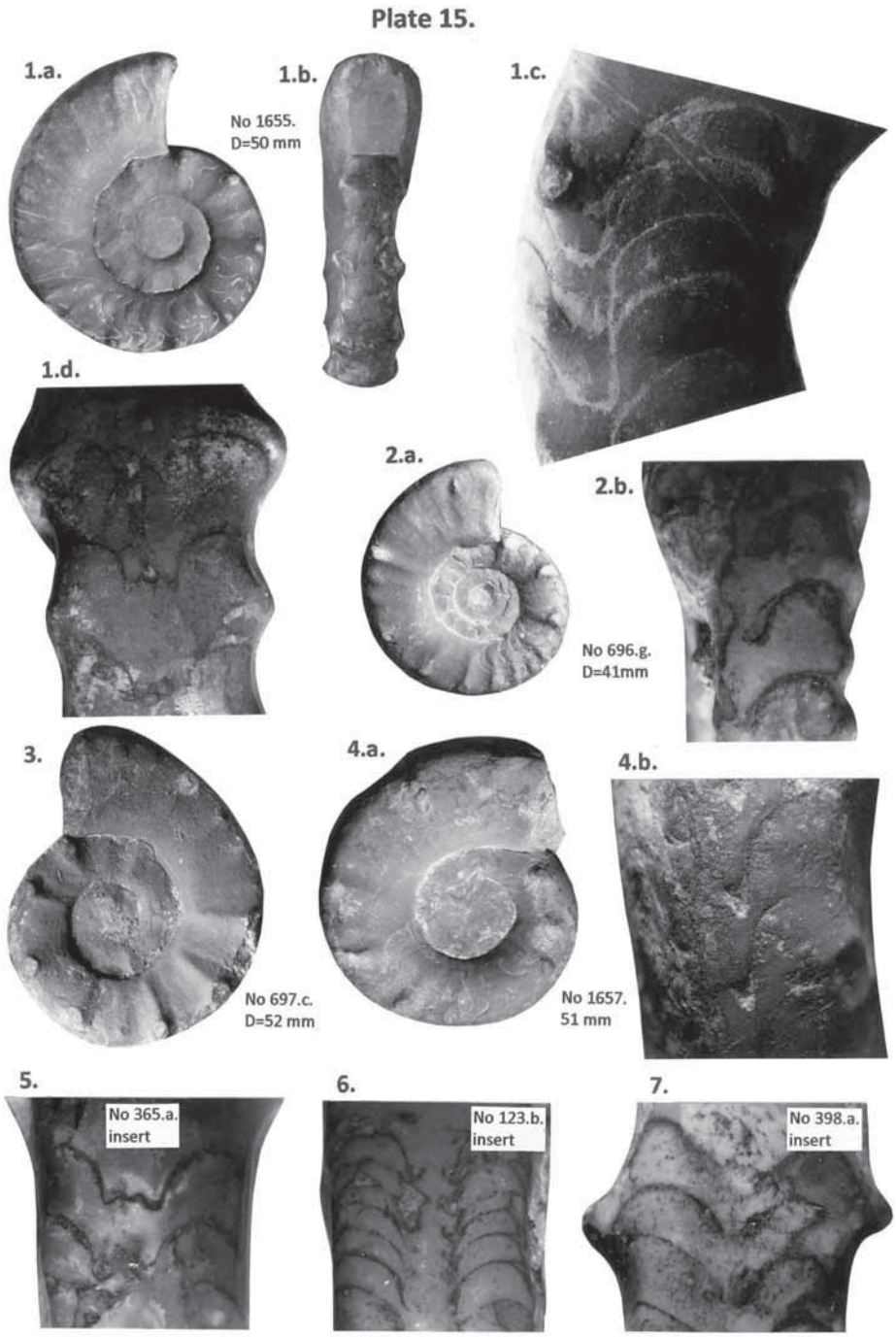

1., 2., 3. *Seminudites rectangularis*; **4., 5., 6., 7.** *Seminudites seminudus*

Plate 16.

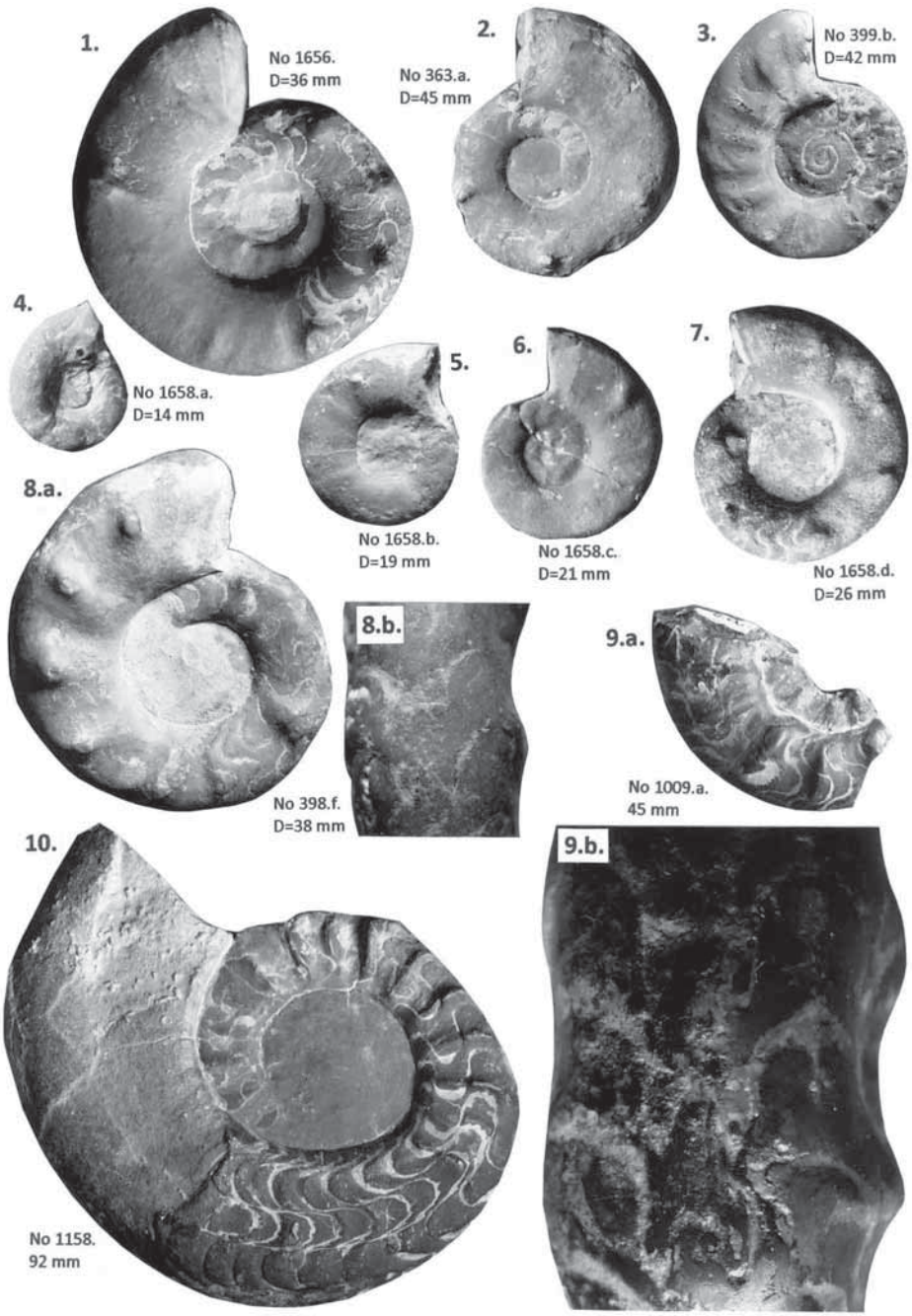

1., **2.**, **3.**, **4.**, **5.**, **6.**, **7.** *Seminudites seminudus*; **8.** *Seminudites macrolobatus*;
9. *Tirolites? aff. toulai*; **10.** *Pseudodinarites tirolitiformis*

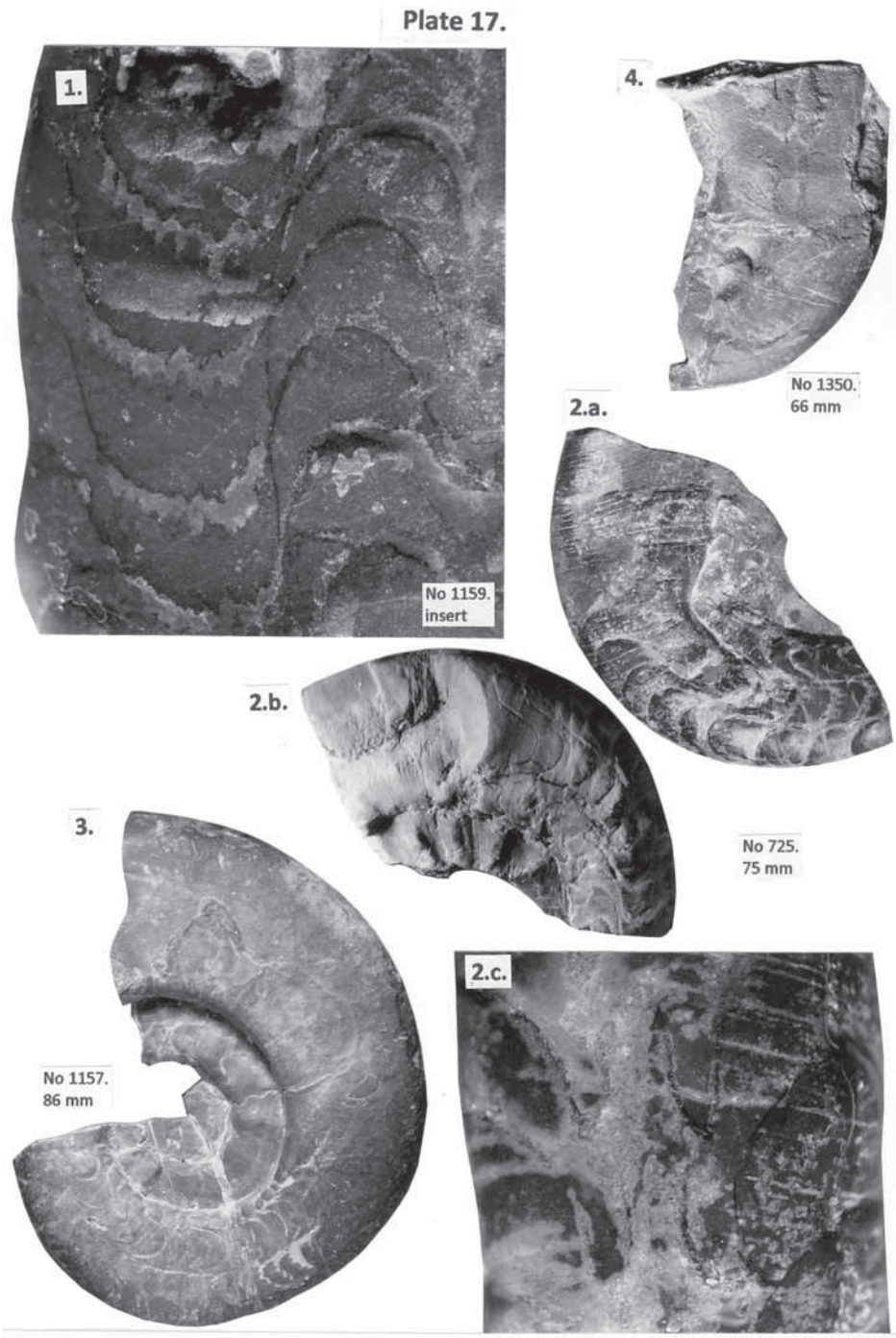

1., 2. *Pseudodinarites tirolitoides*; **3.** *Pseudodinarites sutinae*; **4.** *Pseudodinarites longilobatus*

Plate 18.

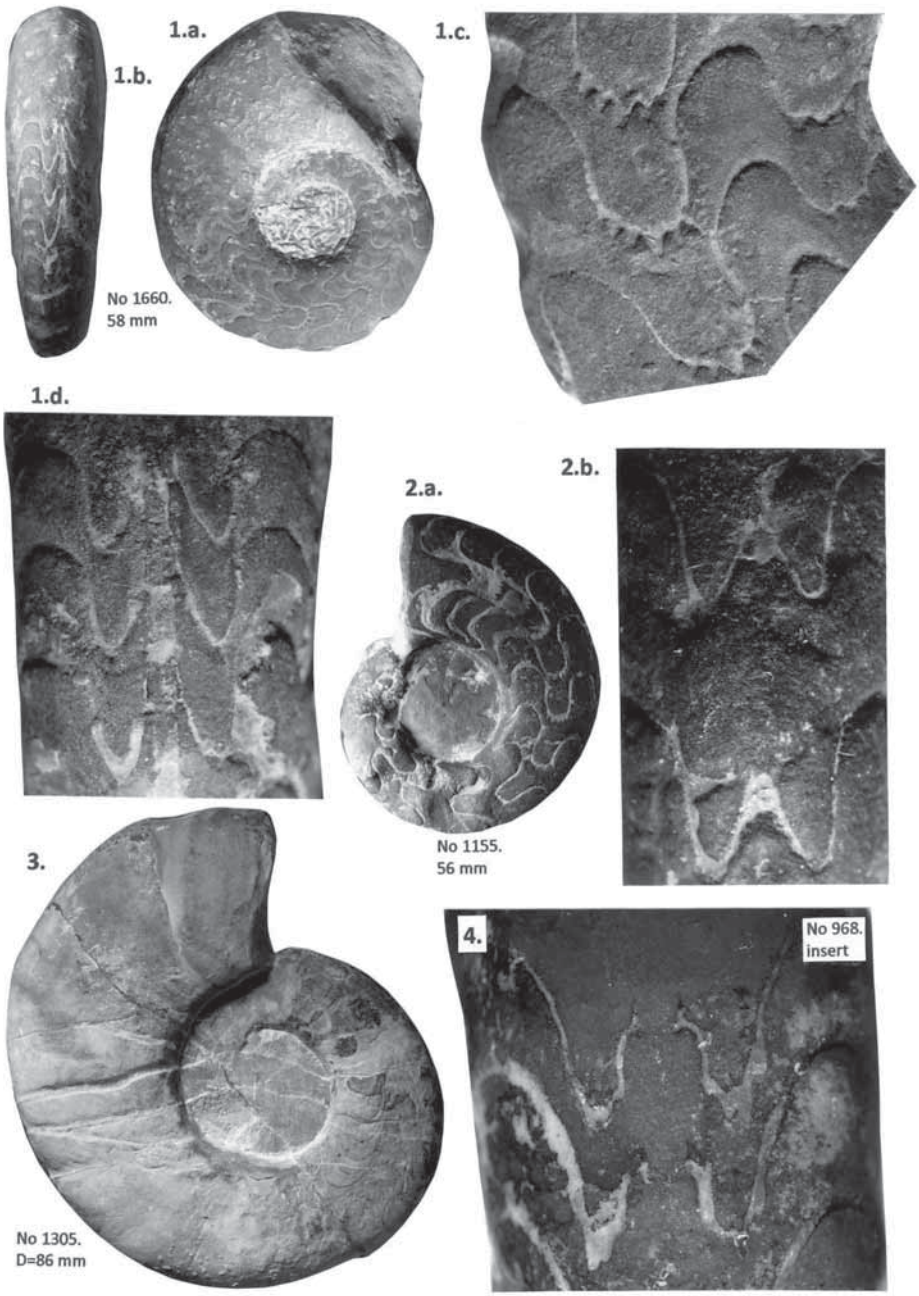

1., 2., 3., 4. *Pseudodinarites mohamedanus*

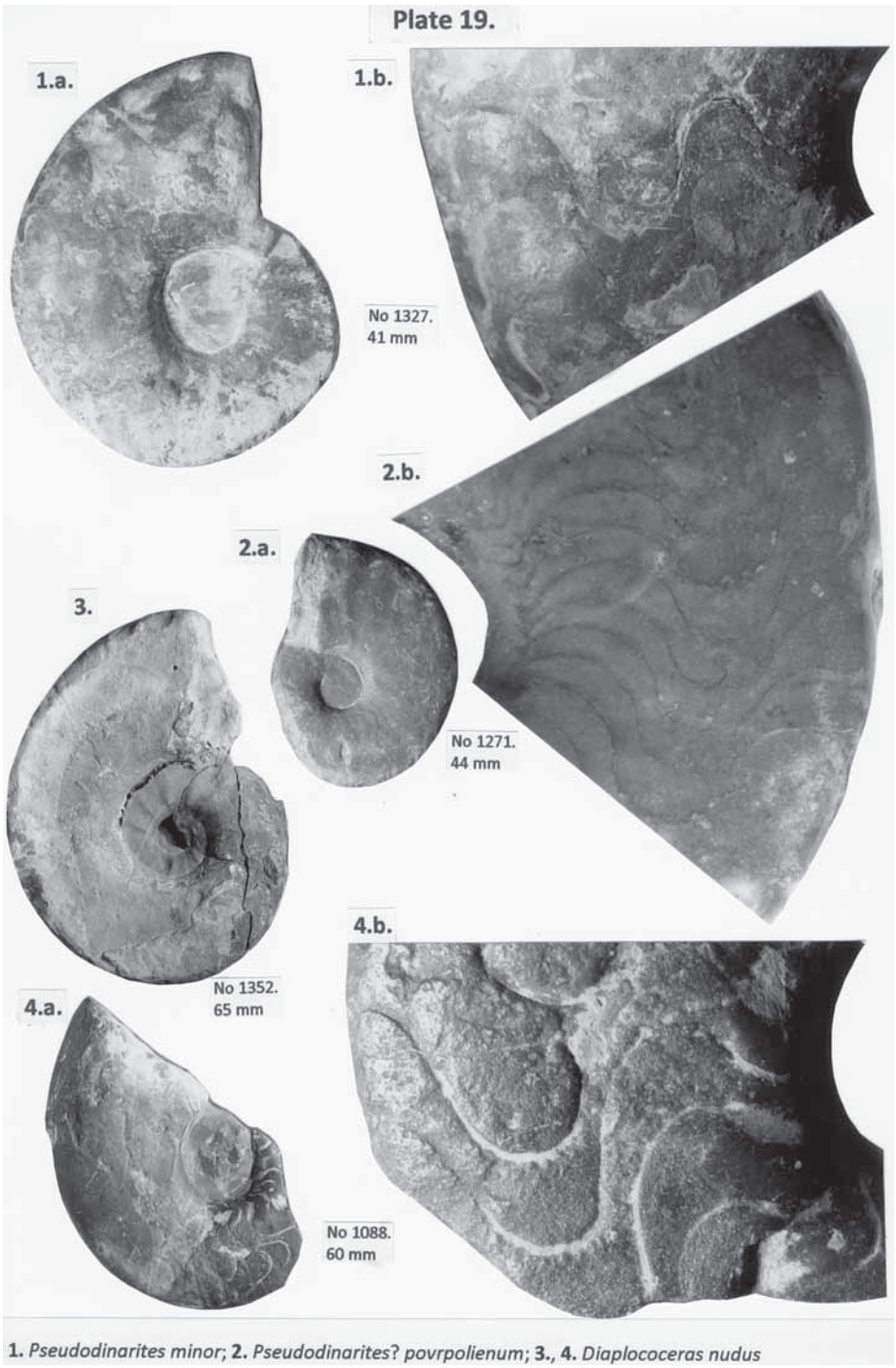

1. *Pseudodinarites minor*; **2.** *Pseudodinarites? povrpolienum*; **3.**, **4.** *Diaplococeras nudus*

Plate 20.

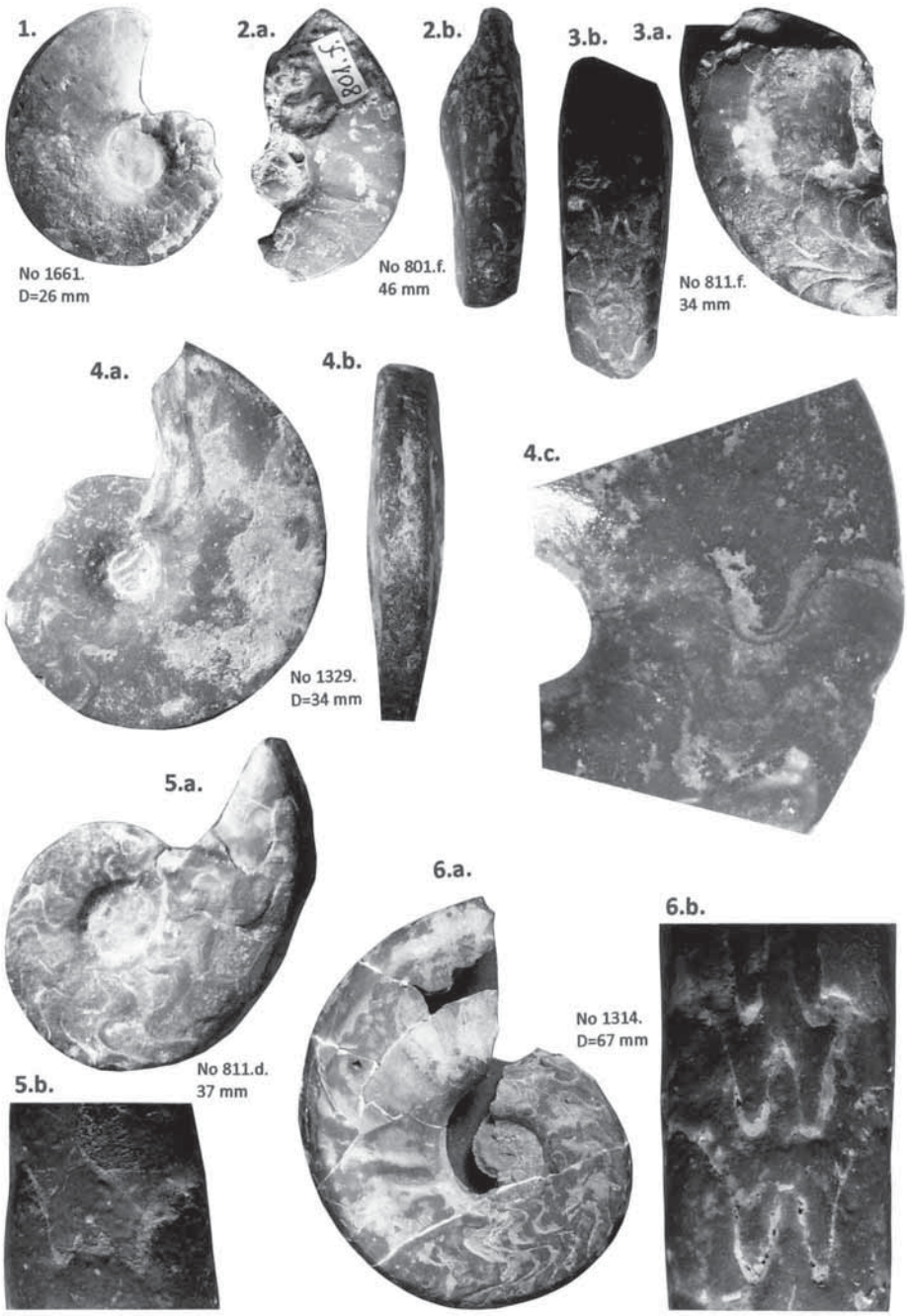

1., **2.** *Diaplococeras nudus*; **3.** *Diaplococeras aff. nudus*; **4.** *Diaplococeras zmijavacianus*; **5.** *Diaplococeras radechae*; **6.** *Diaplococeras borovachae*

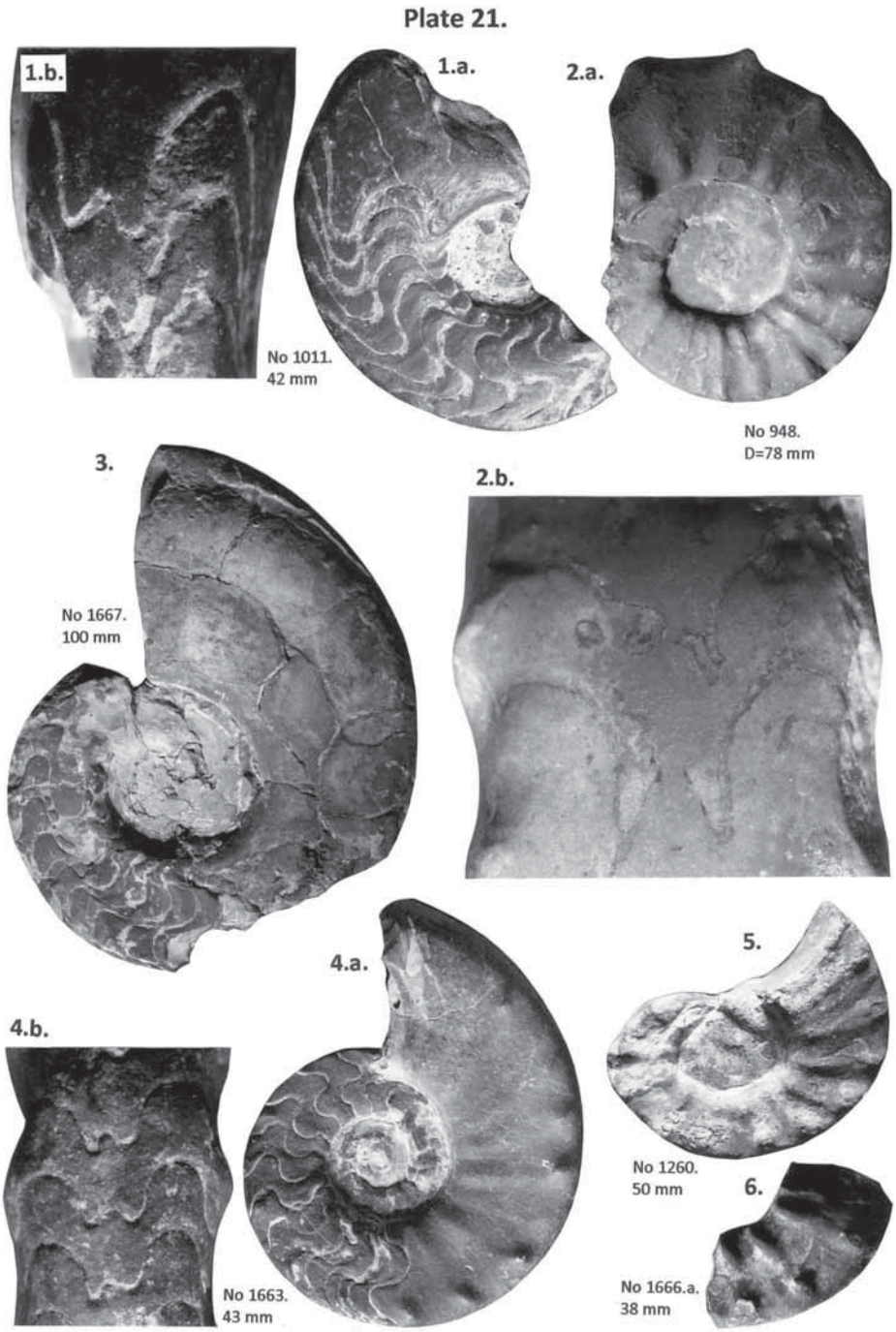

1. *Diaplococeras suvovae*; **2., 3., 4., 5., 6.** *Diaplococeras malići*

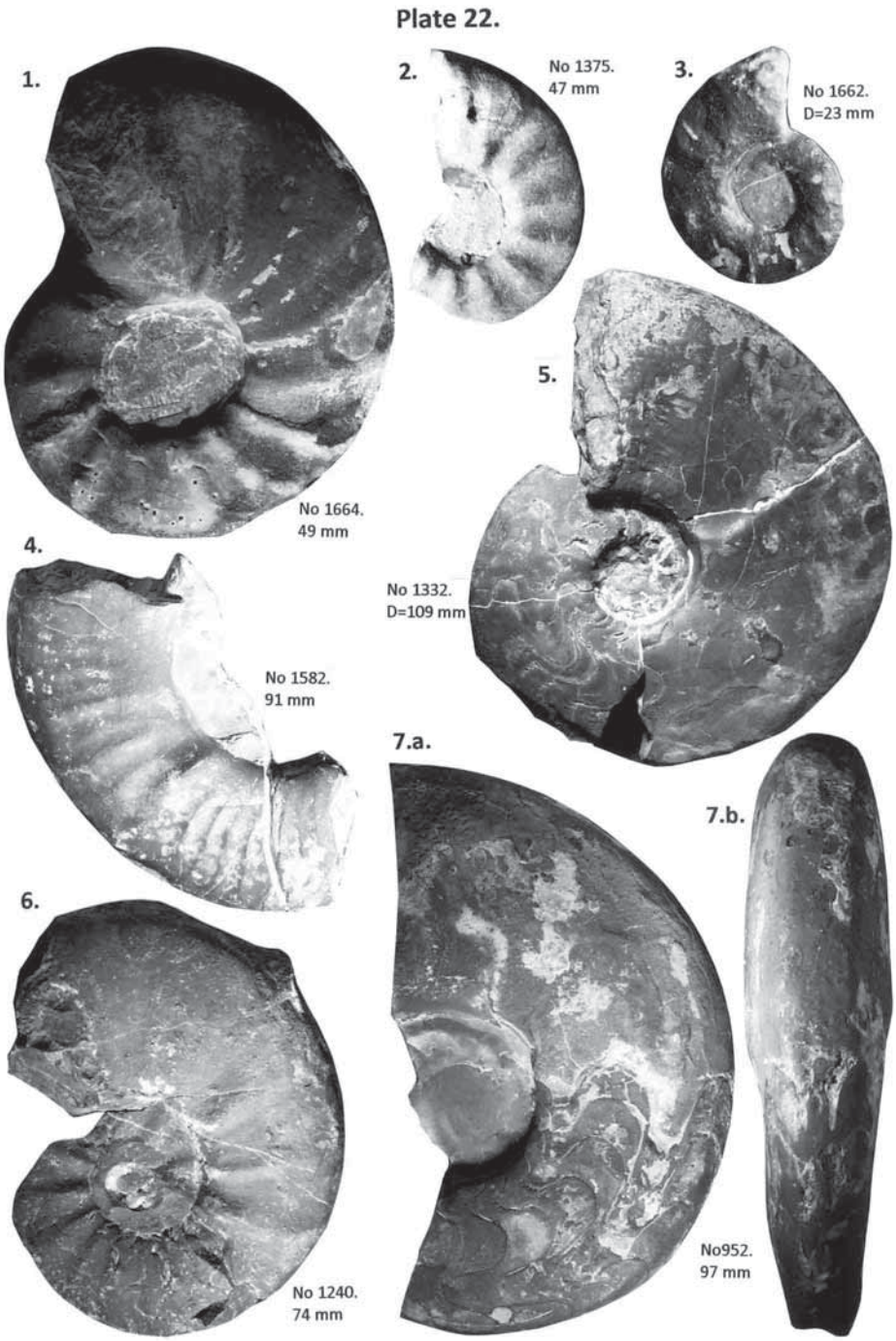

1., 2., 3., 4. *Diaplococeras malići*; **5., 6., 7.** *Diaplococeras liccanum*

Plate 23.

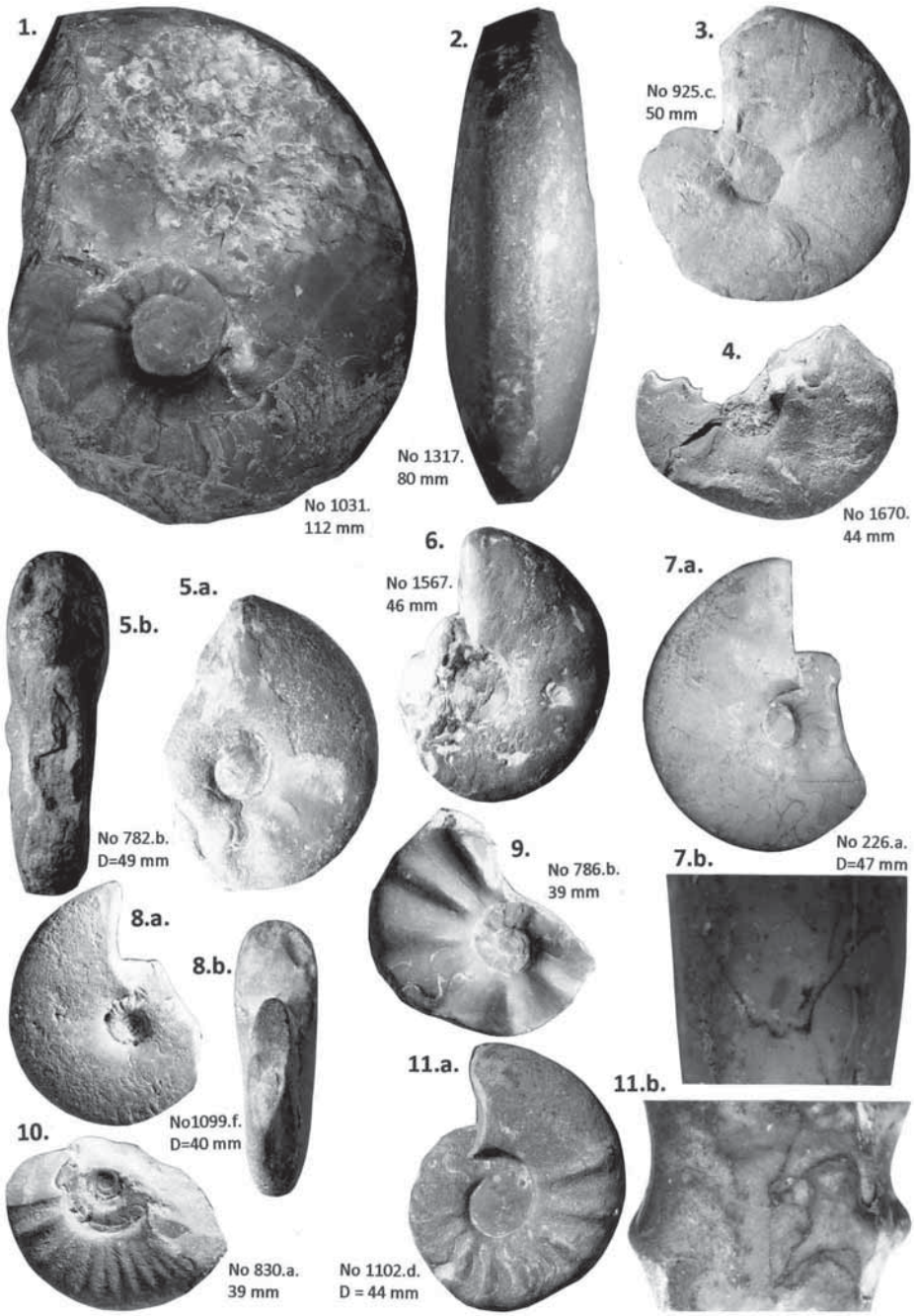

1., 2. *Diaplococeras diskoides*; **3., 4., 5., 6., 7., 8., 9.** *Dinarites dalmatinus*;
10., 11. *Dinarites tirolitoides*

Plate 24.

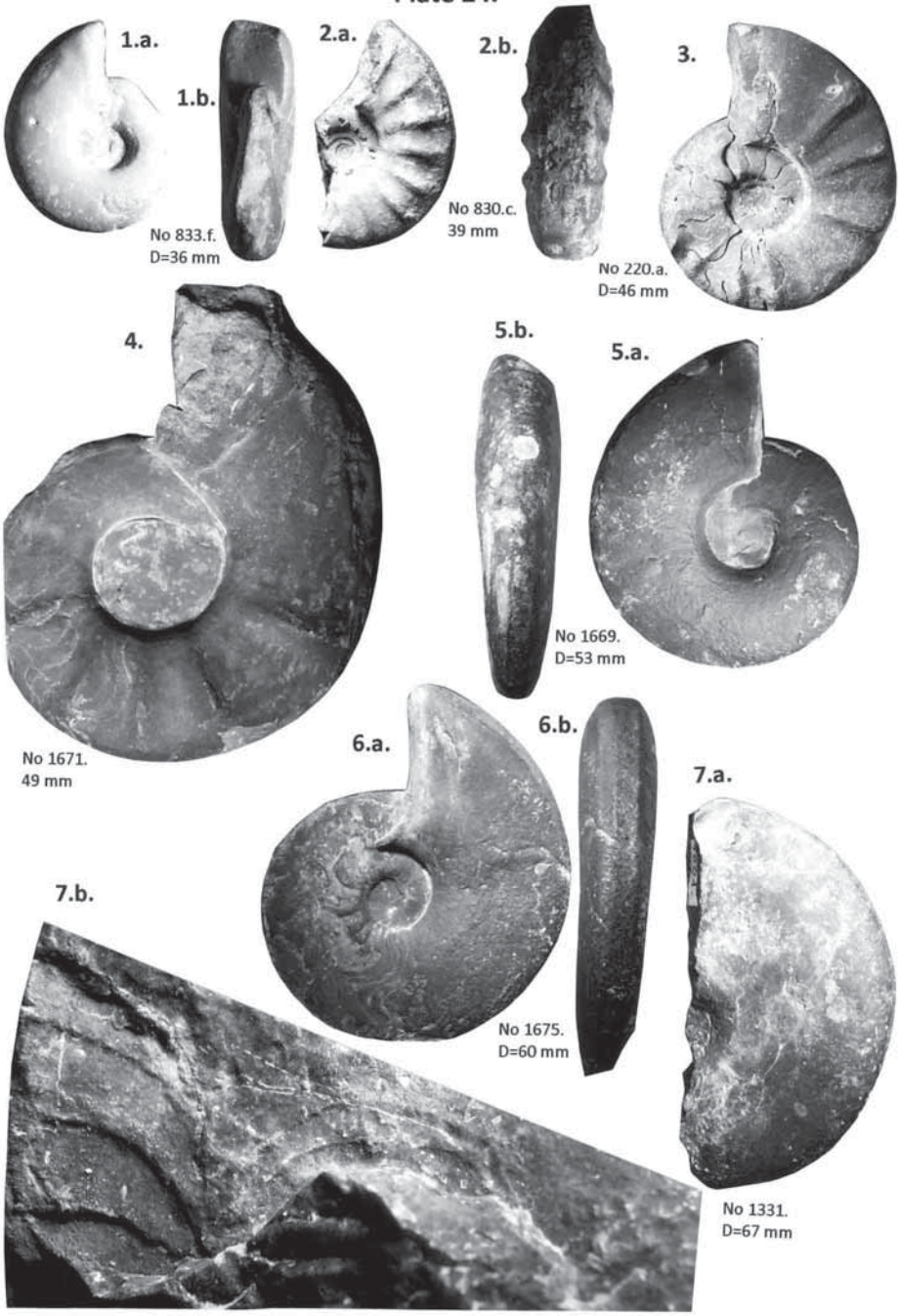

1., 2., 3., 4. *Dinarites tirolitoides*; **5.** *Dinarites dalmatinus*; **6.** *Carniolites superior*; **7.** *Dinarites? involutior*

Plate 25.

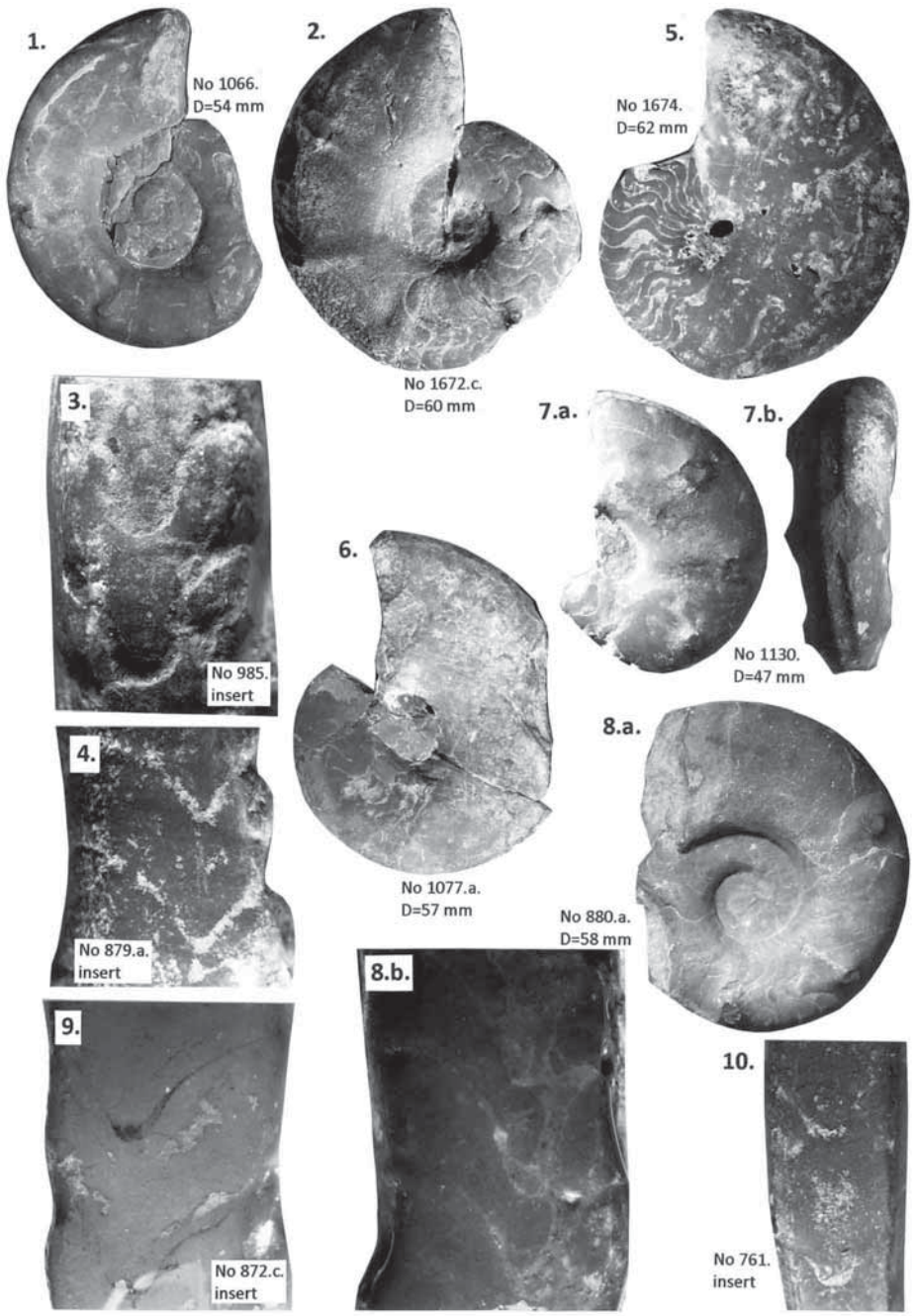

1. *Carniolites archeos*; **2.**, **3.**, **4.** *Carniolites carniolicus*; **5.** *Carniolites neorichianus*; **6.** *Carniolites gradinae*; **7.** *Carniolites canalicus*; **8.**, **9.** *Carniolites idrianus* (**9.** Kittlov *Hololobus monoptychus*); **10.** *Carniolites superior*

Plate 26.

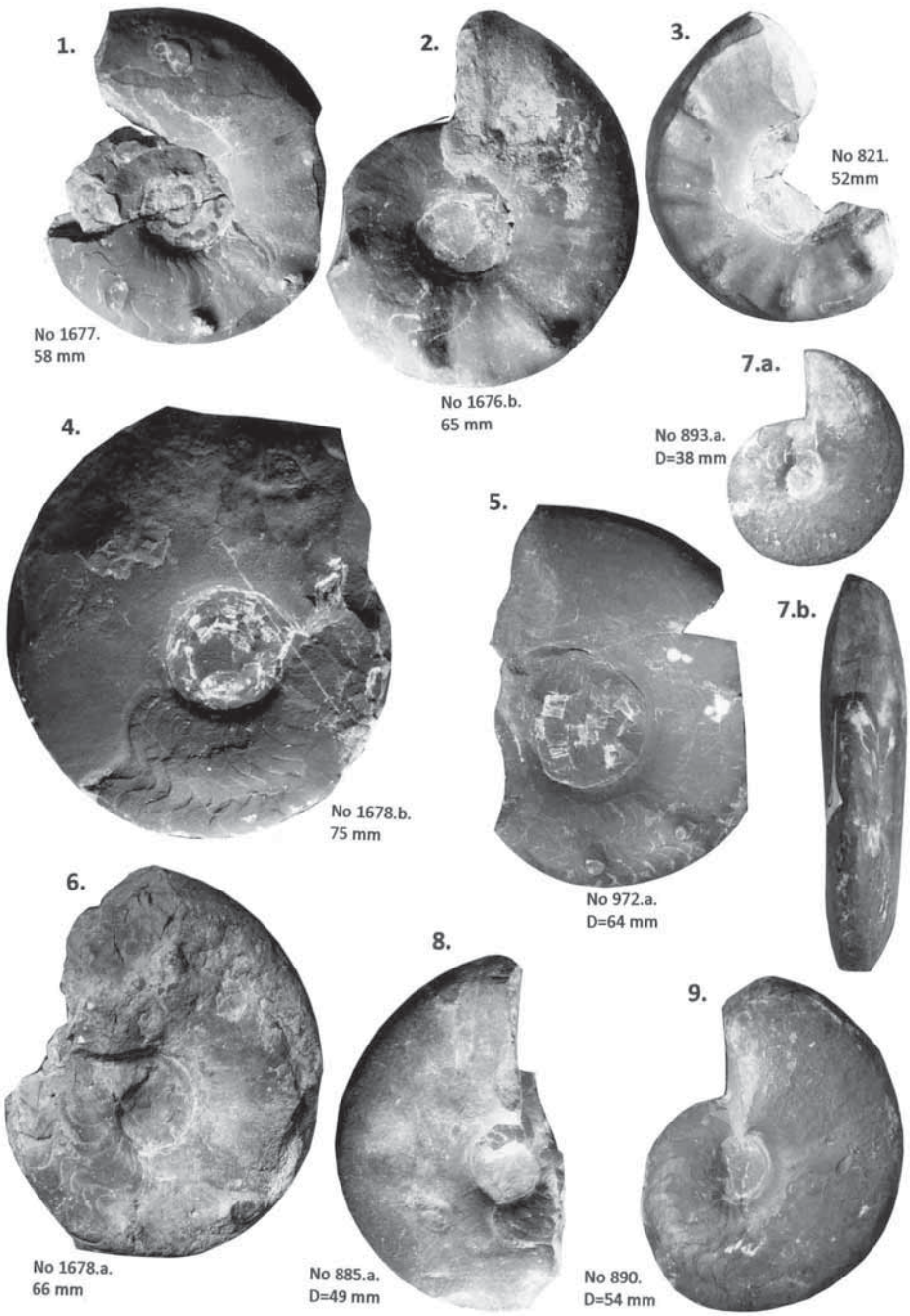

1., 2., 3., 4., 5., 6. *Carniolites idrianus* (**2.** dijagenetski sploštен primjerak *C. idrianus*; **4., 5., 6.** Kittlov *Hololobus monoptychus*, **4.** dijagenetski sploštен *H. monoptychus*); **7.** *Carniolites superior*; **8., 9.** *Carniolites bilopolienum*

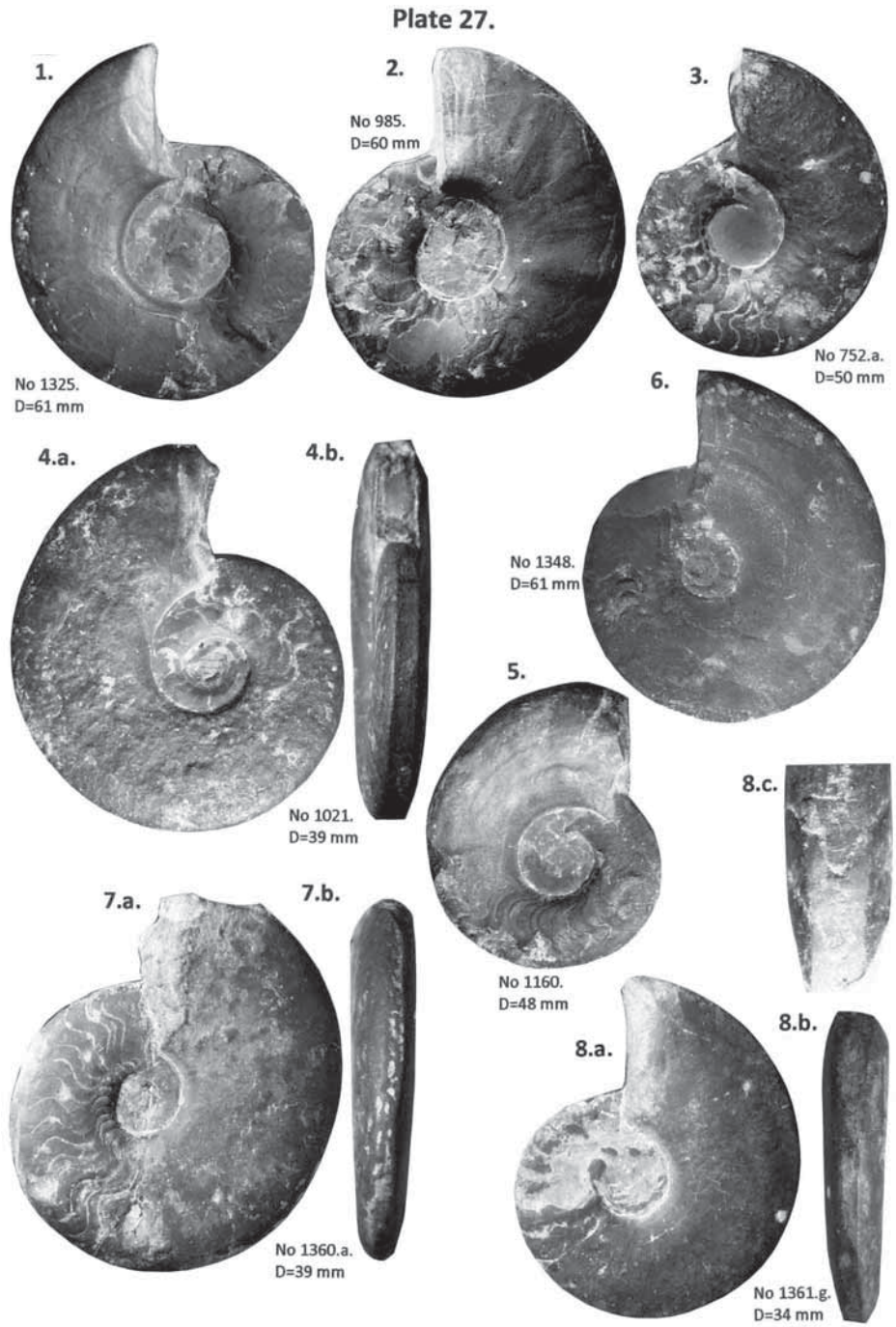

1., 2., 3., 4., 5. *Carniolites bukovicianus*; **6.** *Muchites planatus*; **7.** *Muchites gracilis*; **8.** *Muchites muchianus*

Plate 28.

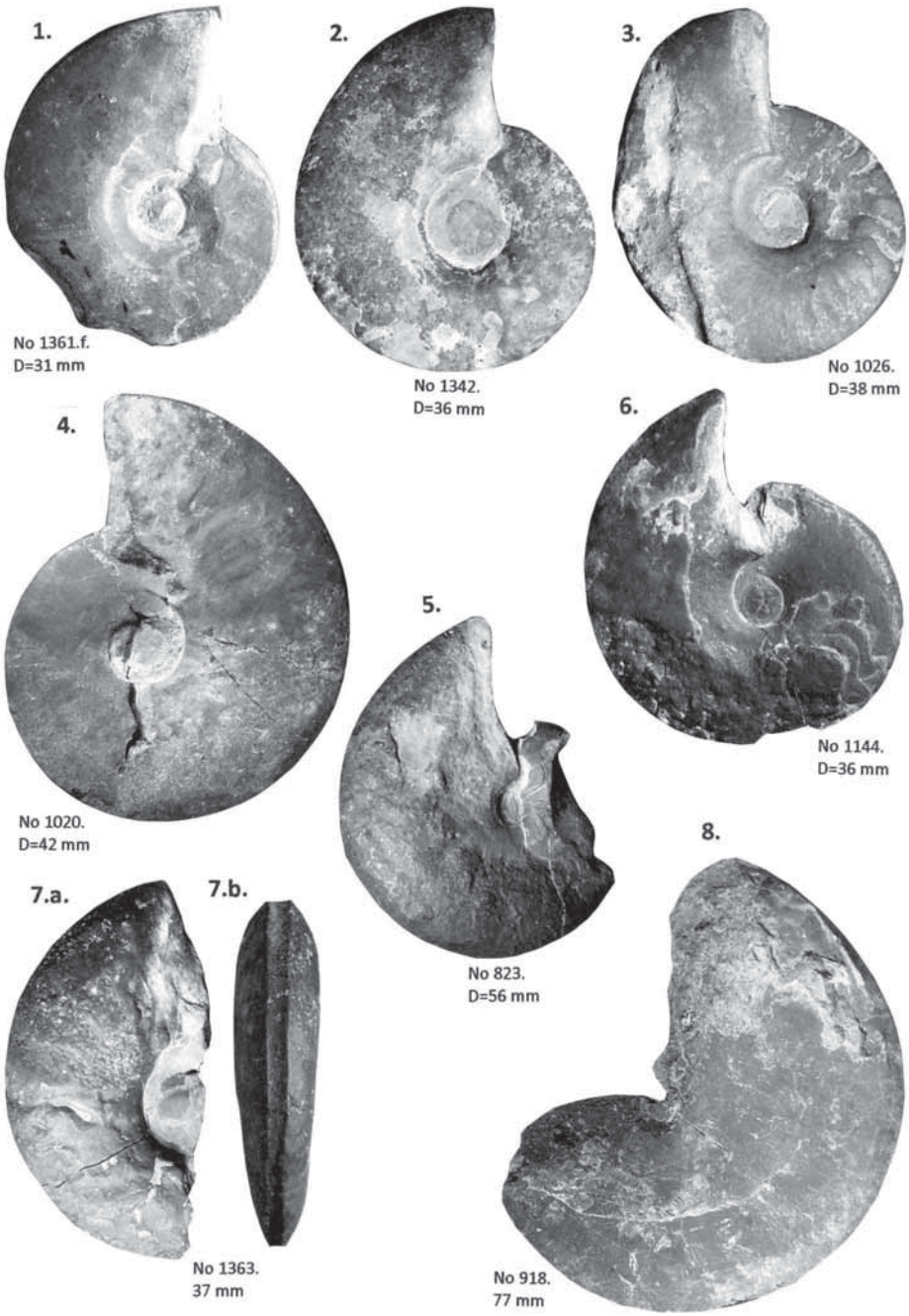

1., **2.** *Muchites muchianus*; **3.**, **4.** *Muchites mosechianus*; **5.** *Sutinaites involutus*; **6.** *Sutinaites sp.*; **7.** *Sutinaites sp.*; **8.** *Dalmatites morlaccus*

Plate 29.

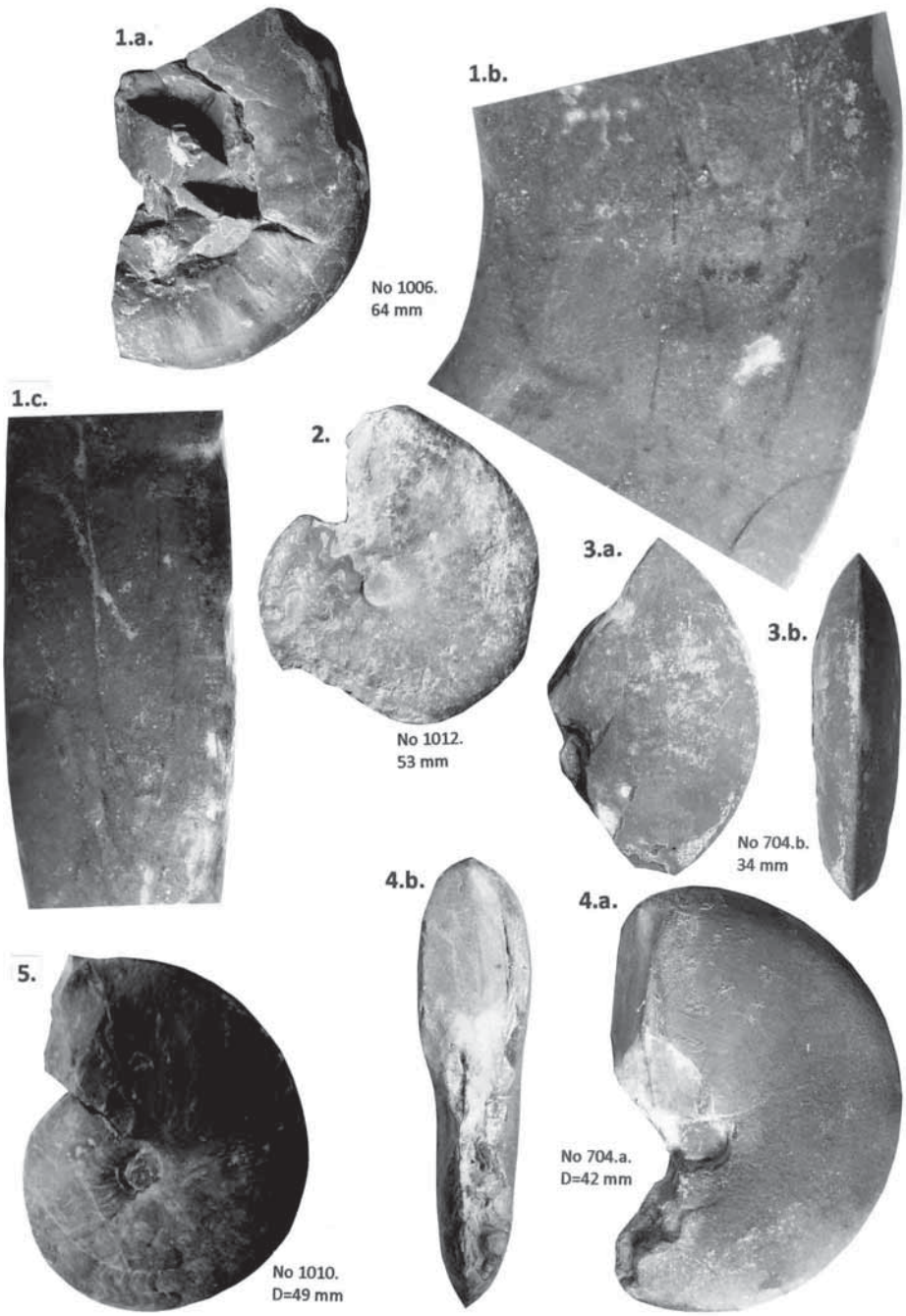

1. *Mangyshlakites mirificus*; **2., 3., 4.** *Dalmatites morlaccus*; **5.** *Dalmatites kittli*

Plate 30.

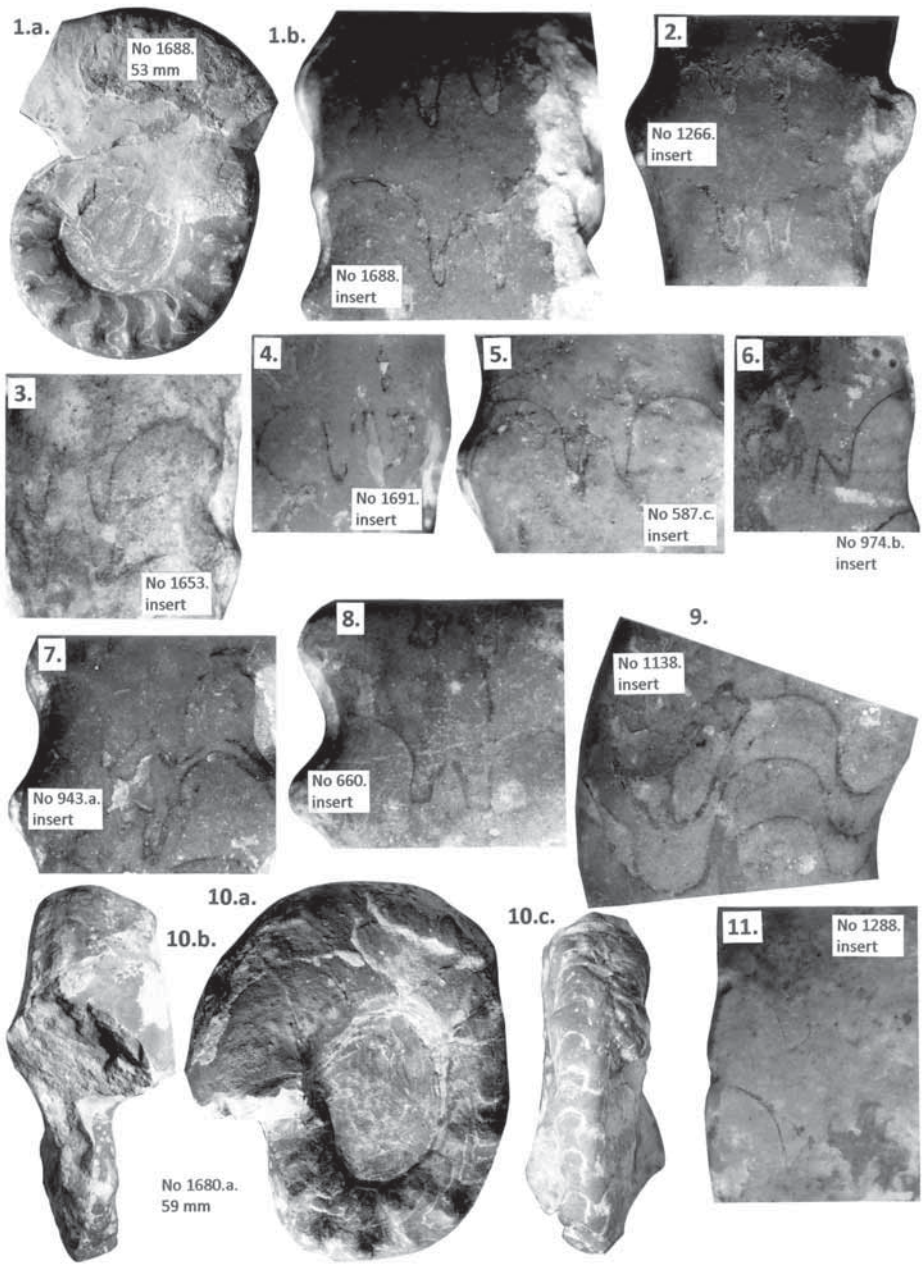

1., **4.**, **5.**, **8.** *Visovacites cf. darwini*; **2.** *Tirolites cassianus*?; **3.** *Visovacites cf. visovacianus*;
6. *Visovacites sp.*; **7.** *Visovacites darwini*; **9.**, **10.**, **11.** *Diaplococeras malići*

SURADNICI U OVOMU DVOBROJU ZBORNIKA »KAČIĆ«
COLLABORATORES IN VOLUMINE HOC

Joško **Barić**, profesor, Split
Msgr. dr. Jure **Bogdan**, Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima, Rim
Dr. Ivan **Bošković**, Filozofski fakultet, Split
Dr. fra Jure **Brkan**, Bogoslovni fakultet, Split
Dr. fra Stjepan **Čovo**, Bogoslovni fakultet, Split
Kardinal Raffaele **Farina**, pročelnik Vatikanskog arhiva i knjižnice, Vatikan
Vladimir **Golubić**, Prirodoslovni muzej, Split
Dr. Michel **Gras**, L'Ecole française, Roma
Dr. Gian Luca **Gregori**, Università La Sapienza, Roma
Fahrudin **Hidanović**, MUP, Tuzla
Fra Hrvatin Gabrijel **Jurišić**, Franjevački samostan, Sinj
Stipo **Manđeralo**, Kralja Tvrtka 1, Livno
Akademik Emilio **Marin**, Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb
Dr. Mirjana **Matijević-Sokol**, Filozofski fakultet, Zagreb
Nevenka **Nekić,** profesorica, Zagreb
Dr. Nevio **Šetić**, profesor, Zagreb
Dr. fra Jure **Šimunović**, Franjevački samostan, Visovac
Dr. Željko **Tanjić**, Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb
Dr. fra Željko **Tolić**, provincijal, Split
Dr. Ante **Vukasović**, Filozofski fakultet, Zagreb

UREDNIŠTVO JE PRIMILO I PREPORUČUJE
Commentarii periodici et libri ad Redactionem missi (2012.-2013.)

I. ČASOPISI I ZBORNICI

A) Inozemstvo

- **Acta Ordinis fratrum minorum,** Roma, Italija (2012.-2013.)
- **Antonianum,** Roma, Italija (2012.-2013.)
- **Archivium franciscanum historicum,** Grottaferrata-Roma, Italija (2011.-2012.)
- **Bilten Franjevačke teologije,** Sarajevo, BiH (2012.)
- **Bosna franciscana,** Sarajevo, BiH (2011.-2012.)
- **Gradovrh,** Tuzla, BiH (2012.)
- **Hercegovina franciscana,** Mostar, BiH (2012.)
- **Hrvatski rimski adresar 2012./2013.,** Rim 2012.
- **Hum,** Mostar, BiH (2012.)
- **Izlazak,** Ljubljana, Slovenija (2012.)
- **Journal of Croatian studies,** Croatian Academy of America, New York, USA (2004.-2006.; objavljeno 2010. i 2011.)
- **Kršni zavičaj,** Humac-Ljubuški, BiH (2012.)
- **Most - The Bridge,** London, Vel. Britanija (2011.)
- **Mostariensia,** Mostar, BiH (2011.-2012.)
- **O. Gerard,** Sombor (2011.-2012.)
- **Portavoce di san Leopoldo Mandić,** Padova, Italija (2012.-2013.)
- **Posušje,** Posušje (2013.)
- **Stadler,** Sarajevo, BiH (2012.)
- **Stopama pobijenih,** Široki Brijeg, BiH (2012.-2013.)
- **Susreti,** Grude, BiH (2011.-2012.)
- **Südostforschungen,** Oldenbourg-Regensburg, Njemačka (2010.-2011.)
- **Zvuci,** Mostar, BiH (2011.-2012.)
- **Živa zajednica - Lebendige Gemeinde,** Frankfurt/M, Njemačka (2012.-2013.)

B) Tuzemstvo

- **Acta Iadertina,** Zadar (2012.)
- **Annales Instituti Archaeologici**. Godišnjak Instituta za arheologijiu, Zagreb (2011.)
-**Arhivski vjesnik,** Zagreb (2010.-2012.)
- **Beata Virgo Maria de Miraculis.** Štovanje Bl. Djevice Marije na području Gospićko-senjske biskupije, KS-HMI, Zagreb 2011., 357.
- **Blaženi Alojzije Stepinac,** Zagreb (2012.)
- **Bogoslovska smotra,** Zagreb (2012.-2013.)
- **Brat Franjo,** Zagreb (2012.-2013.)
- **Buk,** Šibenik (2012.)
- **Cetinska vrila,** Sinj (2012.)
- **Colloquia Maruliana**, Split (2012.-2013.)
- **Crkva u svijetu,** Split (2012.-2013.)
- **Croatica christiana periodica,** Zagreb (2012.-2013.)
- **Croatica et slavica iadertina**, Zadar (2011.-2012.)
- **Čakavska rič,** Split (2012.-2013.)
- **Časopis za suvremenu povijest**, Zagreb (2012.)
- **Diakoviensia,** Đakovo (2012.-2013.)
- **Dobri otac Antić,** Zagreb (2012.)
- **Drinske muče**nice, Zagreb (2012.)
- **EuroCity**, Zagreb (2012.)
- **Filozofska istraživanja,** Zagreb (2012.-2013.)
- **Fluminensia, Rijeka** (2011.-2012.)
- **Fontes,** Zagreb (2011.-2012.)
- **Fra Rafo Kalinić,** Split (2012.)
- **Geologia croatica,** Zagreb (2012.)
- **Godišnjak Titius,** Split (2010.)
- **Gospa Sinjska,** Sinj (2012.-2013.)
- **Gradac,** Gradac-Drniš (2011.).
- **Hrvatska vjernost,** Gospić (2011.-2012.)
- **Hrvatski neretvanski zbornik,** Zagreb (2011.-2012.)
- **Hrvatsko slovo**, Zagreb (2012.-2013.)
- **IKA** - Informativna katolička agencija, Zagreb (2012.-2013.)
- **Imotska krajina,** Imotski (2011.-2012.)
- **Informacije HMI,** Zagreb (2012.-2013.)
- **Izvor,** Tučepi (2012.-2013.)
- **Kateheza,** Zagreb (2012.-2013.)
- **Kulturna baština,** Split (2012.)
- **Miljevci.** Miljevci (2012.-2013.)
- **Mogućnosti,** Split (2012.-2013.)
- **Narodna umjetnost,** Zagreb (2011.-2012.)

- **Naša Družba,** Rijeka (2012.-2013.)
- **Obavijesti Vojnog ordinarijata,** Zagreb (2011.-2012.)
- **Obnovljeni život,** Zagreb (2012.-2013.)
- **Odjeci,** Split (2012.-2013.)
- **Opuscula archaeologica,** Zagreb (2010.)
- **Počeci,** Split (2012.)
- **Poljica,** Gata (2010. tiskano 2012.)
- **Poruka vedrine,** Zagreb (2011.-2012.)
- **Potravnik,** Potravlje (2012.-2013.)
- **Povijesni prilozi,** HIP, Zagreb (2011.)
- **Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu,** Zagreb (2010.).
- **Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji,** Split (2011.)
- **Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine,** Zagreb (2011.)
- **Promina,** Promina (2012.)
- **Rad,** RDZ, knj. 48, 49, HAZU, Zagreb (2011.-2012.)
- **Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje,** Zagreb (2010.)
- **Review of Croatian history,** Zagreb (2011.)
- **Riječki teološki časopis,** Rijeka (2012.-2013.)
- **Runovići,** Runović (2012.)
- **Senjski zbornik,** Senj (2010.)
- **Siverić,** Siverić (2012.).
- **Služba Božja,** Split (2012.-2013.)
- **Starohrvatska prosvjeta,** Split (2011.-2012.)
- **Staševica,** Staševica (2012.)
- **Svjetionik,** Baška Voda (2012.)
- **Tebi, Majko,** Blato-Zagreb (2012.-2013.)
- **Tkalčić,** Zagreb (2011.)
- **Tusculum,** Solin (2011.-2012.)
- **U znaku Križa,** Đakovo (2012.-2013.)
- **Vendelin,** Zagreb (2011.-2013.)
- **Vjesnik Arheološkoga muzeja u Zagrebu,** Zagreb (2011.)
- **Vjesnik biskupa Langa,** Zagreb (2012.)
- **Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije,** Đakovo (2012.-2013.)
- **Vjesnik Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja,** Split (2012.-2013.)
- **Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku,** Split (2012.)
- **Vrgorac**, Vrgorac (2011.)
- **Zadarska smotra,** Zadar (2012.)
- **Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti** Zavoda za povijesne i društvene znanosti, HAZU, Zagreb (2011.)
- **Živo vrelo,** Zagreb (2012.-2013.)

II. KNJIGE I BROŠURE

2011.

- ROBERT JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevaca,* Mostar 2011, 583.

- STIPE BOTICA, *Biblija i hrvatska tradicijska kultura,* ŠK, Zagreb 2011, 365.

- JOSIP ŠENTIJA, *S Krležom, poslije '71.* Zapisi iz Leksikografskog rokovnika, drugo dopunjeno izdanje, ŠK, Zagreb 2011, 332.

- IVAN ARALICA, *Kepec.* Pogovor Antun Pavešković, ŠK, Zagreb 2011, 616.

- *Na slobodu ste pozvani.* Trajna formacija u Redu manje braće, Generalno tajništvo za formaciju i studije, Brat Franjo, Rim-Zagreb 2011, 104.

- ŽIVAN SIKIRIĆ, *Aktualna razmišljnja jednog kršćanina koji bi to htio biti.* Oda ljubavi, Bošković, Split 2011, 296.

- STANKO RADIĆ, *Školjkini biseri - aforizmi,* Split 2011, 127.

- ANTE VLADIMIR TADIĆ, *Svjetlovid.* Druga zbirka pjesama, Makarska 2011, 146.

- MARIJO ŠIKIĆ,*Franjo Vlašić,* karizmatični franjevac Male braće OFM, Dubrovnik 2011, 128.

- DUBRAVKA PEIĆ ČALDAROVIĆ-NIKŠA STANČIĆ, *Povijest hrvatskoga grba.* Hrvatski grb u mijenama hrvatske povijesti od 14. do početka 21. stoljeća, ŠK, Zagreb 2011, 316.

- *Župa sv. Petra apostola Mać Gornji,* Mać Gornji 2011, 736.

- ANTE BABIĆ - MLAN GLIBOTA, *Dokumenti o štrajku hrvatskih sveučilištaraca 22. XI. - 3. XII. 1971.* (uz 40-tu obljetnicu štrajka), Općina Lovreć-OMH Imotski, Lovreć 2011, 90.

- VIKTOR VITO GRABOVAC, *Ričice kroz vjekove,* OMH Imotski-Državni arhiv Zadar, Ričice 2011, 447.

- PETAR MATKOVIĆ, *Medov Dolac.* Ljudi, godine, puti, Općina Lovreć-OMH Imotski, Medov Dolac-Split 2011, 426.

- DR. IVAN PETRIČEVIĆ, *Lovreć,* zbivanja u prošlosti, Općina Lovreć-OMH Imotski, Lovreć 2011, 331.

- ANTE GULIN, *Srednjovjekovni katedralni kaptol Svete Stošije u Zadru,* HAZU, Zagreb 2011, 136.

- FATHER ANTE ANTIĆ, *I am a priest of Christ.* Lettres to priests, Vicepostulatura F. A. Antića, Zagreb 2011, 258.

- MILAN VUKOVIĆ, *Hrvatska snaga najveće ljubavi,* HKZ, Zagreb 2011, 152.

- ANTE SEKULIĆ, *Prilozi povijesti hrvatske književnosti,* Katolički institut… I. Antunović, Subotica 2011, 280.

- ANTE SEKULIĆ, *Selo na raskrižju putova.* Stoljetnica žedničke župe, Katolički institut… I. Antunović, Subotica 2011, 150.

- *Arheološka istraživanja u Cetinskoj krajini.* Radovi kolokvija „Rimska vojska u procesu romaniziranja provincije Dalmacije", HAD-Muzej Cetinske krajine-Filozofski fakultet, Zagreb 2011, 380.

- *Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom.* Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa…, HS, Zagreb 2011, 825.

- De Boccard Ėdition-Diffusion, *Catalogue général 2011*, Paris 2011, 156.

- FRA MARTIN PLANINIĆ, *Između dva Lazara.* Odgovor velikosrpskoj mitomaniji, MH, Čitluk 2011, 406.

- FRA ANDRIJA BILOKAPIĆ, *Kao Otac i Sin u Duhu,* Napredak, Sarajevo-Zagreb 2011, 251.

- STANKO JOSIP ŠKUNCA, *Redovništvo u Istri.* Povijesni poregled, „Josip Turčinović", Pazin 2011, 111.

- STANKO JOSIP ŠKUNCA, *Sv. Antun u Puli.* U povodu 80 godina samostana i 70 godina župe, Pula 2011, 98.

- KREŠIMIR ČVRLJAK, *Humanizam i humanisti renesansnoga Varaždina,* Državni arhiv, Varaždin 2011, 287.

- MATE MATAS, *Blago Jurine škrinjice.* Tiskano povodom 120. rođendana i 67. obljetnice smrti Jure Matasa - 10. travnja 1891. i 1944, OMH, Split 2011, 136.

- VICTOR DURUY, *Poviest grčka* s kartom stare Grčke, preveo dr. Petar Tomić, MH, Zagreb 1881; pretisak uredio I. Kiš, Zagreb 2011, XVI+447.

- *Dadoh zlato za željezo.* Prvi svjetski rat u zbirkama Hrvatskoga povijesnog muzeja, HPM, Zagreb 2011, 606.

- *Le Robert pratique.* Dictionnaire ď apprentissage de la langue française…, Paris 2011, 1610.

- *Hrvatsko-grčki razgovorni rječnik,* Dominović, Zagreb 2011, 230.

- *Hrvatsko-nizozemski razgovorni rječnik,* Dominović, Zagreb 2011,199.

- *Hrvatsko-portugalski razgovorni rječnik,* Dominović, Zagreb 2011, 183.

- *Hrvatsko-talijanski razgovorni rječnik,* Dominović, Zagreb 2011, 178.

- *Hrvatsko-turski razgovorni rječnik,* Dominović, Zagreb 2011, 213.

2012.

- BL. ALOJZIJE STEPINAC, *Propovijedi, govori, poruke (1941.-1946.),* Postulatura Bl. A. Stepinca, Zagreb 2012, 552.

- Dani dr. Franje Tuđmana, *Hrvati kroz stoljeća.* Zbornik radova. Stručno-znanstveni skup, Veliko Trgovišće, 15. svibnja 2011, IV, Veliko Trgovišće 2012, 405.

- FRA STJEPAN ČOVO, *Teološka traganja,* SB, Split 2012, 590.

- IRENA JUKIĆ PRANJIĆ-JELENA BRAČUN FILIPOVIĆ, *Avantura u muzejima.* Vodič kroz najzanimljivije hrvatske muzeje, ŠK, Zagreb 2012, 148.

- BENEDIKT VUJICA, *Sententiae, dicta et proverbia selectiora in latinitate* - Izbor mudrih misli, uzrečica i poslovica latinskoga jezika, FT, Sarajevo 2012, 240.

- FRA BERNARDIN ŠKUNCA, *Franjo Asiški skaladatelj Božje ljepote…,* GK-Franj. provincija sv. Jeronima, Zagreb 2012, 264.

- MARIO BILIĆ, *Zastava pod kojom ginem,* Ogranak MH, Split 2012, 111.

- FRA MARIO JURIŠIĆ, *Hrvatski svjetionici,* Zaostrog 2012, 180.

- *Euharistijska slavlja i molitva Jutarnje* u prigodi Provincijskog kapitula u franjevačkom samostanu o. fra Ante Antića u Splitu na Trsteniku 19.-23. lipnja 2012, Split 2012, 50.

- *Razmišljanja o našem franjevačkom identitetu i euharistijsko klanjanje,* Split-Trstenik, 19.-23. lipnja 2012, 46.

- PETAR RUNJE, *Prema izvorima II.* Rasprave i članci o hrvatskim franjevcima trećoredcima glagoljašima, Krk-Zagreb 2012, 292 (Krčki zbornik, sv. 68).

- VICKO KAPITANOVIĆ, *Povijesna vrela i pomoćne znanosti*, Filozofski fakultet, Split 2012, 464.

- BERNA PEKESEN, *Nationalismus, Türkisierung und das Ende der jüdischen Gemeinden in Thrakien 1918-1942,* R. Oldenbourg, München 2012, 334.

- XXIII Congresso mariologico mariano internazionale, *Mariologia a partire dal Concilio vaticano II,* Recezione, bilancio e prospetive…, Roma 4-9 settembre 2012. ed. Pontificia academia mariana internationalis, Città del Vaticano 2012, 141.

- *Lux in arcana.* L' Archivio segreto vaticano si rivela. IV centenario dalla fondazione dell' Archivio segreto vaticano, Musei Capitolini…, Roma 29 febbraio - 9 settembre 2012, Roma 2012, 214.

- GORAN FILIPI-BARBARA BURIŠIĆ GIUDICI, *Istromletački lingvistički atlas (ImLA) Atlante Linguistico Istroveneto (ALIv) Istrobeneški longvistički atlas (IbLA),* Dominović-Mediteran-Sveučilište J. Dobrile, Zagreb-Pula 2012,1008.

- *Mnogolikost vjere.* Različiti pristupi istoj stvarnosti. Zbornik radova hrvatskih rimskih studenata, Papinski hrvatski zavod svetoga Jeronima, Rim 2012, 304.

- FRA ŽARKO MARETIĆ, *Visovačke i druge priče.* „Biakova", Zagreb 2012, 352.

- *Dr. fra Stanko Petrov,* hrvatski franjevac, jezikoslovac, književnik. Zbornik radova izlaganih dne 9. rujna do 1. listopada 2011. u Metkoviću-Pločama-Opuzenu-Humcu/ Ljubuškom, Hrvatska kulturna zaklada et alii, Opuzen-Zagreb 2012, 236.

- MARIJAN KARAULA, *Franjevci Bosne Srebrene u Albaniji,* „Naša ognjišta", Tomislavgrad 2012, 177.

- NIKOLA MATE ROŠČIĆ, *Samostan Sv. Frane u Splitu.* Povijesni pabirci, „Veritas", Split 2012, 260.

- *Župa sv. Ivana Krstitelja u Grabu,* Grab 2012, 188.

- DIVO BARSOTTI, *Bog Abrahamov.* Životno iskustvo Boga kod „Praoca vjernika" u Postanku, „Symposion", Split 2012, 435.

- S. MARIJA OD PRESVETOGA SRCA. *U sjaju velike odbljetnice.* O 800. obljetnici Reda sv. Klare ili II. Franjevačkog reda, Symposion, Split 2012, 143.

- MARKO MARIN VUCO, *Hrvatu je dosta tuđeg jarma,* OMH, Sinj 2012, 103.

- *Hrvatski rimski kalendar 2012./2013.,* P. H. Z. S. Jeronima, Rim 2012, 91+5.

- IVAN DAMIŠ, *Međimurski svećenici djelatni od 1900. do 1945. godine,* „Teovizija", Zagreb 2012, 126.

- *Pisma i poruke rektora Dalmacije i Mletačke Albanije,* sv. II. Pisma i poruke rektora Korčule, Brača, Omiša, Makarske i Klisa, MSHSM, HAZU, Zagreb 2012, 303.

- STJEPAN IVŠIĆ, *Jezik Hrvata kajkavaca,* HAZU, Zagreb 2012, 50+zemljovid (pretisak).

- *Hrvatsko-engleski razgovorni rječnik,* Dominović, Zagreb 2012, 192.

- *Hrvatsko-francuski razgovorni rječnik,* Dominović, Zagreb 2012, 208.

- *Hrvatsko-perzijski razgovorni rječnik,* Dominović, Zagreb 2012, 264.

- *Declaration on the status of the croatian language,* HAZU, Zagreb 2012, 18.

- FRA BRUNO PEZO, *Rodoslovlja u Prološcu,* Prološac-Sinj, 2012, 292.

- IVAN JURIĆ, *Partizanska i komunistička represija i zločini prema Hrvatima u Donjem Poneretavlju (Nekadašnji kotar Metković) 1941.-1990.* Hrvatsko žrtvoslovno društvo, Metković 2012, 388.

- ANTE MILINOVIĆ, *Kalvarija bosansko-hercegovačkih Hrvata,* Udruga Bosansko-hercegovačkih Hrvata, Zagreb 2012, 432.

- FRA ANTE VUKUŠIĆ, *Stopama misionara u Africi,* Šibenik 2012, 100.

- IVAN ARALICA, *Sunce,* ŠK, Zagreb 2012, 444.

- IVAN ARALICA, *Pir ivanjskih krijesnica,* ŠK, Zagreb 2012, 191+8.

- BRANKO ŠKARE, *Idealisti siju, lukavi žanju.* Sjećanje jednoga radićevca na 20. stoljeće, OMH Imotski, Zagreb 2012, 486.

- LIDIJA BAJUK, *Hrvatska prirodna i kulturna baština Međimurja,* „Matapur", Lopatinec 2012, 120 +2CD.

- FRA PETAR LUBINA, *Vodič marijanskom Hrvatskom,* Marija, Split 2012, 280.

- IVO JAKOVLJEVIĆ, *Šibenska likaruša,* Šibenik, na Gospu o' zdravja 2012, 112.

- ZDENKA ČORKALO, *Vila Velebit.a,* „K. Krešimir", Zagreb 2012, 144.

- *Šematizam Hercegovačke franjevačke provincije* (R. Jolić), Mostar 2012, 520.

- *Pjesmarica Hrvatske katoličke zajednica Mainz,* 2. izd., Mainz 2012, 66.

- *Zbornik o Mati Zoričiću.* Zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Mate Zoričić i prosvjetiteljstvo u redovničkim zajednicama tijekom 18. stoljeća", Skradin, 19.-21. svibnja 2011. godine, HS, Zagreb 2012, 583.

- SREĆKO BADURINA, *Stopama pastira* (ur. A. Badurina),Šibenik-Zagreb 2012, 361.

2013.

- IVAN MUŽIĆ, *Hrvatski vladari od sredine VI. do kraja IX. stoljeća.* Drugo dopunjeno izdanje, MHAS, Split 2013, 287.

- FRA BERNARDIN ŠKUNCA, *Spiritualia.* Poetske meditacije iz susreta s Riječi, GK, Zagreb 2013, 104.

- FRA BERNARDIN ŠKUNCA, *Za križen na otoku Hvaru*, GK, Hvar-Zagreb 2013, 319.

- *Fra Vjekin vijek.* Zapisi o prošlosti i životu ljudi Imotske krajine, KUU „Ujević", Imotski 2013., 319.

- FRA JOZO ŽUPIĆ, *Župći,* München 2013., 200.

Knjige tiskane (1992.-2010.) i primljene kasnije:

- *Hrvatske kraljevinske konferencije*, IV (1742.-1792.), Arhiv Hrvatske, Zagreb 1992, 210; V(1797.-1848.) Zagreb 1993, 498.

- RADMILA MATEJČIĆ, *Crkva svetog Vida*, Rijeka 1994, 140.

- *Storia della Chiesa di Cesena* (a c. M. Mengozzi), Stilgraf, Cesena 1998, I/1, 763; I/2, 812; II, 1008.

- *I pontificati di Pio VI e Pio VII.* Atti del Convegno, 9. X. 1999, (a c. M. Mengozzi), II ed. Stilgraf, Cesena 2001, 342.

- LJUDEVIT ANTON MARAČIĆ, *Maleni i veliki.* Franjevci konventualci u Istri, Zagreb 2001, 348.

- ISAD(G), *Opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva,* 2. izdanje, HDA, Zagreb 2001, 126.

- *Franjevačka prisutnost u Subotici - Ferencesek Szabadkán,* Subotica 2001, 204.

- *Hrvatski državni sabor 1848*., sv. I-IV, Hrvatski državni arhiv, Zagreb 2001.-2008.

- *Libri horarum duo manuscripti Monasterii Sanctae Mariae monialium de Jadera…- Dva rukopisna časoslova Samostana redovnica Svete Marije u Zadru…* Editio princeps. Transcriptionem et apparatum criticum necnon annotationes confecit Marijan Grgić, Hrvatski državni arhiv, Kršćanska sadašnjost, Matica hrvatska, Zagreb 2002., 280.

- MARIJAN GRGIĆ, *Časoslov opatice Čike,* HDA, KS, MH, Zagreb 2002., 428.

- *Liber horarum Cichae abbatissae Monasterii Sanctae Mariae monialium de Jadera…*, HD, KS, MH, Zagreb-Zadar, s. a. (2002), nepaginirano, 154+3 (naknadno paginirano), fototipsko izdanje.

- LOJZO BUTORAC, *Život i djelo dr. Josipa Buturca (1905.-1993.),* Naklada Slap, Jastrebarsko-Hrvatski državni arhiv, Zagreb 2002, 144.

- *La cattedrale di Cesena* (a c. M. Mengozzi), Stilgraf, Cesena 2002, 94.

- MIRELA SLUKAN ALTIĆ, Povijesni atlas gradova, I. svezak - *Bjelovar,* Hrvatski državni arhiv, Zagreb-Bjelovar 2003, 213.

- ISTA, Isto, II. svezak - *Sisak,* …Sisak-Zagreb 2004, 241.

- *Ante Živković Fošar,* Portfolio (Zagreb) 2003, nepaginirano (32).

- Akti VIII. međunarodnog kolokvija o problemima rimskog provincijalnog umjetničkog stvaralašta: *Religija i mit kao poticaj rimskoj provincijanoj plastici,* Gloden maketing-Tehnička knjiga, Zagreb 2005, 462.

- VESNA MIOVIĆ, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana…*, Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik 2005, 444.

- STJEPAN ĆOSIĆ-NENAD VEKARIĆ, *Dubrovačka vlastela između roda i države: slalmankezi i sorbonezi,* HAZU, Zagreb-Dubrovnik, 2005, 232.

- MIRKO ANIĆ, *Zlatno tkanje.* Izabrane pjesme, HKD Napredak, Split 2006, 198.

- ANTE UGLEŠIĆ, *Ranokršćanska arhitektura na području današnje Šibenske biskupije,* Gradski muzej Drniš et alii, Drniš-Zadar 2006, 93.

- STANKO JOSIP ŠKUNCA, Povijesni pregled Franjevačke provincije sv. Jeronima u Dalmaciji i Istri, Pula-Zadar 2006, 146.

- *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske,* sv. I, Hrvatski državni arhiv, Zagreb 2006, 1300; sv. II, Zagreb 2007, 1256.

- IVAN PETRIČEVIĆ, *Lirika,* Split 2007, 112.

- SANJA GRKOVIĆ, *Fotografija u službi zaštite kulturne baštine,* Min. kulture RH, Zagreb 2007, 360.

- *Radio Maria en el mundo publicación de la asociación Word family of Radio Maria,* Roma 2007, 203.

- FRA VJEKO VRČIĆ, *Posljednji bijeg,* OMH, Grude 2007, 173.

- MITJA FERENC-ŽELIMIR KUŽATKO, *Prikrivena grobišta Hrvata u Republici Sloveniji - Prikrita grobišča Hrvatov v Republiki Sloveniji - Hidden Croatian Mass Graves in the Republic of Slovenia,* Počasni bleiburški vod, Zagreb 2007, 200 (trojezično).

- STJEPAN KOŽULJ, *Svećenici bjelovarskoga kraja,* I, Bjelovarski dekanat, Tkalčić, Zagreb 2007., 870.

- STJEPAN ŠEŠELJ, *Neretva od Boga* prokleta,* Hrvatska kulturna zaklada-Hrvatsko slovo, Zagreb MMVII, 64+2.

- *Vjesnik naredaba 1918.-1919.,* Hrvatski državni arhiv, Zagreb 2008, 207.

- *Cio Rim i Vatikan,* 300 fotografija, Firanze 2008, 120+8.

- TAMARA TVRTKOVIĆ, *Između znanosti i bajke Ivan Tomko Mrnavić,* Hrvatski institut za povijest-Gradska knjižnica „J. Šižgorić", Zagreb-Šibenik 2008, 172.

- *Stoljeće HKD „Napredak" Tuzla.* Zbornik radova, Tuzla 2008, 192.

- Pavao Medač, *Blaženi Gracija iz Mula,* Kotor 2008, 141.

- *Služenje autoriteta i posuh.* Naputak. Kongregacija za institute posvećenog života i družbe apostolskog života, HKVRP-HUVRP, Zagreb 2008, 52.

- *Naša obitelj.* Molitvenik II, Donji Andrijevci 2008, 128.

- MIROSLAV AKMADŽA, *Crkva i država.* Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji, I, 1945.-1952., Tkalčić, Zagreb 2008, 823; II, 1953.-1960., Tkalčić 2010, 864.

- *Storia di Sarsina,* I l'età antica, Stiligraf, Cesena 2008, 862; II l' età medievale, Stiligraf, Cesena 2010,1267.

- LOVRO IVIN, *Olib,* otok, selo i ljudi, Družba „Braća Hrvatskoga Zmaja" - Mjesni odbor Olib, Zagreb-Olib 2009, 276.

- MIROSLAV AKMADŽA, *Franjo Šeper mudrošću protiv jednoumlja,* Tkalčić, Zagreb 2009, 346.

- *Arheološke slike iz Savonije.*Arheološka istraživanja na trasi autoceste Beli Manastir-Osijek-Svilaj. Odsjek za arheologiju Filoz. Fak. u Zagrebu, Zagreb 2009, 80.

- Frontiers of the Roman Empire Grenzen des Römischen Reiches. *World Heritage Site,* Edinburg 2009, 72.

- Frontiers of the Roman Empire Grenzen des Römischen Reiches. *The Danube Limes a Roman River Frontier,* Warsaw 2009, 104.

- IVANKO VUK, *Jozo Furundžija - „narodni svetac"*, Dobretići 2009, 76.

- *Acta Franciscana Hercegovinae,* I, 1206.-1699. (D. Mandić-B. Pandžić), ZIRAL, Mostar 2009, 685.

- *Kartografski izvori za povijest Triplex Confinium,* Hrvatski državni arhiv, Zagreb s. a., 142+18 (trojezično: hrvatski, engleski i njemački).

- DAVOR JELAVIĆ, *Jelavići,* rog i pleme, Vrgorac 2009, 247.

- *Zbornik o Ivanu Ančiću.* Zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Fra Ivan Ančić Dumljanin, 1624.-1685." Tomislavgrad, 13.-15. svibnja 2010, HS, Zagreb 2011, 432.

- *Izdanja.* Hrvatski studiji-Studia croatica, Zagreb 2010, 50.

- ANTE PRANJIĆ PILIPOVIĆ, *Islam pred izazovima,* "Naša ognjišta", Tomislavgrad 2010, 314.

- *Boris Maruna*, zbornik radova, 9. kijevski književni susreti, Kijevo-Zagreb 2010, 236.

- ŽELIMIR KUŽATKO, *Otok Sveti Grgur hrvatski Gulag - Island of Sveti Grgur Croatia's Gulag,* Zagreb 2010, 148 (dvojezično: hrvatski-engleski).

- IVAN JURIĆ, *Četrdeset godina djelovanja Ogranka Matice hrvatske u Metkoviću,* Metković 2010, 332.

- PAVAO MAČEK, *Plemeniti rodovi Jelačića…,* Tkalčić, Zagreb 2010, 1001.

- STJEPAN RAZUM, *Vjeroispovijedi i župničke prisege Zagrebačke nadbiskupije,* Tkalčić, Zagreb 2010, 606.

- STJEPAN KOŽUL*, Znameniti Jurići porijeklom iz Starih Pavljana kod Bjelovara,* Tkalčić, Zagreb 2011, 254.

- *Milost susreta.* Umjetnička baština Franjevačke provincije sv. Jeronima, Galerija Klovićevi dvori, Jezuitski trg 4, Zagreb,16. prosinca 2010. - 20. veljače 2011., Zagreb 2010, 344.

- DON ENZO BONINSEGNA, *Svećeniče, tko si?* Otajstvo među nama, Teovizija, Zagreb 2010, 170 (prijevod).

- *Željezanska biškupija 1960.-2010.* Hrvatske fare, filijale, svećeniki…, Željezno 2010, 180, bogato ilustrirano.

- TOMISLAV MARIJAN BILOSNIĆ, *Zvonko Bušić.* Kronika o povratku u Domovinu. Dokumenti. MH Grude, Zadar 2010, 404.

- HRVOJE KAČIĆ, *Dubrovačke žrtve.* Jugokomunistički teror na hrvatskom jugu 1944. i poratnim godinama, 2. dopunjeno izdanje, Gea, Zagreb 2010, 380.

- ANTE PRANJIĆ PILIPOVIĆ, *Islam pred izazovima,* NO, Tomislavgrad 2010, 314.

- *Zbornik o Rafaelu Levakoviću.* Zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Fra Rafael Levaković", Šibeik-Skradin-Visovac, 14.-16. svibnja 2009, HS, Zagreb 2010, 436.

- DUNJA KONFIC-LIU TAO, *Hrvatsko-kineski razgovorni rječnik*,Dominović, Zagreb 2010, 208.

- *Hrvatsko-njemački razgovorni rječnik,* Dominović, Zagreb 2010, 182.

IZDANJA ZBORNIKA »KAČIĆ«
EDITIONES MISCELLANEORUM »KAČIĆ«

Zbornik *»Kačić«* objavljuje znanstvene radove iz hrvatske kulturne i religiozne prošlosti s osobitim obzirom na Franjevački red i zajednice nadahnute franjevačkom karizmom; ilustrirano, sažeci na stranim jezicima.

I. ZBORNIK »KAČIĆ«

1. **Kačić, br. 1.,** Split 1967., str. 340 + 4 table (raspačano).

2. **Kačić, br. 2.,** Split 1969., str. 416 + 8 tabli (raspačano).

3. **Kačić, br. 3.,** Split 1970., str. 268 (*Radovi u prigodi 70. obljetnice života dr. fra Karla Balića,* raspačano).

4. **Kačić, br. 4.,** Split 1971., str. 180 (raspačano).

5. **Kačić, br. 5.,** Split 1973., str. 168 (raspačano).

6. **Kačić, br. 6.,** Split 1974., str. 238 + 4 table (raspačano).

7. **Kačić, br. 7.,** Split 1975., str. 220 (raspačano).

8. **Kačić, br. 8.,** Split 1976., str 344 (raspačano).

9. **Kačić, br. 9.,** Split 1977., str. 360 (Radovi simpozija u prigodi 750. obljetnice smrti sv. Franje Asiškoga *»Doprinos franjevačkih zajednica našoj Crkvi i kulturi«,* raspačano).

10. **Kačić, br. 10.,** Split 1978., str. 314.

11. **Kačić, br. 11.,** Split 1979., str. IV + 384.

12. **Kačić, br. 12.,** Split 1980., str. 352.

13. **Kačić, br. 13.,** Split 1981., str. 320.

14. **Kačić, br. 14.,** Split 1982., str. 432 (Radovi simpozija u prigodi 800. obljetnice rođenja sv. Franje Asiškoga *»Apostolat franjevačkih zajednica u 19. stoljeću«*).

15. **Kačić, br. 15.,** Split 1983., str. 432 (Radovi simpozija *»Fra Filip Grabovac i njegovo doba«* I. dio: »Fra Filip Grabovac i njegovo doba«).

16. **Kačić, br. 16.,** Split 1984., str. 416 (Radovi simpozija *»Fra Filip Grabovac i njegovo doba«* II. dio: »Doba fra Filipa Grabovca«).

17. **Kačić, br. 17.,** Split 1985., str. 560 + 10 (Radovi Simpozija u prigodi *250. obljetnice osnutka Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja,* I.).

18. **Kačić, br. 18.,** Split 1986., str. 272 + 2 (Radovi Simpozija u prigodi *250. obljetnice osnutka Franj. provincije Presv. Otkupitelja,* II.).

19.-20. **Kačić, br. 19.-20.,** Split 1987./88., str. 536 + 2 (Radovi Simpozija u prigodi *250. obljetnice osnutka Franj. provincije Presv. Otkupitelja,* III.).

21.-22. **Kačić, br. 21.-22.,** Split 1989./90., str. 352 + VIII.

23.-24. **Kačić, br. 23.-24.,** Split 1991./92. (u tisku).

25. **Kačić, br. 25.,** Split 1993., str. 884 *(Radovi u prigodi 75. obljetnice života dr. fra Karla Jurišića).*

26. **Kačić, br. 26.,** Split 1994., str. 520 (Radovi Simpozija u prigodi 800. obljetnice rođenja sv. Klare Asiške *»Sv. Klara i naše vrijeme«*).

27.-28. **Kačić, br. 27.-28.,** Split 1995./96., str. 561 (Radovi Simpozija *»Štovanje sv. Antuna Padovanskoga među Hrvatima«*).

29. **Kačić, br. 29.,** Split 1997., str. 264 + VIII.

30.-31. **Kačić, br. 30.-31.,** Split 1998./99., str. 688 (Blago knjižnice Kačićeva samostana u Zaostrogu, *»Radovi simpozija o don N. Šimiću i fra A. Benutiću«* i drugi prilozi).

32.-33. **Kačić, br. 32.-33.,** Split 2000./2001., str. 728 (*»Ancilla Domini - Službenica Gospodnja«* - Radovi u prigodi 60. obljetnice misništva dr. fra Pavla Melade).

34. **Kačić, br. 34.,** Split 2002., str. 336.

35. **Kačić, br. 35.,** Split 2003., str. 240.

36.-38. **Kačić, br. 36.-38.,** Split 2004.-2006., str. 1200. *(»Franjevci i Makarska od 1502. do 2002. godine«*. Radovi Simpozija koji je održan u prigodi prvoga spomena djelovanja franjevaca u Makarskoj - 1502.-2002.).

39.-40. **Kačić, br. 39.-40.,** Split 2007.-2008., str. 280 *(»Fra Andrija Kačić Miošić u Americi«.* Radovi simpozija u Torontu i Bostonu).

41.-43. **Kačić br. 41.-43.,** Split 2009.-2011., str. 1280 *(Zbornik u čast Emilija Marina za šezdeseti rođendan).*

44.-45. **Kačić br. 44-45.,** Split 2012.-2013., str. 524 *(Zbornik »Kačić« u rukama pape Benedikta XVI.* Prezentacije i drugi članci).

46. **Kačić br. 46.** u pripremi.

II. KNJIŽNICA ZBORNIKA »KAČIĆ« - MONOGRAFIJE, DOKUMENTI, GRAĐA...

Svaka knjiga ima sažetak na stranom jeziku, kazalo osobnih i zemljopisnih imena i određeni broj slika.

1. Dr. Ante Sekulić, **Drveni Bač,** Split 1978., str. 120.

2. Fra Josip Ante Soldo, **Župa sv. Nikole Bajagić-Obrovac,** Split 1978., str. 60.

3. Dr. Ante Sekulić, **Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici,** Split 1978., str. 140.

4. Dr. fra Karlo Jurišić, **Fra Lujo Marun - osnivač starohrvatske arheologije,** Split 1979., str. VIII +150.

5. **Franjevačka provincija Presv. Otkupitelja** (shematizam), Split 1979., str. 280.

6. **Župa sv. Ante Prugovo,** Split 1980., str. 136.

7. **Flos medicinae - Cvit likarije,** sive Scholae Salernitanae de conservanda bona veletudine praecepta metrica, Split 1980., str. 144. Na hrvatski preveo fra Emerik Pavić, Budimpešta 1768. Reprint izdanje s povijesno-medicinskim uvodom, životom i djelima E. Pavića, transkripcijom Pavićeva prepjeva.

8. Dr. fra Karlo Jurišić, **Fra Gabro Cvitanović i njegov Ratni dnevnik (1914.-1918.),** Split 1984., str. 248.

9. **Hrvatska katolička misija Offenbach/M,** desetljeće života i rada. Split 1982., str. 104.

10. S. M. Alojzija Caratan - S. M. Božena Mutić, **Provincija Božje providnosti Družbe kćeri Božje ljubavi (1882.-1982),** Split - Zagreb 1982., str. 350.

11. Fra Andrija Kačić Miošić, **Razgovor ugodni naroda slovinskoga,** Split 1983., str. 540. Najčitanija knjiga - poslije Biblije - u hrvatskom narodu.

12. Fra Kajetan Esser, **Početak i svrha Franjevačkog reda,** Split 1983., str. 200. Prevela s. Ancila Bubalo.

13. Fra Andrija i Berislav Nikić, **Hrvatska katolička misija Bonn,** Deset godina života i rada. Split - Bonn 1984., str. 191.

14. S. Berhmana Nazor, **Lovretske sestre,** Provincija Srca Isusova Školskih sestara franjevaka, Split 1986., str. 336.

15. Dr. fra Petar Bezina, **Pučko školstvo i franjevci Provincije Presvetoga Otkupitelja**. Doprinos poznavanju razvitka pučkoga školstva u Južnoj Hrvatskoj od 1735. do 1941. godine, Split 1987., str. 120.

16. Dr. Anđelko Mijatović, **Obrana Sigeta**. U povodu 420. obljetnice sigetske bitke, Split 1987., str. 188., **Isto,** 2. izd., ŠK, Zagreb 2010., str. 310.

17. **Franjini dani**. Zbornik radova sa skupa održanog u Zagrebu od 31. VIII. do 2. IX. 1982. godine u prigodi 800. obljetnice rođenja sv. Franje Asiškoga (1182.-1982.), Split 1988., str. 192.

18. Fra Stanko Bačić, **Perušić,** župa Marijina Uznesenja u Zadarskoj nadbiskupiji, Split 1989., str. 224.

19. Fra Josip Soldo, **Sveti Spas u Vrhrici**. Povijesno-kritička rasprava o hrvatskoj sakralnoj i kulturnoj baštini u današnjem selu Cetini kraj Vrlike. Split 1990., str. 96.

20. Fra Stanko Bačić, **Visovački franjevci u Skradinskoj biskupiji**, Split 1991., str. 296.

21. **Sumartin**, zbornik radova, Split 1992., str. 400.

22. Dr. Ivan Mužić, **Podrijetlo i pravjera Hrvata**. Autohtonost u hrvatskoj etnogenezi na tlu rimske provincije Dalmacije, pravjera i jezik, Split 1991., str. 336 + 48.

23. Stipo Manđeralo, **Lozićev ilirski san**. Adnotationes variae - Različite bilješke fra Grge Lozića (1810.-1876.). Zapisi o livanjskom kraju, Split 1992., str. 144.

24. Dr. fra Petar Bezina, **Novicijat Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja (1735.-1993.)**, Split 1993., str. 240.

25. Dr. fra Petar Bezina, **Franjevci Provincije Presvetoga Otkupitelja žrtve rata 1942.-1948**., Split 1995., str. 350. Život i mučenička smrt 44 fratra u II. svjetskom ratu i poraću.

26. Petar Rogulja, **Bibliografija o sv. Antunu Padovanskom na hrvatskom jeziku**, Split 1996., str. 136.

27. S. Berhmana Nazor, **Put u svjetlo**, Nekrolozi Školskih sestara franjevaka Provincije Presvetoga Srca Isusova, Split 1997., str. 264.

28. Fra Nikola Radić, **Dr. fra Jure Radić (1920.-1990.)**, život i djelo. Split-Makarska 1998., str. 296.

29. Dr. fra Luka Tomašević, **Hrvatska katolička misija u Münchenu**, 50. obljetnica života i djelovanja (1948.-1998.), Split - München 1998., str. 248.

29a. Isti, **Kroatische katolische Mission in München** (prijevod na njemački)..., S. 248.

30. Dr. Nevena Starčević-Kaštelan, **Don Nikola Šimić, svećenik i književnik** (1854.-1913.), Split 1998., str. 208.

31. Nenad Cambi - Anita Gamulin - Snježana Tonković, **Starokršćanska bazilika u Zmijavcima**, Split-Zmijavci, 1999., str. 156.

32. Fra Ante Konstantin Matas, **Propovijedi i govori**. Izbor. Split 1998., str. 252. Novo izdanje 115 godina nakon smrti najvažnijega hrvatskoga propovjednika XIX. stoljeća.

33. Šime Jurić - dr. Pavao Knezović, **Blago knjižnice Kačićeva samostana u Zaostrogu.** Inkunabule i rariteti XVI. stoljeća. Split-Zaostrog 1999., str. 168 (24 inkunabule i 336 rijetkih knjiga na stranim jezicima).

34. Fra Luka Vladmirović **Likarije priprostite u dva jezika razdiljene ilirički i talijanski**..., Split-Zaostrog 1999., str. 136. Ponovljeno (reprint) izdanje fra Lukine »likaruše« iz 1775. godine, str. 48. To je prvi medicinski priručnik objavljen na hrvatskom jeziku u jadranskom dijelu Hrvatske.

35. **Don Nikola Šimić, svećenik i književnik (1854.-1913.) i fra Ante Benutić, župnik i mučenik (1898.-1944.).** Radovi Simpozija održanog u Igranima 10. i 11. listopada 1998. godine. Split-Igrane 1999., str. 240.

36. **Školske sestre franjevke u Hercegovini 1899.-1999.** Predavanja sa Znanstvenoga skupa... u Mostaru, 23. i 24. X. 1999. u prigodi stote obljetnice dolaska Školskih sestara franjevaka u Hercegovinu, Mostar-Split 2002., str. 384.

37. Dr. Pavao Knezović, **Stare i rijetke hrvatske knjige Samostana u Zaostrogu** (tiskane do 1850.), Split-Zaostrog 2002., str. 168.

38. Fra Ante Branko Periša, **Hrvatska katolička misija u Rosenheimu,** Split-Rosenheim 2003., str. 192. Spomen-knjiga u prigodi 30. obljetnice HKM.

39. Fra Ante Branko Periša, **Hrvatska katolička misija u Mettmannu,** Split-Mettmann 2003., str. 200. Spomen-knjiga u prigodi 25. obljetnice HKM.

40. Fra Mirko Buljac, **Hrvace Župa Svih Svetih,** Split-Hrvace 2004., str. 392. Prošlost i sadašnjost naselja i Župe.

41. Snježana Miklaušić-Ćeran, **Popis građe u Arhivu Župe Gospe van Grada u Šibeniku,** Split-Šibenik 2004., str. 240.

42. Sv. Andrija Kretski, **Pjesnički kanon za rođendan naše Gospe Bogorodice.** Dvojezično izdanje (grčko-hrvatski). Split 2006., str. 96.

43. Fra Jure Brkan, **Crkvena vremenita dobra.** Temeljni kanoni i upravljanje dobrima, Split 2006., str. 136.

44. Fra Vicko Kapitanović, **Kršćanska arheologija,** Split 2006., str. 286. Pojam i razvoj arheologije, arhitektonski spomenici i epigrafija s posebnim osvrtom na hrvatske zemlje, bibliografija, Split 2006., str. 286.

45. Fra Miro Modrić, **Hrvatska katolička misija u Neussu.** 35. obljetnica pastoralnoga djelovanja, Split-Neuss 2006., str. 312. Pregled hrvatske i njemačke povijesti, hrvatskoga iseljeništva, vjerski, kulturni i društveni život hrvatskih vjernika, dvojezično (hrvatsko-njemački).

46. Fra Branko Brnas, **Hrvatska katolička misija u Düsseldorfu 1970.-2006.,** Split-Düsseldorf 2007., str. 256. Osnovni podaci o Nadbiskupiji Köln i gradu Düsseldorfu. Pastoralno, karitativno, kulturno i zabavno djelovanje. Dvojezično.

47. **Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja** (shematizam), Split 2007., str. 420. Pregled povijesti Provincije, samostana, župa i drugih ustanova u domovini i inozemstvu. Popisi preminule i žive braće.

48. **Fra Josip Ante Soldo** (1922.-2005.), Život i djelo. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog u Sinju, 7. X. 2006., Sinj 2008., str. 284. Život i svestrano djelovanje: svećenik, pisac, glazbenik, muzikolog, arhivar, bibliografija.

49. Fra Josip Klarić, **Hrvatska katolička misija u Darmstadtu 1969.-2009.** Četerdeset ljeta pastoralnoga djelovanja, Split-Darmstadt 2009., str. 241.

49.a Isti, **Kroatische katolische Mission in Darmstadt 1969-2009**… (prijevod na njemački), S. 241.

50. Fra Tomislav Brekalo-Marko Brekalo Garan, **Brekalo.** Podrijetlo, povijest, rodoslovlje i običaji aržanskih Brekala, Split-Prisika 2010., str. 360.

51. **Gala-Gljev.** Župa Svih Svetih u Splitsko-makarskoj nadbiskupiji, Split-Gala 2010., str. 244.

52. Ivan Jukić-Fra Vinko Prlić, **Sakralna baština Župe Staševica,** Split-Staševica 2011., 123.

53. Dr. fra Jure Brkan, **Klerici u zakonodavstvu Katoličke Crkve,** Split 2012, str. 272.

54. **Zbornik »Kačić« u rukama pape Benedikta XVI.**, Prezentacija »Zbornika Emilija Marina« u Rimu, Parizu, Splitu, Zagrebu i Visovcu, (»Kačić« XXXXI-XXXXIII/2009.-2011., str. 1280), Split 2012., str. 120.

55. Sv. Ante Padovanski, **Govori,** Split (u tisku).

III. NIZ »TRAGOVI«

1. Vinko Marović - Dinko Aračić, **Hrvatska katolička misija Kroatische katholische Mission 1969. - Berlin - 1989**., Split-Berlin-Roma 1989., str. 110.

2. Nikola Čurčija - Ante Branko Periša, **Hrvatska katolička misija - Kroatische katholische Mission 1970. - Düsseldorf - 1990**., Split-Roma-Düsseldorf 1990., str. 110.

IV. NIZ PONOVLJENIH IZDANJA »MALA KNJIGA«

1. Don Josip Vergilij Perić, **Kula od uzdaha**. Historički događaj iz prve polovice XVII. vijeka. Zagreb 1900. Reprint-izdanje zbornika »Kačić«, Split 1989., str. XX + 88 + 4.

2. Fra Ante Konstantin Matas, **Glas hrvatsko-slovinski iz Dalmacije**, Zagreb 1860., str. 30. Reprint-izdanje zbornika »Kačić«, Split 1989., XVI + 30.

3. Fra Ante Konstatin Matas, **Šilo za ognjilo**. Odgovor na govor dr. Bajamonta, izrečen dne 23. prosinca 1860. u viću municipia Splitskoga, Split 1861., str. 24. Reprint-izdanje zbornika »Kačić«, Split 1989. str. XVIII + 32.

4. Don Nikola Šimić, **Slike i crte iz seoskog života**, Zadar 1887., str. 152. Reprint-izdanje zbornika »Kačić«, Split 1998., str. XVI + 166.

* **Flos medicinae - Cvit likarije**... (v. II. Knjižnica zbornika »Kačić« - MDG, br. 7)

* M. Marulić, **Epistola ad Adrianum P. M.** ... (v. VII. Zajednička izdanja, br. 3)

* Fra Ante Gnječ, **Vrgorsko-neretvansko jezero**... (v. VII. ZI, br. 4)

* Fra Luka Vladmirović, **Likarije pripostite**... (v. II. KZK-MDG, br. 34)

V. GLAZBENI NIZ »NOVA ET VETERA«

1. Mario Nardelli - Krešimir Tičić, **Brat Sunce** ili Sv. Franjo Asiški nekad i danas. Musical, Split 1990., str. 112. Tekstovi (XIII. i XX. stoljeća), vokalne dionice i klavirska pratnja.

2. Fra Tihomir Grgat - Ljubo Stipišić Delmata, **Zrenik.** Svjetovne i duhovne skladbe za klapsko i zborno pjevanje, Split 2003., str. 64, notni prilog.

3. Fra Stipica Grgat, **Jubilate Deo.** Duhovne skladbe, Split 2009., str. 292.

4. Kristina Cvitanić, **Livada,** koncert za klavir četveroručno, Split 2010., str. 55.

5. Fra Stipica Grgat, **Tradicijsko crkveno pučko pjevanje u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja,** Split 2011., str. XXXVIII+500**.**

6. Anđelko Klobučar, **Smrt sv. Franje.** Kantata (za soliste, zbor, dječji zbor i recitatora uz pratnju orgulja), Split 2012., str. 26.

VI. NIZ »RIJEČ«

1. Željko Hell, **Za križem ili priča o naravi**, Split 1991., str. 128. Suvremeni psihološki roman.

2. Ante Branko Periša, **San povratnika**, Split-Düsseldorf 1991., str. 87. U prigodi 20. obljetnice misije u Düsseldorfu.

VII. ZAJEDNIČKA IZDANJA

1. Dr. Anđelko Mijatović, **Narodne pjesme o Mijatu Tomiću**, Sinj-Duvno, 1985., str. 232. Suizdanje: »Kačić« - »Sveta baština«.

2. **Kršni zavičaj**. Hercegovački informativni zbornik za vjerska i društvena pitanja, Humac 2011.-2012. Suizdanje: Franjevački samostan Humac - »Kačić«.

3. M. Marulić, **Epistola ad Adrianum VI. P. M**., Romae MCXXII, p. 14. Svezak I. (reprint). Sv. II. *Epistola ad Adrianum VI. P. M. - Poslanica papi Hadrijanu VI. - Epistle pope Adrian VI. 1522.,* Split-Zagreb 1994., str. 108. (tekstovi latinsko-hrvatsko-engleski). *Izdavači:* Nacionalna i sveučilišna biblioteka i Kršćanska sadašnjost - Zagreb, Crkva u svijetu i »Kačić« - Split.

4. Fra Ante Gnječ, **Vrgorsko-neretvansko jezero i problem njegova presušenja. II. Vodene zadruge**. Mostar 1922., str. 66. Pretisak Matica hrvatska Ogranak Ploče i »Kačić«, Ploče 1996., str. XXIV + 70.

5. Nikola Kordić, **Izabrane pjesme,** Humac-Ljubuški 1997., str. 173. Suizdanje: »Kršni zavičaj« - »Kačić«.

6. Mihovil Vukša, **Fra Ante Gnječ,** narodni prosvjetitelj i dobrotvor (1876.-1942.), Ploče-Split 2001., str. 79. Suizdanje: Ogranak MH Ploče - »Kačić«.

7. Mihovil Vukša, **Opuzen - prošlost i sadašnjost grada,** Suizdanje: Ogranak MH Ploče - »Kačić«, Split 2002., str. 112.

8. **Državna turistička nagrada Kačićevu samostanu.** Hrvatska turistička zajednica dodijelila je Franjevačkom samostanu u Zaostrogu Hrvatsku turističku nagradu »Anton Štifanić« za 2001. godinu kao javno priznanje za izniman doprinos turizmu, Zaostrog-Split 2003., str. 56, ilustrirano. Suizdanje: Franjevački samostan Zaostrog - Zbornik »Kačić«.

9. Stipe Botica, **Andrija Kačić Miošić,** Zagreb 2003., str. 332 (opširna bibliografija). Suizdanje: Školska knjiga - Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu - Zbornik »Kačić«.

10. Fra Hrvatin Gabrijel Jurišić, **Sveti Staš i Župa Staševica** u Splitsko-makarskoj nadbiskupiji, Staševica-Split 2006., str. 152. Prošlost i sadašnjost župe, crkve i kapele, župnici i duhovna zvanja, školstvo, poginuli u XX. stoljeću, izabrani liturgijski tekstovi, ilustrirano. Suizdanje: Župski ured Staševica - Zbornik »Kačić«.

11. Snježana Grković-Janović, **Svetac na otoku.** Bračka povjestica. Izd. Naklada Bošković - Zbornik »Kačić« - Kulturna udruga »Fra Andrija Dorotić« Sumartin, Split 2006., str. 136.

12. Nevenka Nekić, **Stotine godina visovačke samoće.** Zbirka pripovjedaka. Izd. Naklada Bošković - Zbornik »Kačić« - Franjevački samostan Visovac - Kulturna udruga »Fra Andrija Dorotić« Sumartin, Split 2007., 112.

13. Ivica Mlivončić, **Al Qaida se kalila u Bosni i Hercegovini.** Mjesto i uloga mudžahida u Republici Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini od 1991. do 2005. godine. Izd. »Naša ognjišta« Tomislavgrad - Zbornik »Kačić« Split - Ogranak MH Čitluk, Split-Mostar 2007., str. 717.

14. Ivica Mlivončić, **Muslimanski logori za Hrvate u Bosni i Hercegovini u vrijeme rata 1991.-1995. godine**, Split-Mostar 2008., str. 864. Suizdanje: »Naša ognjišta« - »Kačić«.

15. **Hrvatski škotizam XX. stoljeća.** Zbornik radova Znanstvenog skupa Zagreb-Katuni-Split, 27.-29. V. 2008., Izd. Pontificia academia mariana internationalis, Città del Vaticano 2011., str. 601. Suizdanje: Zbornik „Kačić" Split - „Brat Franjo" Zagreb.

VIII. IZVAN NIZOVA

1. **Franjo među Hrvatima**. Zbornik radova franjevačkih zajednica u prigodi 750. obljetnice smrti sv. Franje Asiškoga (1226.-1976.). Zagreb 1976, str. 336 + 2. Franjevački pokret u Crkvi i Hrvatskoj, ilustrirano.

2. **Franjevačka visoka bogoslovija u Makarskoj** - 250. obljetnica osnivanja i rada 1736.-1986., Makarska 1989., str. 328, ilustrirano.

3. **Franjevci svomu bratu fra Andriji Kačiću**. Kalendar slavlja 300. obljetnice rođenja i sv. krštenja fra Andrije Kačića Miošića (1704. - 17. travnja - 2004.), Split 2004., str. 72. Osim kalendara, izbor iz tekstova o Starcu Milovanu, liturgijsko slavlje, ilustrirano.

4. Fra Luka Vladmirović, neretvanski pregalac, **Izabrani spisi,** Marka & alii, Velika Gorica 2011., str. 527.

Narudžbe:
Zbornik »Kačić«
Kardinala Alojzija Stepinca 1,
21230 SINJ
Tel. (021) 707-071

SADRŽAJ - INDEX

PROSLOV 5

PRVI DIO

»KAČIĆ« U RUKAMA PAPE BENEDIKTA XVI.
I PREZENTACIJE ZBORNIKA (Rim, Pariz, Split, Zagreb i Visovac) . . 7

I. ZBORNIK „KAČIĆ“ U RUKAMA PAPE BENEDIKTA XVI.
Miscellanea »Kačić« in manibus papae Benedicti XVI 9

Papa Benedikt XVI. primio Zbornik »Kačić« 10

II. PREZENTACIJA U PAPINSKOMU HRVATSKOM ZAVODU
SV. JERONIMA U RIMU

Praesentatio in Pontificio Croatico collegio s. Hieronymi Romae 13

Mons. Jure **Bogdan**,
Eminenze, Eccellenze 15

Il Cardinale Raffaele **Farina**,
Cari amici 17

Fra Željko **Tolić**,
Come Provinciale 21

Fra Hrvatin Gabrijel **Jurišić**,
Eminentissimi domini 25

Prof. Gian Luca **Gregori**,
Eminenze reverendissime 27

Prof. Michel **Gras**,
En lisant ce gros volume 33

Mons. Jure **Bogdan**,
La Terza parte del libro 35

Professor Emilio Marin, MA, PhD 42

Prof. Emilo **Marin**,
Papa Benedikt XVI. nasljednik blaženoga Ivana Pavla II. i francuski akademik - hodočasnik u Hrvatsku 45

III. PREZENTACIJA U FRANCUSKOJ AKADEMIJI U PARIZU

Praesentatio in Academia Gallica Lutetiae Parisiorum 65

U Francuskoj akademiji u Parizu predstavljen Zbornik »Kačić« 66

Prof. Emilio **Marin**,
J' ai l' honneur 67

IV. PREZENTACIJA NA MEĐUNARODNOJ KULTURNOJ MANIFESTACIJI »KNJIGA MEDITERANA«

Praesentatio in manifestatione culturali »Liber Mediteraneum« 71

Prezentacija Zbornika na manifestaciji »Knjiga Mediterana« 72

Prof. Emilio **Marin**,
Ne samo zahvalnost 73

V. PREZENTACIJA U VITEŠKOJ DVORANI »BRAĆE HRVATSKOGA ZMAJA«

Praesentatio in Aula Ordinis »Fratrum draconis Croatici« 77

Prezentacija »Zbornika Emilija Marina« u Viteškoj dvorani 79

Prof. Željko **Tanjić**,
Poštovane dame i gospodo 81

Prof. Mirjana **Matijević-Sokol**,
Prezentacija prvoga i drugog dijela 83

Fra Hrvatin Gabrijel **Jurišić**,
Od fra Andrije Kačića do Zbornika »Kačića« 87

Prof. Emilio **Marin**,
I opet hvala 93

VI. PREZENTACIJA U SAMOSTANU BL. DJ. MARIJE MAJKE MILOSTI

Praesentatio in Conventu B. V. Mariae Matris gratiarum 101

Prof. Nevio **Šetić**,
Riječ Velikoga Meštra (Pogovor) 103

DODATAK – APPENDIX

Suradnici u »Zborniku u čast Emilija Marina«

Collaboratores in miscellaneis Emilio Marin sexagenario dicatis 109

M. M. **Letica**,
Jedan od prikaza 113

DRUGI DIO

POVIJEST, PEDAGOGIJA, TEOLOGIJA, GEOLOGIJA... 115

Dr. fra Jure **Brkan,**
Pravni odnos franjevačkih provincijala i sestara Trećega reda sv. Franje u hospiciju u šibenskom Varošu do 1878. godine
Legal relationship of the franciscan provincials and sisters of The Third odrer of st. Francis concernig the hospice in Šibenik citadel unitill 1878 117

Fahrudin **Hidanović,**
Franjevački samostan na Gradovrhu
The Franciscan monastery at Gradovrh locality 153

Stipo **Manđeralo,**
Vučkovići na Duvanjskim Vučkovinama
The Vučković tribe on Duvno's locality Vučkovići 207

Fra Hrvatin Gabrijel **Jurišić,**
Mučenici i Božji ugodnici Gospićko-senjske biskupije
Martyrs and God's servants of The Diocese of Gospić-Senj 221

Dr. Ante **Vukasović,**
Odgojna preobrazba u teleologijskom i askiologijskom ozračju
A shift in pedagogical perspectives within the theological and axiological framework 253

Dr. fra Jure **Šimunović,**
Mogućnosti katoličke škole u duhovnom odgoju
Possibilities of the catholic school in spiritual upbringing 279

Nevenka **Nekić,**
Odgojne vrijednosti i metode u djelu „Pravilo kršćanskoga života namjenjeno hrvatskoj mladeži" fra Petra Krstitelja Baćića
Upbringing values and methods of fr. Petar Baćić's book „Christian's life rule assigned to Croatian youth" 293

Dr. fra Stjepan **Čovo,**
Novicijat Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja na La Verni 1968.-1970.
Noviciate of The Franciscan province of The Most Holy Redeemer of La Verna (Italy, 1968-1970) 313

Fra Hrvatin Gabrijel **Jurišić,**
Gospa Lurdska i hrvatski narod
Our Lady of Lourdes and Coatian people 351

Dr. Ivan **Bošković,**
Slavlje u Otoku fra Stanka Petrova (20. VII. 1913.)
Celebration held in fra Stanko Petrov's village of Otok (july 20, 1913) 391

Joško **Barić,**
† Dr. Šimun Jurišić (Split, 4. IX. 1942. - 31. VIII. 2010.) 401

Vladimir **Golubić,**
Novi prilozi fauni amonita gornjega skita iz Muća
New contributions to the upper scythian ammonids fauna from Mućа 413

Suradnici u ovom dvobroju Zbornika »Kačić«
Collabratores in volumine hoc. 501

Uredništvo je primilo i preporučuje (2012.-2013.)
Commentarii periodici et libri ad Redactionem missi 502

Izdanja Zbornika »Kačić«
Editiones miscellaneorum »Kačić« 513

Sadržaj - *Index* 519

Upute suradnicima 524

UPUTE SURADNICIMA

Zbornik »Kačić« objavljuje neobjavljene članke, koji se dijele se u nekoliko skupina:

1. *izvorni znanstveni članak,*

2. *pregledni članak,*

3. *stručni članak.*

Mogu biti objavljeni i drugi, npr. prikazi knjiga i časopisa, obavijesti i slično.

Svi članici moraju imati uvodni sažetak na hrvatskom jeziku (desetak crta) i sažetak, po mogućnosti na stranom jeziku ili na hrvatskom (do jedne stranice).

Članci trebaju biti pisani na računalu, program MS Word, font Times New Roman.

Tekst treba dostaviti Uredništvu na disketi, CD-u, ili e-poštom.

Autori dobivaju besplatan primjerak Zbornika (autorski primjerak) i 25 posebnih otisaka članka.

Citiranje knjiga:

Ime i prezime pisca, naslov knjige, mjesto i godina izdanja, broj stranica, npr.

FRA JULIJAN JELENIĆ, *Kultura i bosanski franjevci,* Sarajevo 1912, 256.

Citiranje članaka:

Ime i prezime pisca, naslov, časopis (za manje poznate mjesto izdavača), godište izlaženja, godina, broj, stranice, npr.

FRA JULIJAN JELENIĆ, *Problem dolaska franjevaca u Bosnu i osnutka Bosanske vikarije,* Nova revija, V/1926, 3-4, 341-364.

Ponovljeno citiranje:

Prvo slovo imena s točkom, prezime, Nav. dj., stranica, npr.:

J. JELENIĆ, *Nav. dj.,* 351.

Kratice:

Ako se naslov knjige ili časopisa ponavlja više puta, pisac to može označiti kraticom, npr.

Nova revija - NR, Glas koncila - GK.

Podatci o piscu:

U popratnom dopisu molimo pisce da dostave sljedeće podatke:

Ime i prezime, akademsku titulu, adresu zaposlenja i stanovanja (mjesto, ulica i broj, broj telefona, faksa i elektronske pošte), službu na radnom mjestu.

Suradnju slati na adresu:

Zbronik »Kačić«, Šetalište kard. Alojzija Stepinca 1, 21230 Sinj, Hrvatska, tel. (021) 707-071, faks: (021) 707-020; e-mail: franjevacki.samostan.sinj1@st.t-com.hr

PAX
ET
BONUM